

BU SAYIDA...

Dergimizin bu sayısında dört makaleye yer verilmektedir. İlk makale, Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU ve Halil Baha KARABUDAK'ın müştereken hazırladıkları "İktisadi Politikalar Bağlamında Hukuki Düzenleme (Regülasyon) Üzerine Düşünceler" başlıklı çalışmalarıdır. Yazarlar, 2001 yılında OECD tarafından gerçekleştirilen ülke sorgulaması sonrasında hazırlanan 'Türkiye'de Düzenleyici Reformlar' başlıklı çalışma sonuçlarından hareketle; 'düzenleme' ya da 'regülasyon' kavramının anlamını, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimleri irdelemekteler.

Regülasyonun, yasama kararıyla alınmış, hukuki yetkiye dayanan bir kamu otoritesinin toplum için gerekli ve istenir olduğu düşünülen faaliyetler üzerinde sürekli ve odaklanmış bir kontrol uygulaması şeklinde yapılan tanımına dikkat çeken yazarlar, iktisadi alandaki düzenlemelerin bağımsız kurullar aracılığıyla uygulanmasına ilk kez 19. yüzyıl sonunda ABD'de rastlandığına, 20. yüzyılın başında yine ABD'de çeşitli sektörlerde yoğun bir regülasyon sürecinin yaşandığına, kıta Avrupasında ise farklı bir iktisadi gelişim seyri izlendiğinden regülasyon kavramına son 25 yılda rastlandığına dikkati çekmektedirler.

1970'li yıllarda ABD'de deregülasyon süreci yaşanırken, 1990'lı yıllarda deregülasyonla birlikte re-regülasyon yani yeniden-regülasyon sürecinin birlikte yaşandığı gözlenmektedir. Türkiye'nin regülasyon sürecine, 90'lı yıllar ve esas itibarıyla bu dönemin sonunda girdiğine dikkat çeken yazarlar, Türkiye'de serbestleşme ve rekabetçi ekonomik yeniden yapılanma sürecinde çok önemli adımlar atılmış olmasına rağmen, henüz katedilmesi gereken oldukça uzun bir mesafenin bulunduğuna işaret ediyorlar.

İkinci çalışma, Rekabet Uzmanı Bülent GÖKDEMİR tarafından hazırlanan "Tarımsal Reform ve Rekabet Politikası" başlıklı makaleden oluşmaktadır. GÖKDEMİR bu çalışmasında Uzmanlık Tezi olarak seçtiği konunun geniş bir özetini sunmaktadır. Tarımsal reform ve tarım sektöründe rekabet politikası gibi son derece çetrefil ve üzerinde çok az

kalem oynatılan bir konuda GÖKDEMİR, oldukça bilgi verici bir çalışmayı ortaya koymaktadır.

Rekabet Uzmanları Tarkan ERDOĞAN ve Hakan BİLİR tarafından hazırlanan “Bilgi ve İletişim Teknolojileri: Gelişmeler, Yansımalar ve Piyasaların Yeniden Düzenlenmesi” başlıklı çalışmada; öncelikle, Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) ne olduğu, sektörün ABD, AB ve Türkiye açısından önemi, ülkelerin BİT yapılanmalarındaki konumları sektörde kamu kesiminin ve IMF ve Dünya Bankasının rolleri ele alındıktan sonra; stratejik BİT planlamasının iktisadi gelişmeye olan katkıları tartışılmıştır.

Yeni oluşturulmak istenen küresel telekomünikasyon rejiminin temel düzenleme alanları ve karşılaşılan güçlüklerle değinilen çalışmada yazarlar, modern devletin fonksiyonlarını; toplumsal refahın artırılması, kaynakların etkin kullanımı, pazarın açık tutulması ve belirsizliklerin en aza indirilmesi amaçlarına yönelik olarak, ekonomik faaliyet kurallarının belirlenmesi ve uygulamaların bu belirlemelere uygun olup olmadığının gözetilmesi olarak tanımlamaktadırlar.

“AB Rekabet Hukuku Uygulamaları Işığında Ortak Girişimlerde Ortak Kontrolün Varlığının Belirlenmesi” başlıklı dördüncü makale, Rekabet Uzmanları Abdulgani GÜNGÖRDÜ ve Mehmet Akif KAYAR tarafından kaleme alındı. Yazarlar, bu çalışmada ortak girişimlerde 'ortak kontrol' kavramını irdeliyorlar. AB rekabet hukukunda 'kontrol' ve 'belirleyici' etki kavramlarını ele alan yazarlar, ortak kontrolün hangi hallerde meydana geldiğine, hem hukuki metinler hem de Komisyon ve ATAD kararları çerçevesinde açıklık getiriyorlar. Ortak kontrole ilişkin Türk rekabet hukukundaki uygulamalara ve özellikle Rekabet Kurulu kararlarına yer veren yazarlar, Türk hukukunda ortak kontrole ilişkin açık bir düzenlemenin olmamasını bir eksiklik olarak görmekle birlikte, Kurul kararlarının AB rekabet hukuku uygulamaları ile paralellik arz ettiğini, bu konuda bir 'rehber' yayımlamanın faydalı olacağını, ancak yine de çok sayıda gri alan bulunması nedeniyle her bir işlemde somut olayın özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmekteler.

Bu sayıda da ‘Seçilmiş Kararlar’ bölümünde iki soruşturma bir devralma, bir muafiyet kararına yer verilmektedir.

Saygılarımızla...

İKTİSADİ POLİTİKALAR BAĞLAMINDA HUKUKİ DÜZENLEME (REGÜLASYON) ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU *
H. Baha KARABUDAK**

Giriş

“Çağdaş ve demokratik hükümetlerin temel hedefleri, halkın ekonomik ve sosyal refahını yükseltmek amacıyla makroekonomik istikrarı sağlamak, yüksek istihdam düzeyine ulaşmak, eğitim ve öğretim düzeyini yükseltmek, fırsat eşitliğini sağlamak, yeniliği ve girişimciliği desteklemek, çevre, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında yüksek kalite standartlarına erişmek için politikalar geliştirmektir. Sözü edilen kamusal politika amaçlarına ulaşmak için “düzenleme” ya da diğer adıyla “regülasyon”, önemli araçlardan biridir” (OECD, 2002a; Önsöz).

“Düzenleyici politikalar (regulatory policy), para politikası ya da maliye politikası türünden diğer ‘çekirdek’ devlet politikaları gibi, dinamik bir odaklanmaya sahiptirler ve düzenleyici yapının kalitesini garanti altına almanın devletin kalıcı rollerinden biri olduğu görüşüne dayanırlar” (OECD, 2002b; 16).

Tony Prosser, “regülasyon, tanımlanması kolay bir iş değildir” der ve bir yorumcunun deyimin en az beş ayrı anlamını ortaya koyduğunu, bir başka yorumcunun da Avrupa ile ABD arasında önemli kullanım farklılıkları bulunduğuna dikkati çektiğini belirtir; tanımların -en genel düzeyde- bir kuralın, bir ilkenin, ya da bir sistemin gereği olarak kontrol etme, yönetme/yönlendirme (directing), ya da idare etme (governing) eylemlerini içerdiğini vurgular (Prosser, 1997). Bu çerçevede, iktisadi alanla sınırlı kalmak üzere “özel sektör ve kamu teşebbüslerinin faaliyetlerini yürütüş tarzlarını kontrol altında tutma amacıyla konulan kurallar” diye tanımlandığında, regülasyonun devlet kadar eski bir olgu olduğu görülür.

---

* *Rekabet Kurumu Başkanı.*

** *Rekabet Kurumu II. Daire Başkanı. Bu çalışmada yer alan görüşler yazarların kendi görüşleri olup, Rekabet Kurumu’nu bağlayıcı değildir.*

Günümüzde iktisadi alana devlet müdahalesi anlamında regülasyonun normatif meşruiyet koşulları olarak kabul edilen ve “piyasa aksaklıkları” başlığı altında toplanan olgular da pek yeni sayılmazlar. Fritz Machlup’un ünlü kronolojisinden birkaç örnek alacak olursak, MS 483 yılında Roma İmparatoru Zeno’nun tüm tekelleri, kombinasyonları ve fiyat anlaşmalarını yasaklayan kararını görebiliriz. 1603’te bir İngiliz mahkemesinin verdiği karar uyarınca, oyun kartlarına ilişkin bir tekelin, yükselen fiyatlar ve azalan istihdam gerekçesiyle yasaklanması da bir başka örnek oluşturabilir. Massachusetts Kolonyal Yasama Meclisi’nin 1641 tarihli kararı ise günümüze bile ışık tutabilecek niteliktedir: “ülke için yararlı olacak yeni buluşlar dışında ve bunlarda da kısa süreli olmak kaydıyla, aramızda tekellere hak tanınmayacak, izin verilmeyecektir” (Machlup, 1952).

Aradan geçen zaman içinde değişime uğrayanın, regülasyonun işlevlerinden çok, regülasyonun biçimleri olduğu anlaşılıyor. Bugün, regülasyon deyince, Kuzey Amerika’da olsun, giderek artan ölçüde Avrupa’da ve diğer ülkelerde olsun, yasama kararıyla alınmış bir hukuki yetkiye dayanan bir kamu otoritesinin toplum için gerekli ve istenir olduğu düşünülen faaliyetler üzerinde sürekli ve odaklanmış bir kontrol uygulaması anlaşılmaktadır (Selznick, 1985).

Bu tanımdaki “toplum için gerekli ve istenir olan faaliyetler” tabiri, örneğin adli ceza sistemini ilgilendiren faaliyetleri dışarda bıraktığı gibi, piyasa faaliyetlerinin ancak bu tür faaliyetlerin kendi başına değer taşıdığını düşünen ve bu açıdan hem koruma hem de kontrol gereksinimi olduğuna kanaat getiren toplumlarda “regüle edilmesinin” söz konusu olduğunu dikkate alıyor. Yasal bir yetki temelinde sürekli ve odaklanmış bir kontrol uygulanmasından anlaşılması gereken en önemli şey ise, yalnızca bir yasanın meclisten geçirilmesinin regülasyon için yeterli olmadığı, düzenlenecek faaliyet hakkında ayrıntılı bilgi ve faaliyet alanıyla kalıcı ve yakın temas sağlanmasının zorunlu olduğudur. Bu durumda, ‘söz konusu kamu otoritesi bu işlevleri nasıl bir örgütsel oluşum içerisinde yerine getirirse daha etkin ve etkili olur’ sorusu karşımıza çıkıyor.

Bu soruya verilebilecek cevaplardan birini oluşturan, iktisadi alanda yasal düzenlemelerin bağımsız kurullar ya da komisyonlar aracılığıyla uygulanması seçeneğinin Amerika Birleşik Devletleri’nde köklü bir geleneği var. Demiryolu taşımacılığının düzenlenmesini öngören Eyaletlerarası Ticaret Yasası’nın (Interstate Commerce Act) 1887 yılında kabulüne ve düzenlemeyi yürütecek otoritenin “Eyaletlerarası Ticaret Kurulu” (Interstate Commerce Commission - ICC) adıyla aynı yıl içinde

oluşturulmasına kadar geri gidiyor. Ancak Avrupa'da bu durum görece yeni bir olgu. İktisadi faaliyet alanlarında mülkiyetin özel kesimin elinde bırakılması gerektiğine, normal koşullarda piyasanın iyi çalıştığına ve yalnızca spesifik piyasa aksaklıklarıyla karşılaşıldığı durumlarda müdahaleye gerek bulunduğu ilişkin inanç, Avrupa'da yakın zamanlara kadar, A.B.D.'de olduğu denli yaygın değildi. Özellikle 1873-1896 büyük buhranı ile 2. Dünya Savaşının sonu arasındaki dönemde, Avrupa kamuoyunun büyük kesimi piyasa ekonomisine açıkça karşı bir tutum içindedi ve sistemin arka arkaya gelen krizlerden kendini koruyabilme kapasitesinden de ciddi biçimde kuşku duyuyordu (Majone, 1996). Dolayısıyla, Avrupa devletlerinin çoğunun karşılaşılan çeşitli piyasa aksaklıklarına tepkisi, yakın zamanlara dek regülasyondan çok, kamulaştırma/millileştirme yoluyla kontrol sağlamak şeklinde oldu. Kuşkusuz, Avrupa'daki bürokratik merkezîyetçilik geleneğinin de burada önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Kamu mülkiyetine alma yerine, fiyat kontrolleri ya da ruhsat verme gibi düzenleme araçlarının kullanıldığı durumlarda bile, düzenlemeyi uzmanlaşmış bağımsız kurumlar eliyle gerçekleştirmekten uzun süre kaçınıldı. Bu tür düzenleme işlevleri ilgili bakanlıkların alt birimlerine, bakanlıklararası komitelere ya da yarı-kamu niteliğindeki meslek örgütlerine bırakıldı.

Bağımsız, amaçları ve hedefleri belirli, uzmanlaşmış düzenleyici kurumların yokluğu; işletme ile düzenlemenin (operasyon ile regülasyonun) birbirine karışması; kural koymada gayriresmi (informal) prosedürlerin giderek ön plana çıkması; karar alma ve uygulamada saydamlığın azalması-bulanıklığın (opaqueness) artması gibi faktörler, son yirmi beş yıllık döneme değin, Avrupa ülkelerinde yürürlükte bulunan iktisat politikalarında "regülasyon" kavramına pek az rastlanılmasını ve bu konuya ilişkin olarak yapılan Avrupa kaynaklı bilimsel çalışmaların azlığını açıklayabilir. Son yirmi beş yıllık dönemde ise bu alanda çok büyük değişiklikler olduğu gözlenmektedir. Avrupa'da gerek ulusal düzeyde, gerek uluslararası düzeyde düzenleyici kurumların ortaya çıkışındaki hızlı artışın yanısıra, iktisat politikaları açısından regülasyon konusunu irdeleyen bilimsel çalışmaların sayısında görülen ivme de etkileyici boyutlara ulaşmış bulunmaktadır.

Kamu Teşebbüsleri ve Kamu Mülkiyeti

İktisadi alana yasal düzenleme getirmenin bir yolu olarak kamusal mülkiyetin kullanılmasında vazgeçilmesi, uzun ve zahmetli bir öğrenme

sürecini gerektirmiştir. Çeşitli ülkelerde kamu teşebbüslerinin varlığını çok daha gerilere doğru götürmek mümkünse de, 19. Yüzyıl Avrupasında gaz, su, demiryolu, elektrik ve telgraf hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, bu alanlarda kamu teşebbüslerinin gelişmesinin de hızlandığı görülür. “Doğal tekel” özelliklerine sahip bulunan bu faaliyet kollarında mal ya da hizmet üretiminin bir tek firma tarafından yürütülmesi, ölçek ekonomilerinin varlığından ötürü, birden fazla firmanın üretime katılmasına kıyasla maliyetler açısından daha etkin bir sonuç vermektedir. Doğal tekelleri özel çıkarlar yerine kamusal/milli çıkarlar doğrultusuna yöneltme amacının yanısıra, bu faaliyet kollarında kamu mülkiyetinin hakim kılınmasının, devlete ülke ekonomisine daha planlı/istikrarlı bir yapı empoze etme imkanı kazandıracığı düşüncesi de burada önemli bir etken olmuştur. İktisadi kalkınmanın desteklenmesi, tüketicilerin korunması, ulusal güvenlik gibi gerekçeler de 19. ve 20. Yüzyıllarda kamulaştırma/millileştirme yaklaşımına dayanak oluşturmuştur. Gerekçe ne olursa olsun, iktisadi alanda kamu mülkiyetinin devletin ekonomiye “çeki düzen verme” ve kamusal çıkarları koruma imkanlarını arttıracığı varsayımının bu çerçevede genel olarak kabul gördüğü söylenebilir. Bu varsayıma göre, kamu teşebbüsleri iktisadi yapıyı üretim kararlarıyla doğrudan, fiyatlama kararlarıyla da dolaylı olarak etkileyeceklerdir. Kamusal çıkarlar doğrultusundaki fiyat ve kalite standartları düzeyine, kamu mülkiyeti altında sadece siyasi hesap verilebilirliğe (accountability) tabi bulunan esnek karar mekanizmalarıyla çok daha etkin bir biçimde erişilebilir. Dolayısıyla bu durum, iktisadi faaliyet alanına dışarıdan formel hukuki kontroller empoze etmeye çalışan bir otoritenin varlığına kıyasla daha etkin olmalıdır.

Oysa, zaman içinde tecrübeler göstermiştir ki, kamu mülkiyeti ile kamu kontrolünün “bir ve aynı şey” oldukları varsayılmaz. Geçtiğimiz dönemde birçok Avrupa ülkesinde kamulaştırılan-millileştirilen teşebbüsler üzerinde etkili bir kamu kontrolünün sağlanmasında yaşanan zorluklar, bu teşebbüslerin varlık nedeni olan “ekonomiye kamusal çıkarlar doğrultusunda çeki düzen verilmesi” amacının geri plana itilmesi sonucunu doğurabilmiştir (Majone, 1996). Ayrıca, sorunsuz, kolayca tanımlanabilecek, üzerinde kolaylıkla mutabakata varılabilecek bir “kamusal çıkarlar” nosyonu bulunabileceğine ilişkin önvarsayımın gerçekçiliği de giderek tartışılır olmuştur (Prosser, 1989). Amaçların yeterince berrak bir biçimde tanımlanmadığı ve dolayısıyla, bu amaçlara erişilip erişilemediğinin ex post olarak bile belirlenemediği kurumsal yapılanmaların taşıdığı riskler giderek daha fazla göze çarpar hale gelmiştir. Örneğin, kamu teşebbüsünün işletme ölçeğini büyütme yönelik teşviklerin bulunması durumunda teşebbüs yöneticilerinin

çabaları ciddi finansal problemlerle karşı karşıya kalınması sonucuna yol açabilmiş, bu tür teşviklerin bulunmadığı kamu teşebbüslerinde ise yöneticiler sektördeki teknolojik gelişmelerin izlenmesi ya da insan kaynağı kullanımında X-etkinliğinin sağlanması türünden kaygılara kapılmaksızın, “sakin ve asude” bir hayat sürmeyi tercih edebilmişlerdir. İngiltere Hazinesinin İngiliz kamu teşebbüslerinin hedeflerine ilişkin olarak 1961, 1967 ve 1978 yıllarında yayınladığı “Beyaz Kitap”larda ticari hedeflerin ve mali kontrol kriterlerinin “kamusal çıkarlar” a kıyasla giderek daha fazla yer tutması bu bağlamda anlaşılabilir. 1982-1983 yıllarında Fransa’daki kamulaştırma girişimleri sonrasında yaşanan sorunlar da bir başka örnek oluşturabilir (Hall, 1986).

Regülasyon ve kamu teşebbüsleri ilişkisi konusunda, özellikle de kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi konusunda, sürdürülen bilimsel tartışmalarda sık sık gündeme gelen bir konu, kamu ve özel sektör teşebbüslerinin karşılaştırmalı etkinlikleridir. Yaygın bir biçimde dile getirilen “özel sektör teşebbüslerinin daha etkin oldukları” yolundaki kanının, karşılaştırılabilirlik sorunları nedeniyle, çoğu durumda yalnızca bir varsayım değeri taşıdığını belirtmek gerekir. Kamu teşebbüslerinin birden fazla hedefe yönelik işleyişleri ve diğer sistematik farklılıkları, performanslarının özel sektör teşebbüsleriyle karşılaştırılmasını olanaksız kılabilir. Karşılaştırmanın olanaklı olduğu durumlara ilişkin bazı ampirik çalışmalarda ise, *rekabetçi bir ortamda faaliyet gösterdikleri sürece*, kamu teşebbüslerinin özel sektöre kıyasla daha az etkin olduklarını ortaya koyan bir bulguya rastlanamamıştır. Örneğin, Kanada’da demiryolu taşımacılığı ve Avustralya’da havayolu taşımacılığı sektörlerini konu alan çalışmaların sonuçları bu yöndedir (Daves ve Christensen, 1990; Kay ve diğerleri, 1986).

Özel sektör teşebbüslerini “daha etkin”, ya da kamu teşebbüslerini “daha az etkin” kılan için bir temel neden mevcut değilse, kamu teşebbüslerine ilişkin olarak Avrupa’da ve diğer ülkelerde karşılaşılan sorunun bir etkinlik/üretkenlik sorunu olmaktan çok, iktisadi alana yasal düzenleme getirmenin bir yolu olarak kamusal mülkiyetin kullanılmasına bağlı bulunduğu ileri sürülebilir (Majone, 1996).

Bağımsız Otoriteler Yoluyla Yasal Düzenlemeler

Kamusal mülkiyetin bir “regülasyon tarzı” olarak uğradığı başarısızlık, kamusal çıkarlarla yakından ilgili bulunan iktisadi faaliyet kollarında işletmenin özel sektörün elinde bulunduğu, ama oyunun kurallarının bağımsız, uzmanlaşmış kurumlar ya da otoriteler tarafından tanımlandığı, yürürlüğe konduğu ve denetlendiği “alternatif” bir

regülasyon tarzını gündeme getirmiştir. Bu kurumların “bağımsızlığı”, merkezi devlet birimlerinin hiyerarşik kontrol ve vesayetinin dışında, kendilerine yasal olarak verilen yetkilere dayanarak kural koyma, uygulama, ve gözetim/denetleme işlevlerini yerine getiriyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu regülasyon tarzı, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, diğer sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkelerde iktisat politikaları ve kamu yönetimi alanlarında yeni ufuklar açmış bulunuyor. Kuşkusuz buradaki temel istisna, bu regülasyon tarzının zaten geleneksel bir nitelik taşıdığı Amerika Birleşik Devletleridir.

Daha önce de belirtildiği gibi, A.B.D.’de bu gelenek 1887 yılında “Eyaletlerarası Ticaret Kurulu”nun oluşturulmasına dayanmaktaysa da, bu yalnızca federal düzeyde böyledir. Yoksa, eyalet düzeyinde benzer uygulamalar New York, Wisconsin ve Massachusetts gibi eyaletlerde daha da geriye gitmektedir. Örneğin, telgraf, taşımacılık hizmetleri ve elektrik alanlarındaki düzenlemelerden sorumlu bulunan Massachusetts Eyalet Komisyonu (Massachusetts State Commission) 1885 yılında kurulmuştur.

Kamu otoritesinin “düzenleme” işlevinin, “işletme” işlevinden tümüyle ayrılması, düzenleyicilerin kural koyma yetkilerinin, uygulama/denetleme işlevleriyle bir arada bulunması, burada belirleyici önem taşımaktadır. Henüz daha antitröst yasaları yürürlüğe girmemişken, tekelci gücün kötüye kullanımını önlemeye yönelik en ünlü kararlardan birinde, 1877 yılında A.B.D.’nin Illinois Eyalet yönetimine eyaletteki tahıl antrepolarında geçerli kira bedellerinin düzenlenmesi yetkisini tanıyan Yüksek Mahkeme kararında (Munn v. Illinois) şöyle denilmektedir:

“Kamuyu ilgilendiren sonuçlara yol açacak şekilde kullanıldığında mülk, kamusal çıkarlarla bezenmiş olur ve toplumun tamamını etkiler. Dolayısıyla, bir kişi mülkünü kamunun da çıkarının bulunduğu bir işe hasrederse, o kullanım için kamuya taraf olma hakkını da fiilen tanımış olur ve ortak beka için kamu tarafından denetlenmeyi kabul etmelidir” (Viscusi ve diğerleri, 2000).

1890 yılında Sherman Antitröst Yasasının kabul edilmesinin ardından, 1906 yılında petrol boru hatlarının, 1910 yılında da eyaletlerarası telefon hizmetlerinin düzenlenmesini öngören yasalar A.B.D.’de yürürlüğe girmiştir. 1914 yılında, rekabetin ve tüketicinin korunması amacıyla yönelik olarak Federal Ticaret Kurulu (FTC) yasayla oluşturulmuştur. 1933-1940 yılları arasında A.B.D.’deki belli başlı endüstrilerin neredeyse tamamı regülasyona tabi tutulmuştur. 1929-33

Büyük Buhranı sırasında mali piyasaların performansında görülen yetersizliklerin de etkisiyle, 1933-35 yılları arasında bankacılık ve mali piyasalara ilişkin geniş kapsamlı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Federal Mevduat Sigorta Kurumu (FDIC) ve Türkiye'deki Sermaye Piyasası Kurulu'nun muadili olan Menkul Kıymet ve Borsa Kurulu (Securities and Exchange Commission-SEC) bu dönemde kurulmuşlardır. Federal Komünikasyon Kurulu (FCC) ile Federal Elektrik Kurulu (FPC) yine bu dönem içinde, sırasıyla 1934 ve 1935 yıllarında, kurulmuşlardır. 1938'de doğal gaz endüstrisinde yasal düzenleme başlatılmış, sivil havayolu taşımacılığını düzenlemek üzere Sivil Havacılık Kurulu (CAB) kurulmuştur. 1940'ta Eyaletlerarası Ticaret Kurulu'nun (ICC) demiryolu taşımacılığı ile sınırlı bulunan yetki alanı, okyanus-aşırı taşımacılık haricinde tüm eyaletlerarası yüzey taşımacılığını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

1940-1970 döneminde, regülasyon süreci hız kaybetmekle birlikte, devam etmiştir. Düzenleyici kuruluşlara verilen farklı farklı görevlerden her biri, yasama erki tarafından zorunlu ve temel hizmet olarak kabul edilen, ancak mevcut devlet birimleri tarafından yerine getirilmesinin çok zor olduğu düşünülen görevlerdir. Toplumsal gelişmenin motorlarından biri olarak uzmanlık bilgisinin – yasama, yargı ya da bürokratik yürütme birimlerinin elinde bulunduğu varsayılmayacak teknik uzmanlığın – gücüne duyulan inanç, A.B.D.'deki düzenleyici kuruluşların meşruiyetlerinin en önemli kaynaklarından birisi olagelmıştır (Majone, 1996). Aynı zamanda, A.B.D.'de kamulaştırma/millileştirme, siyasi ve iktisadi açıdan "feasible" bir çözüm yolu olarak hiçbir zaman kabul görmemiştir. Bu tavrın, normal koşullar altında piyasanın yeterince düzgün işleyebildiği, piyasalara müdahalenin ancak belirgin piyasa aksaklıklarının –yani doğal tekeller, pozitif veya negatif dışsallıklar, asimetric enformasyon, şebeke ekonomileri ya da yoğunlaşmış pazar gücü gibi piyasa koşullarını sağlıklı bir rekabetçi ortamdan uzaklaştıracak etkenlerden herhangi birinin– mevcut olduğu durumlarla sınırlandırılması gerektiği yolundaki yaygın inancın bir sonucu olduğunu daha önce de belirtmiştik. "Teknik" uzmanlığı temsil etmekte olan düzenleyici kurulun, bu iki inancın kurumsal bağlamdaki cisimleşmesini yansıttığını düşünmek, bu açıdan yanlış olmayacaktır.

Deregülasyon Dönemi

1970'li yıllarla birlikte, bu geniş yetkilerle donatılmış bağımsız düzenleyici otoritelerin A.B.D.'de giderek daha fazla eleştirildiği bir döneme girilmiştir. Bu kuruluşların, A.B.D. Anayasasını kaleme alanların

hiçbir zaman öngörmeyecekleri türden, siyaseten sorumsuz bir “dördüncü devlet gücü” haline geldikleri yolundaki iddialar bugün de sürmektedir. Fakat 1970’li yıllarda bu regülasyon tarzına yöneltilen asıl eleştiri, “piyasa aksaklıkları” (market failures) gibi “düzenleme aksaklıkları” (regulatory failures) da olabileceğini; piyasa aksaklıklarını düzeltmeyi amaçlayan düzenlemelerin, piyasa aksaklıklarının neden olduğu durumlardan çok daha kötü sonuçlara yol açabileceğini; dolayısıyla, piyasa aksaklıklarının da devlet müdahalesi için her durumda yeterli bir gerekçe oluşturmadığını öne süren “neo-liberal” görüştür. 1970’lerin başından 1980’lerin sonuna kadarki dönem, A.B.D.’de bu görüşe paralel olarak, iktisadi faaliyet alanlarındaki yasal düzenlemelerden bir bölümünün tamamen ortadan kaldırıldığı, bir bölümünde de düzenleyicilerin yetkilerinin görece sınırlandırıldığı ya da ilgili faaliyet alanının daraltıldığı bir “deregülasyon” dönemi olarak adlandırılmaktadır. A.B.D.’deki her iki rekabet otoritesi de (Adalet Bakanlığı Antitröst Dairesi ve Federal Ticaret Kurulu – FTC) bu dönemin temel unsuru olan serbestleşme sürecinde etkin bir rol oynamışlardır. Yaklaşık olarak aynı dönemde Avrupa’da, özellikle de İngiltere’de, kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi hız kazanmaya başlamıştır.

Tümüyle regülasyona tabi bulunan endüstrilerin A.B.D. gayri safi milli hasılası içindeki payı 1977’de yüzde 17 iken 1988’de yüzde 6,6’ya inmiştir (Viscusi ve diğerleri, 2000). Bu dönemdeki en uç örnek, Alfred Kahn başkanlığındaki Sivil Havacılık Kurulu’nun kendi alanındaki deregülasyon sürecine öncülük etmesi ve 1978’de başlayan süreci nihai sonucuna götürerek sivil havayolu taşımacılığını tam bir deregülasyona tabi tuttukten sonra, 1984’te Kurul’un kendi kendini lağvetmesidir. Fakat, söz konusu dönemdeki gelişmelerin yalnızca tek bir yönde ilerlediğini düşünmek yanıltıcı olabilir. Çünkü, 1984 yılında iktisadi regülasyon alanındaki önemli bir başka gelişme de, A.B.D. Adalet Bakanlığı Antitröst Dairesi’nin yaklaşık on yıl boyunca sürdürdüğü hukuki mücadelenin sonuçlanması ve telekomünikasyon devi A.T.&T.’nin parçalanmasıdır. A.T.&T. davası boyunca, dikey olarak bütünleşmiş bir tekolci, etkili yasal düzenlemelerin varlığı durumunda, hem doğal tekol özelliklerini, hem de potansiyel olarak rekabetçi özellikleri bir arada taşıyan faaliyetleri içeren endüstrilerde rekabet koşullarıyla uyum sağlayabilir mi; yoksa, bu faaliyetlerin yapısal olarak ayrıştırılması mı gerekir sorusuna cevap aranmış ve bu cevap, doğal tekol niteliğindeki bölgesel şebeke işletmelerinin A.T.&T. bünyesinden ayrılması biçiminde gerçekleşmiştir.

Yeni Dönem, Türkiye ve Regülasyon Reformu

1990'lı yıllardan bugüne kadarki dönem, kısaca, bazı alanlarda yeniden-regülasyon ile daha fazla deregülasyonun bir arada görüldüğü ve rekabet politikasının, iktisadi politikalar içindeki kritik öneminin giderek belirginleştiği bir dönem olarak nitelenebilir. Yeniden-regülasyon, adından da anlaşılacağı gibi, deregülasyon uygulanan bazı sektörlerde, önceden öngörülemeyen sakıncaların (halk sağlığı, yolcu güvenliği, tüketicinin korunması, fikri mülkiyet haklarının korunması, vb. konularda) zaman içinde ortaya çıkması sonucunda tekrar regülasyona gidilmesidir ve görece daha az rastlanılmaktadır. Buna karşılık, ivmesi giderek yükselen teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin dünyada hızla yayılmasını sağlayan küreselleşme süreci, örneğin daha önceleri doğal tekel olarak kabul edilen ve ağır yasal düzenlemelere tabi tutulan ya da kamu mülkiyeti altında bulundurulmuş bir çok endüstrinin potansiyel olarak kısmen ya da tamamen rekabetçi bir niteliğe kavuşmasını sağlamıştır. Bu durumda, bu endüstriler için daha önceleri getirilen düzenlemeler büyük ölçüde anlamını yitirmiş ve endüstrinin gelişmesinin önünde engel teşkil etmeye başlamıştır (Galli ve Pelkmans, 2000). Başta telekomünikasyon, elektrik, bilişim ve kitlesel iletişim teknolojileri olmak üzere, çoğu günümüzde ekonomik büyümenin itici gücünü oluşturan bu endüstrilerin deregüle edilerek rekabete açılmaları, sanayileşmiş ya da sanayileşmekte olan hemen hemen her ülke için kritik önem taşımaktadır.

Yukarıda çizilmeye çalışılan genel çerçeve ışığında OECD, kapsamlı bir "regülasyon reformu" önermektedir; "Kurumsal Düzenleyici Reform" konusunu işleyen 1997 OECD Raporu, ülkelerin "uygulama için açık hedefler ve ortam yaratmaları amacıyla siyaset düzeyinde geniş programlar ve düzenleyici reformlar kabul etmelerini" tavsiye etmiştir (OECD, 1997 ve OECD, 2002b). OECD'ye göre düzenleyici reform, iyi çalışan bir piyasa ekonomisinin gelişmesi için elzemdir; rekabete ve yenilenmeye engel olan hususları ortadan kaldırarak, ekonomik etkinliği geliştirmesi beklenir. Bu da, rekabet edebilirliği, verimliliği ve uzun vadeli kalkınmayı güçlendirmekte, kamu kaynaklarını sağlık, eğitim, çevre gibi sosyal giderler için daha fazla kullanma olanağını ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik performansta gerçekleşecek hızlı bir artış toplumsal refahın artmasına da yardımcı olacaktır. Ancak bunun gerçekleşmesi için, sürdürülebilir ve uzun vadeli bir taahhüt gereklidir (OECD, 2002a).

Benzer süreçler ülkemizde de etkili olmaktadır. Türkiye 1980'li yıllardan beri iktisadi alanda serbestleşme ve ancak daha rekabetçi – dolayısıyla da daha dinamik ve daha güçlü– bir ekonomik yapılanmanın

mümkün kılabilceği nimetlerden faydalanma çabalarını sürdürmektedir. Kamu teşebbüslerinin özelleştirmesine ilişkin programlar ve iktisadi faaliyetlerin kamu mülkiyeti yoluyla kontrolünün yerini giderek bağımsız idari otoriteler (BİO) eliyle yasal düzenlemelere bırakmaya başlaması, bu dönemde gündeme gelmiştir (Tan, 2000). Örneğin, Türk mali piyasalarında etkin bir regülasyona gidilmesi amacına yönelik girişimler, Sermaye Piyasası Yasası'nın kabulü ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun 1982 yılında oluşturulmasıyla ilk dönemecini geride bırakmış, 2000 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun göreve başlamasıyla yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun 1994 yılının Aralık ayında kabul edilmiş, Rekabet Kurulu 1997 yılında göreve başlamıştır. Telekomünikasyon sektörünün düzenlenmesiyle ilgili 4502 sayılı Kanun 2000 yılında kabul edilmiş ve bu kanunla kurulan Telekomünikasyon Kurumu, bu sektörden sorumlu düzenleyici otorite olarak, aynı yıl faaliyete geçmiştir. 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu 2001 yılı içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiş, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu 2001 yılının Kasım ayında faaliyete geçmiştir. Bu süreçteki en son aşama, Ocak 2002'de 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun kabul edilmesi ve Mart 2002'de Kamu İhale Kurumu'nun kurulmasıdır. Önümüzdeki dönemde büyük ölçekli özelleştirme programlarının hız kazanacağı da anlaşılmaktadır.

OECD, *Türkiye'de Düzenleyici Reformlar* çalışmasında Türkiye'de yaşanan süreç şöyle özetlenmektedir:

"Birçok OECD ülkesinde olduğu gibi Türkiye'nin son yapısal reformlarında da yeni bağımsız sektörel düzenleyicilerin kuruluşu veya mevcutlarının yeniden biçimlendirilmesi anahtar konu haline gelmiştir. Türkiye, liberalleştirilmiş sektörlerde günlük düzenleyici izlemeyi, mülkiyeti ve politika gelişmelerini birbirinden ayırma stratejisinin bir parçası olarak "bağımsız düzenleyici" modelini seçmiştir. Politik etkilerden arındırılmış, tarafsız ve etkili düzenleyici kurumların mevcudiyetinin yabancı yatırımcılar için piyasanın cazibesini daha da arttırdığı dikkate alınırsa, bu adımlar Türkiye için özellikle önemlidir. Bu yapısal reformlar için yenilenen ivme, aynı zamanda 1980'lerdeki kamu tekellerinin özelleştirilmesini takiben kurulan yetersiz kamu yönetimi yapılarının yeniden düzenlenmesi gereğini de yansıtmaktadır. IMF ile imzalanan anlaşmalar ve AB'ye tam üyelik yolunda atılan adımlar da bu konudaki diğer faktörlerdir" (OECD, 2002a; 67).

Ancak, OECD'ye göre, Türkiye'de düzenleyici reformun uygulanmasındaki gecikmelerin bugüne kadar maliyeti, özellikle bazı alanlarda, ağır olmuştur. Türkiye'nin makroekonomik performansı ile kamu yönetiminin ve düzenleyici yapılarının gücü ve verimliliği arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır; "etkisiz bir düzenleyici çerçeve, muazzam refah kayıplarına neden olan 2001 krizini tetikleyen bankacılık sektöründeki problemlerin başlıca nedenini teşkil etmiştir" (OECD, 2002a; 14). Yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye cezbedilmesindeki zaafılar, OECD'ye göre makroekonomik istikrarsızlıkla ilgili olduğu kadar, hukuki düzenleme ortamının yatırımcıda yarattığı endişelerle de ilgilidir.

Ayrıca, OECD çalışmasında, yukarıda sözü edilen gelişmelerin iyi bir düzenleme uygulaması için önemli adımlar oluşturduğu, ancak Türkiye'nin düzenleme kalitesi üzerinde henüz belirgin bir politikaya sahip bulunmadığı vurgulanmaktadır. Kamu yönetiminin bütününe kapsayacak şekilde düzenleme kalitesini geliştirecek kuralların yokluğu, reform çabalarını birbirinden kopuk hale getirmiş ve bütüncül bir ilerlemeyi engellemiştir (OECD, 2002a).

Türkiye'de, çağına uygun bir serbestleşme ve rekabetçi ekonomik yeniden yapılanma sürecinde çok önemli adımlar atılmış olmasına karşın, gecikmelerden doğacak maliyetlerin dikkate alınması gibi bir zorunluluğun yanısıra, henüz katedilmesi gereken oldukça uzun bir mesafe bulunduğunu da kabul etmek gerekiyor. Ülke ekonomisinin içinde bulunduğu konjonktür nedeniyle artan hassasiyetler ve hızla değişebilen beklentilerden etkilenen iktisadi/mali/toplumsal parametreler, düzenleyici kurumların yerine getirmekle yükümlü buldukları görevleri kolaylaştırıcı bir ortam oluşturmaktan uzaktır. Ancak, yaşanan son ekonomik krizin Türkiye'deki kamu yönetiminin önemli zaafalarını ortaya serdiği de bir gerçektir. "Bugün artık şu da geniş ölçüde kabul edilmektedir ki, yoğun yönetim zaafalarının bulunduğu yerlerde sıkı para ve maliye politikalarının uygulanabilmesi söz konusu değildir. (...) Türkiye'nin karşılaştığı ilk sorun, etkili, hesap verebilir ve liyakat bazındaki kamu yönetiminin kurulmasıdır ve bu yapılmadıkça, etkili bir düzenleyici yönetim sisteminin daha fazla geliştirilmesinin uzun vadeli başarı şansı hemen hemen hiç yoktur. Nitelikli, iyi yetişmiş, tarafsız ve saygı gören bir kamu görevlileri sistemi, gerekli bir başlangıç noktasıdır" (OECD, 2002; 31).

Türkiye'de düzenleyici kurumlar, öncelikle, sözü edilen "başlangıç noktasını" sağlam ve sağlıklı bir biçimde oluşturmak durumundalar. Varlıklarının iktisadi meşruiyet zeminini belirleyen piyasa aksaklıklarına yönelik kamusal müdahalelerin etkin ve etkili bir aracı olma misyonlarının

başarısı buna bağlıdır. Ortaya koyacakları performans, Türkiye’de yaşanan süreçte sorunun değil çözümün bir parçası olduklarının kamuoyu nezdinde tescil edilmesine imkan sağlayacak bir düzeyde gerçekleşmek zorundadır. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinin faaliyet alanlarına yasal düzenlemeler getirmek ve bu düzenlemeleri gözetip denetlemekle görevli bulunan kurum ve kuruluşlar arasında sürekli, düzenli ve etkin bir iletişim ve koordinasyon sağlanmasının anlam ve önemini bugünkünden daha fazla vurgulamak herhalde mümkün değildir. “Türkiye’de Düzenleyici Reformlar” konulu OECD Raporunda Rekabet Kurumu için söylenen şu sözlerin, ülkedeki benzer yapılara sahip düzenleyici kurumlara da teşmil edilebileceğini gözönünde tutmakta yarar bulunmaktadır: “Rekabet kanunu ile uygulayıcısı Rekabet Kurumu ve karar organı Rekabet Kurulu iyi düşünülmüş yapılar olup, yeterli kaynaklarla desteklenmektedir. Ancak, Kurum henüz ciddi bir siyasi fırtınaya karşı durmak zorunda kalmamıştır” (OECD, 2002a; 74).

KAYNAKÇA

Daves, D.W. ve Christensen, L.R. (1990) “The relative efficiency of public and private firms in a competitive environment: the case of Canadian railroads”, *Journal of Political Economy*, 88; 958-76.

Galli, G. ve Pelkmans, J. (2000) *Regulatory Reform and Competitiveness in Europe Vol. 1 (Horizontal Issues)*, Cheltenham, Edward Elgar.

Hall, P. (1986) *Governing the Economy*, Oxford, Oxford University Press.

Kay, J.A., Mayer, C. ve Thompson, D. (ed.) (1986) *Privatization and Regulation: the UK Experience*, Oxford, Oxford University Press.

- Machlup, F. (1952) *The Political Economy of Monopoly*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Majone, G. (1996) *Regulating Europe*, Londra, Routledge.
- OECD (1997) *The OECD Report on Regulatory Reform Vol. 2: Thematic Studies*, Paris, OECD.
- OECD (2002a) *Türkiye’de Düzenleyici Reformlar: Ekonomik İyileşme İçin Önemli Destek*, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
(<http://www.basbakanlik.gov.tr/basbakanliktes/disiliskiler/duyurular.htm>)
- OECD (2002b) *OECD Reviews of Regulatory Reform: Regulatory Policies in OECD Countries—From Interventionism to Regulatory Governance*, Paris, OECD.
- Prosser, T. (1989) “Regulation of privatized enterprises: institutions and procedures”, Hancher ve Moran (ed.) *Capitalism, Culture and Economic Regulation* içinde, Oxford, Clarendon Press.
- Prosser, T. (1997) *Law and the Regulators*, Oxford, Clarendon Press.
- Selznick, P. (1985) “Focussing organizational research on regulation”, R. G. Noll (ed.) *Regulatory Policy and the Social Sciences (California Series on Social Choice and Political Economy)* içinde, Los Angeles, University of California Press.
- Tan, T. (2000) Bağımsız İdari Otoriteler, Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları Tebliği.
- Viscusi, K., J. M. Vernon, J.E. Harrington, Jr. (2000) *Economics of Regulation and Antitrust*, Boston, MIT Press.

TARIMSAL REFORM ve REKABET POLİTİKASI

Bülent GÖKDEMİR¹

Türk tarımında reform denemeleri 1980’li yıllarda başlamıştır. 24 Ocak kararlarının sacayaklarından birisi de piyasa ekonomisine işlerlik

¹ Rekabet Kurumu Uzmanı. Bu çalışmada yer alan görüşler, Rekabet Kurumu’nun görüşleri olmayıp, yazarın kendi görüşleridir.

kazandırılması ilkesidir. Bu ilkenin tarım sektörüne etkisi, tarımsal desteklerin asgariye indirilmesi ve fiyat kontrollerinin azaltılması şeklinde olmuştur. 1980'lerin sonuna gelindiğinde desteklenen ürün sayısı aşamalı olarak 10'a indirilmiş, ancak 1990'lı yıllarla birlikte yeniden artmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, 1992'de 26, 1993'te ise 24 ürün destekleme kapsamına alınmıştır.

Bu yöndeki destek politikası, kamu finansmanı üzerine önemli ölçüde ek maliyet yüklemiştir. 1994 ekonomik krizi öncesi destekleme politikalarının giderek ağırlaşan yükünü azaltmak amacıyla, bazı ürünlerde prim uygulamasının başlatılması ve başta fındık ve çay olmak üzere arz fazlası olan ürünlerde ekim alanlarının sınırlandırılması gibi birtakım köklü düzenlemeler yapılmıştır.

1994 krizi sonrası alınan "5 Nisan Kararları" çerçevesinde yine tarım politikalarına ilişkin reform olarak adlandırılabilir bir dizi önemli karar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda; desteklenen ürün sayısı 24'ten 8'e indirilmiş, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri (TSKB)'lere tanınan kredi ayrıcalıkları kaldırılmış, girdi desteği ve prim uygulamasına yönelik destekler bütçe kapsamına alınmıştır.

Tarımsal desteklemenin yükünü hafifletmeye yönelik bu tedbirlerin bazıları kısa bir süre uygulanmış, özellikle 1997 yılından itibaren tekrar eski sisteme dönmüştür. Bu çerçevede, 1995 yılında gübre sübvansiyonu oranı yükseltilmiş, 1997 yılında tütün kotası kaldırılmış ve yine bu yılda, izlenen taban fiyatı politikası nedeniyle, ürün fiyatları dünya fiyatlarından uzaklaşmaya başlamıştır. Bu yöndeki uygulamalar 1999 yılının sonuna kadar sürdürülmüştür.

1980 sonrası reform çalışmaları, başta prim uygulaması olmak üzere büyük ölçüde piyasa odaklı tarıma imkan sağlayacak politikalar olarak nitelendirilebilmekle birlikte sözkonusu düzenlemelerin hemen hepsi kronikleşen ve sürdürülemez boyutlara erişen bütçe açıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve çoğunlukla kısa bir süre için uygulanmıştır. Dolayısıyla bunlardan hiçbiri tarımda piyasa reformu çerçevesinde kalıcı sonuçlar ortaya çıkaramamıştır.

Tarımda piyasa reformuna yönelik en son girişim, 9 Aralık 1999 tarihinde IMF'ye verilen "Niyet Mektubu" ile başlamıştır. Niyet Mektubu'nda ana hatları çizilen program çerçevesinde Dünya Bankası'nın desteği sağlanarak "Tarımsal Reform Uygulama Projesi" (TRUP) oluşturulmuştur. TRUP, aynı zamanda, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nda yer verilen tarımsal reform düzenlemelerinin de temelini oluşturmaktadır.

TRUP kapsamında reform çalışması iki temel ilkeye dayanmaktadır (Dünya Bankası 2000, 1-8):

Birincisi, tarımsal desteklerin aşamalı olarak azaltılması ve bu desteklerin yerini “Doğrudan Gelir Desteği” (DGD)’ne bırakmasıdır. Bu çerçevede geçiş süreci olarak öngörülen 2000-2001 yıllarında; gübre destek oranı sabitlenecek, Ziraat Bankası kanalıyla verilen kredi oranları, kamu borçlanma senetleri faiz oranlarına yaklaştırılacak, çiftçilere değişen vade ve faiz oranlarıyla ödeme seçenekleri sunulacak, desteklenen ürün fiyatlarının belirlenmesinde dünya fiyatları dikkate alınacak ve bu doğrultuda taban fiyatları dünya fiyatlarının %35’ini aşmayacaktır.

İkincisi ise, devletin, tarımsal piyasalardan tamamen çekilmesi yönündeki orta vadeli hedefe uygun olarak, tarımsal sektörlerde faaliyet gösteren kamu varlıklarının ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesinin sağlanmasıdır. Bu çerçevede tarımsal Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT)’lerin bütçe imkanları daraltılacak ve TSKB’lerin özerkleştirilmesine ilişkin yasal düzenleme yapılacaktır.

Bu ilkeler doğrultusunda TRUP ile, piyasanın işleyişini bozucu ve sürdürülemez boyutlara ulaşan destek sisteminin ortadan kaldırılması, daha basit ve şeffaf bir politika aracı olan DGD sistemine geçilerek, hem piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması hem de tarımsal desteğin dağılımındaki etkinsizliğin önlenmesi, arz fazlası olan ürünlerin üreticilerine alternatif ürünlere geçmeleri için imkan tanınması ve reform çalışmalarının halka açıkça anlatılması amaçlanmaktadır (Dünya Bankası 2000, 1-8).

TRUP, Dünya Bankası’nın teknik ve finansal desteğiyle gerçekleştirilecektir. Finansal destek, IMF ile yapılan anlaşmada yer alan taahhütlerin gerçekleştirilmesine bağlanmış ve miktarı; DGD Uygulama Kolaylıkları, Üreticilerin Alternatif Alanlara Yönlendirilmesi, Tarımsal Veri Sistemi, TSKB’lerin Yeniden Yapılandırılması, Tarımsal KİT’lerin Özelleştirilmesi, Kamuoyu Bilgilendirme Kampanyası, Proje Yönetimi alt projeleri için ayrı ayrı belirlenmiştir (Dünya Bankası 2000, 4-5).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nda geçmiş tarım politikaları sonucu gelinen nokta eleştirilerek (TRUP’un temel ilkeleri doğrultusunda) yapılmak istenen reformlar “Tarım Sektöründe Reform” çalışmasıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Bu çalışma ile bugüne kadar uygulanan tarım politikalarının sonuçları ve bu sonuçlardan hareketle yapılması gereken reformlar anlatılmaktadır.

Söz konusu çalışmaya göre bugüne kadar uygulanmış politikaların sonuçları şunlardır (Hazine 2001, 4-5):

- Üretimin serbest piyasa koşullarına göre gelişmesi engellenmiştir. Tütün, fındık, şeker pancarı, çay gibi ürünlerde istenmeyen stoklar oluşurken, pamuk, yağlı tohumlar ve yem bitkilerinde talep açığını kapatmak için 890 milyon dolar tutarında ithalat yapılmıştır,
- Üretici gelirlerinde istikrarsızlık yaratılmıştır. Siyasi kaygılarla açıklanan taban fiyatlarına göre üretim yapan çiftçiler, bir sonraki yıl aynı ürüne yöneldiğinde, yüksek rekolte sebebiyle piyasa fiyatlarının düşmesi sonucu gelir kaybına uğramaktadır,
- Değerlendirilmesi imkansız stoklar oluşmuştur. Tütünde altı, şekerde ise bir yıllık tüketim ihtiyacını karşılayacak stoklar mevcuttur,
- Desteklemenin yükünü tüketiciler omuzlamıştır,
- 1999 yılında tarım sektörü destek ödemeleri 4 milyar dolar iken, bu ödemelerin kamuya maliyeti 12.7 milyar dolardır. Aradaki fark, kaynağı olmadan yapılan ödemelerin faiz yükünden kaynaklanmaktadır,
- Yıllardan beri süregelen destekleme politikalarına rağmen tarımsal verimliliğin seviyesi son derece düşüktür.

Görüldüğü üzere tarım politikasında köklü değişiklikler öngören TRUP projesi, esas olarak, geçmiş dönemde uygulanan politikaların olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak üzere geliştirilmiştir. Bu noktada TRUP projesiyle çerçevesi çizilen tarım reformunu anlamak amacıyla, geçmiş dönemlerde uygulanan tarım politikalarını genel hatlarıyla değerlendirmek faydalı olacaktır.

1. GEÇMİŞ TARIM POLİTİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ²

Tarım politikalarının değerlendirilmesinde içsel ve dışsal kısıtların dikkate alınması, hem değerlendirmenin daha sağlıklı olmasına imkan verecek, hem de yanlış politika uygulamalarının yerine daha doğru ve uygulanabilir politikaların önerilmesinde aydınlatıcı işlev görecektir. Bu bağlamda, Türkiye’de tarım politikalarının analizine girmeden önce, kısaca içsel ve dışsal kısıtların hatırlatılması faydalı olacaktır. Ancak özellikle dışsal kısıtlar içinde sayılacak olan uluslararası anlaşmalardan

² Bu bölüm, tarım politikalarında ciddi bir kırılma noktasını teşkil eden ve tarımsal serbestleşme yönünde atılmış en önemli adım olarak nitelendirilebilecek Aralık 1999 tarihli TRUP reformlarına kadar geçen dönem ile sınırlandırılmıştır. Özellikle TRUP reformlarının etkilerinin belli bir zaman sonra ortaya çıkacak olması, 2002 yılı sonunda gündeme gelen seçim atmosferi ve ardından gelen hükümet değişikliği gibi etmenler dikkate alındığında, TRUP sonrası uygulanacak tarım politikalarının değerlendirilmesini yeni bir çalışmaya bırakmanın doğru olacağı düşünülmektedir.

doğan kısıtlamaların, 1990'lerden sonraki politikalar için sınırlama getirdiği belirtilmelidir (Gökdemir 2002, 63).

İçsel kısıtların başında yapısal sorunlar gelmektedir. Türk tarımının temel yapısal kısıtları şunlardır (TEK 1998, 98).

- Sulama alanında ciddi sorunlar bulunmaktadır. Halen sulanan topraklar, sulanabilecek arazinin %54'ü kadardır. Bu oran, birçok ürün için, küresel rakiplerimiz olan Akdeniz ülkelerinde çok daha yüksektir.
- Tarımda çalışan işgücü oranı çok yüksektir (AB'nin sekiz katı). Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tarımdaki işgücünün sanayi kesimine aktarılması bir türlü istenen seviyelere ulaşamamıştır.
- Altı hektarın altında bulunan ortalama toprak genişliği ve buna koşut olarak işletme büyüklüğünün optimal ölçülerin dışında olması, tarımda sermaye girdilerinin, özellikle makinalaşmanın önünde ciddi bir engel oluşturmakta, dolayısıyla düşük verimliliğe yol açmaktadır.

Yapısal kısıtlara ek olarak yine içsel kısıt kapsamında, finansman yetersizliği, kurumsal altyapı ve örgütlenme sorunları dikkate alınmalıdır. Yine, üretim faktörleri ile ilgili olarak, işgücü ve kredi piyasalarının yanısıra ürün piyasalarının da sağlıklı işlememesi içsel kısıtlar arasında sayılabilir (TÜSİAD 1999, 11).

Dışsal kısıtların başında, dünya fiyatlarının yoğun devlet müdahaleleri sonucu piyasa mekanizması dışında belirlenmesi gelmektedir. Destekleme politikaları sonucu belirlenen dünya fiyatları, ulusal fiyatların oluşumunda temel gösterge olarak kabul edilmekte, bu nedenle kaynak dağılımında etkisizliğe yol açmaktadır (TÜSİAD 1999, 56).

İkinci dışsal kısıt, uluslararası ticarete uygulanan miktar kısıtlamalarıdır. Bununla ihracata dayalı politika oluşturma imkanı ortadan kalkmaktadır. Ancak, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması (DTÖTA) sonrası dönemde miktar kısıtlamalarının yoğunluğu giderek azalmaktadır.

Üçüncü kısıt, uluslararası yükümlülüklerimizden kaynaklanmaktadır. Bunların başında DTÖTA anlaşmaları ve Türkiye ile AB arasında akdedilen 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nın 11'inci maddesi ve 1973 tarihli Katma Protokol'ün 31-35'inci maddeleri uyarınca Ortak Tarım Politikası (OTP)'na uyum yükümlülüğünün getirdiği sınırlamalar gelmektedir.

Bu çerçeve içinde tarım politikaları yönünden en çarpıcı unsur, politika amaçlarındaki belirsizlik ve istikrarsızlıktır. Türkiye’de ekonomik görüş ve hedeflerin ortaya konduğu beş yıllık kalkınma planları incelendiğinde anılan çarpıklık ortaya çıkacaktır.

Tablo1-Tarımsal Politika Amaçları

Amaçlar	1. Plan 1963-67	2. Plan 1968-72	3. Plan 1973-79	4. Plan 1980-84	5. Plan 1985-89	6. Plan 1990-94	7. Plan 1996-00
Girdi Verimliliği	+	+	+	+	+	+	+
Fiyat İstikrarı	+	+	+		+	+	
Gelir İstikrarı				+		+	+
İhracat Artışı		+				+	+
Kalite Artışı			+		+	+	
Kendine Yeterlilik		+					+
Enflasyonun Önlenmesi	+	+	+	+	+	+	
Bütçe Tasarufu				+	+	+	+
Görelî Fiyatları Koruma	+	+	+				
Desteklenen Ürün Say. Azaltma			+			+	+
Taban Fiyatların Erken Açıklanması			+	+	+	+	
Üretimi Kısma			+				+
Küçük Üreticilere Destek				+			
Dünya Fiy. Hedefleme			+	+	+	+	+
Yayım Hiz. Geliştirme			+	+		+	
Tarım İstatistikleri Geliştirme					+	+	+
Zamanında Destek Ödemesi					+	+	
Kooperatiflerin Destklenesi	+						+
Pazarlama Hiz. Geliştirilmesi	+						
Üretici-Destek Kurumu İlişkisini Gel.				+			

Kaynak: TÜSİAD 1999

Tablo1’den görüldüğü üzere farklı dönemlerde birden çok hedef ortaya konmuştur. Hedefler incelendiğinde, dönemler arası istikrar içeren ve Türk tarımının yapısal sorunlarıyla uyumluluk gösteren bir politika tercihi gözlenememektedir. Örneğin enflasyonun önlenmesi, 1996-2000 dışında tüm planlarda yer almakta, buna karşın gıda güvenliği bakımından öncelikli tercihler arasında yer alması gereken kendi kendine yeterlilik hedefi yalnızca 1973-79 planında yer almaktadır.

Yine bir tarafta dünya fiyatlarının dikkate alınması hedeflenirken, aynı anda, görece fiyat yapısının değişmemesi gibi birbirine tutarlı olmayan politika hedefleri belirlenmiştir. Genele bakıldığında en tutarlı hedeflerin, girdi verimliliğinin artırılması ve enflasyonun önlenmesi olduğu gözlenmektedir.

Aynı şekilde tarım politikaları doğrultusunda kullanılan araçlar da oldukça çeşitli, karmaşık ve düzensizdir. Bitkisel ürünlerde, geçmişte ithalat kısıtlamaları günümüzde ise yüksek tarifelerle birlikte uygulanan fiyat destekleme politikaları, hayvancılıkta ise daha çok sınır önlemleri gözlenmektedir. Tüketicileri korumak için fiyat kontrolü ve ihracat vergileri kullanılmıştır. Girdi sübvansiyonları ve krediler, üreticilerin verim düzeyini arttırmalarına imkan vermiştir. Bir kaç istisna dışında üretim ve satış miktarlarına sınır konmamıştır (TÜSİAD 1999, 52).

Tarım politikalarının üretici, tüketici ve vergi mükellefleri üzerindeki etkileri, "Üretici Desteği Eşdeğeri"(ÜDE)³ ve "Tüketici Desteği Eşdeğeri" (TDE)⁴ kavramlarıyla ölçülmektedir.

Tablo2-Türkiye ve OECD %ÜDE Değerleri

	1979	1986	1990	1993	1995	1996	1997	1998
	-81	-88	-92	-95				
Türkiye (%ÜDE)	17	26	36	30	30	25	36	42
OECD (%ÜDE)	29	45	42	41	40	35	32	38

Kaynak: TÜSİAD 1999

Tablo2'den görüldüğü üzere, %ÜDE, Türkiye'de 1979-81 döneminde %17 iken 1998'de %42'ye yükselmiştir. OECD ortalaması ise 1979-81 döneminde %29 iken 1986-88'de %45'e çıkmış, daha sonra azalan bir eğilimle 1998'de %38 seviyesine gerilemiştir. Eş deyişle, Türkiye'de üreticilere yapılan transferlerin, gelirleri içindeki payı sürekli artarken, OECD ülkelerinde 1980'lerin sonuna kadar artmış, daha sonra sürekli azalan bir eğilim göstermiştir⁵.

³ Üretici Desteği Eşdeğeri, Bir yılda tarım politikaları sonucu üreticilere yapılan parasal transferlerin bir göstergesidir. Bu transferler, fiyatlardaki artış yoluyla tüketicilerden yapılan transferler (TDE) ile vergi ödeyen kesimlere yüklenen bütçe transferlerini (BT) kapsar. Yüzde ÜDE, üreticilere yapılan transferlerin, üreticinin eline geçen her 100 birimin ne kadarını oluşturduğunu gösterir.

⁴ Tüketici Desteği Eşdeğeri; fiyatlardaki artış yoluyla tüketicilerden üretici kesimine yapılan transferlerin göstergesidir. Yüzde TDE ise, tüketicinin ödediği her 100 birimin ne kadarının tarıma destek yönünde vergi olduğunu göstermektedir.

⁵ OECD üyesi ülkeler bazında ÜDE değerleri için bkz. (OECD 2000, 158-251).

Öte yandan Türkiye ve OECD tarımsal destek oranlarının seyri karşılaştırıldığında, 1980-86 döneminde birbirine koşut, 1986-98 yılları arasında ise genellikle zıt yönlü bir ilişki gözlenmektedir. Çakmak (TÜSİAD 1999, 15)'a göre bu ilişki, Türkiye'de tarıma verilen desteklerin, siyasetin ağır basmadığı dönemlerde dünya trendlerini, siyasetin yoğun olduğu dönemlerde ise siyasetin trendlerini izlediğini göstermektedir. Her seçim yılında destek miktarı artmakta, seçimi izleyen yıllarda ise düşüş eğilimine girmektedir⁶. Aysu (2001, 9) da bu görüş doğrultusunda, destekleme kapsamındaki ürün sayısının yıllar itibariyle gösterdiği değişikliklerin siyasi tercihlerin etkisi altında bulunduğunu, destekleme politikalarının belirlenmesinde tarımsal ihtiyaçların dikkate alınmadığını ileri sürmektedir.

Türkiye'de tarım politikaları çerçevesinde yapılan üretici desteklerinin maliyeti büyük oranda tüketicilere yüklenmektedir. Tarıma yapılan transferlerin kaynağı bu savı açıkça desteklemektedir. Tablo3'de Türkiye'de tarıma yapılan toplam transferler ve bunların kaynakları görülmektedir.

Tablo3-Türkiye ve OECD'de %ÜDE Kaynakları

	1993 (milyar\$)	1994 (milyar\$)	1995 (milyar\$)	1996 (milyar\$)	1997 (milyar\$)	1998 (milyar\$)
Türkiye						
Vergi Mükelleflerinden	4.5	4.9	5.3	3.0	3.3	3.0
Tüketicilerden	6.6	1.9	2.7	7.0	8.6	6.5
Bütçe Gelirleri (sınır önlemleri)	0.7	0.1	0.8	0.9	0.7	0.6
Toplam Transferler	10.4	5.9	7.2	9.1	11.1	8.9
Toplam ÜDE	11.0	2.9	5.2	8.8	11.2	11.3
OECD						
Vergi Mükelleflerinden	166.8	163.2	167.7	164.5	163.9	193.3
Tüketicilerden	184.7	180.6	183.1	146.5	160.1	169.5
Bütçe Gelirleri (sınır önlemleri)	19.3	15.5	16.9	13.9	25.1	28.2
Toplam Transferler	332.1	328.2	332.9	297.1	298.9	334.6
Toplam ÜDE	248.1	249.9	256.6	237.1	215.5	251.2

Kaynak: TÜSİAD 1999

Buna göre; 1998 yılında toplam üretici desteği 11.3 milyar dolar iken bunun 6.5 milyar doları, izlenen politikaların tarım ürünleri fiyatlarına

⁶ Türkiye'de tarım politikaları ve siyaset ilişkisi hakkında bilgi için bkz. (TÜSİAD 1999, 74-76).

etkileri nedeniyle, tüketicilerce karşılanmaktadır. Toplam ÜDE'nin seyrine bakıldığında 1993'te 11 milyar dolardan, 1994'te, ekonomik kriz ve alınan önlemler nedeniyle, 2.9 milyar dolara gerilediği görülmektedir. 1994 sonrasında, 1998'e kadar sürekli bir artış gözlenmektedir. Ancak tüm zamanlarda toplam ÜDE içinde ağırlık, tüketiciler üzerindedir. Buna karşı OECD için verilen dönemlerde toplam ÜDE içinde destekleme yükünü, dalgalanma göstermekle birlikte, tüketiciler ile vergi mükellefleri hemen hemen eşit seviyede paylaşmaktadır.

Diğer yandan düşük gelir gruplarının, görece, gelirlerinin daha büyük bir bölümü tarımsal transfer ödemelerine kaynaklık etmektedir. Eş deyişle, tarımsal desteğin gelir üzerindeki olumsuz etkileri düşük gelir grupları için daha büyüktür. Dolayısıyla Türkiye'de tarım politikalarının zaten bozulmakta olan gelir dağılımını daha da çarpıttığı görülmektedir (TÜSİAD 1999, 64).

Tarımsal transferlerin ürün bazında dağılımına bakıldığında, desteğin zaman içinde büyük dalgalanmalar gösterdiği gözlenmektedir. Genel olarak hayvancılık ürünleri, bitkisel ürünlere oranla daha fazla desteklenmiştir. Bitkisel ürünlerde ise, yağlı tohumların ön plana çıktığı görülmektedir. Tablo4'den tarım ürünleri arasındaki tarımsal destek dağılımının son on yılda dengeli ve istikrarlı olmadığı görülmektedir. Öte yandan 1991'de yumurta üreticileri, 1994'te şeker ve mısır üreticileri, 1995'te buğday üreticileri ve 1996'da tavuk eti üreticileri, destek bir yana, vergilendirilmiştir.

Tablo4-Türkiye'de Ürün Bazında %ÜDE'ler

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1990-98*
Buğday	26	54	31	23	26	-3	27	33	42	25
Mısır	37	46	44	33	-2	16	19	38	43	30
Diğ. Tahıl	38	45	42	53	27	5	17	32	47	33
Yağlı Tohum	52	54	50	28	20	34	44	49	45	42
Şeker	23	44	48	40	-16	28	32	56	61	34
Pamuk	22	14	27	39	-	-	-	-	-	26
Bitkisel Üretim*	30	50	38	32	19	7	26	34	44	30
Süt	58	53	51	52	49	51	36	52	54	52
Siğir Eti	24	35	39	46	32	58	54	40	48	39
Tavuk Eti	32	14	22	31	9	35	-5	3	9	18
Koyun Eti	21	20	8	18	21	29	41	6	7	18
Yumurta	7	-14	38	19	14	52	17	31	44	24
Hayvansal Ür.*	34	31	35	37	30	47	34	39	35	35

Kaynak: TÜSİAD 1999
*Basit Aritmetik Ort.

Yıllar itibariyle değerlendirildiğinde, 1990-1994 arasında bitkisel ürünlerde %30-50, hayvansal ürünlerde %35-37 aralığında salınan %ÜDE'lerin 1994 krizi ile birlikte bitkisel ürünlerde aniden daralırken (1994'te %19, 1995'te %7), hayvansal ürünlerde anlamlı bir değişiklik göstermediği, aksine artış gösterdiği (1994'te %30, 1995'te %47) gözlenmektedir. 1995 sonrası bitkisel ürünlerde düzenli ve hızlı bir artış gözlenirken hayvansal ürünler %35'lik ortalama değerinden fazla sapmamıştır.

Daha önceki gözlemler de dikkate alındığında, diğer gelişmekte olan ülkelerle benzer şekilde, ekonomik kriz dönemlerinde destek oranının, tarım kesiminde yaratabileceği dalgalanmalar dikkate alınmaksızın, bir anda düşürüldüğü, kriz sonrasında ise hızla tekrar eski seviyesine dönüldüğü, bu uygulamanın zaten doğası gereği arz-talep dengesizliği nedeniyle istikrarsızlıkla karakterize edilen tarım kesiminde dengesizliği körüklediği ve bu dengesizlikten tarımsal ürünleri girdi olarak kullanan gıda sanayiinin de olumsuz yönde etkilenme olasılığının yüksek olduğu ileri sürülebilir.

Özetle, Türkiye'de tarımsal politika amaçları, bunlara ulaşmak için kullanılan araç kümesi ve desteğin ölçüsünün oldukça değişken ve karmaşık olduğu görülmektedir. Türkiye'de %ÜDE'ler -%3 ile %41 arasında gidip gelirken, OECD ülkelerinde %27-51 arasında istikrarlı bir seyir izlemektedir. Böyle bir politika çizgisi, tarımsal istikrarın sağlanmasında önemli bir engeldir. Öte yandan politikadaki tutarsızlığı, bir ölçüde yukarıda sayılan iç ve dış kısıtlarla açıklamak mümkün olabilir.

Üretici desteğinin büyük ölçüde yüksek iç fiyatlar yoluyla tüketicilerden elde edilmesi tarım politikasının olumsuz bir sosyal yan etkisidir. Tarım sektörünün ekonomik öneminin görece fazla olduğu ülkemizde, toplam desteğin GSYİH içindeki payı %4-5 iken, OECD ülkelerinde %1.5 olması, tarımsal desteğin, Türkiye'de tarım dışı kesimlere daha büyük bir yük getirdiği anlamına gelmektedir (TÜSİAD 1999, 74).

Söz konusu oranlar tarımsal üreticiler bakımından yorumlandığında da olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır. Zira, OECD ülkelerinde toplam destek oranı, Türkiye'ye oranla daha düşük seviyede olmakla birlikte, bu ülkelerde tarıma dönük desteklerin, yaklaşık değerlerle, tarımsal katma değer toplamına eşit olduğu gözlenmektedir.

Bu nedenle sözkonusu oranların karşılaştırılması bakımından daha sağlıklı bir gösterge kullanmak gerekmektedir. Bu noktada tarımsal desteklemenin, tarımsal katma değere oranı adil bir gösterge olacaktır. Türkiye’de bu oran 2000 yılı itibariyle %5 seviyesinde seyretmekte ve desteklerin yoğun olduğu dönemlerde dahi %10’u geçmemektedir (Oyan 2001, 3).

Tarımsal desteğin bütçe yükü de Türkiye için oldukça fazladır. Son beş yılda bütçeden yapılan transferlerin ortalaması 3.5 milyar dolar seviyesindedir. Ayrıca bütçeden yapılan transferlerin büyük ölçüde kamu bankalarından fon transferi şeklinde gerçekleştirildiği gözönüne alındığında, faiz yükünden dolayı, gerçek rakamın tahminlerin ötesinde olması muhtemeldir (TÜSİAD 1999, 13).

2. TRUP

Geçmiş yıllara yönelik tarım politikalarının değerlendirilmesinden sonra TRUP’u daha ayrıntılı olarak ele almak mümkün olacaktır. TRUP ile yapılması öngörülen düzenlemeler “Reforma İlişkin Genel Husular” ve “Reform Sürecinde KİT’lerin Özelleştirilmesi ve İlgili Kanunlar” başlıkları altında sıralanmıştır. Reforma ilişkin genel husular şunlardır (Hazine 2001, 5-6):

- Reformun ilk aşamasında Dünya Bankası’ndan 600 milyon dolar tutarında bir proje kredisi sağlanmaktadır. Ayrıca DGD ödemeleri için 2001 bütçesine 500 trilyon TL ödenek tahsis edilmiştir.
- Reform programının ilk aşamasında mevcut destekleme sistemi tamamen değiştirilecektir. Böylece hedef kitleye ulaşan şeffaf ve verimli bir destekleme sistemi kurulmuş olacaktır.
- Tarım reformu projesinin bileşenleri; DGD, alternatif ürün, TSKB’lerin yeniden yapılandırılması ile kamuoyu tanıtım kampanyası ve destek hizmetleri olmak üzere dört başlıkta toplanmaktadır.
- Mevcut destekleme politikaları aşamalı olarak ortadan kaldırılacak, DGD ile yer değiştirilecektir.
- Kamuoyunda algılandığı gibi tarımsal destekler kaldırılmayacak, aksine belki daha fazla kaynak kullanılarak desteklenecektir. Ancak desteklemenin şekli değişecektir.
- Alternatif ürün projesi ile özellikle arz fazlası olan fındık ve tütünde üreticilerin faaliyet alanlarını talep fazlası olan ürünlere kaydırmaları sağlanacaktır.
- Alternatif ürün projesi kapsamında fındık üreticilerinin, söküm bedeli, girdi desteği, bakım ve hasat masraflarının karşılanmasına yönelik gelir kayıpları karşılanacaktır.

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde üretilen tütünlerin üretiminden vazgeçilmesi halinde bir kerelik gelir kaybı ödemesi yapılacaktır.
- Tütün üreticisi 2001 yılında hem DGD'den faydalanacak hem de alternatif ürün projesiyle talep fazlası olan ürünlere yönlendirilecektir.
- Alternatif ürün projesi ihtiyaç fazlası üretimin yapıldığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanacaktır.
- TSKB'lerin özerk kuruluşlar haline gelebilmeleri amacıyla 4572 sayılı Kanun "Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun" ile yeniden yapılandırmanın çerçevesi çizilmiştir. Kanunun amacı, TSKB'lerin yüksek ücret ve aşırı istihdam politikaları ile piyasa fiyatının üzerinde fiyatlarla ürün alımlarına son verilmesi ve bu kuruluşların kamu bütçesi üzerindeki yüklerinin tamamen ortadan kaldırılmasıdır.

"Reform Sürecinde KİT'lerin Özelleştirilmesi ve İlgili Kanunlar" bölümünde şeker ve tütün sektörlerinde gerçekleştirilen düzenlemelere ilişkin bilgiler verilmektedir. Bu çerçevede 4 Nisan 2001 tarih ve 4634 sayılı Şeker Kanunu ile getirilen düzenlemelere ilişkin şu bilgiler verilmektedir (Hazine 2001, 6-7):

- Şeker piyasasında düzenlemeler yapmak üzere, kamu tüzel kişiliğine sahip Şeker Kurumu kurulmuştur.
- Şeker üretimi ve arzında istikrar sağlamak amacıyla Kurul tarafından, beşer yıllık dönemler için her yıl fabrika bazında olmak üzere üretim kotaları belirlenecektir.
- Mevcut destekleme sisteminin uygulanmasına 2001 yılında da devam edilecek olup, 2002-2003 döneminden itibaren destekleme alımı yapılmayacak ve ilk kotalar dağıtılacaktır.
- Şekerpancarı fiyatları her yıl şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişiler ile üreticiler arasında varılan mutabakata göre belirlenecektir.
- Şeker satış fiyatları, şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişiler tarafından serbestçe belirlenecektir.
- Devlet şekerpancarı taban fiyatı ve şeker satış fiyatını belirlemeyecektir. Bir yandan da şeker fabrikaları özelleştireceğinden ilgili üründe piyasa mekanizması işlerlik kazanacaktır.
- Sürdürülemez boyutlardaki stoklar şeker kotalarının ülke ihtiyaçlarına göre belirlenmesiyle çözümlenmiş olacaktır.
- Kanunun uygulanmaya başlanmasıyla ülke ihtiyacına göre üretim yapılacak böylece fiyat-üretim dengesi kurulmuş olacaktır.

“Tütün Kanunu” başlıklı bölümde tütün piyasasında reform ihtiyacının gerekçeleri açıklanmakta, ardından 4733 sayılı Tütün Kanunu ile yapılan düzenlemeler hakkında bilgi verilmektedir. Reform gereksiniminin gerekçeleri şunlardır (Hazine 2001, 8):

“Türkiye, dünya şark tipi tütün üretiminde %42’lik payla birinci sıradadır. Bu bakımdan ülkemiz için önemli bir ihraç ürünüdür. Ancak yapılan ihracat ve ülke tüketim ihtiyacı dikkate alındığında 180 bin ton üretilmesi yeterli iken, bizim üretim miktarımız 1998 yılında 285 bin ton, 1999 yılında 260 bin ton ve 2000 yılında 210 bin ton düzeyinde gerçekleşmiştir. TEKEL bu üretimin yaklaşık %70’ini karşılamaktadır. Oysa TEKEL’in kendisine ait yedi sigara fabrikası için yaptığı alımların miktarı ortalama 50 bin ton düzeyindedir.

Bilindiği üzere destekleme alımları için görev zararı doğmaktadır ve bu meblağ, 2000 yılı sonu itibariyle 1.5 katrilyon TL’na ulaşmıştır. Tütün stokları ise 500 bin tonun üzerinde olup, sözkonusu stok miktarı ülkenin altı yıllık tüketim ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Hem görev zararı yükü hem de stoklar sürdürülemez boyutlara ulaşmıştır. Yapılan çalışmalar 1995-2000 döneminde, kamunun harcadığı her 1 dolar için 4.7 dolar maliyet üstlendiğini göstermektedir.”

Tütün Yasası ile getirilen düzenlemelerin içeriği şu şekildedir (Hazine 2001, 9):

“TEKEL, Kamu İktisadi Kuruluşu statüsünden İktisadi Devlet Teşekkülü statüsüne geçmektedir. Böylece özelleştirilmesine olanak verilmiştir. Kanunla, Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu kurulacak ve TEKEL’in yetkileri bu kuruma devredilecektir.

Kanunla, üretim kotası belirlenmeyecek, 2002 yılından sonra destekleme alım fiyatları açıklanmayacaktır. Tütün alım-satımı sözleşme ve açık arttırma sistemiyle yapılacaktır. Böylece arz-talep dengesinde üretim yapılması sağlanmış olacaktır.

Türkiye’de tütün mamulleri üretmek isteyenlerin, yıllık üretim kapasitesi tek vardiyada, sigara için iki milyar adet, diğer tütün mamulleri için ise onbeş tondan az olmayan, tütün hazırlama bölümleri dahil tam ve yeni teknoloji ile tesisler kurmaları gerekmektedir. Bu şartları yerine getirenler, ürettikleri tütün mamullerini serbestçe satabilecek, fiyatlandırabilecek ve dağıtabileceklerdir.

İşlendikten sonra ihraç amacıyla olsa dahi tütün ithali ancak üretim ihtiyaçları ile sınırlı olarak mamulleri üretenler tarafından yapılabilir. Türkiye'de üretilen tütün mamullerinin ihracı serbesttir.

Kamuoyunda yer aldığı gibi ülkemiz yabancı sigara cenneti olmayacak ve tütün ithaliyle tütün üretimi bitirilmeyecektir. İthalat hakkı, yukarıda yer alan üretim şartlarını yerine getiren firmaların üretim ihtiyaçlarıyla sınırlı olacaktır. Kaldı ki, şark tipi tütün tüm sigaraların harmanlarında kullanılması zorunlu bir üründür. Sistem değişikliğiyle birlikte tütün ihracatçıları üreticiyle sözleşme yaparak satışlarını garanti altına almak isteyecek ve üreticiler ise arzın devamını sağladıkları için halihazırda kazandıklarının çok üzerinde gelir elde edeceklerdir.”

Görüldüğü gibi TRUP reformlarını güdüleyen temel unsur, diğer reform girişimlerinde olduğu gibi, desteklerin finansmanı sorunudur. Öte yandan TRUP reformlarıyla piyasa odaklı tarım yolunda görece ileri adımlar atıldığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bunların başında, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi ve özelleştirme sonrası ilgili sektörlerin bağımsız idari otoritelerce düzenlenecek olması ve TSKB'lere yasal düzenlemeyle özerklik tanınması gelmektedir. Bu tedbirlerin yanısıra, ithalat kısıtlamalarının hem DTÖ hem de IMF'ye verilen niyet mektuplarından kaynaklanan yükümlülükler çerçevesinde kaldırılması ve iç desteklerin DGD ile ikame edilmesi projelerinin de devreye girmesiyle, tarımsal üretim kararlarının piyasa sinyalleri doğrultusunda alınması büyük ölçüde sağlanmış olacaktır.

Bu noktada cevaplanması gereken kritik soru, sözkonusu tedbirlerin hayata geçirilmesinin Türk tarımının yapısı ve özellikleri gözönüne alındığında ne ölçüde olanaklı olduğu sorusudur.

Bu sorunun yanıtını bulmak için öncelikle reformun omurgası olan DGD sisteminin Türkiye'de uygulanabilirliğine bakmak gerekir. DGD'nin uygulanabilmesi için öncelikle hedef kitlenin belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada Türk tarımının yapısından kaynaklanan olumsuz iki özellik ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki toplam nüfus ve istihdam içinde tarımın payının gelişmiş ülkelere oranla çok daha fazla olması, ikincisi ise işletme sayısının fazlalığıdır. Ayrıca Türkiye'de çiftçi kayıt sisteminin yetersiz olması anılan yapısal sorunlarla birarada düşünüldüğünde, hedef kitlenin belirlenmesinde ciddi sorunlar ile karşılaşılması muhtemeldir.

Fiyat ve girdi desteklerinden faydalanan tüm üreticilere DGD sağlanması noktasında da bazı sorunlar çıkabilir. Halen tarımsal ürünlerin önemli bir bölümü destekleme fiyat politikasının kapsamı

dışında bulunmakta, bu ürünler yalnızca girdi desteklerinden faydalanmaktadır. Öte yandan bu ürünlere yönelik girdi destekleri kamu finansmanı üzerinde önemli bir yük oluşturmamaktadır. DGD sistemine geçildiğinde girdi desteklerinden yararlanan ürünlerin üreticileri de DGD'den faydalanacak böylece desteklemenin bütçe üzerindeki yükü artabilecektir (Yükseler 1999, 18).

DGD sisteminin finansman yükü, bütçede yer alması nedeniyle, vergi mükelleflerinin üzerinde olacaktır. Türkiye'de tarımsal desteklemenin maliyetini büyük oranda tüketiciler tarafından karşılanmaktadır. Dolayısıyla DGD uygulamasına geçildiğinde, sistemin devlete olan maliyetinin daha da büyümesi olasıdır. Tarım sektörüne transferlerin en düşük olduğu 1994-1996 dönemindeki oranlar dikkate alındığında bile, sistemin finansmanı için vergi yükünün, GSMH'nin %2.4'ü kadar artırılması gerekmektedir. Dolayısıyla DGD sisteminin, kronikleşmiş bütçe açıklarını daha da artırması beklenmektedir (Yükseler 1999, 19).

DGD sistemi ile ortaya çıkacak olan ve sosyal adaleti bozacak nitelikteki muhtemel olumsuzluklar şunlardır (Aysu 2001, 16-17):

- İki yüz dönümün üzerinde arazisi olanlara ödeme yapılamayacağından, sözkonusu gelirden yararlanabilmek için arazi bölünmesi yoluna gidilebilecektir. Böylece aile işletmelerinin sayısı artacak, dolayısıyla bu uygulama arazilerin daha da bölünmesine hizmet edecektir.
- Tapusu olduğu halde fiilen topraksal üretim yapmayan kesimler DGD ödemelerinden faydalanırken, tapusu olmadığı halde tarımla uğraşan ortakçı ve kiracılar destekten faydalanamayacaktır.
- Verimlilik farkları on katına kadar çıkan Orta ve Doğu anadolu köylüsü ile Ege ve Çukurova çiftçisi miktar bazında aynı miktarda destek primi kazanacaktır.
- Hiç arazi kullanmayan veya sınırlı miktarda kullanarak meraya dayalı yapan kesimler destekten faydalanamayacaktır.

Özetle, mevcut yapı çerçevesinde DGD sisteminin uygulanmasında ciddi bazı sorunlar ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda reform programının en önemli unsuru olan DGD sistemi, ancak bazı yapısal sorunların hızla çözülmesi ve çiftçi kayıt sisteminin tamamlanması ile birlikte sağlıklı sonuçlar verecektir (Yükseler 1999, 20).

Diğer yandan DGD sistemine geçilse dahi fiyatlara müdahale etmeden çiftçileri fiyat dalgalanmalarının etkisinden korumak ancak ürün piyasalarının fiziki, hukuki ve kurumsal alt yapılarını geliştirmekle mümkün

olacaktır (Şahinöz 2000, 295). Bunların başında ürün borsaları gelmektedir. Halihazırda Türkiye’de uzun bir borsa geçmişi bulunan pamuğun dahi ancak %40’ı borsada işlem görebilmektedir. Bu bakımdan endüstriyel bitkiler, tahıllar, meyve-sebze ve canlı hayvanlar için bölgeler bazında ürün borsaları yaygınlaştırılmalıdır.

Ürün borsalarının gelişmesine koşturarak “Future”, “Forward” ve “Option” gibi vadeli işlem piyasası araçlarının da devreye girmesi, fiyat dalgalanmalarını büyük ölçüde önleyecek, sonuçta iç fiyatlar ile dünya fiyatları uyumlaştırılmış olacaktır. Ayrıca, gelişen piyasaların fiyat istikrarına yapacağı katkı sonucu tarımsal destekleme politikalarının bütçe yükü azalacaktır (Şahinöz 2000, 296).

Reform kapsamında atılan bir diğer adım DGD sistemine geçiş sürecinde kredi sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılmasıdır. Tarım kesiminde üretim bir yıla yayılmış durumdadır. Üretim sürecinin uzunluğu sermayenin devir hızını düşürmekte sonuçta ürün başına faktör maliyeti yükselmektedir. Bu nedenlerden ötürü tarımsal işletmeler için kredi kullanımı zorunludur. Çoğunluğu küçük ölçekli ve aile işletmesi niteliğinde olan tarım işletmelerini finans piyasalarından kredi bulmaya mahkum etmek tarım kesiminde ağır tahribat yapacaktır. Zira bu işletmelerin çoğu teminat sorunu ile karşı karşıya bulunduğundan banka kredilerinden faydalanamayacak, tefeci kredileri gibi illegal yollara başvuracak, neticede altından kalkılması imkansız bir borç yüküyle topraklarını kaybetme noktasına gelecektir. Nitekim mevcut durumda dahi tarımsal işletmelerin 2/3’ü tefeci kredisi kullanmak zorunda kalmaktadır (Şahinöz 2000, 299).

Halihazırda tarım kesimine yapılan toplam desteklerin %40’dan fazlası kredi şeklindedir. Ancak tarımsal kredilerin tarımsal gelişmeye katkısının, kamunun yüklendiği destek maliyeti ile orantılı olmadığı görülmektedir. Yetersiz kaynak, aksayan bir dağıtım sistemi, etkin olmayan kullanım ve politik kaygılar, tarımsal kredileri ekonomik gelişme aracı olmaktan çıkarıp mali israf kaynağına dönüştürmektedir. Kredi kullanımındaki etkinsizliğin kaynakları; kredilerin neredeyse yarısının KİT ve TSKB’lerce destekleme aracı olarak kullanılması, çiftçi olmayan kişilerin kredi imkanlarından faydalanmaları ve düşük gelirli çiftçilerin bu kredileri tüketim harcamalarında kullanmalarıdır (Şahinöz 2000, 298).

Dolayısıyla tarımsal kredilerin çok küçük bir bölümü amacına uygun kullanılmakta sonuçta işleyişteki sayılan aksaklıklar nedeniyle büyük oranda kaynak israfı oluşmaktadır. Bu bağlamda tarımsal kredilere son vermek yerine dağıtım sistemindeki aksaklıkları gidermeye yönelik

önlemler alınmalıdır. Böylece hem bütçe üzerindeki yük kaldırılmış hem de tarımsal gelişmenin önü açılmış olacaktır.

Yukarıda yer alan bilgilerin ışığında, Türkiye'de tarım politikalarının, piyasa reformunun amaçlarıyla tutarlı bir dönüşüm sürecine girdiği ileri sürülebilir. Bu süreçte tarımda verimsizliği körükleyen ve sürdürülmesi imkansız boyutlara erişen politika uygulamaları terkedilmektedir. Bununla birlikte, tarımsal dönüşüm sürecinin, dünyadaki eğilim ile çakışması, tarımsal faaliyetlerin piyasalaştırılması yolunda önemli bir fırsattır. Zira DTÖ ve AB yükümlülüklerimiz doğrultusunda almak zorunda olduğumuz bazı kararlar, tarımsal reform girişiminin bir parçası durumundadır.

Öte yandan tarımsal reformun beraberinde getirdiği bazı sorunlar da bulunmaktadır. Bunların başında, yukarıda ifade edildiği gibi, DGD sistemi için gerekli altyapı ve finansman kaynağı sorunu gelmektedir. Öte yandan tek başına DGD sisteminin, tarımsal politika değişiminden kaynaklanan ekonomik ve sosyal boşluğu doldurmasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle AB'de olduğu gibi, tarımsal dönüşüme koşut olarak, anılan boşluğu doldurmak üzere birtakım sosyal projelerin de (erken emeklilik, sigorta sistemi, köy-kent projesi gibi) uygulamaya konması gerekmektedir.

Bu noktada, TRUP projesi, özellikle DGD dışında kalan tüm destek araçlarının ortadan kaldırılmasına yol açması ve Tarımsal Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi sonucu doğabilecek sosyal dengesizlikleri dikkate almaması, bir başka ifadeyle tarım politikalarının sosyal boyutunu gözardı etmesi gerekçesiyle eleştirilmektedir (Oyan 2001, 1-11; Aysu 2001, 1-22).

Yukarıda bahsedilen tarımsal kısıtlar, hem sosyal hem iktisadi politika hedeflerini saptırmaktadır. Dolayısıyla yapısal sorunlar çözülüp, tarım politikaları için uygun bir zemin hazırlanmadıkça, kullanılan politika araçları ne olursa olsun, başarı şansı azalacaktır. Yapısal sorunların başında toprak ve su kaynaklarının yetersiz kullanımı gelmektedir. Bu nedenle başta GAP projesi olmak üzere yarım kalan altyapı yatırımları bir an önce tamamlanmalıdır (TÜSİAD 1999, 119).

Yapısal sorunlar arasında sayılabilecek diğer bir sorun bazı girdi ve çıktı piyasalarının olmaması veya eksik çalışmasıdır. Bu sorun, bir yandan yapısal dönüşümü engellemekte diğer yandan özellikle reform sonrası kullanılacak araç kümesini kısıtlamaktadır (TÜSİAD 1999, 121). Bu sorunun aşılmasında Rekabet Kurumu'nun da önemli katkıları olacaktır. Zira birtakım teşebbüs davranışlarından kaynaklanan piyasa

aksaklıklarının giderilmesi Rekabet Kurumu'nun sorumluluk alanı içindedir.

Bu noktada, TRUP uygulamasıyla ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçlar hakkında fikir sahibi olmak amacıyla, OECD üyesi ülkeler arasında en köklü tarımsal politika değişikliklerini hayata geçiren Yeni Zelanda deneyimine göz atmak yararlı olacaktır.

3. YENİ ZELANDA'NIN TARIMSAL REFORM DENEYİMİ⁷

Yeni Zelanda'da, 1980'lerin ortasında başlayan reform girişimleri ile hemen tüm tarımsal destekler kaldırılmıştır. Bu çerçevede, üretici destekleri %30'lardan, %5'lere indirilmiş, fiyat ve arz kontrolü gibi devlet müdahaleleri kaldırılmış ve gümrük tarifeleri aşamalı olarak indirilmiştir. Bu dönüşümler, tarımsal piyasaların yapısını kökten değişikliğe uğratmıştır.

Tarımsal faaliyetler Yeni Zelanda ekonomisi için oldukça önemlidir. Ülke, 1970'lere kadar üretiminin büyük bir kısmını İngiltere'ye ihraç etmiştir. Ancak İngiltere'nin 1973'te AB'ye üye olması Yeni Zelanda tarım sektörü için dönüm noktası olmuştur. Zira bu tarihten sonra İngiltere, garantili piyasa olma özelliğini yitirmiştir. Buna karşı tarım kesimi, 1980'lerin ortalarına kadar destekleme politikaları doğrultusunda alternatif piyasalara yönlendirilmiştir. Ancak 1980'lerin ortalarında, gerek desteklerin yükünün artması gerekse diğer sektörlerdeki yapısal dönüşümler karşısında tarım sektörünün geri kalması, hükümeti bu konuda köklü değişiklikler yapmaya itmiştir. Bu değişikliklerin odağında, tarım kesiminin rekabet gücünün, devlet desteği olmaksızın artırılması hedefi bulunmaktadır.

Desteklerin kaldırılması sonucu çiftçilerin karlarında ve buna bağlı olarak arazi fiyatlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. Kırsal kesimin gelirlerinin azalması, kırsal kesime girdi ve hizmet sağlayan işletmeleri de olumsuz yönde etkilemiş, sonuçta birçok küçük ölçekli işletme faaliyetlerine son vermiştir. Ancak hükümetin araya girerek borçları yeniden yapılandırması, kırsal kesimin tahribatını sınırlamıştır.

Et işleme sektöründe ise işletmelerin %25'i kapanmıştır. Ancak sonuçta, yüksek teknoloji kullanan ve üretici kesimle işbirliği içinde hareket eden etkin firmalar hayatta kalmıştır. 1980'lere kadar koyun etinin hemen tamamı, işlenmemiş halde İngiltere'ye ihraç edilmekteyken, günümüzde büyük kısmı işlenerek çok sayıda ülkeye ihraç edilmektedir. Aynı gelişim süt ve süt ürünleri için de geçerlidir. Yine 1980'lerde üretilen

⁷ Yeni Zelanda deneyimine ilişkin bilgiler (OECD 1997, 247-248)'den derlenmiştir.

sütün büyük kısmı tereyağı, süttozu ve peynir olarak İngiltere'ye ihraç edilmiştir. Reformla birlikte, süt üreticileri kooperatif çatısı altında örgütlenerek daha büyük ölçekli ve teknoloji yoğun işletmeler kurmuştur. Bu sayede üretilen sütün büyük kısmı çok çeşitli ürünlere dönüştürülmekte ve 80 kadar ülkeye ihraç edilmektedir.

Reform kapsamındaki köklü değişikliklerden biri de, Tarım ve Balıkçılık Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasıdır. Bu çerçevede, çalışanların sayısı 5600'den 2400'e düşürülmüş ve çok sayıda gereksiz birim kaldırılmıştır. Öte yandan devlet halen ihracat tekeli konumundaki tarımsal KİT kanalıyla, toplam tarımsal ihracatın %80'ini kontrol etmektedir.

Reform sonrası yapıya bakıldığında, kısıtlı devlet desteğine karşın tarımsal işletmelerin oldukça rekabetçi olduğu gözlenmektedir. İstihdam oranı reform öncesi düzeyini yakalamasına karşın toplam üretim halen bu düzeyin altındadır. Kalite yükselmiş, ürün çeşitliliği artmıştır. 1997 itibariyle toplam ihracatın %55-60'ını tarımsal ürün ihracatı karşılamaktadır. Yeni Zelanda dünya koyun eti ve süt ihracatında birinci, yün ihracatında ise ikinci sırada bulunmaktadır.

Bu veriler, tarımsal sektörlerin devlet desteği olmadan, piyasa sinyalleri doğrultusunda hareket etmesi halinde rekabet güçlerini arttırdıklarını göstermektedir. Öte yandan devlet müdahalesinin azaltılması, teknolojik gelişme ve yapısal değişimin önünü açmıştır. Sonuç olarak Yeni Zelanda deneyimi, tarımda piyasa reformu çerçevesinde gereken adımların atılması halinde reformun hedeflerine ulaşabileceğini göstermektedir.

Bununla birlikte tarımsal reformun amaçlarına ulaşılabilmesi, rekabetçi piyasa mekanizmasının, teşebbüs davranışları yoluyla aksamamasına bağlıdır. Dolayısıyla tarımsal reformun hedeflerine ulaşabilmesinde rekabet otoritelerine önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda rekabet otoritelerinin tarımsal reforma katkısı iki yönlü olacaktır. Birincisi ex-ante olarak adlandırılabilir yaklaşımdır. Bu yaklaşım doğrultusunda rekabet otoritesi, tarımsal reform süreci içinde yapılacak hukuki ve idari düzenlemelerin rekabetçi yapı üzerindeki etkilerine yönelik görüş bildirecektir. İkincisi ise ex-post olarak adlandırılacak yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, rekabet otoritesi, reform sonrası dönemde ortaya çıkabilecek teşebbüs davranışlarından kaynaklanan piyasa aksaklıklarını, uygulamakla sorumlu olduğu yasa çerçevesinde gidermeye çalışacaktır. Bir çok ülke uygulaması ex-ante ve

ex-post yaklaşımları örneklemektedir.⁸ Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Türk Rekabet Kurumu'nun, reform sürecinde ex-ante ve ex-post yaklaşımları, bir başka ifadeyle, tarımsal sektörler için politikası tartışılacaktır.

4. TARIMSAL SEKTÖRLER VE REKABET POLİTİKASI

Rekabet Kurumu'nun tarımsal sektörler için politikalarını anlamak için iki kaynaktan faydalanılabilir. Bunlardan birincisi, ex-ante yaklaşımların göstergesi niteliğinde olan; "2000 Yılı Faaliyet Raporu"nun, "Rekabet Politikasında Gelişmeler Bölümü"nde yer alan değerlendirmelerdir. Söz konusu bölüm, aynı zamanda, Rekabet Kurumu'nun, yapısal değişikliklere ilişkin yaklaşımlarına ışık tutacak değerlendirmeleri de içermektedir. İkincisi ise; Kurumun ex-post yaklaşımlarının göstergesi niteliğinde olan, Rekabet Kurulu'nun (Kurul), tarımsal sektörler için kararlarıdır.

a. Kurumun Ex-ante Yaklaşımı

Kurumun ex-ante yaklaşımlarına ışık tutacak kaynak, 2000 Yılı Faaliyet Raporu'dur. Kurumun önceki yıllarda yayımladığı raporlardan farklı olarak 2000 Yılı Raporu, Kurum faaliyetlerine yönelik istatistikî bilgilerin yanısıra, Kurum'un sektörler için politikası hakkında ipuçları vermektedir. Yine anılan Rapor'da, Kurumun, TRUP kapsamında yapılan yasal düzenlemelere yönelik olan ve genellikle taslak aşamasında ilgili mercilere bildirilmiş bulunan görüşlerine de yer verilmektedir.

Nitekim 20.01.2001 tarih ve 4619 sayılı, 4250 sayılı İspirto ve İspirto İçecekler İnhisar Kanunu'nda Değişiklik Yapan Kanun'un 1'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında; ithalatçı firmaların, ülke genelinde kuruluş yeri ne olursa olsun her satıcının sipariş verdiği ürünleri yerinde teslim etmeleri, üretici firmaların ise en az bir milyon litre/yıl kapasiteli yeni teknoloji ile kurulmuş entegre tesis kurmalarının şart olduğu, yıllık en az bir milyon litre ayrı ayrı üretim, satış veya dış alım miktarına ulaşan firmaların, bu faaliyetlerini yürütmek ve fiyat belirlemede serbest hareket edebileceği, bu şartları yerine getiremeyen firmaların ürettikleri veya ithal ettikleri ispirto ve ispirto içkilerin fiyatlandırılması, satış ve dağıtımının TEKEL eliyle yapılacağı ve yurt içinde üretilen veya ithal edilen ürünler arasında ayırım yapılmayacağı belirtilmektedir.

Kanunun aynı maddesinin 5'inci fıkrasında; üçüncü fıkrada belirlenen şartların yerine getirilmesinin tespiti ve takibinin doğrudan TEKEL tarafından yapılacağı şeklindeki hükmün, özel teşebbüslerle

⁸ Bu konuda bilgi için bkz. (Gökdemir 2002, 31-33)

rekabet sürecinde, TEKEL'e önemli ayrıcalıklar sağlayacağı, sağlıklı ve serbest bir piyasa ortamının oluşmasına engel olabileceği ile birlikte ilgili piyasanın sağlıklı rekabet ortamı içinde gelişmesi ve TEKEL'in özelleştirilmesi sürecinde sağlıklı bir zemin oluşturulması bakımından, piyasayı düzenleme ve denetleme yetki ve sorumluluğunun başka bir mercie devredilmesinin uygun olacağı görüşü, Kanun taslağının görüşmeleri esnasında Rekabet Kurumu tarafından ilgili birimlere iletilmiştir.

Tütün Sanayiine ilişkin olarak, 09.01.2002 tarih ve 4733 sayılı Tütün Kanunu öncesi, TEKEL'in piyasayı düzenleme ve denetlemeden sorumlu kurum olmasının sakıncaları Rekabet Kurumu tarafından ilgili mercilere birçok defa iletilmiştir. Yeni Kanun'la gelen düzenlemede bu görev, TEKEL'den alınıp bağımsız bir idari kuruma verilmiş, böylece daha sağlıklı bir rekabet ortamı için uygun bir zemin hazırlanmıştır.

19.04.2001 tarih ve 4634 sayılı Şeker Kanunu'na ilişkin olarak, Kanun'da yer alan ve kotaların tespiti, tahsisi, iptali ve transferleri ile ilgili hususlar ve uygulamaya ilişkin denetimlerin yapılması sürecinde bu işlemlerden sorumlu olan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Rekabet Kurumu'nun da görüşlerini almasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Yine şeker pancarı fiyatlarının her yıl şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişiler ile üreticiler ve/veya temsilcileri arasında varılan mutabakata göre belirlenmesi sürecinde anılan Bakanlığın, bu süreçte Rekabet Kurumu ile iletişim halinde olmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Faaliyet Raporu'nun "Tarım" başlıklı bölümünde, tarımsal gelişme sürecine yönelik genel bir çerçeve çizilerek, Türkiye'de tarım reformu gereksinimi vurgulanmıştır. Son paragrafta, tarım sektöründe mümkün olduğu kadar piyasa mekanizmasının hakim kılınması ve sektörün rekabetçi bir düzene kavuşması amacıyla geleceğe yönelik bir tarım-rekabet politikasının oluşturulabilmesi için aşağıdaki öneriler getirilmiştir (Rekabet Kurumu 2000, 16):

- Sektördeki arz-talep dengesizliğinin giderilerek rekabetçi bir piyasanın işler hale getirilmesi,
- Arz tarafının güçlenmesi için üreticilerin organize olmalarının ve büyük çiftliklerin kurulmasının teşvik edilmesi,
- Destekleme yöntemlerinin, üreticiyi piyasa mekanizmasına yakınlaştırıcı, dolayısıyla verimi arttırıcı yapıda olması,
- Türk tarım sektörünün ABD ve AB sektörlerinden büyük farklılıklar göstermesi nedeniyle bu ülkelerde uygulanan tarım-rekabet

politikalarının Türkiye’de aynen uygulanmasında bazı güçlüklerle karşılaşılacağı için uygulanacak politikaların Türk tarım sektörünün sorunları ışığı altında ele alınması,

- Tarım sektöründe çeşitli destekleme yöntemlerinin uygulanması, kanun sayısının fazlalığı ile kurumsal çeşitlilik ve tarım politikalarında Gümrük Birliği çerçevesinde değişikliğe gidileceği göz önüne alındığında, tarım-rekabet politikasının tayini için ilgili kurumların Rekabet Kurumu ile sürekli iletişim içinde bulunması gerektiği düşünülmektedir.

Görüldüğü üzere Rekabet Kurumu, tarım reformu ile başlayacak dönemde rekabet politikasını, tarım politikasının bir parçası olarak görmekte, tarım reformu ile istenen hedeflere ulaşılabilmesi için politika yapıcıların, rekabet otoritesi ile iletişim içinde bulunması gerektiğini belirtmektedir.

b. Kurumun Ex-post Yaklaşımı

Daha önce belirtildiği gibi, Kurumun ex-post yaklaşımının temel göstergesi Kurul Kararları’dır. Bu kararlar incelendiğinde, tarımsal sektörlere yönelik incelemelerin büyük kısmının, ürün işleyicilerinin kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmalar yoluyla veya yine işleyicilerin birlikte veya tek başlarına hakim durumlarını kötüye kullanmak suretiyle tüketici seviyesinde ortaya çıkan rekabet ihlallerine, bir kısmının işleyiciler veya girdi üreticileri ile birincil üreticiler arasındaki ilişkilere ve bir kısmının da pazarlama aşamasında özellikle perakende zincirlerinin uygulamalarına ilişkin rekabet ihlallerine yönelik olduğu görülmektedir.

Aşağıda, Kurulun tarımsal sektörlere olan yaklaşımına ışık tutacağı düşünülen iki önemli dava incelenecektir:

Domates Alım-Satımına Yönelik Kartel Kararı⁹

Domates Davası, birkaç açıdan dikkat çekicidir. Birincisi, çiftçi-işleyici arasındaki, işleyicilerin oligopsonistik piyasa gücünden kaynaklanan dengesizliğe ilişkin somut bir olay olması; ikincisi, anılan dengesizliği aşmak için çiftçi kooperatiflerinin rekabet kurallarına aykırı davranışlarını ve bunlara karşı Kurul’un yaklaşımını göstermesi ve üçüncüsü, yine rekabet politikası bakımından tartışmalı alanlardan biri olan sözleşmeli tarım konusunda Kurul’un yaklaşımını göstermesidir.

Davada, bazı salça üreticilerinin domates alım fiyatlarını ortaklaşa belirledikleri, ayrıca bir çiftçi birliğinin domates satışına ilişkin olarak

⁹ 05.09.2000 tarih ve 00-33/355-199 sayılı Kurul Kararı, Resmi Gazete tarih ve sayısı 01.08.2002, 24833

rekabeti ortadan kaldıracak şekilde kararlar aldığı yönündeki iddialar incelenmiştir.

Esasen, salça üreticileri tarafından ortaklaşa belirlendiği ileri sürülen fiyatlar, sanayi tipi domatesin nihai alım fiyatları değil, sözleşmeye konu taahhüt alım fiyatlarıdır. Zira Türkiye’de sanayi tipi domates üretimi, büyük ölçüde sözleşmeli tarım çerçevesinde yapılmaktadır.

Kurul, aşağıda özetlenen gerekçelerle her iki piyasada da soruşturma açılmasına gerek olmadığı yönünde karar almıştır:

“Önaraştırmaya konu domates üreticisi firmaların, Salça İmalat ve İhracatçılar Derneği (SİİD) bünyesinde domates alım fiyatını belirlemeleri yönündeki bir kısım bulgular, her ne kadar 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesinin (a) bendinde yasaklanan “Mal veya hizmetlerin alım ya da satım fiyatının, fiyatı oluşturan maliyet, kâr gibi unsurlar ile her türlü alım yahut satım şartlarının tespit edilmesi” hükmü çerçevesinde değerlendirilebilirse de, ilgili ürün piyasasının kendine özgü koşullarının bulunması, eylemin ekonomik bağlam içinde daha ayrıntılı bir değerlendirmeye tabi tutulmasını zorunlu kılmaktadır.

İlgili firmaların faaliyet gösterdikleri piyasa tarım ürünleri piyasasıdır. Bilindiği üzere, tarım kesimine devlet müdahale ve desteği, dünyada süregelen yaygın bir uygulamadır. Üretim doğal koşullara bağımlı olması, üretim sürecinin uzun olması, tarımsal piyasalarda arz-talep dengesinin kolayca sağlanamaması, tarım ürünlerinin insan beslenmesi gibi stratejik bir alana yönelik olması gibi nedenler, tarım kesimine devlet müdahalesini zorunlu kılmıştır.

AB’de gerek domatesin üretimi gerekse işlenmesi sırasında, Topluluk kaynaklarından her ülke için belirlenen kotalar dahilinde, her sene azaltılarak yardımda bulunmaktadır. Bu yardımın işleyişi üretici ve sanayicilerin birlikte hareket etmelerini gerektirmektedir. Her yıl ülke bazında belirlenen kotalar dahilinde minimum bir fiyat tespit edilmekte; üretici bu fiyat üzerinden ürününü sanayiciye sattığı anda yardımdan yararlanabilmektedir. Sanayici ise bu belirlenen tek fiyat üzerinden üreticiden alım yaparsa kendisi de sanayiye uygulanan işleme yardımını almaktadır. Yapılan bu yardımlar domates ve salçanın türlerine göre değişmektedir.

ABD’de ise, çiftçilerin büyük çoğunluğu Kaliforniya Domates Üretici Birliği tarafından temsil edilmektedir. Fiyat pazarlığı önce çiftçiler ile Birlik arasında yapılmakta, ardından Birlik, satış yaptığı büyük 25 sanayici ile biraraya gelerek o senenin baz domates alım fiyatını

belirlenmektedir. Belirlenen bu fiyat ancak vadelere ve ürünün türlerine göre değişebilmektedir.

Ülkemizde bir çok tarım ürünü piyasasına devlet müdahalesi söz konusu iken domates alım piyasasına doğrudan herhangi bir şekilde müdahale edilmemektedir. Bu nedenle ilgili piyasada fiyatların arz-talep şartlarına göre oluşması beklenmelidir. Ancak, yukarıda da belirtildiği üzere tarım ürünleri piyasalarında arz-talep dengesinin kurulması kolay olmamaktadır. Bizatihi tarım piyasalarının özelliğinden dolayı, arz-talep sonrası oluşacak fiyat, kaynakların etkin dağılımından beklenen optimum faydayı da garanti etmemektedir. Bununla birlikte ülkemizde yıllardır süregelen enflasyon, döviz kurları ve faiz oranlarındaki belirsizlikler piyasa dengesinin kurulmasını daha da güçleştirmektedir.

Piyasada dengenin kurulabilmesi bakımından kritik parametre sezon başında duyurulan "taahhüt alım fiyatı" dır. Bu fiyatlar Ocak - Şubat aylarında ilan edilmekte, çiftçiler de bu fiyatı ve ikame ürünlerden elde edecekleri gelirleri gözönüne alarak üretecekleri domates miktarını belirlemektedir. Firmalar ise dış satım taahhütlerini yerine getirebilmek amacıyla belirli miktarda domates alımını garanti etmek durumundadır. Esasen taahhütlü alım mekanizması bu amaçla, istikrarlı hammadde temini için kurulmuştur. Dolayısı ile taahhütlü alım fiyatının sezon başında bilinmesi, hem çiftçilerin hem de üreticilerin önünü görebilmesi ve pazarda meydana gelebilecek dalgalanmaların bir ölçüde giderilebilmesi bakımından zorunlu hale gelmektedir. Özellikle Türkiye gibi toplam salça üretiminin yarısından fazlasını ihraç eden bir ülke için, hammadde temininin istikrarlı seyretmesi daha da önemlidir. Belirli bir taahhüt fiyatının oluşması pazarda istikrarsızlığı bir ölçüde giderebilir, zira üretim miktarı iklim şartlarına göre değişebilmektedir. Örneğin 1997 yılında aşırı yağışlarla gelen bir hastalık nedeniyle hasat edilen ürün miktarında büyük ölçüde azalma olmuş, bunun neticesinde domates fiyatları taahhüt fiyatlarının ortalama iki katına çıkmıştır.

Sektörün gelişmeye başladığı 1970'li yıllardan itibaren, ziraate önem verilmiş, her firma kendi ziraat teşkilatını kurarak çiftçiden sözleşmeli alım yapma yolunu tercih etmiş; tohum ithali, fide yetiştirilmesi, gübreleme ve ilaçlama konularında çiftçiye öncülük etmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren piyasaya giren çok sayıda firma toprağın yorulduğu bölgelere fabrika kurmuş, ayrıca bunların bir kısmı ziraat teşkilatı kurmaktan kaçınarak ürünün hasat edildiği dönemde doğrudan alım yapma yoluna gitmişlerdir. Bu uygulama ile sözleşmeli tarım sisteminden beklenen faydaların elde edilmesi güçleşmiştir. Çiftçiler daha yüksek gelir elde etme amacıyla topraklarının bir bölümünde

sözleşme dışı açığa ekim yapmışlar, bu şekilde elde ettikleri ürünü taahhütsüz alım yapan firmalara doğrudan ya da tüccarlar vasıtasıyla satmışlardır. Bazı yıllarda bu yolla önemli kârlar elde edilmesi üzerine giderek daha fazla oranda açığa ekim yapmayı tercih etmişlerdir. Ancak bu durum, beraberinde daha fazla riske katlanmayı da getirmiştir. 1999 senesinde gerek rekoltenin yüksek olması, gerekse açığa ekimin fazla olması, arzın artmasına yol açmış; bunun sonucunda serbest piyasada oluşan peşin fiyatlar, taahhüt fiyatının hayli altına inmiş, bu durumda sözleşmeli ekim yapan çiftçi kazançlı çıkmıştır.

Sözleşmeli tarımın yanısıra, açığa ekimden dolayı ikinci bir domates alım piyasasının oluşması, bazen çiftçilerin bazen de sanayicilerin lehine olmuştur. Açığa ekimden kaynaklanan ikinci piyasa doğrudan sözleşmeli domates fiyatını etkilemiş, kimi zaman bazı çiftçiler kimi zaman da bazı firmalar yapılan sözleşmelere uymamıştır. Mevcut durumda birtakım firmalar sözleşmeli alımı tamamen terketmiş, bazıları da ihtiyacının bir kısmı için sözleşmeli alım yaparken kalan kısmını da açıktan almayı tercih etmiştir. Bu süreç devam ettiği takdirde sözleşmeli tarımdan beklenen faydalar elde edilemeyecektir.

Bazı firmalar bu tehlikeyi bertaraf etmek amacıyla çeşitli önlemler geliştirmişlerdir. Bu önlemlerden birisi prim sistemidir. Buna göre, sözleşme ile çiftçiden alımı yapılacak ürün miktarı (taahhüt miktarı) belirlenmekte, bu miktarda ürünü sağlayan çiftçiye yine sözleşme ile belirlenen oranda (ürün fiyatının %20-100'ü arasında firmaya bağlı olarak değişmektedir.) bir ek ödeme (prim) yapılmaktadır. Diğer bir önlemse, çiftçiye kendi isteği doğrultusunda farklı ödeme şekillerine göre farklı fiyatların önerilmesidir. Buradaki amaç açığa satışın engellenmesidir. Aslında ortalama fiyatların taahhüt fiyatlarından farklılaşmasının bir nedeni de budur. Diğer yandan, gerçekleşen fiyatlar vade ve ödeme koşullarına göre zaten değişebilmektedir. Ayrıca ödemelerini geciktiren bazı firmalar çiftçiler tarafından güven sorunu nedeniyle tercih edilmemektedir. Dolayısıyla çiftçilerin tercihlerini belirleyen tek unsur taahhüt fiyatı olmamaktadır.

Burada olması gereken, domates alım piyasasının rekabetçi şartlar altında işlemlerini beklemekten çok, ürünün taahhüt fiyatının çiftçiler ve sanayiciler arasında, her iki kesimi de tatmin edecek ve sektörün sağlıklı işlemlerini sağlayacak seviyede belirlenmesinin şartlarını hazırlamaktır.

Ancak mevcut durumda hammadde alımının tarafları olan sanayiciler ile çiftçiler arasında, çiftçiler aleyhine bir güç dengesizliği söz

konusudur. Her ne kadar firmaların belli miktarda hammadde temin edebilmeleri için çiftçileri de tatmin edecek seviyede fiyat önermeleri gerekiyorsa da, bu firmaların takdirine bırakılamayacak bir husustur. Sağlıklı olan yol çiftçilerin, üreticilerle eşit pazarlık gücüne sahip olmalarını sağlamaktır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında; Dernek toplantılarındaki görüşmenin Kanun'un 4'üncü maddesinin (a) bendi anlamında bir fiyat tespiti olarak değil, yukarıda açıklandığı üzere bu piyasanın özelliği gereği, bir taahhüt fiyatı oluşturmak amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Karacabey Üretici Birliği'nin aldığı domates satış fiyatının belirlenmesi kararı ve bu kararın uygulanmasına ilişkin firmalara gönderdiği yazılar domates satış fiyatının belirlenmesine yönelik ve Kanun'un 4'üncü maddesinin (a) bendi kapsamında teşebbüs birliği kararı olarak ileri sürülebilirse de, bu karar ilgili bent anlamında fiyat tespiti niteliğinde değildir.

Nitekim, üretici birliğinin AB ve ABD'de olduğu gibi domates alım fiyatının belirlenmesinde sanayiciler ile pazarlık ederek denge fiyatının oluşturulmasında rol oynayacak güce sahip olması gerekmektedir. Türkiye'de salça sektöründe yeni kurulmaya başlayan üretici birliklerinin çiftçiler adına domates satış fiyatının belirlenmesi sürecinde yer alması gerekir. Kaldı ki bu fiyatın üreticilere sunduğu teklif olduğu ve belli marjlar arasında değişebilir olduğu gözönüne alınmalıdır. Bunun yanısıra, tarımsal üreticilerin güçlenmesi ve birlikte hareket etmesi ve karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi şartlarla değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla tarım satış kooperatifleri ya da birlikleri kurmaları, çeşitli yasal düzenlemelerle teşvik edilmiştir.

Ayrıca 24.6.1995 tarih ve 552 sayılı Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 6'ncı maddesine göre; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı üretici birliklerini, bunların taşınması gereken asgari nitelikleri, tabi olacakları usul ve esaslar ile ilgililerin sorumluluklarını tespit ve ilana yetkili kılınmıştır. Bu yasal hükme istinaden Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca 15.1.1997 tarih ve 22878 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yaş Sebze ve Meyve Üretici Birliklerinin Tabi Olduğu Esaslar Hakkında Yönetmelik yürürlüğe konmuştur. Birliğin eylemi, 1163 sayılı Kanun ile 552 sayılı KHK ve bunlara dayanılarak çıkarılan mevzuatın amaç ve ruhuna uygun olması nedeniyle rekabet ihlali niteliği taşımamaktadır.

Önaraştırma açılmasına dayanak teşkil eden domates alım ve satım fiyatının birlikte belirlenmesi şeklindeki bulgular, 4054 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesi (a) bendinin "Mal veya hizmetlerin alım ya da satım fiyatının, fiyatı oluşturan maliyet, kâr gibi unsurlar ile her türlü alım yahut satım şartlarının tespit edilmesi" hükmü kapsamında incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken AB ve ABD'de tarım ürünlerinin Rekabet Hukuku uygulamalarının dışında bırakılmış olması, sektörün kendine özgü koşulları, sözleşmeli tarımın bu sektörün gereği olduğu, fiyat belirlenmesinin rekabeti kısıtlama amacına yönelik değil, teşebbüslerin hammadde ihtiyaçlarını garanti altına almaya ve üretimin sürekliliğini sağlamaya yönelik olduğu hususları dikkate alınarak adı geçen teşebbüslerin anılan eylemleri, 4054 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilmemiştir."

Özetlemek gerekirse kararda; tarımsal piyasalarda arz-talep dengesinin kurulmasında sorunlar bulunduğu, sözleşmeli tarımın bu dengesizliği giderebileceği ileri sürülmektedir. Öte yandan, esas sorun, taahhüt fiyatının belirlenmesi sürecine çiftçilerin dahil edilmemesi olarak tanımlanmıştır. Bu sorunun, işleyiciler karşısında çiftçilerin pazarlık güçlerinin artırılmasıyla aşılabileceği belirtilmektedir. Nitekim, önaraştırma konusu çiftçi birliğine soruşturma açılmamasında, çiftçiler ile oligopsonistik piyasa gücüne sahip işleyiciler arasındaki dengesizliğin dikkate alınmış olması muhtemeldir.

Burada akla gelen soru, işleyiciler ile çiftçiler arasındaki güç dengesizliği ve bu dengesizliğin sonucu olarak çiftçilerin taahhütlü alım fiyatının belirlenmesi sürecinden dışlandıkları yönündeki tespite karşın Kurulun hangi gerekçeyle soruşturma açmadığı sorusudur.

Bu noktada Kurul'un, taahhüt fiyatını, çiftçilerin ve işleyicilerin iktisadi kararlarını yönlendiren bir ön sinyal olarak gördüğü ileri sürülebilir. Nitekim Karar'da taahhüt fiyatı ile gerçekleşen fiyatların her zaman çakışmadığı belirtilmiştir. Bu bağlamda Kurul, tarımda üretim sürecinin uzun bir zaman yayılmasını gözönüne alarak bir tür referans niteliğindeki taahhüt fiyatının rekabetçi şartlar yerine, her iki kesimin maliyetlerinin dikkate alınması kaydıyla, bir tür uzlaşma zemininde belirlenmesinin daha sağlıklı olacağını öngörmüştür. Bu kararıyla da Kurul, bir anlamda, tarım piyasalarında gözlenen dengesizliklerin aşılmasında önemli bir mekanizma olarak değerlendirdiği sözleşmeli tarımı teşvik etmektedir.

Çiğ Süt Alımlarına Yönelik Kartel Kararı¹⁰

İlgili davada, süt sanayicilerinin, ihale yöntemiyle satılan çiğ süt alımlarında anlaşmalı olarak bölge paylaşımı yaptıkları ve alış fiyatlarını tespit ettiklerine ilişkin iddialar incelenmiştir.

Yapılan incelemede Raportörler, ihale sisteminden beklenen; süt fiyatının serbest rekabet şartları altında oluşması hedefinin gerçekleşmediğini ileri sürmektedir. Örnek olarak; 1996, 1997, 1998 ve 1999 yıllarına ait ihale sonuçları gösterilmektedir. İhale sonuçları; 1, 2, 3, 20, 22 ve 38'inci köy gruplarının sütlerinin Süttaş tarafından; 8, 9, 10 ve 12'nci köy gruplarının sütlerinin ise Aysan tarafından alındığını göstermektedir. Tablonun ortaya koyduğu genel kanaat; süt üreticilerinin aralarında anlaşarak, aynı köy gruplarının sütlerini uzun süreli olarak satın aldıkları yönündedir.

Ayrıca Raportörler, ihale döneminde gerçekleşen fiyatların tüm köy grupları için aynı olduğunu tespit etmişlerdir. Örneğin 37'nci dönemde (98/3) 92.100TL, 38'inci dönemde (98/4) 92.100TL, 40'inci dönemde (99/2) 96.000TL tüm köy grupları için gerçekleşen ihale fiyatlarıdır.

Yukarıdaki tespitlerden hareketle Raportörler; Mustafa Kemalpaşa süt ihalesine katılan firmalardan, ihalede satılan sütün %64,4'ünü alan bazı süt sanayicilerinin aynı köy gruplarının sütlerini uzun süreli olarak aldıkları, bu sebeple RKHK'un 4(b) maddesi kapsamında bölge paylaşımına gittiklerini, ayrıca süt alım ihalelerinde bazı dönemlerde RKHK'un 4(a) maddesi kapsamında alım fiyatını tespit ettikleri ve bu nedenle haklarında soruşturma açılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Kurul, Raportörlerin soruşturma taleplerini, aşağıda özetlenen gerekçelerle kabul etmemiştir:

1. Çiğ süt piyasasında alım yapan teşebbüslerin anlaşma veya uyumlu eylem yoluyla ihalelerde fiyatları belirlediklerine veya köy gruplarını paylaştıklarına ilişkin herhangi bir belgenin veya ortaya çıkan sonuçla teşebbüslerin bilinçli birlikteliklerine ilişkin olarak bir bağlantının varlığının tespit edilememesi,
2. İhale tutanakları incelenen Mustafa Kemalpaşa bölgesinde ihale konusu süt miktarının Türkiye'de alımı yapılan toplam süt miktarının ancak %0,2-3'üne tekabül etmesi, diğer bir deyişle, Türkiye'de alımı

¹⁰ 23.03.2000 tarih ve 00-11/109-54 sayılı Kurul Kararı, Resmi Gazete tarih ve sayısı; 17.11.2000, 24233.

- yapılan sütün %1'i bile olmayan bu miktarın piyasayı etkileme gücünün olamayacağı,
3. Belli grup köylerin ihalelerine sürekli olarak aynı firmaların katılması tespitini, çiğ süt sektörünün ekonomik ve rasyonel gereklerinden kaynaklanan zorunluluklardan meydana geldiği şeklinde değerlendirmenin mümkün olabileceği. Zira çiğ süt piyasasında alım yapan teşebbüslerin alım yaptıkları bölge ile tesislerinin veya fabrikalarının bulunduğu yer arasındaki uzaklığın büyük önem taşıması, taşıma uzaklığının artması durumunda alım yapan teşebbüslerin fazladan doğan maliyete katlanmak durumunda kalacakları,
  4. İhalede, başlangıç fiyatının genellikle Kaymakamların başkanlığındaki heyetlerce belirlendiği ve alıcıların dışında oluşturulduğu,
  5. Diğer taraftan süt üretimi yapılan bölgeler ile bunu alacak teşebbüslerin ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda ürüne sahip olup olmadıklarının da önemli olduğu, ayrıca, alıcıların sütü işleme kapasitelerinin sınırlı olduğu ve ihtiyaçtan fazla alıma gitmelerinin ekonomik ve rasyonel olamayacağı,
  6. Çiğ süt alımında aslolanın, sütün alıcı tarafından satılması değil, alıcının süt ürünü haline getirdiği ürünleri (yağ, yoğurt, peynir, sütlü içecekler v.s.) pazarlama amacı olduğu, süt ürünleri üretenlerin, coğrafi pazarda hem büyüklüklerinin farklı, hem de sayılarının çok fazla olması, üstelik süt ürünleri piyasasında arz fazlası bulunması piyasayı çok yoğun rekabetin yaşandığı bir sektör haline getirdiği, dolayısıyla girdi özelliği taşıyan çiğ sütün fiyatlarının üretim maliyetlerine denk bir noktada oluşmasına neden olduğu, süt fiyatlarının çok fazla artmamasının bir gerekçesinin de bu durumdan kaynaklanabileceği.

Öncelikle sayılan gerekçelerin tutarlılığının tartışmalı olduğu belirtilmelidir. Örneğin gerekçede, ihale tutanakları incelenen Mustafa Kemalpaşa bölgesinin, ihale konusu süt miktarının Türkiye'de alımı yapılan toplam süt miktarının ancak %0,2-3'üne tekabül etmesi nedeniyle piyasayı etkileme gücünün olamayacağı belirtilmiştir. Ancak Karar'da sayılan gerekçelerin ardından kullanılan şu ifade yukarıdaki ifade ile çelişmektedir: "Üretilen sütün büyükçe bir bölümünün ihale yapılmayan bölgelerde ihalelerde oluşan fiyat baz alınmak suretiyle alımının yapılması, ihalelerde oluşan fiyatların önemini artırmakta, dolayısıyla ihalelerde oluşan fiyatların sadece alıcılarca belirlenmesi halinde uygulama kabiliyetinin olamayacağını ortaya koymaktadır".

Bununla birlikte ikinci ifadede ileri sürülen iddiaya nasıl ulaşıldığı açık değildir. Zira ihale bölgelerinde oluşan fiyatın diğer bölgeler için gösterge niteliğinde olması, fiyatın alıcılarca belirlenemeyeceğini ortaya koymamakta, aksine oligopsonistik piyasa gücüne sahip alıcıların sözkonusu fiyatı belirlemek için her türlü çabayı göstereceklerini anırtmaktadır.

Yine gerekçe (4) ve (6) birbiriyle çelişir niteliktedir. Zira bir yandan çiğ süt fiyatının, işleyicilerin tasarrufu olmaksızın, kaymakamlarca belirlendiği ileri sürülürken, diğer yandan ekonomik gerekçelerle çiğ süt fiyatının üretici maliyetine yakın bir noktada belirlendiği iddia edilmektedir.

Karar'da yer alan işleyicilerin kar marjına yönelik tespit de tartışmalıdır. Zira çiğ sütün toplam maliyetinin 1999 yılı için 140.000 TL olduğu buna karşın pastörize süt satış fiyatının 255.000-260.000 TL/lt olduğu belirtilmekte ve sadece bu verilerden hareketle işleyicilerin aşırı kar elde ettiklerini ileri sürmenin mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Dahası, böyle iddialı bir hükmü destekleyecek herhangi bir analiz yapılmadığı gibi aşırı karın tanımı veya ölçüsüne ilişkin bilgi de verilmemiştir.

Bununla birlikte Kıymaz (2000, 106-108), ampirik verilerden hareketle, 1994-1996 arasında süt işleyicilerinin karlılığının yükseldiğini, bunun da sözkonusu yıllarda çiğ süt alım fiyatlarının aylarca arttırılmamasıyla ilişkilendirilebileceğini ileri sürmektedir.

Karar'da yer verilen gerekçelerin çoğunluğu, çiğ süt alım fiyatının tespiti iddialarına yöneliktir. Piyasa paylaşımına yönelik iddialara karşı gerekçe (3) ileri sürülmektedir. Buna göre aynı köylerin sütünü sürekli aynı işletmelerin satınması, ilgili teşebbüslerin fabrikalarının, sürekli alım yapılan köye yakın olmasından kaynaklanabilmektedir.

Ancak Karar'da sözkonusu gerekçeyi destekleyecek, eş deyişle, ilgili firmaların lojistik avantajı nedeniyle üretim tesislerine yakın köylerin sütünü daha fazla fiyat vermek suretiyle satınalmakta olduklarını gösterecek herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Kararda altı çizilmesi gereken önemli bir nokta, sonuç bölümünde yer alan ifadedir. Buna göre, alım ihaleleri bakımından soruşturma açılmasına gerek olmadığı, bununla birlikte çiğ süt piyasasında üreticiler aleyhine varolan olumsuzlukların giderilmesi ve ilgili piyasanın işleyiş mekanizmasının AB ve ABD'de tarımsal ürünlerle ilgili olarak yürütülen politikalar da göz önünde tutularak iyileştirilmesi doğrultusunda,

gerekiyorsa benzer yasal önlemlerin alınması için Başkanlık görüşü oluşturularak, ilgili Bakanlığa bildirilmesine karar verilmiştir.

İfadeden anlaşılacağı üzere Kurul, ilgili piyasada üreticiler aleyhine birtakım olumsuzlukların bulunduğunu kabul etmektedir. Karar'da, bu olumsuzluklar; süt üreticisinin ürününü uzun süreli olarak muhafaza edememesi ve ayrıca yeterince örgütlenememesi sebebiyle, sütünü düşük veya maliyetinin altında fiyatlarla satmak zorunda kalması şeklinde özetlenmiştir.

Kurul, sözkonusu olumsuzlukların aşılması için iki yol önermektedir. Birincisi süt üreticilerinin örgütlenmesinin teşvik edilmesi; ikincisi AB ve ABD örneklerinden hareketle, tarımsal reformun amaçlarıyla çatışan bir yaklaşımla, ilgili piyasaya devletin müdahale etmesidir. Bu noktada Kurul'un yaklaşımının TRUP ile amaçlanan hedefler ile çeliştiği ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, Faaliyet Raporu'nda yer verilen görüşler Kurumun, tarımsal reformun getiri ve sonuçlarının ayırında olduğunu göstermekle birlikte, yukarıda ele alınan kararlarda görüldüğü gibi Kurul'un bazı sektörlerle yönelik yaklaşımı, Rapor'da yer verilen görüşlerle çatışmaktadır. Ancak bu aşamada kesin bir yargıda bulunmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Sektöre yönelik karar sayısı arttıkça rekabet politikasının yönü hakkında daha sağlam veriler elde edileceği açıktır.

5. SONUÇ

Türkiye'de tarımsal politikalar incelendiğinde, politika amaçları, bunlara ulaşmak için kullanılan araç kümesi ve desteğin ölçüsünün oldukça değişken ve karmaşık olduğu görülmektedir. Böyle bir politika çizgisi, tarımsal istikrarın sağlanmasında önemli bir engeldir. Ekonomik kriz dönemlerinde destek oranının, tarım kesiminde yaratabileceği dalgalanmalar dikkate alınmaksızın bir anda düşürüldüğü, kriz sonrasında ise hızla tekrar eski destek oranlarına dönüldüğü, bu uygulamanın zaten doğası gereği arz-talep dengesizliği nedeniyle, istikrarsızlıkla karakterize edilen tarım kesiminde dengesizliği körüklediği gözlenmektedir. Bununla birlikte, üretici desteğinin büyük ölçüde yüksek iç fiyatlar yoluyla tüketicilerden elde edilmesi bugüne kadar uygulanmış olan tarım politikalarının olumsuz bir sosyal yan etkisidir.

1980 sonrası reform çalışmaları büyük ölçüde piyasa odaklı tarıma imkan sağlayacak politikalar olarak nitelendirilebilmekle birlikte, sözkonusu düzenlemelerin hemen hepsi kronikleşen ve sürdürülemez

boyutlara erişen bütçe açıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve çoğunlukla kısa bir süre için uygulanmıştır. Dolayısıyla bunlardan hiçbiri piyasa odaklı tarımsal faaliyet ilkesi çerçevesinde kalıcı sonuçlar ortaya çıkaramamıştır.

TRUP reformlarını güdüleyen temel unsur da, diğer reform girişimlerinde olduğu gibi, desteklerin finansmanı sorunudur. Öte yandan TRUP reformlarıyla piyasa odaklı tarım yolunda görece ileri adımlar atıldığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bunların başında, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi, özelleştirme sonrası ilgili sektörlerin bağımsız idari otoritelerce düzenlenecek olması ve TSKB'lere yasal düzenlemeyle özerklik tanınması gelmektedir. Bu tedbirlerin yanısıra, ithalat kısıtlamalarının hem DTÖ hem de IMF'ye verilen niyet mektuplarından kaynaklanan yükümlülükler çerçevesinde kaldırılması ve iç desteklerin DGD ile ikame edilmesi projelerinin de devreye girmesiyle, tarımsal üretim kararlarının piyasa sinyalleri doğrultusunda alınması büyük ölçüde sağlanmış olacaktır.

Öte yandan tarımsal reformun beraberinde getirdiği bazı sorunlar da bulunmaktadır. Bunların başında, DGD sistemi için gerekli olan altyapı ve finansman kaynağı sorunu gelmektedir. Bununla birlikte TRUP projesi, özellikle DGD dışında kalan tüm destek araçlarının ortadan kaldırılmasına yol açması ve Tarımsal Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi sonucu doğabilecek sosyal dengesizlikleri dikkate almaması, bir başka ifadeyle tarım politikalarının sosyal boyutunu gözardı etmesi iddiasıyla eleştirilmektedir. Bu noktadan hareketle, DGD sisteminin tarımsal politika değişiminden kaynaklanan ekonomik ve sosyal boşluğu doldurmasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle AB örneğinde olduğu gibi, tarımsal dönüşüm ile birlikte anılan boşluğu doldurmak üzere birtakım sosyal projelerin de uygulamaya konması gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen tarımsal kısıtlar, hem sosyal hem iktisadi politika hedeflerini saptırmaktadır. Öte yandan yapısal sorunlar çözülüp, tarım politikaları için uygun bir zemin hazırlanmadıkça, kullanılan politika araçları ne olursa olsun, reform ile hedeflenen başarı şansı azalacaktır.

Rekabet Kurumu tarım reformu ile başlayacak dönemde rekabet politikasını, tarım politikasının bir parçası olarak görmektedir. Nitekim Kurum, reform sürecine, uzmanlık sahasına ilişkin konularda görüş bildirerek katılmıştır. Ancak bazı Kurul kararları, piyasa reformunun amaçlarıyla çelişen görüşler içermektedir. Bu aşamada rekabet politikasına yönelik kesin bir yargıda bulunmak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Sektöre yönelik karar sayısı arttıkça rekabet politikasının yönü hakkında daha sağlam veriler elde edilebilecektir.

Reform sonrasında ortaya çıkacak tabloda, özellikle Türk tarımının yapısı dikkate alındığında, rekabet politikasının rolü önemli olacaktır. Bunların başında, girdi ve çıktı piyasalarında rekabetin engellenmesinden kaynaklanan aksaklıklarının giderilmesi gelmektedir. Rekabet Kurumu'nun duyarlı olması gereken bir diğer konu, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi ve TSKB'lerin 4572 sayılı Kanun ile özerk hale gelmesinden sonra ortaya çıkacak yapıdır. Zira bu kurumlar, gerek piyasa paylarının yüksek olması, gerek çoğunun dikey bütünleşik yapıda bulunması ve gerekse rakiplerinin çok sayıda ve düşük piyasa paylarına sahip olması nedeniyle, piyasada oldukça güçlü bir konumda bulunmaktadır.

Ayrıca, bu teşebbüslerin piyasa güçlerini kötüye kullanmaları olasılığının yanında, çoğunun ürün işleme piyasalarında faaliyet göstermesi, çapraz sübvansiyon yoluyla rekabetin bozulması ihtimalini de beraberinde getirmektedir. Bu noktada Kurumun piyasayı yakından gözleyerek gerektiğinde müdahalede bulunması, reformun amacına ulaşmasında belirleyici unsurlardan biri olacaktır.

KAYNAKÇA

ATMACA, R. (1998); "Türkiye'nin AB ile İlişkileri ve Serbest Ticaret Alanı Anlaşmaları Çerçevesinde Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünlerinde Tercihli Ticaret Olanakları", *İKV Dergisi*, Mayıs-Ağustos, İstanbul.

AYSU A. (2001), "2002 Yılı Tarım Bütçesi Desteklemeler ve Gerçekler" Emek Hareketinin Gündemi http://sendika.org/arsiv/makale_arsiv_ekim_2001.html

BROOKS, J. ve A. TANYERİ (1999); *Agricultural Policy Reform in Turkey: A Social Accounting Matrix Perspective*, TEAE, Ankara.

ÇAKMAK, E. ve H. AKDER (1999); *DTÖ Tarım Anlaşması'nın Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler*, TEAE Proje Raporu 2000-1, Aralık Ankara.

DEMİRCİ, S. (2000); *Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Uygulamalar: Literatür İncelemesi*, TEAE Proje Raporu, 2000-1, Mayıs Ankara.

DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI (1999), "Türkiye-AB Tarım Ürünleri Ticaretinde Tercihli Rejim", Ocak 1999, AB, Yayın No: 42, Ankara.

DİNLER, Z.D. (1996); *Tarım Ekonomisi*, dördüncü basım, Ekin Kitabevi, Bursa.

DPT (2000), *Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler*, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DÜNYA BANKASI (2000), "Turkey-Agricultural Reform Implementation Project", PID9405 Numaralı Rapor.

http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/08/18/000094946_00081705310273/Rendered/PDF/multi_page.pdf

ERTUĞRUL, C. (1999); "Küreselleşme Koşullarında Tarım Politikalarında Gelişmeler ve Türkiye", *İşletme Finans Dergisi*, Temmuz Sayısı.

GÖKDEMİR, B. (2002); "Tarımda Piyasa Reformu; Türk Tarımı Özelinde Tarım ve Rekabet Politikası İlişkisi", Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2001), "Tarım Sektöründe Reform", Nedir-Niçin Gereklidir? http://www.treasury.gov.tr/tarim_web.pdf

İKV (2000), *21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası*, 2. Baskı, Yayın No:158, Mayıs İstanbul.

KIYMAZ, T. (2000); *AB ve Türkiye'de Temel Ürünlerde (Hububat, Şeker, Süt) Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları ve Bunların Hammadde Temini Açısından Gıda Sanayiine Etkileri*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, DPT, Ankara.

OECD (1997), "The OECD Report on Regulatory Reform" Volume I: Sectoral Studies, OECD.

OECD (2000), "Agricultural Policies in OECD Countries, Monitoring and Evaluation", OECD. <http://www1.oecd.org/publications/e-book/5101101e.pdf>

Oyan O. (2001), "2000 ve 2001 Programlarında Ulusal Tarım Politikalarının Tasfiyesi", <http://bagimsizsosyalbilimciler.org/yazilar/Oyantarim.htm>

REKABET KURUMU (2001), "2000 Yılı, 2. Yıllık Rapor", Ankara.

SCHMITZ, A., E. ÇAKMAK, T. SCHMITZ ve R. GRAY (1999); *Türk Tarımında Ekonomik Politika Devlet Ticareti ve Kooperatifler*, TEAE Proje Raporu 1999-1, Şubat Ankara.

ŞAHİNÖZ, A. (2000); "Tarım Reformu: Made in IMF", *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 1., ss.287-305.

TEKELİOĞLU, Y. ve R. PEREZ (1996); *Gümrük Birliği ve Türk Gıda Endüstrisi*, Uluslararası Semineri Bildirileri, Akdeniz Üniversitesi, 6-7 Ekim Antalya.

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU (1998), "Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz", A. ŞAHİNÖZ (Ed.), Turhan Kitabevi, Ankara.

TMMOB (2001), "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler", Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, Ankara.

TOKGÖZ, E. (1997); *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi 1914-1997*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara.

TÜSİAD (1999), "Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye".

YÜKSELER, Z. (1999); "Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi", *DPT Çalışma Raporu*, Ankara.

<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/tarim/yukselez/gelirdes.html>

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ: GELİŞMELER, YANSIMALAR VE PİYASALARIN YENİDEN DÜZENLENMESİ

Tarkan ERDOĞAN, Hakan BİLİR¹¹

Günümüzde insanlık, yeniliğin ve yeni ürünler üretme çabalarının ekonomik faaliyetlerin merkezinde yer aldığı bir dönemdedir. 1980'li yıllarda telekomünikasyon alanındaki deregülasyon süreci ile başlayan gelişmeler, kişisel bilgisayarların yaygınlaşması ve internetin icadı ile bütünleşen teknolojik ilerlemeler “Bilgi Çağı”, “Dijital Çağ” ya da “Yeni Ekonomi” olarak adlandırılabilen sürecin temelini oluşturmaktadır. Özellikle ABD ekonomisinin son birkaç yılda gerçekleştirdiği yüksek büyüme ve verimlilik oranları ile bu performansın enflasyon üzerinde olumsuz etki yaratmaması, mevcut ekonomik yaklaşımların değiştiği ve yeni bir döneme girildiğinin temel göstergeleri olarak kabul edilmektedir (Demiröz 2001, 1).

Dünyayı saran küreselleşme dalgası, toplumları bilişimin her alanında yeni kavramlar geliştirilme ve bilgiyi yeniden tanımlamaya zorlamakta bu durum ise yeni üretim sahalarının ortaya çıkmasıyla birlikte sözkonusu alanların yeniden düzenlenmesi gereğini doğurmaktadır. 10-12 Mayıs 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen “Türkiye Bilişim Şurası”nın sonucunda ortaya çıkan hedef planlar ve çözüm önerilerinden birkaçının; Türkiye’de bilişim sektörünün yeri ve öneminin ulusun gündemine taşınması, bir ulusal bilişim tasarısı hazırlanması, kurumsal yapılanmaların bir önce tamamlanması, Türkiye’nin bilişim teknolojileri üretmesi gereği gibi konular olduğu gözönüne alındığında konunun ülkemiz açısından da ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

---

¹¹ Rekabet Uzmanları (terdogan@rekabet.gov.tr/hbilir@rekabet.gov.tr). Çalışma Rekabet Kurumu’nun görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarlarına aittir. Yorum ve değerlendirmeleriniz için teşekkür ederiz.

1. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

1990'lı yıllardan bu yana gözlemlenen verimlilik artışları yeni bilgi teknolojileri ile ilgili iki temel faktörle açıklanmaktadır. Birincisi, işletmeler son yıllarda bilgi teknolojisine çok büyük miktarlarda sermaye akışı sağlamışlardır. İkincisi şirketler yarı iletkenler ve bilgisayarların üretimi sayesinde, operasyonlarında temel becerilerini arttırmışlardır. Oldukça karmaşık olan laser, bilgisayar ve uydu teknolojileri ile birlikte fiber optikteki inovasyonların kullanımı; mal ve hizmetlerin üretim biçimini oldukça değiştirmiş, kıt emek ve sermaye kaynaklarının daha etkin kullanımını ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede imalat ve hizmetlerin her ikisinde de teknoloji şirketleri daha da önem kazanmışlardır (Bakırtaş ve Karbuş 2002,18). Birçoklarınınca, ABD'de büyüme ve istihdam artışına rağmen enflasyonun artmamasının nedeni verimlilik artışları, verimlilik artışlarının kaynağı da bilişim ve iletişim teknolojilerinin üretimi ve kullanımı olarak gösterilmektedir.

a. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Nedir?

BİT'ler (*information and communication technologies*) politik, ekonomik ve sosyo-kültürel küreselleşme sürecinde önemli bir rol üstlenmekte ve BİT'lerin kullanımının artması ülkelerin ekonomik ve sosyal olarak gelişimine yardımcı olmaktadır. Teknolojik gelişmelerin sonucu olarak bilgi toplumuna geçişin yanısıra fiyatlar düşmekte ve kaynakların kullanımında etkinlik sağlanmaktadır. Sektöre yatırım yapabilmek için piyasalara giriş engellerinin kaldırılması, rekabetin önünün açılması ve sektörün regülasyonu gereklidir ki tüm bunlar gelişmeye olumlu yönden katkıda bulunmaktadır (Nulens ve Audenhove 1998, 1).

Ortaya çıkan bu gelişmelerin, başta ekonomi olmak üzere, siyasal, sosyal ve kültürel alanda bir çok etkisi olacağı düşünülmektedir. Küreselleşme olgusuyla birlikte değerlendirildiğinde, yaşanan gelişmelerin fırsatları ve problemleri birlikte ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu nedenle, ülkeler, rekabet güçlerini ve ekonomi politikalarını doğrudan etkileyecek olan bu fırsatları değerlendirme ve bu gelişmelerin neden olduğu problemleri ortadan kaldırma çabası içerisinde (Demiröz 2001, 1). Bu bağlamda BİT kavramını tanımlamaya çalışmadan önce, küreselleşme ve yeniliklerle ilerleyen teknolojik gelişmeden (*innovation*) özellikle bahsetmek gerekmektedir

Rogers (1995, 721) yeniliği organizasyonlar veya kişiler tarafından yeni olarak algılanan düşünce olarak tanımlamaktadır. İnovasyon rejimi, teknolojinin gelecekteki gelişimi anlamında prensipler,

normlar ve ideoloji, kurallar, karar verme mekanizmaları ve esas aktörlerin beklentileri ve aksiyonları olarak tanımlanabilir. Bu anlamda Godoe (2000, 1033-1046) takip edilerek yenilik tiplerini süreklilik arzeden (artan, tedrici) ve radikal yenilikler olarak ikiye ayırabiliriz¹².

Tedrici yeniliklerin yaratılması piyasalara karşı gerçekleşen rasyonel tepkilerin oluşmasıyla açıklanmaktadır. Bu yenilik tipinde, detaylı ve uzun dönemli çalışmalar ve birbirini etkileyen ağlar ve organizasyonlar sonucunda, araştırma ve geliştirme çalışmaları ve projeler ile sonuca ulaşılmaya çalışılmaktadır. Başarılı bir hücrenel mobil iletişim sistemi olan NMT, Norveç Telekom Operatörü NORDTEL'in bu alandaki planlı çalışmalarının bir ürünüdür. Bu anlamda endüstride yer alan şirketler, uluslararası kuruluşlar, üniversiteler, danışma şirketleri, araştırma enstitüleri yukarıda anlatılmaya çalışılan süreci hayata geçiren kurumlara örnek olarak verilebilir.

Radikal yenilik tipinin ise artan yenilik tipinin tersi olarak, anlık olaylar, ani ve önemli gelişmeler sonucu veya şans eseri gibi nedenlerle ortaya çıktığından söz edilebilir. Radikal yenilik tedrici yeniliğin aksine geçmişle ilişkisini kesmiş teknolojik alet, sistem veya sürecin yeni bir kategorisi, türü veya sınıfı olarak tanımlanabilir. Telekomünikasyon sektöründe dijital değiştirme teknolojisi, uydu haberleşme, optik fiber ağlar radikal yenilik olarak nitelendirilmektedir. Zira 1970'lerde ve 1980'lerde bu yeniliklerin geliştirilmesinden ve yayılmasından önce bu teknolojiler ekipmanlar ve sistemler olarak mevcut değildi. Piyasalar genellikle radikal yenilik yaratmada gerekli riskli, uzun vadeli ve kompleks Ar-Ge'leri organize edememektedirler. Bu anlamda radikal yenilikler için bir kamusal Ar-Ge politika aktivitelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tür yenilikler daha çok operasyonel personelin yeniden eğitimi, organizasyon yapısının değişimi, yeni algılama ya da yeni yeteneklerin ortaya çıkması ile ilgilidir. Bu anlamda fax makinası ve internetin ortaya çıkışı bu duruma örnek olarak verilebilir.

İnovasyon konusu ile ilgili bir diğer önemli konu yeniliklerin yayılmasıdır. Yayılma yeniliklerin belirli kanallar vasıtasıyla sosyal sistemin üyeleri arasında iletimi olarak tanımlanabilir. Yeniliklerin yayılmasında dört temel unsur bulunmaktadır. Bunlar yenilik, iletişim kanalı, zaman ve sosyal sistem olarak sayılabilir.

¹² *Yenilik tipleri başkaca şekillerde de sınıflandırabilmektedir. Bir diğer sınıflandırma muhafazakar ve radikal yeniliktir. Muhafazakar yenilik halihazırdaki sistemi düzeltmeyi amaç edinirken, radikal yenilik halihazırdaki sistemin yerine daha iyi bir sistem getirilmesini amaçlamaktadır.*

Yeniliklerin yayılması, sözkonusu yeniliğin ne oranda benimsendiği ile açıklanmaktadır. Bu anlamda benimsenme oranının ölçülmesinde önemli olan “kritik kitle” nin tanımlanması gerekmektedir. Kritik kitle, etkileşimli yeniliklerin devamını sağlayabilmek amacıyla gerekli oran benimsenme oranı olarak kabul edilmektedir. (Rogers 1995, 721) Bu noktada teknolojinin yayılabilmesini teminen ve kritik kitleyi çekebilmek amacıyla hangi stratejilerin uygulanması gerektiği sorusu ile karşılaşılmaktadır.

Yeniliklerin yayılma aşamaları şu şekilde tanımlanabilir:

- İlk zamanlarda az sayıda benimsenme ve yavaş bir süreç
- Sonraki aşama az sayıdaki kişinin çok sayıda kişi tarafından takip edilmesi
- Son aşamada birçoklarınınca yeniliğin herkesçe takip edildiği inancının sağlanması

Yukarıda yer alan basamakların elde edilmesi için bazı stratejiler izlenmesi önem kazanmaktadır. Örneğin insanların yeniliğin farkına varabilmesi için yeniliğin fiyatı çok ucuz tutulabilir veya bedava olabilir.

Günümüzde teknolojik gelişmelerin önemli bir kısmının bilişim ve iletişim teknolojileri (BİT) alanında gerçekleştiği ve bu alandaki gelişmelerin diğer alanlardaki teknolojik gelişmeleri de etkilediği görülmektedir. Son yıllarda bilgisayar ekipmanlarının hızla yenilenmesi ve fiyatlarının giderek azalmasını internetin ortaya çıkışı izlemiştir. İnternetin ortaya çıkmasıyla tüm dünya, bir ağ (*World Wide Web*) içerisinde enformasyon alışverişi sürecine girmiştir. Bilgisayarların geliştirilmesi ve internetin yaygınlaşması ile birlikte yazılım (*software*) sektörü önem kazanmış, bu alandaki uygulamalar artmış ve bunun sonucunda ekonomide bir çok yeni iş alanı açılmıştır (Demiröz 2001, 8).

Bu anlamda BİT’ler; enformasyonun başat olduğu ve bu bilginin gittikçe yoğunluk kazanan şebekeler vasıtasıyla iletiildiği teknolojilerin bütünü olarak tanımlanabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerine dahil olan üç farklı fakat birbiriyle ilişkili sektör sayılabilir. İlki, bilgisayar yazılım ve donanım üretimidir. İkincisi, internet temelli işlerdir. Üçüncüsü, bu iki pazarı desteklemek için dizayn edilen telekomünikasyon hizmet ve ekipmanlarını içermektedir. Bu sektörlere dahil edilebilecek birçok sektör sayılabilir.

1996 yılı rakamlarına göre BİT pastası daha ayrıntılı biçimde, gelirler bazında aşağıdaki kalemlerden oluşmaktadır (Melody 1999,26):

- Telekom Hizmetleri %26
- Telekom Ekipmanları %9,

- Bilgisayar Donanımı % 12
- Yayıncılık %19,
- Görsel-işitsel Hizmetler %8
- Tüketici Elektroniği %9,
- Elektronik Enformasyon Hizmetleri %2

BİT sektörleri yukarıda bahsedilen endüstrilerin tümünün yakınlaşması sonucu oluşan sektörler olarak tanımlanmaktadır. Elektronik, bilgisayar, telekomünikasyon ve bilgi içeren endüstriler global pazarda yaklaşık 2 trilyon dolarlık pazar oluşturmaktadır (Melody 1999, 25). Telekom, bilgisayar ve içerik sektörlerinin yakınlaşması sonucu BİT'ler finans, seyahat, üretim, eğitim, sağlık gibi birçok sektörde uygulama alanı bulmaktadır.

b. Sektörün ABD Açısından Önemi¹³

1960'lı yıllar, enformasyon toplumu tanımının yapıldığı, birinci kuşak enformasyon toplumu tartışmalarının başladığı dönemdir. İkinci kuşak enformasyon toplumu tartışmaları ise 1990'lı yıllarda başlamış ve özellikle ABD, Avrupa Birliği ve Japonya bu konuda başı çekmiştir. ABD'nde Clinton-Gore ikilisi, internet teknolojilerini kullanarak ulusal enformasyon altyapısı oluşturmaya yönelik politikalarını başlatmıştır. AB'nde ise bu yöndeki politikalara 1994 yılında başlanmıştır. Bu politikaların amacı internet teknolojilerinin kullanıldığı etkileşimli iletişim ağlarının toplumsal yaşamda belirleyici olmasını sağlamaktır (Geray 2001, 62).

Analistlerin bir bölümü, ABD ekonomisinin son yıllarda ortaya koyduğu eğilimlerin, önceden temel gerçeklikler olarak görülen bazı ekonomik olguları ve onlarla ilişkili ekonomik yasaları (iş çevrimlerinin varlığı, enflasyonist baskıların oluşma süreci gibi) değiştirdiğini iddia etmektedirler. Onlara göre, bu durumun nedeni, yeni *teknö-ekonomik paradigmanın*¹⁴ doğuşunun temeli olan bilişim ve iletişim teknolojilerinin (BİT) ortaya çıkışı ve küreselleşmedir.

¹³ Bu bölümün yazılmasında büyük oranda Demiröz'ün (2001) tezinden faydalanılmıştır.

¹⁴ *Tekno-ekonomik Paradigma (TEP)*, seçilmiş teknolojik problemlerin doğal bilimlerden seçilmiş prensipler ve seçilmiş teknolojik materyallere bağlı olarak bulunan çözüm modelleri ve örnekleri olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle teknolojik değişimlerin yönünün takip edilmesi ve ihmal edilmesinde izlenecek güçlü reçetelerin ortaya çıkarılmasıdır. TEP hakkında yaratılan literatürün çoğunluğunun teknolojinin yayılmasından kaynaklanan problemlerin çözümü üzerine olduğu söylenebilir. (Rogers 1995, 781-782) . TEP aynı zamanda ilgili radikal ve tedrici ürün veya proses yenilikleri grubunu içerir. TEP'in önemli özelliklerinden birisi bu paradigmanın tüm ekonomi boyunca kapsamlı etkilere sahip olmasıdır. Böylece ekonomide geniş yatırım olanakları ve kar fırsatları ortaya çıkmaktadır. Yani TEP sadece yeni bir ürünler, hizmetler, sistemler

Sektörün ABD açısından önemi bakımından örneğin internetin getirdiği katkılara bakılabilir. İnternetin gelişme süreci elektronik ticareti gündeme getirmiş, firmalar artık çok daha düşük bir maliyetle tüm dünyaya mallarını tanıtılma ve satabilme imkanı elde etmişlerdir. 2001 yılında ABD’de internet ekonomisinin değerinin 350 Milyar \$ olması ve evlerin %40’ının internete bağlanmış olması beklenmektedir. 1999 yılında yaklaşık 250 milyon insan internete girmiştir ve bunların yaklaşık dörtte biri elektronik ticaret sitelerinden yaklaşık 110 milyar dolar tutarında alışveriş yapmıştır. Bu büyüme beklendiği şekilde artmaya devam ederse, bundan 4-5 yıl sonra, işletmelerin kendi aralarında (B2B)¹⁵ ve işletmelerle tüketiciler arasında (B2C)¹⁶ yapılan elektronik ticaret, şirketlerarası işlemlerin ve perakende satışların sırasıyla yaklaşık %5’ini oluşturacaktır.

BİT’lerin önemi ortaya koyan en ilginç sonuçlar özellikle ABD ekonomisinin 1990’lı yılların başında başlayan ve on yıla yakın bir süre devam eden performansıdır. Büyüme ve verimlilik oranlarının yüksek düzeylerde artması, işsizlik oranlarının azalması ve bu gelişmelerin enflasyon üzerinde baskı yaratmaması, yeni ekonominin varlığına iyimser bakanlar tarafından yeni bir döneme girildiğinin işaretleri olarak gösterilmektedir.

1995-1999 yıllarında ABD’de GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) yıllık ortalama yüzde 4 oranından fazla artmıştır. Bu oran 1974-90 yılları arasında ortalama %3, 1991-1995 yılları arasında yaklaşık %2,8 olmuştur. Daha uzun dönemler açısından incelenen büyüme rakamlarına göre, 1870-1913 döneminde, ABD’de GSMH yaklaşık %4,5, 1913-72 döneminde %3,1, 1972-1995 döneminde %2,8 ve 1995-1999 döneminde ise bu rakam %4,9 olarak gerçekleşmiştir. Şubat 2001’e gelindiğinde, 1990’lı yıllarda gerçekleşen büyüme oranındaki bu yükseliş, 1960’larda 105 ay süren büyüme dönemini bile geride bırakmıştır.

---

serisinin ortaya çıkmasına yol açmamakta, aynı zamanda ekonominin neredeyse tüm diğer kısımlarını da doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Green 1999, 781). Bu anlamda TEP’e örnek olarak; buhar gücüne dayalı ilk sanayi devrimini ve aynı zamanda yeni üretim organizasyonları olan fabrikaları ve şirket sahipliğini için oluşturulan yeni yasal düzenlemeleri, otomobillere, otomasyona ve sentetik materyallere dayanan savaş sonrası gelişmeyi ve ayrıca kitlesel üretim/tüketim ve refah devleti sayılabilir.

¹⁵ B2B (Business-to-Business), işletmeler arasında gerçekleşen elektronik ticareti belirtmek için kullanılan bir kısaltmadır.

¹⁶ B2C (Business-to-Consumers), işletmelerle tüketiciler arasında gerçekleşen elektronik ticareti belirtmek için kullanılan bir kısaltmadır.

Bu noktada, dikkatler değişik faktörlerin büyüme üzerindeki etkilerine, özellikle BİT kullanımı ve üretiminin büyüme ve verimlilik artışlarına olan katkısı üzerine toplanmıştır. Yine hesaplamalara göre, BİT yatırımlarının büyüme oranına katkısı 1974-90 döneminde yaklaşık %0,5, 1991-1995 döneminde %0,6 iken, 1996-1999 döneminde bu oran %1,1'e yükselmiştir.

1995-1999 döneminde işgücü verimlilik artış oranlarında da benzer bir büyüme gözlenmektedir. 1974-1990 döneminde işgücü verimliliği artış oranı %1,4, 1991-95 döneminde %1,6 iken, 1996-99 döneminde bu oran %2,6 olmuştur. Yapılan hesaplamalarda verimlilik artışlarında BİT'e yapılan yatırımın ve çok faktörlü verimlilik artışlarının etkisi gösterilmiştir.

Büyüme ve verimlilik oranlarındaki artışlarla birlikte dikkatler, enflasyon ve işsizlik oranlarındaki değişikliklere çekilmektedir. 1990'lı yıllar boyunca gözlenen istihdam artışına ve giderek sıkışan işgücü pazarına rağmen temel enflasyon oranı (gıda ve enerji fiyatları çıkarıldığında) %2-3 aralığında kalmıştır. İşsizlik oranı ise Eylül 2000'de %3,9 oranına düşmüştür-ki bu rakam son otuz yılın en düşük seviyesidir.

ABD ekonomisindeki trendlerle ilgili belirtilmesi gereken bir başka nokta ise, 1990'lı yıllarda sermaye piyasalarında görülen yatırım patlamasıdır. 2000 yılında hisse fiyatlarında gerçekleşen düşüşlerden sonra bile şirket hisselerinin değerleri on yılda yaklaşık üç katına çıkmıştır.

BİT'lerin büyüklüğünün ölçülmesi zaman zaman zor bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Ameriken Ticaret Bakanlığı digital ekonominin ülke GSMH %8 ini oluşturduğunu tahmin ederken, bazı araştırma kuruluşları bu rakamı %5 olarak tahmin etmişlerdir. Aynı şekilde digital ekonominin GSMH katkısının gerçek katkısının ise %35-40 seviyelerinde tahmin edilmektedir (Fremann 2001, 115). Rakamlar konusunda tam bir netlik ya da uzlaşma olmasa dahi, en düşük rakamlar dahi BİT'nin önemini anlatması bakımından iyi bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Teknoloji odaklı gelişmelerin yaşandığı 1990 yıllarda teknoloji üreten ülkelerin ihracat rakamlarına bakıldığında, ABD'nin bu gelişmeden kazançlı çıktığı görülmektedir. 1995-1999 yılları arasında teknoloji odaklı (ileri teknoloji kullanılarak üretilen) mallar ihracat büyümesi ABD'de %15.5 düzeyinde yer alırken, bu oran AB ülkelerinde %12 ve Japonya'da ise -0.5 olarak gerçekleşmiştir (Bakırtaş ve Karpuz 2002, 18).

c. Sektörün AB Açısından Önemi

BİT'ler Topluluğun hedefi olan tek pazara ulaşmada ve Doğu Avrupa ülkelerinin politik ve ekonomik olarak dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır (Hawkins 1997, 153).

1990 verilerine göre telekomünikasyon sektörü Topluluğun GSMH'nın %3 ünü oluşturmakta iken tahmini olarak sektörün büyüme hızı ise %5-7 olarak hesaplanmıştır. Dünyadaki en büyük 15 sağlayıcı firmanın yedisinin Avrupa şirketi olmasının yanısıra istihdam olarak nüfusun %1 i sözkonusu sektörde yer almaktadır. Bunun yanısıra her 10 işin 6 sının direkt ve dolaylı olarak sektörle ilişkili olduğundan bahsedilebilir. (Hudson 1997, 154) Bu anlamda sektör yalnızca önemli bir sektör olmanın dışında, Avrupa ekonomisinin bütünleşmesi ve büyümesi bakımından çok önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin 1989 yılında sektörün makina ve ekipman açısından ticaret açığı 326 milyon ABD Doları iken bu rakam üç yıl sonra 1 milyar ABD Doları ticaret fazlasına dönüşmüştür.

Bilindiği üzere, Avrupa Birliği'nin amacı iktisadi ve siyasal entegrasyondur. Telekomünikasyon sektörü bu anlamda sadece tek başına önemli bir sektör olarak değil, aynı zamanda Avrupa Birliği ekonomisinin entegrasyonu ve genişlemesinin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Zira telekomünikasyon enformasyon devriminin belkemiğini oluşturmakta, endüstriyel verimliliği teşvik etmekte, hizmet sektörünü geliştirmekte ve sanayi ve hizmet sektörü ile piyasalar arasında bir köprü işlevi görmektedir (Hudson 1997, 155). Sektörün Topluluk açısından önemini topluluğun tek bir pazar oluşturabilmesini teminen telekom sektörüne ilişkin olarak 1987 tarihli Green Paper'dan başlamak üzere, Roma Anlaşmasında ve daha sonraki Aksiyon Planlarında ve White Paper'larda görmek mümkündür. Söz konusu belgelerde sektörün rolü ve yapılması gerekenler belirlenmiştir (Hudson 1997, 158-166).

AB'de telekomünikasyon sektöründe tek pazar programıyla beraber önemli değişimler yaşanmıştır. Sektör kamunun egemen olduğu ve telekomünikasyon hizmetlerinde tekel hakkına sahip olduğu bir piyasa görünümünden, tekel haklarının ortadan kalktığı ve serbest rekabetin yaratıldığı bir sektör görünümünü almıştır. Tek pazar programının gerekli kıldığı mevzuat değişikliğinin yanısıra, 1990'lı yıllarda Topluluk pazarının yeniden düzenlenmesini gerektiren iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki dünyadaki telekomünikasyon pazarlarının gün geçtikçe küreselleşmesi, ikincisi ise teknolojinin büyük bir hızla gelişme

göstermesidir. Mobil telefon oranlarındaki artış, internet kullanımının yaygınlaşması ve telekomünikasyon, yayıncılık ile bilgi teknolojisi sektörlerinin iç içe girmesi, tüketicilerin ihtiyaçları doğrultusunda yeni hizmetler ve hizmet sağlayıcıları arasında seçim yapabilmelerini gündeme getirmiştir (AB 2000, 2).

d. Sektörün Türkiye Açısından Önemi

Türkiye 65 milyonu aşan nüfusu ile büyük bir pazar oluşturmasına rağmen kişi başına gelirin düşüklüğü ülkemizde sektörün gelişimini engellemektedir. Interpro tarafından yapılan analizlerde, 2000 yılında toplam pazar büyüklüğü bir önceki yıla göre %22,7 büyüyerek 12,8 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Pazarın %74 ünün telekomünikasyon sektörü kalanının ise bilgi teknolojilerinden meydana geldiği söylenebilir (Saygı 2002, 26-30).

Bilişim sektörünün ulusal gelire oranını ele aldığımızda, ülkemizde bu oran %0,8'lerde kalmaktadır. Bu rakam, Batı Avrupa ortalamasında %2,5, ABD'de ise %4,5 civarındadır. 1990-1997 yılları arasında BİT sektöründeki yıllık büyüme oranı açısından ülkemiz OECD üyesi 27 ülke arasında 13. sırada bulunmaktadır. 2000 yılı içerisinde bilgi teknolojilerin tek başına 3,3 milyar ABD Doları bir gelir sağlanmıştır. Bu gelirin %13'ü yazılım, %14 hizmet ve geri kalan donanım olarak gerçekleşmiştir. Yine 2000 rakamları esas alındığında, Türk toplumunda, BİT alanında kişi başına yapılan yatırım ve harcamalar yaklaşık 55 Euro olarak gerçekleşmiş iken, Batı Avrupa ortalamasında bu değer 514 Euro, ABD'de ise 1157 Euro'ya kadar çıkmaktadır. Türkiye'deki bilgi ve iletişim sektöründeki ilerleme ve büyüme hızının, 2000 yılı temel alındığında, %20'lerin biraz üzerinde olmasına rağmen, gelişmiş ülkelerle olan açığı kapatmak bakımından sözkonusu büyüme hızının daha da artması gerekmektedir (TR 2002, 11).

e. Ülkelerin BİT Yapılanmasındaki Konumları

Ülkelerin dünyadaki BİT yapılanmasındaki yerlerini açıklamak bakımıyla, Hawkins'in (1997, 189-190) telekomünikasyon imalat sektörü küresel düzeyinde üç başlık altında topladığı sınıflandırmalara bakılabilir. Birinci grup, sektörlerinde kapsamlı ve bağımsız Ar-Ge faaliyetlerine sahip; üretim, yönetim ve dağıtım kapasitelerini kurmuş, telekomünikasyon alanında ileri teknolojinin bütününe sahip olup küresel piyasayı elinde bulunduran ABD, AB ve Japonya'dan oluşmaktadır. İkinci grup BİT ise, bağımsız bir Ar-Ge kapasitesini, üretim formu kapasitesini ve bağımsız pazarlama ve ticaret düzenlemelerini desteklemek için belli oranda yerel teknik ve endüstriyel uzmanlığa sahip olmakla birlikte, geniş

kapsamlı ve sürdürülebilir bir ulusal pozisyonu olmayan ülkelerden oluşmaktadır. Amerika kıtasında Brezilya, Afrika kıtasında Güney Afrika Cumhuriyeti ve Asya- Pasifik bölgesinde Singapur, bu ülkelere örnek verilebilir. İkinci grup ülkelerden örneğin Kanada ve İsveç, gelişmiş ülkeler olmalarına rağmen, BİT anlamında ulusal kapasiteleri belli alanlarda yoğunlaşmış olduklarından, bu kategoride yer almaktadır. Telekomünikasyon sektöründe aracı ülkeler olarak da tanımlanan ikinci grup ülkelerin bu yeteneklerini elde etmelerini sağlayan özellikler arasında; donanım üretiminde belli bir üretim ve dışsatım temeline sahip olmaları, Ar-Ge yatırımlarında bulunmaları ve telekomünikasyon sektöründe yüksek teknolojiye bütünüyle hakim olan ABD, AB gibi birinci grup ülkelerle bağlantılara sahip olmaları yer almaktadır. Aracı olmaya aday ülkelerin, kendi bölgelerinde kültürel ve ekonomik ilişkiler kurmuş olmaları, diğer bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Üçüncü grupta yer alan ülkelerse, geriye kalan ve satın alıcı olarak da nitelendirilen ülkelerdir.

Sözkonusu yapılandırma benzer bir şekilde bölgesel merkezler ve alt bölgeler başlıkları altındada toplanabilir. (Hawkins 1997, 188) Merkezde yer alan ülkeler ABD, AB ve Japonya olarak sayılabilirken, diğer alt bölgeler sırasıyla Doğu Avrupa ülkeleri, Orta Doğu, Akdeniz Bölgesi, Afrika ve Güney Asya olarak sayılabilir. Merkezden uzaklaşıp alt bölgelere gidildikçe gelişim hızının düştüğünden söz-edilebilir.

f. Sektörde Kamu Kesiminin Rolü

Ülkelerin BİT yapılanmalarında dünyadaki konumlarının açıklanmasın-dan sonra kamu kesiminin bu konudaki rolüne bakılabilir. Küresel piyasaya hakim olan ABD, AB ve Japonya'ya bakıldığında sözkonusu devletlerde kamunun bu konulardaki desteği açıkça görülebilir. Uzun vadeli politikaların oluşturulabilmesi ve şirketler kesimi bakımından karlı olmayan bazı alanlara girilememesindeki tereddütler neticesinde de kamunun bu rolü üstlenmesi zaten bir gereklilik ortaya çıkmaktadır.

Devletlerin BİT'i desteklemeleri farklı nedenlere dayanabilir ve birkaç şekilde gerçekleşebilir. Vedel'e (3) göre, Fransa'nın bilgi toplumu olma yolundaki devletin rolünün biçimlenmesinde, iletişimin hem bir gelecek hem de tehdit olabilecek bir yapı arzemesi ve Avrupa'nın tek bir pazar olabilmesinde BİT'nin oynaması gereken rol neden olarak gösterilebilir. Destek yöntemlerine ise kamu yönetimi, kamunun araştırma merkezleri, kamusal operatörler, kamunun projeleri desteklemesi, kamunun fonlar ayırması sayılabilir.

Kamunun BİT'lerde oynadığı rolün önemini göstermek bakımından Fransa örneğine bakmaya devam etmekte fayda bulunmaktadır. Her ne kadar öncelik özel girişimciliğe verilse de kamunun bu konuda yapması gerekenler şu başlıklar altında toplanmıştır (Vedel, 10):

- Düzenlemelerin iskeletinin belirlenmesi ve adaptasyonu
- Yeni piyasa ve hizmetlerin ortaya çıkmasının sağlanması
- Bilgi toplumunun ortaya çıkışının organizasyonun sağlanması

Görüldüğü üzere devlet en uygun koşulların yaratılması bakımından, politikaları belirleyen genel bir düzenleme görevi üstlenmek ile önemli bir konumda bulunmaktadır.

Bu noktada yukarıda Fransa örneğinde görülen kamunun rolünün Komisyonca da benimsenerek, paralel bir şekilde aksiyon planının oluşturulduğunu söylemekte fayda bulunmaktadır. 1994 yılında bilgi toplumuna ulaşma amacıyla hazırlanan planda, oluşturulacak fonun %30'unun BİT'lere harcanacağı karara bağlanmıştır.

Bu noktada piyasaların rekabete açılması olgusu ile kamunun sektöre desteğinin birbirine karıştırılmaması gerekmektedir. Devletler bakanlıklar, kamu iktisadi teşebbüsler veya düzenleyici otoriteler vasıtasıyla zaten piyasaya yön vermektedir. Bu anlamda rekabetçi anlayışın yerleştirilmesi ve düzenlemeler, kamunun tekellere sahip olması ile karıştırılmamalı, kamu teşebbüslerinde kurallara uyumu ile bu teşebbüslerin düzenleyicilerden ayrıştırılması da gerekmektedir.

Bu bağlamda koordinasyon, öncülük ve düzenleyicilik gibi başlıklar bakımından genel siyasetin kamunun desteği ile sürdürülebilmesi kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Santangelo ve Cantwell'e (2000, 137) göre, teknoloji politikaları açısından iki uygulamaya dikkat çekilmelidir: Birincisi inovasyon bakımından firmalar her ne kadar pasif bir rol üstlenmeseler de, hükümetler firmaları inovasyona cesaretlendirme, bilginin yayılması, eğitimin desteklenmesi bilim ve araştırma altyapılarının kurulması bakımından önemli görevler üstlenmektedirler. İkinci olarak yerel araştırmalar bakımından en büyük görev hükümetlere düşmektedir.

BİT'lerde Batı Avrupa ülkeleri kendi telekom şirketlerini desteklemişler, özellikle tek alıcı konumda olan devletin kontrolündeki PTT şirketleri telekom ekipmanları ile ilgili alımlarda kendi ülkelerinin şirketlerini tercih etmişlerdir. AB ayrıca araştırma fonlarını bu ulusal şampiyon olan firmalara kanalize etmiştir (Hudson 1997,175). Hata AB'nin bu alanda korumacı politikalar izlediğini söylemek yanlış

olmayacaktır. Avrupa Birliği bilgi ve telekomünikasyon teknolojileri alanında Ar-Ge'ye çok yoğun miktarda yatırım yapmıştır. Bu yapılan kamusal yatırımların amacı işgücünün teknoloji kullanma kabiliyetinin yükseltilmesi, bu teknolojilerin kullanım kolaylığının artırılması, bu alandaki standartların yükseltilmesi, yeni uygulama alanlarının geliştirilmesi ve bilgi yönetiminde Ar-Ge kullanımının artırılmasıdır (Hudson 1997, 163).

Fransız hükümetinin enformasyon otoyolu politikası kapsamında harekete geçmesinin nedeni olarak AB'nin tek pazarı gerçekleştirmedeki kararlılığı ve ABD'nde bu alanda yaşanan gelişmeler olduğuna daha önce değinilmiştir. Fransa'nın bu alanda aktifliğindeki temel esas halkının ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak değil, Fransız sanayiinin dünya pazarlarındaki konumudur (Vedel, 3).

g. IMF ve Dünya Bankasının Rolü

Dünya Bankası (DB) ve IMF'in ülkelerin dünyadaki BİT yapılanmasındaki rolünün gelişmiş ülkeler lehine bir politikanın takip edilmesi şeklinde olduğundan bahsetmek mümkündür. DB, 1980'li yıllara kadar, gelişmekte olan ülkelerde kamu hizmetini iyileştirme ve yeni yatırımları destekleme politikası izlemiştir. Daha sonra DB'nin gündemi yenilenmiş ve piyasa odaklı idealist yaklaşım egemen olmuştur. Böylece büyük altyapı projeleri çerçevesinde verilen altyapı kredilerinin yerini özelleştirme sürecinin gerçekleştirilmesi için verilen destek almıştır. Örneğin özelleştirme sürecinde danışman firmalar tutmak için krediler, DB tarafından sağlanmaktadır. DB'nin telekomünikasyon ve bilgi/iletişim teknolojileri sektörü alanındaki bu politika değişiminde, gerçekleştirilmesi talep edilen reformların toplumsal etkileri göz ardı edilmektedir. DB'nin telekomünikasyon ağlarına ilişkin yeniden yapılandırma politikalarının büyük uluslararası ticari telekomünikasyon kullanıcılarını ve kentsel seçkinleri kayırdığı, coğrafi ve toplumsal olarak dezavantajlı kesimleri cezalandırdığı savunulmaktadır. (Urey 1995, 113-114) Bu noktada DB'nin Türkiye ile ilgili raporu takınılan tutumun anlaşılabilirliği bakımından önemlidir. DB'nin Türkiye'ye ilişkin önerilerine bakıldığında, iletişim ağlarındaki yeniden yapılandırmanın çerçevesinin, telekomünikasyondaki küresel yönetim rejiminin ilkelerinin de gerisinde olduğundan sözedilebilir. Örneğin, yeni küresel yönetim rejiminin temel belgelerinden olan GATT Hizmetler Anlaşması GATS Telekomünikasyon Eki ve Düzenleyici Reform Referans Belgesi'nde, piyasa mekanizmasının dışladığı kesimlere de hizmet ulaştırılması için evrensel hizmet ilkesi kabul edilmektedir. Oysa, Türkiye'ye yapılan önerilerde bu ilkeye yer verilmemiştir (Geray 2001, 77).

Pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, özelleştirmeye yönelik baskılar, bütçe açıklarının ve dış borç stoğunun azaltılması gerekçesiyle DB ve IMF' den gelmiştir. Bu anlamda DB ve IMF'in rolünün daha iyi anlaşılabilmesi bakımından DB'nin 1992 yılında Türkiye'ye yönelik hazırlamış olduğu rapora tekrar dönülebilir. Rapor, telekomünikasyon alanında tekelin sona erdirilmesini, posta ve telekomünikasyon hizmetlerinin birbirinden ayrılarak telekomünikasyon şirketleştirilmesini, bağımsız düzenleyici bir kuruluşun oluşturulmasını, katma değerli yeni hizmetlerin liberalize edilmesini, insan sermayesi oluşturulmasını ve kamu sektörünün yönetiminin bilgisayarlaşarak ağlaşmaya gidilmesi önerilmekteydi. Ancak aynı rapor, telekomünikasyon ve BİT sektöründe yerel donanım üretimi yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik sanayi politikaları oluşturulması konusunda hiç bir öneri getirmemiştir. Sadece gelişmiş ülkelerin kendi üreticilerine verdikleri devlet yardımları avantajını kullanmak için dışarıdan ithalat yapılması ve gümrük tarifelerinin kaldırılması önerilmiştir (Geray 2001, 76-77).

2. STRATEJİK BİT PLANLAMASININ GELİŞMEYE OLAN KATKILARI

Teknolojik ilerlemenin ve özellikle teknolojik ilerleme sürecinde ortaya çıkan bilişim ve iletişim teknolojilerinin (BİT), büyümenin motoru ve verimlilik artışlarının en önemli kaynağı olduğu ve rekabetin yapısını değiştirdiği iddia edilmektedir. Hatta teknolojiye yaşanan gelişmeler devrim niteliğinde görülmekte ve ekonomik dönüşümün ana nedeni olarak nitelendirilmektedir (Demiröz 2001,1).

Bu noktada BİT'lerin gelişmeye olan katkılarına geçmeden önce gelişmenin tanımına, az gelişmişliğin nedenlerine ve bu anlamda bilginin rolünün ne olduğuna bakmakta fayda bulunmaktadır. Gelişme; içerisinde eşitlik, özgürlük ve diğer değerlerin yer aldığı ve tüm toplumca paylaşılan, sosyal ve materyal ilerlemelerin sonucu gerçekleşen katılımcı bir sosyal değişiklik süreci olarak tanımlanabilir (Lee 1997, 4).

20 nci yüzyılda gelişmenin başlıca üç boyutundan bahsedilmektedir: İktisadi büyüme, eşit gelir paylaşımı ve temel ihtiyaçların karşılanması. Bunlara ilave olarak bazı tanımlarda ayrıca demokrasi ve çevresel kalite de dile getirilmektedir. Hangi boyut seçilirse seçilsin kalkınmanın temel amacı insan varlığını geliştirmektir (Lee 1997, 5).

Az gelişmişlik konusu ile ilgili olarak, geri kalmış ülkelerin fakirliklerini ve düşük verimliliklerini açıklayan teorileri üç başlık altında incelemek mümkündür:

- Bireysel eksiklik modeli,
- Sosyal-kurumsal eksiklik modeli,
- Uluslararası eksiklik modeli.

Birinci modelde geleneksel davranışlar ve kişilikler gelişmenin önündeki esas engellerdir. Bu modelde az gelişmişliğin kökeni insanların modası geçmiş geleneklerinde yatmaktadır. Az gelişmişlik bir iç problemdir ve dışarıdan getirilecek yöntemlerle çözülür. Bu bağlamda geleneksel değerlerin yerine modern değerlerin geçmesi önem kazanmaktadır.

İkinci model sosyal ve kurumsal eksikliklerden kaynaklanan az gelişmişlik için açıklamalar aramaktadır. Bireyleri suçlamak yerine, bireyler üzerindeki yapısal kısıtlamalara işaret etmektedir. Yetersiz altyapı, etkin olmayan piyasalar, rüşvetçi bürokrasi, yönetim yeteneklerinin eksikliği gibi unsurlar az gelişmişliğin sorumlusu olarak görülmektedir.

Uluslararası eksiklik modeline göre az gelişmişlik esas olarak uluslararası bir problemdir. Az gelişmiş ülkelerin fakirliğinin temel nedeni, sözkonusu ülkelerin kapitalist dünya sisteminde merkezi ülkeler tarafından sömürülmesidir.

Yukarıda açıklanan üç modelde kalkınmada enformasyonun rolü incelendiğinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bireysel eksiklik modelinde enformasyon ve iletişim geleneksel toplumu modern topluma çevirmek için gerekli duyarlılığı (*empathy*) veya mobil kişiliği sağlamada önemli bir parçadır. Enformasyon inovasyonunun oluşturulmasında ve insanların yeni davranışlara adapte edilmesinde önemli rol oynamaktadır (Lee 1997,7).

Sosyal-kurumsal eksiklik modelinde enformasyon yapısal reformlarda veya devrimsel değişikliklerde ikincil bir rol oynamaktadır. Ancak organizasyonlarda ve kurumlardaki değişikliklerde kolaylaştırmak için enformasyona ihtiyaç duyulur. Enformasyon organizasyonel performansı, hükümet yönetimini ve iktisadi etkinliği geliştirmeye yardım etmektedir (Lee 1997,7).

Uluslararası eksiklik modeli kapsamında kalkınmada enformasyonun rolü sınırlıdır. Ancak ticaret müzakereleri gibi bazı durumlarda enformasyon önemli olabilir. Lee'ye göre (1997, 8) hangi

kalkınma modeli kabul edilirse edilsin kalkınmada enformasyonun oynayacağı bir rol mutlaka bulunmaktadır.

Stratejik BİT planlamasının gelişmekte olan ülkeler açısından önemi bakımından telekomünikasyon sektörünün gelişime olan katkısı bağlamında konuya bakılabilir. Bu anlamda genel olarak telekomünikasyonun bilginin yayılması açısından zaman ve uzaklığı azalttığından ve yeni bilginin ortaya çıkış ve yayılmasında etkinliği sağladığından sözedilebilir. Özellikle uyduların gelişimi, kablolu yayınlar, digitalleşme sayesinde bilginin maliyetinde çok büyük düşüşler yaşanmaktadır. Telekomünikasyon sektörü ayrıca iktisadi etkinliği geliştirmenin yanısıra istihdam yaratılması ve eşitsizliği azaltma açısından önemlidir.

Parapak (Lee 1997, 8) uydu haberleşmesinin ulusal kalkınmada üstlendiği 8 adet rolü özetlemektedir. Söz konusu roller telekomünikasyonun kalkınmaya olan katkısı olarak anılabilir:

- *Ulusal kalkınmayı hızlandırmak.* Yüksek kalitede telekomünikasyon sistemlerinin var olması az gelişmiş ülkelerin global rekabet edebilirliğini geliştirir.
- *Toplumun modernizasyonu ve entegrasyonu.* Telekomünikasyon bilgiye kolay erişim sağlar. Böyle bir erişim sanayileşme, eğitim, ticaret ve sosyo kültürel kalkınma açısından önemlidir.
- *Üretkenliğin ve etkinliğin geliştirilmesi.* Bilginin zamansal varlığı ve sosyal taleplere hızlı çözümleri modern telekomünikasyon hizmetleriyle mümkündür.
- *Eşit dağılımın sağlanması.* Telekomünikasyon kırsal bölgeleri yatırım açısından çekici kılabilir.
- *Enerjinin korunması.* İyi iletişim seyahat gerekliliğini azaltır ve karar alma süreci hızını geliştirir.
- *Uzak bölgelerin izolasyonunun ortadan kaldırılması.* Telekomünikasyon uzak bölgelerin ülkenin politik, iş ve kültürel merkezleri ile bağlantı kurmasında hızlı ve ekonomik yöntemler sağlar.
- *Piyasa fırsatlarını artırmak.* Global ağlar yeni ürünleri ortaya çıkarır ve hizmetleri artırır.
- *Altyapı için sermaye çekmek.* İyi telekomünikasyon global bağlantılarla yatırımları ve sermayeyi çeker.

Telekomünikasyon ve ekonomik gelişme arasında gözlenen pozitif korrelasyon telefonun geniş orandaki yaygınlığından sonra artarak

devam etmiştir. Özellikle gelişmenin hem ülkeden başlaması hemde ülke içinde eşit bir gelişmenin sağlanabilmesini teminen, BİT sektörünün yaygınlığı çok büyük bir önem kazanmıştır. Bu anlamda yapılan çalışmalarda ekonomik gelişmenin telekomünikasyona olan etkisi ve tam tersi şeklinde kurulan hipotezlerin sonucunda ki yargıların birbirini desteklediği saptanmıştır. Diğer bir çalışmanın sonucundada telekomünikasyon yatırımlarının GSMH üzerindeki etkilerinin en fazla az gelişmeler ülkeler açısından görüldüğü anlaşılmıştır. (Lee 1997, 13) Bu noktada ayrıca sektörün gelişmesinin demokrasiye olan katkıları gözardı edilmemesi gerekmektedir.

Zaman içerisinde iletişim ve gelişme arasındaki ilişki farklı perspektiflerden incelemelere konu olmuştur. Geleneksel olarak bu perspektifler iki okul çerçevesinde incelenebilir:

- Hakim Okul (*Dominant School*)
- Eleştirel Okul (*Critical School*)

Sözkonusu okulların BİT ile sosyo-ekonomik gelişme arasındaki ilişkiye bakış açısı genelde şu şekildedir : Hakim Okulda iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Modernist ve neo-liberal teoriler. Modernist yaklaşım, gelişmekte olan ülkelerde BİT'lerin etkisinin daha olumlu olduğunu vurgulamaktadır. Kalkınma çerçevesinde bilgi paylaşımının önemli bir yolu olarak BİT ve telekomünikasyon, kalkınma süreci zinciri içinde önemli bir bağlantı olarak düşünülmektedir (Nulens 1998, 4). BİT'lerin kullanımı bir bütün olarak iktisadi anlamda etkinlik ve eşitliğin artması yoluyla ve aynı zamanda sosyal anlamda sosyal hizmet verilmesi yoluyla topluma hizmet etmektedir. Bazı yazarlara göre, hükümetler sosyal ve ekonomik gelişme için BİT'lerin kullanımı ve adaptasyonunda teşvik edici önemli bir rol oynamalıdır. Sözkonusu yazarlar, BİT ve gelişme politikası anlamında bu yöndeki politikaların sosyal ve ekonomik uygulamalarını da dikkate alan bütünleştirici bir yaklaşım önermektedirler. Bir başka deyişle, bu süreçte hükümetlerin aktif olması savunulmaktadır (Nulens 1998, 4).

Neo-liberal teoride BİT ve telekomünikasyon alanında çalışan yazarlar teknolojiyi sosyal ve ekonomik gelişmeye hareket kazandıran bir unsur olarak algılamaktadırlar. Neo-liberal yazarlar tekelleri telekom işletmecilerinin ve devlet müdahalelerinin sektörün gelişmesine engel olduğunu ve böylece genel kalkınmayı da olumsuz etklediğini belirtmektedir. Genel olarak Hakim Okulun teknoloji ve toplum ilişkisine yönelik idealistik ve teknoloji düşkünü bir duruşu bulunmaktadır (Nulens 1998,5).

Eleştirel Okul da iki düşünceye ayrılır. Birincisi Marksizmden ilham alan bağımlılık (*dependista*) teorisidir. BİT'lerde yaşanan yeni gelişmeler, örneğin uydu yayıncılığı, uzun mesafeli veri iletimi ve veri bankalarının çok az sayıda uluslararası şirketlerde toplanması gibi eski bağımlılık kalıplarının tekrar ortaya çıkmasından ibaret olarak kabul edilmektedir.

Eleştirel Okulun ikinci teorisi toplumsalcılık, katılımcı iletişim, çokluk ve diğer gelişmeler ile ilgilidir. Bu teori iletişimin ve kalkınmanın kültürel yönlerine önem vermektedir. Bu teoride yapılan son çalışmalar yöresel seviyedeki iletişim için düşük maliyetli uydu haberleşme, video, bilgisayar ağı gibi interaktif BİT olanaklarını vurgulamaktadır (Nulens 1998, 6).

Yukarıda bahsedilen okullar kendi içlerinde farklılıklar içerse de BİT'lerin toplum üzerindeki olumlu etkisi konusunda görüş birliği içerisindedirler.

Her ne kadar BİT ve telekomünikasyonun gelişme üzerinde ki etkisi genel anlamda kabul görmüşse de, yaygınlaşma sürecinde bazı problemler bulunmaktadır. Devletin yeniden yapılandırma sürecinde, Hindistan'ın telekom sektöründe yaşadığı problemler, genel olarak karşılan zorlukların neler olduğunu anlamak bakımından yararlı olacaktır. Dokeniya, (1999, 106-122) temel problemleri şu başlıklar altında toplamaktadır:

- Altyapıyı oluşturmak açısından gerekli yatırımların yapılması,
- Finansal yetersizlikler, batık maliyet sorunu ve uzun dönem karlılık,
- Teknik ve yönetsel kaynakların kıtlığı,
- Gereklili olan sermayenin temin edilmesi,
- Kamunun birçok sektördeki hakim konumu ve rekabet kurallarının yetersizliği,
- Yatırımcılara güven sağlayabilecek düzenleyici mekanizmaların oluşturulması,
- İstikrarlı yönetimler,
- Politik süreçlerde şeffaflığın, hesap verebilirliğin sağlanması ve kamunun değişime olan direnci,
- Lisanslama, fiyatlama, arabağlantı gibi konularda düzenlemelerin eksikliği,
- Politikalarda sürekliliğin gerekmesi,
- Yasama ve yargı süreçlerinin etkinliği,

- Düzenlemelerin uygulamalarda da kendisini göstermesini teminen güçlü uygulama sorunu,
- Düşük verim, yüksek çalışma oranları,
- Liberalizasyon sürecini etkileyen yapısal ve ideolojik faktörler,
- Lisanslama fiyatlarının yüksekliği anlamında piyasaya giriş engellerinin yaratılması,
- Kamu monopollerinin çapraz sübvansiyonu sonucu diğer piyasalarda rekabetin olumsuz etkilenmesi, (Çapraz sübvansiyonun gerekli olduğu durumlar hariç olmak üzere)
- Yeni politika ve piyasa yapılanmasına hizmet edecek yasal altyapının kurulması.

Hill'e göre (474) bazı küçük ülkelerin örnek olayları incelendiğinde, gelişmekte olan ülkeler açısından telekomünikasyon sektöründe düzenleme süreci çok zorlu geçmektedir. Bunun ön önemli nedenlerinden birisi politik istikrarın olmayışı ve sürekliliğin sağlanamamasıdır. Bu anlamda monopol durumda bulunan operatörün regulasyona tabi olması ve devletin istihdam ve diğer politikaları arasındaki görüşler arasında çelişkiler yaşanmaktadır. Ulusal güvenlik ile evrensel hizmet arasında yaşanan çelişkiler; uzun dönemli yatırımların yapılabilmesi ve kısa dönem yabancı sermaye arasındaki çelişki, ekonomik liberalizasyon ve durgunluk politikalarının bazı sektörlerdeki monopol veya tarife gereklilikleri arasındaki çelişkiler bu duruma ilişkin diğer örnekler olarak sayılabilir.

Gelişmekte olan ülkelerde telekomünikasyon hizmetlerinin penetrasyon oranlarının düşük olması, ülkelerin global enformasyon ekonomisinden yararlanabilmek için telekom ağlarını geliştirmek üzere yatırım yapmalarını zorunlu kılmaktadır. Burada temel problem telekom ağlarını büyütmek için gerekli olan özel yatırımları çekmektir. Az gelişmiş ulusal sermaye piyasaları ve yerli teknoloji ve yönetsel kaynakların yokluğu yabancı yatırımın önemini artırmaktadır. Dokeniya (1999, 105) Hindistan'da telekomünikasyon sektörünün liberalleşmesinde yaşanan başarısızlıkların ışığında özel yatırımların başarılı olmasını aşağıdaki koşullara bağlamaktadır:

- *Oyunun kuralları*: Lisanslama, fiyatlama ve arabağlantılarla ilgili kurallar açık olmalı ve bu kurallar yatırımcıya yatırımın kaşılığında makul bir getiri sağlamasına izin vermelidir. Örneğin yatırımcı firmanın piyasaya girişinde hakim firma engel çıkartmamalı, hakim firmanın ağlarına erişim hakkı sağlanmalıdır.

- *Takdir yetkisinin kullanılmasının sınırlandırılması:* Birçok gelişmekte olan ülkede ve Hindistan'da devlet aktörlerinin iyi yapılmış düzenlemelerin ötesinde aşırı takdir yetkilerine sahip olmaları özel yatırımların önündeki engellerden biridir. Böyle durumlarda düzenleyici rejim katı olmalı ve düzenlemeler takdir yetkisine izin vermeyecek ölçüde ayrıntılı olmalıdır.
- *Düzenleyici rejimlerin değişmesini engellemeye yönelik sınırlamalar:* Telekom firmalarının yatırımlarının batık maliyet şeklinde olması ve geri dönüşünün uzun dönemde gerçekleşmesi, politikadaki sürekliliğinin sağlanmasını önemli kılmaktadır.
- *Düzenlemeleri yönetecek organizasyonların bağımsızlığı ve tarafsızlığı:* Telekom piyasasında hakim durumda olan firmanın hükümetten uzak olması ve sözleşme şartlarını yürütecek ve yorumlayacak bağımsız bir düzenleyici otoritenin kurulmasının teşvik edilmesi önemlidir.

Yukarıdaki koşulların sağlanmaması durumunda telekomünikasyon sektöründe özel yatırımlar gelişmeyecek ve bu durum gelişmekte olan ülkeler açısından BİT'lerin yaygınlaşmasını önlenebilecektir.

Görüldüğü üzere gelişmekte olan ülkelerin gelişmelerini sağlayabilmeleri açısından BİT'lerin önemi ortada iken, yine az gelişmişliği kırmak amacıyla yapmak zorunda oldukları faaliyetlerin yine az gelişmişlikler sonucunda önünde yer alan bazı engeller bulunmaktadır. Bunları genel anlamda politik, ekonomik, kültürel, yapısal, sosyal engeller olarak sıralamak mümkündür. Bu anlamda aslında gelişmenin ve BİT'nin bir anlamda birbirlerinin tetikleyicileri olduğu düşünüldüğünde, az gelişmiş ülkelerin başlangıçta ihtiyaçları ve öncelikleri saptayarak, planlı bir şekilde reformları gerçekleştirmeleri ve uzun vadeli bir gelişimin üzerinde toplumun bütün katmanları ile bu işe katkıda bulunmaları gerekmektedir.

3. YENİ OLUŞTURULMAK İSTENEN KÜRESEL TELEKOMÜNİKASYON REJİMİNİN TEMEL DÜZENLEME ALANLARI VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Telekom sektöründeki teknolojik gelişmeler, özellikle dijital devrim ve onu takiben bütün dünyaya hızla yayılan internet devrimi, sektörde varolan normların hızla değişmesine yol açmaktadır. Teknoloji tarafından itelenen bu kavramsal ve kuramsal devrimin daha da ileri gideceği

beklenmektedir. Öyle ki, bu teknolojik gelişmeler sektörün temel yaklaşımını özetleyen sabit kablolu telefon servisinin evrenselliği paradigmasının yerini hızla bilgi teknolojisi paradigmasına bırakmasına yol açmaktadır (Yılmaz 1999, 2).

Günümüzde telekomünikasyon sektörü artık sadece bir kamu hizmeti olarak görülmeğe ziyade büyük miktarda değer yaratan bir iktisadi kaynak olarak görülmekte ve iktisadi gelişmenin ve büyümenin sağlanması için gittikçe önem kazanan bir altyapı olarak kabul edilmektedir. Tarihsel süreç içinde dünyadaki telekomünikasyon politikalarına bakıldığında başlıca iki dönemden söz etmek mümkündür. 1980'lere gelene kadar olan ilk dönemde, ülkelerin telekomünikasyon politikalarının benzer olduğundan bahsedilebilir. Bunun temel nedenleri olarak (Geray 2001, 74);

- Telekomünikasyon hizmetinin PTT'ler tarafından ve kamu hizmeti anlayışıyla veriliyor olması,
- Telekomünikasyon donanım üreticilerinin tek alıcılarının PTT'ler olması,
- PTT'lerdeki yüz binlerce işçinin üye olduğu güçlü sendikaların bu sistemi desteklemesi,
- Siyasetçilerin telefonu kırsal alanlara doğru yaygınlaştırarak seçmenler nezdinde sempati toplama çabaları ve
- İç piyasaların genelde monopollerin elinde olması sayılabilir (Blouin 2000, 136).

Söz konusu dönem ayrıca, "Fordist birikim rejimi" olarak tanımlanan 1980'lere dek süren dönemdeki yapılanmaya da paraleldir (Geray 2001, 74).

1980'lerde ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde yaşanan yeni neo-liberal politikalar, kaçınılmaz olarak telekomünikasyon sektörüne de sıçramış ve telekomünikasyon alanında 80'lere dek uygulanan politikalar kapitalizmin küresel düzeyde yeniden yapılanma çabasıyla birlikte dönüşmeye başlamıştır. Bu anlamda özelleştirme ve deregülasyonun bu döneme damgasını vurduğundan söz etmek mümkündür. Melody (1999, 12) bu dönemin reformlarını şu başlıklar altında toplamıştır:

1. Kurumsal yeniden yapılanma
  - Politikaların oluşturulması
  - Operasyonel yönetimin iyileştirilmesi
  - Bağımsız düzenlemeler
2. PTT'lerin ticari bağımsızlığı

3. Telekom endüstrisinde yer alan sektörlerin ayrıştırılması (unbundling)
4. Sağlıklı bir rekabet için altyapı hizmetinin sağlanması
5. Bağımsız düzenleyici otoritelerin oluşturulması

Melody (1999,16) ayrıca yukarıda yer alan başlıklara ek olarak, erişim, ara bağlantı, evrensel hizmet ve lisanslamalarında düzenlemeler içindeki yeri ve önemine de dikkatleri çekmiştir.

Günümüzdeki yeniden yapılanmanın dayandırıldığı telekomünikasyon politikalarının “uluslararası yönetim rejimleri” olarak temel çerçeveleri, GATT (*Reference Paper*) ve DTÖ bünyesinde şekillenmektedir. Telekomünikasyon hizmetleriyle ilgili müzakereler GATT çerçevesinde 1986 yılında Uruguay Round ile başlamıştır.

Melody (1999, 8), telekomünikasyon sektörüyle ilgili olarak 1998 yılını, politika geliştirmeden politika uygulanmasına yönelik bir safhanın olduğu yıl olarak görmektedir. Zira aşağıda ayrıntılarıyla belirtilecek olan DTÖ bünyesindeki anlaşmanın imzalanması, AB'deki tüm telekomünikasyon hizmetlerinin tamamen liberalleştirilmesine yönelik düzenlemenin yürürlüğe girmesi ve 30 yıl önce ABD'nde AT&T¹⁷'ye rakip olarak bir firmanın faaliyet göstermesine izin verilmesi ile başlayan süreç ve 1996 yılında yürürlüğe giren ABD Telekomünikasyon Kanunu ile yerel pazarlarda liberalleşmeye başlanarak tüm hizmetlerin serbestleştirilmesi bu yıla özel bir anlam yüklemektedir.

Temel Telekomünikasyon Hizmetleriyle İlgili Antlaşma (“ABT”), 1997 yılında DTÖ üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu antlaşma 55 ayrı ülke taahhütünden oluşmaktadır¹⁸. Ülkeler telekomünikasyon hizmetleriyle ilgili olarak yöresel veya uzun mesafeli hizmetler, uluslararası aramalar, mobil telefon gibi hangi segmentleri rekabete açacaklarını belirlemişlerdir. Ayrıca neredeyse tüm ülkeler düzenleyici ilkelerle ilgili olarak ek taahhütlerde bulunmuşlardır. Söz konusu taahhütler 1996 yılında müzakere edilen Referans Kitabında (“RP”) yer almaktadır (Blouin 2000, 137).

Referans Kitabı, rekabetçi koşulların yaratılmasını amaçlamakta ve pazarda yer alan firmanın hakim durumuyla ilgili konulara işaret etmektedir. Bilindiği gibi, telekomünikasyon hizmetlerinde geçmişteki piyasa yapısı tekelcidir. Devlet veya özel tekel olsun söz konusu firma telekomünikasyon hizmetlerinin sağlanmasından sorumludur. Bu

¹⁷ ABD'de telefon tekeline sahip olan Bell System (AT&T) 1984 yılında bölünmüş ve telefon hizmetleri rekabet açılmıştır.

¹⁸ Toplam 69 ülke olmasına rağmen AB tek bir takvime sahiptir

anlamda sözkonusu yapı dikkate alındığında piyasaya girişte engellerin kaldırılması, fiili girişin sağlanması için yeterli değildir. Tekelin kaldırılmasından sonra bile daha önce tekel konumunda olan firmanın rekabet ile ilgili problemleri devam etmektedir (Blouin 2000, 137).

Referans Kitabı'nın 5 ana bölümü bulunmaktadır. Birinci bölüm çapraz sübvansiyon, rakipler tarafından elde edilen bilgilerin kullanılması, teknik ve ticari bilgilerin verilmemesi gibi antirekabetçi davranışların engellenmesine yöneliktir. İkinci bölüm arabağlantıyla¹⁹ ilgilidir. Bu bölüm RP'nin en önemli kısmıdır. Zira piyasaya yeni giren firmalar faaliyet göstermek için gerekli yatırımları, kendi ağlarını hemen kuramazlar. Bu yüzden piyasada hakim durumda olan firmanın ağlarını kullanma zorunluluğu doğmaktadır. Ayrıca herkesin birbirleriyle konuşabilmesi için de yeni giren firmanın müşterilerinin hakim firmanın müşterileriyle birbirine bağlantı halinde olması zorunludur. RP arabağlantısının aşağıdaki şartlara göre yapılmasını öngörmektedir:

- Ağ üzerinde teknik olarak uygun (*feasible*) herhangi bir noktada kurulması,
- Sunulan hizmet makul oranlarda şeffaf ve ayrımcı olmayacak şekilde ve hizmeti sunan firmanın kendi şirketlerine sunduğu kalite düzeyinden daha aşağı olmayacak düzeyde olması,
- Zamansal önem,
- Maliyet bazlı oranlarda olması,
- Hizmetlerin ayrı ayrı sunulması.

Bununla beraber, piyasaya yeni giren firmalar ile hakim durumda olan firmalar arasındaki müzakere süreçleri ve arabağlantı düzenlemeleri kamuya açık ve şeffaf olması ve sözkonusu süreçlerde ortaya çıkabilecek sorunları çözmek için bağımsız bir otorite varlığı ayrıca önem taşımaktadır.

RP'nin üçüncü bölümü evrensel hizmet²⁰ yükümlülüğü ile ilgilidir. Evrensel hizmet yükümlülüğü şeffaf ve ayrımcı olmayacak şekilde

¹⁹ 4502 Sayılı Kanun'da arabağlantı "İki ayrı telekomünikasyon şebekesi arasındaki telekomünikasyon trafiğinin gerçekleştirilmesini teminen iki şebekenin birbirine irtibatlandırılması", roaming ise "Bir işletmeciye ait hizmetlerin, teknik uyumluluk şartları saklı kalmak üzere, diğer bir işletmecinin müşterilerine ait ekipmanlar üzerinden çalışmasına veya bir diğer sisteme ara bağlantısına imkân sağlayan sistemlerarası dolaşımı" ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

²⁰ 4502 Sayılı Kanun'da asgari hizmet "Bakanlık tarafından Kurumun ve işletmecilerin görüşleri alınmak suretiyle konu ve kapsamı belirlenen, coğrafi konumlarından bağımsız olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde herkes tarafından erişilebilir, belirlenmiş kaliteyi haiz ve herkesin karşılayabileceği şekilde makul bedel karşılığında sunulacak olan ve ankesörlü telefon, acil

oluşturulmalıdır. Dördüncü bölüm lisanslama ile ilgili taahhütlerden oluşmaktadır. Şayet telekomünikasyonla ilgili bir hizmet sunmak için bir lisansa ihtiyaç duyuluyorsa, bireysel lisansların koşulları, usulleri ve kriterleri halka açık olmalıdır. Lisans başvurusunun reddedilme nedenleri mutlaka açıklanmalıdır. Son olarak RP'yi imzalayan ülkeler bağımsız ve tarafsız bir düzenleyici kurum kurma taahhüdünde bulunmuşlardır. Buradaki bağımsızlık ve tarafsızlık, hakim işleticiden bağımsızlık ve eğer hakim firmada devletin payı da varsa devletten bağımsızlık anlamına gelmektedir. Bağımsız kurumun kararları ve prosedürleri piyasa faaliyet gösteren tüm firmalara karşı tarafsız olmalıdır (Blouin 2000, 138).

Daha önce değinildiği gibi telekomünikasyon sektöründe yaşanan reformun temel taşları; *kurumsal yeniden yapılanma, kamu telekom operatörlerinin ticari bağımsızlığı, telekom hizmetlerinin ayrı ayrı sunulması, sağlıklı bir rekabet için altyapı hizmetlerinin sağlanması ve bağımsız regülasyondur* (Melody 1999, 12). Ancak yinede telekomünikasyon sektöründe yaşanan reformlarla ilgili olarak çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Değişen ekonomik, sosyal ve politik koşullarda eski kurumsal düzenlemelerin yetersiz performansı bu sorunların en başında gelmektedir. Eski rejime tabi kamu telekom tekelleri, bu değişen koşulları yerine getirmekte zorluk çekmektedir. Bununla beraber, radikal teknolojik değişiklikler ve telekomun ekonomik büyümedeki merkezi rolü eski düzenin kırılmasında yardımcı olmaktadır.

Blouin (2000, 135-140) düzenleyicilerin karşılaştıkları temel zorlukları şu başlıklar altında sıralamaktadır:

- Liberalizasyonun kapsamının sınırlı tutulmuş olması,
- Düzenleyici prensiplerin tam ve netlikten uzak olması,
- Piyasaların uluslararası şirketlere açılması ve ulusal egemenlik arasındaki dengenin sağlanması.

Yukarıdakilere ek olarak, rekabet ve düzenleyici politikaların ticaret politikaları ile uyumunun sağlanmasının önemide ayrıca vurgulanmaktadır. Bir başka deyişle düzenleyici politikalar her ne kadar rekabet politikaları ile çatışsa bile sektörün geleceği açısından çapraz subvansiyon veya piyasaya yeni girenlere teknik ve ticari bilgilerin aktarılmasının sağlanması gerekebilmektedir. Aynı şekilde ara bağlantıların da sektörel anlaşmalar ve bu bakış açısı ile çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

---

telekomünikasyon hizmetleri ve telefon rehber hizmetlerini de ihtiva eden asgarî evrensel hizmet türlerini” ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

Melody'e göre (1999, 7-9) hem ileri hem de gelişmekte olan ülkeler açısından düzenleyicilerin karşılaştığı telekomünikasyon ve enformasyon toplumu politikalarına ilişkin zorluklar yeterli ve bağımsız düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde yatmaktadır. Bu anlamda kağıt üzerinde gerçekleştirilen düzenlemelerin uygulamalara aktarılması zorlukların başında gelmektedir. Yine yazara göre ayrıca telekom reformlarındaki belirli problemler ülkeler arasında önemli ölçüde değişebilmekte ise de bu problemleri üç ana kategoride toplamak mümkündür. Bunları

- Yakınlaşma (convergency) ve endüstri sınırlarını belirlemede yaşanan çatışmalar,
- Kamu telekom tekellerini ticari açıdan etkin hale getirme,
- Ulusal Telekom Ağı inşaası için yapılan çalışmalar.

olarak sıralamak mümkündür. Bunlardan ilki, yakınlaşma ve endüstri sınırlarını belirlemede yaşanan çatışmalardır. Birçok yeni teknolojinin gelişimini sağlayan teçhizat üreticilerinin, doğal olarak sektörde monopol durumunda bulunan ulusal telekomlar ile mücadele içinde bulunmadıkları düşünölebilir. Ancak geçmişteki uygulamalara bakıldığında, sözkonusu kamu telekom tekellerinin dikey yapılanma ve sağlayıcı konumları diğer üreticilere birçok şansın kapanması sonucunu doğurmuştur. Bu anlamda pazarların monopollerin etkisinden kurtarılarak, diğer sağlayıcılara da açılması gerekmektedir. Ayrıca bu durum elektronik ve bilgisayar endüstrisinde yer alan firmalarında gelişimlerini sınırlandırmaktadır. Hatta bu anlamdaki zorlukların biraz ironik bir biçimde daha çok ABD gibi ileri ülkelerde göröldüğünden bahsedilebilir. Bir başka deyişle teknolojik gelişmenin ekonomisi açısından en önemli ülkelerden olan ABD'de de monopol gücün olumsuz etkisinin bu anlamda daha fazla olmuş olduğundan sözedilebilir. Sektördeki tekelci veya hakim durumdaki firmaların dikey bütünleşmeleri ve imtiyazlı sağlayıcı ilişkileri diğer üretici firmaların bu firmalara yapabilecekleri satışları engellemekte, bir başka deyişle piyasaları kapatmaktadır. Tekel gücüne sahip olan AT&T'nin birçok piyasa fırsatını kaçırması, bütün talepleri karşılayamaması ve alt veya üst sektörel avantajlardan faydalanamaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. (Melody 1999, 9).

İkincisi, kamu telekom tekellerini ticari açıdan etkin hale getirmekle ilgilidir. Bunun yanısıra birçok telekomun ticari uygulamaları takip etmemesi, etkinlik ve müşteri servisleri açısından zayıflıkları da sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca telekomların kamu finansmanı, istihdam, politik kayırma ve himayecilik gibi konularda kullanılması da diğer zorlukları oluşturmaktadır.

Ayrıca kamul telekom tekellerini etkin çalışmaya zorlamak açısından rekabetçi kuralların uygulanması ve rekabet edebilmek için yeniden yapılandırma açısından zamanlama konusundaki tartışmalarda devam etmektedir. Bunlara ek olarak reformların çok yavaş şekilde ilerlemesi, uluslararası rekabet açısından yabancı rakiplerin gerisine düşme durumunu ortaya çıkartmaktadır.

Üçüncüsü bir ulusal telekom ağı oluşturulmasıdır. Telekomlar nüfusun ve ülkenin sadece bir bölümüne hizmet vermektedir. Kamu telekomları hem insan gücü hem de fiziksel sermaye anlamında kaynak sıkıntısı çekmekte ve hizmet talep edenler ise uzun bekleme sürelerine katlanmak zorunda kalmaktadır. Politik ve bürokratik etkilerde ayrıca telekomların faaliyetlerinde etkinsizliğe yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından sorun sadece ulusal telekomları ticari açıdan etkin hale getirmek değil, aynı zamanda doğru bir ulusal telekom ağının işleyebileceği koşulları yaratmaktır. Yeterli miktarda yabancı sermaye çekmek ve ülkenin koşullarına uygun teknolojiler, yönetsel ve teknik yetenekler kazanmak gereklidir. Ayrıca tüm bu problemlerin gelişmekte olan ülkeler açısından daha da ağır olduğundan sözedilebilir. Şöyle ki gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri kamu telekomları tarafından yaratılan gelire çok bağımlıdır. Etkin bir reform için gerekli yeniden yapılanmada potansiyel finansal, politik ve genel ekonomik etkiler; gelişmiş ülkelere göre daha büyük ve daha belirsizdir (Melody 1999, 11).

Genel olarak gelişmekte olan ülkeler açısından zorlukların birden çok boyutta olduğundan söz etmek mümkündür. Öncelikli olarak sözkonusu ülkelerde ulusal telekomların nüfus ve coğrafi alanın küçük bir bölümüne hizmet götürülmektedir. Ayrıca sözkonusu kurumlar kaynakların, yatırım sermayesinin ve insan kaynaklarının kısıtlı olması bakımından problem yaşamaktadırlar. Ayrıca politik ve bürokratik engellerin yarattığı etkinsizliklerin bu ülkelerde daha fazla olduğundan söz etmek mümkündür. Bu anlamda görev, yalnızca ulusal telekomların ticari etkinliğe kavuşturulması değil ulusal bir telekom altyapısının kurulması bağlamında da ele alınmalıdır. Bu bağlamda yabancı sermayenin çekilmesi, en uygun teknolojilerin seçilmesi ve yönetsel ve yeteneksel olarak en uygun insan kaynakların seçilmesi ise gerekliliklerin başında gelmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki başlıca zorluk olarak hükümetler açısından ulusal telekomların kamu finansmanı anlamındaki rolü söylenebilir. Bu kapsamda yeniden yapılandırmanın finansal, politik ve ekonomik etkileride gelişmekte olan ülkeler açısından daha büyük olmaktadır. Dolayısıyla hem riskin hem de getirinin daha büyük olabileceğinden bahsedilebilir. Gelişen ülkeler açısından bir diğer

tartışma konusu ise rekabetin bu ülkelerdeki ulusal telekomları zayıflatacağı mı yoksa altyapının kurulmasını hızlandıracağı mı yönündeki belirsizliktir (Melody, 10 -11).

Gelişmekte olan ülkeler açısından yukarıda belirtildiği gibi telekom hizmetleri sadece ülkenin bir bölümüne ulaştırılmaktadır. Bu ülkelerin genel olarak dağınık bir kırsal kesime sahip olduğu dikkate alındığında, bu alanlara yatırım yapılması karlı olmayacaktır. Yabancı yatırımlar ise sadece karlı alanlara yöneleceğinden hükümetlerin bu alanlara yatırım yapılmasını sağlamak için müdahalede bulunmasına ihtiyaç vardır (Lee, 1997, 14).

Blouin'e göre (2000, 141) kamu telekomlarındaki devlet sahipliği, devletlerin politika amaçlarını gerçekleştirmekte bunları kullanmaları ile uluslararası ticaret kuralları arasında bir gerilime neden olmaktadır. ABT Antlaşması da bu konuya ilişkin kapsamlı bir çözüm üretmemektedir.

Geray (2001, 80) yeni GATT/DTÖ çerçevesinde geliştirilen ve piyasaya erişimi temel alan yeni BİT ve telekomünikasyon rejiminin, enformasyon zenginleri (gelişmiş ülkeler) ve enformasyon yoksulları arasındaki farkı kapatmaktan uzak olduğunu belirtmektedir. Şöyle ki, sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişme hedeflerini kuvvetlendirecek özel önlemler alınmadıkça, yeni rejimin gelişmekte olan ülkeler açısından başarısı kuşku olacaktır. Yeni rejim, merkezi ülkelerin iletişim ağlarını kullanarak gelişmekte olan ülkelerin sadece belli kesimlerine enformasyon ekonomisi mallarını pazarlayabileceği bir ortam yaratma eğilimindedir. Geray sözkonusu düzeni "*Masaüstü sömürgecilik*" olarak kavramlaştırmaktadır (2001, 80).

Sonuç olarak, yeni dönemle gerçekleştirilmeye çalışılan politikaların temel unsurlarının başlıcaları olarak (Blouin, 137 ve Geray, 74);

- Telekomünikasyon hizmet ve donanım sektörlerinin, yabancı girişimcilere de **açık olan bir rekabet ortamına** taşınması
- Posta hizmetleriyle telekomünikasyon **hizmetlerinin birbirinden ayrılması** ve telekomünikasyon hizmetinin rekabetçi piyasalarda verilmesi
- Telekomünikasyon düzenlemelerinde eski PTT'lerden miras kalan, piyasada büyük paylara sahip ve çoğu devlet mülkiyetinde bulunan hakim firmaların rekabete olumsuz etkilerinin azaltılması için, **bağımsız düzenleyici kuruluşların** görev alması

- Yeni girişlerin arttırabilmesini ve pazarda kalabilmesini teminen altyapı hizmetlerinden faydalanabilmesi **arabağlantı** hizmetlerinin verilmesi
- **Lisanslama** proseslerinin açık ve net olarak tanımlanması
- Kamu hizmeti çerçevesindeki etkinliklerin yerine, piyasanın olumsuz sonuçlarını gidermek üzere **evrensel hizmet anlayışının** yerleştirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması söylenebilir.

Bu ilkeler veya hedefler genelde kabul görmüşlerse de uygulamalar oldukça farklılık gösterebilmektedir. Hazırlanan dokümanlar imzalayanları zorlamak yerine, genel prensiplerin belirlenmesi amacını gütmektedir (Geray 2001, 74; Blouin 2000, 138).

Yukarıda yer alan düzenlemelere ek olarak, sektörü düzenleyici olarak kurulan bağımsız düzenleyici organların;

- sayısal uçurumun (*digital divide*²¹) önlenmesi,
- erişim sorunlarının çözümü,
- rekabetin tesisini teminen çapraz sübvansiyonun önlenmesi,
- katma değerli hizmetlerin tanımlanması ve rekabete açılması gibi konularda da

düzenlemelere, reformların devamı olarak yer vermeleri gerekmektedir.

4. SONUÇ

İçinde bulunduğumuz yüzyılın son döneminde bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişme sonucu dünya üretim ve ticareti büyük bir değişim yaşamaktadır. Uluslararası rekabette üstünlük sağlayanlar, iletişim ve bilgi teknolojilerini yoğun olarak kullanan kesimlerdir. Dolayısıyla, bilimsel araştırmalardan elde ettikleri sonuçları ekonomiye kazandıran bu kesimlerin uluslararası pazarlarda rekabet üstünlüğüne sahip olmaları da doğaldır.

²¹ Teknolojideki gelişmeler oldukça farklı boyutlar kazanmakta ve yeni kavramlar ortaya çıkmaktadır. Nitekim hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki bilgi ve bilişim teknolojilerindeki edinim ve kullanım boyutunda eşitsizlikler bulunmaktadır. Teknoloji odaklı süreçte ortaya çıkan bu gelişme sayısal uçurum (*digital bölünme*) kavramı ile adlandırılmıştır. Bu çerçevede dijital bölünme bir anlamda teknolojik ayırım olarak nitelendirilmekle birlikte aynı zamanda da teknolojinin ortaya çıkardığı eşitsizliğin boyutunu gösterme açısından çok daha öte nitelendirmelere konu olmuştur. Bireylerin farklı sosyal, ekonomik, kültürel, coğrafik, dil ve gelir engellerinden ötürü yeryüzündeki her insan teknolojiye aynı ölçüde sahip değildir. Bu anlamda günümüzde iki farklı dijital bölünmeden söz edilmektedir. Bunlardan birincisi uluslararası dijital bölünme diğeri de ulusal dijital bölünmedir (Bakırtaş ve Karbuş 2002, 3)

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeler, sayısal biçime dönüştürülmüş yazılı metin, ses ve video görüntülerinin çok hızlı bir şekilde işlenmesini, iletilmesini ve depolanmasını olanaklı kılmıştır. Bunun yanısıra, toplumların tüm kesimlerinde, günlük yaşamın her alanında bilgisayar kullanımının çağın gereği olduğu bilinci oluşmuştur. İşte bu önemli iki gelişme, ekonomik kalkınmanın ve toplumsal refahın sağlanmasında bilgi ve iletişim teknolojilerine stratejik bir önem kazandırmaktadır.

BİT'lerin geliştirilmesi açısından devlete iki önemli görev düşmektedir. Bunlardan birincisi; devletin asli görevlerinin yürütülmesinde BİT'lerin sağladığı imkanların azami ölçüde kullanılmasıdır. Bu çerçevede; yürütme erkini elinde bulunduran hükümetler, idare ve hizmet etme işlevlerini yerine getirirken BİT'lerin sunduğu imkanları kullanmalı ve geliştirmelidir.

Devletin bu konudaki ikinci, fakat ilkinden daha önemli temel görevi ise BİT'ler için gerekli fiziksel ve yasal altyapıyı oluşturmaktır. Bu noktada devletin rolünü göstermesi bakımından konu bir örnek – elektronik ticaret- bağlamında ele alınabilir.

Elektronik ticaretin yasal mevzuatının oluşması bakımından işe öncelikle elektronik imzadan başlamak gerekmektedir. Elektronik imza, e-ticarette gerekli olan kullanıcı güveninin ve sistemin güvenilirliğinin sağlanması açısından, aynı zamanda da geleneksel ticaretin önemli unsurlarından olan imzanın yerini alması bakımından çok önemli bir bileşendir. Elektronik imzanın yasal geçerliliği sağlanmadan, elektronik ortamda ticari sözleşme yapma imkanı son derece kısıtlı olacaktır. Buna göre, elektronik ortamlarda bilgi alışverişi üzerine kurulmuş bulunan elektronik ticaret sisteminin gelişmesi ve yasal bir zemin üzerinde uygulanabilmesi için, öncelikle elektronik imzaya hukuki bir geçerlilik kazandıracak yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Elektronik imza hukuken geçerli olduğunda, bu şekilde imzalanan ticari değeri olan ya da olmayan elektronik belgeler hukuki yükümlülük doğurabilecek, sisteme duyulan güven artacak ve kullanıcının sistemden beklentileri karşılanabilecektir.

Elektronik ticaretin fiziksel altyapısının kurulması ise belirli bir takım teknik gereklerin yerine getirilmesine bağlı olduğundan, bu durum büyük oranda teknolojik gelişmelere bağımlı kalmaktadır. Günümüzde ulaşılmış olan teknolojik seviye, elektronik ticaretin fiziksel altyapısının hazırlanmasına büyük ölçüde imkan verecek niteliktedir. Elektronik ticaret için gerekli olan yasal altyapısının oluşturulması ise, fiziki altyapıya

nazaran daha güç görülmektedir. Bunun en önemli nedenleri arasında; geleneksel ticarete kullanılan yöntem ve araçların bir kısmının elektronik ticaret için kullanışlı olmaması, dolayısıyla mevcut yasal düzenlemelerde değişiklik yapılması zorunluluğu, yapılacak yeni yasal düzenlemelerin diğer ülke normlarına uyumu gerekli olmasına rağmen bu konuda henüz bir uluslararası fikir birliğine varılmamış olması, teknik altyapıda mevcut bir takım eksikliklerin hukuk normlarının oluşturulması aşamasında neden olduğu zorluklar sayılabilir. Bu anlamda kamunun oynaması gereken rolün ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, gelişmiş toplumlarda devlet, serbest piyasa koşullarında yürütülmekte olan ekonomik faaliyetlerde oyuncu olmaktan çok, oyunun kurallarını koyucu, sistemin işleyişini düzenleyici ve gözetici bir rol üstlenmektedir. Bu anlamda modern devletin fonksiyonları; toplumsal refahın artırılması, kaynakların etkin kullanımı, pazarın açık tutulması ve belirsizliklerin en aza indirilmesi amaçlarına yönelik olarak, ekonomik faaliyet kurallarının düzenlenmesi ve uygulamaların bu kurallara uygun olup olmadığının gözetilmesi olarak tanımlanabilir.

KAYNAKÇA

- AB DANIŞMANLIK (2000); "Avrupa Birliği Telekomünikasyon Mevzuatı".
- BAKIRTAŞ, T ve KARBUZ, S (2002); "Teknolojik-digital bölünme sürecinde çevre ülkelerin konumu ve çevre ülkelerin yeni gelişme modeli arayışları", ERC/METU International Conference in Economics. 10-14 Eylül 2002, Ankara.
- BLOUIN, C. (2000); "The WTO Agreement on Basic Telecommunications: a reevaluation." Telecommunications Policy. 24 (135)
- DEMİRÖZ, A (2001), "Yeni Ekonomide Rekabet Kuralları", Yayınlanmamış Rekabet Uzmanlık Tezi
- DOKENİYA A. (1999); "Re-forming the state: telecom liberalization in India". Telecommunications Policy (23)
- FREEMAN, C (2001); "A hard landing for the "New Economy"?: Information technology and the United States national system of innovation", Structural Change and Economic Dynamics. 115-139.
- GERAY, H. (2001); "Günaydın G-8!: Sayısal Eşitsizliği Kapatma Girişimi ve Türkiye Deneyimi", Kültür ve İletişim, 2001 4/1, 62-85.
- GREEN, H (1999); "The construction of techno-economic: networks vs. paradigms", Research Policy. 28 (777-792).

GODOE, H (2000); "Innovation Regimes, R&D and radical innovations in telecommunications", Research Policy, 29.

HAWKINS, R (1997); "Prospects for a Global Communication Infrastructure in the 21st Century: Institutional Restructuring and Network Development", Media in Global Context içinde; Mohammadi-Sreberny Anabelle, Winseck Dwayne ve diğeri (London: Arnold, ss.177-193).

HILLS J. (1998); " Liberalization, Regulation and Development", Gazette, Vol 60(6), ss. 459-476

HUDSON, H. (1997); "Structural Models of the telecommunications industry", Global Connections: International Telecommunications Infrastructure and Policy içinde, (New York:Reinhold,), ss.65-86

HUDSON, H. (1997); The European Union: Telecommunication Policies and Initiatives", Global Connections: International Telecommunications Infrastructure and Policy, (New York: Reinhold), ss.153-176

LEE, P.S.N. (1997); "Telecommunications and Development: An Introduction", Telecommunications and Development içinde Lee, Paul. S.N (ed), (New Jersey: Hampton, 1997) ss. 3-19

MELODY, H.W. (1999); "Telecom Reform: Progress and Prospects", Telecommunications Policy 23 (7-34).

NULENS G. ve AUDENHOVE V. L (1998); "The African Information Society: An Analysis of ICT Policy of World Bank, ITU and ECA", IAMCR Toplantısına sunulan bildiri, Glasgow.

ROGERS, E. (1995); "Diffusion of Innovations", 1-34; 96-130. The Free Press, (4th Edition).

SANTANGELO, G ve CANTWELL, J. (2000); "Capitalism, profits and innovation in the new techno-economic paradigm." Journal of Evolutionary Economics, Vol. 10 Issue 1/2, p131, 27p

SAYGI, N (2002); "Telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri pazarı, mevcut durum ve 10 yıllık bir perspektif çalışması", Uzmanlık Tezi, Telekomünikasyon Kurumu.

TASLAK RAPOR (2002); "Bilgi Toplumuna Doğru", Türkiye Bilişim Şurası, Başbakanlık.

UREY, G. (1995); "Infrastructure for Global Financial Integration: The Role of the World Bank, Telecommunication Politics: Ownership and Control of the Information Highway in Developing Countries", Mody B,

Bauer J ve Straubhaar J. (eds) (New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1995) ss.113-134

VEDEL, T; "The French Policy for Information Superhighways. The End of High-Tech Colbertism?"

YILMAZ, K (1999); "Türk Telekomünikasyon Sektöründe Reform: Özelleştirme, Düzenleme ve Serbestleşme", Rekabet Kurumu Perşembe Konferanslarında Sunulan Tebliğ.

AB REKABET HUKUKU UYGULAMALARI İŞİĞİNDA ORTAK GİRİŞİMLERDE ORTAK KONTROLÜN VARLIĞININ BELİRLENMESİ

Abdulgani GÜNGÖRDÜ, Mehmet Akif KAYAR*

I. GİRİŞ

Ortak girişimler günümüz iş dünyasında teşebbüsler arasında sıklıkla kullanılan bir işbirliği biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Rekabet hukuku perspektifinden bakıldığı zaman ortak girişimlerin temel özellikleri; bağımsız ana teşebbüslerin ortak kontrolü altında bulunması, genellikle kurucularından ayrı bağımsız bir iktisadi varlık olarak ortaya çıkması, kurucularına yeni bir ürünü pazara sürme, yeni üretim kapasitesine ulaşma ve yeni teknolojileri elde etme olanaklarını sağlaması şeklindedir.

Ortak girişimler, pazarda birbirlerinin gerçek ya da potansiyel rakibi konumundaki teşebbüsler arasında belirli bir amaca yönelik olarak kurulmaktadır. Bu amaç zaman zaman rekabeti kısıtlamaya ve bozmaya ya da etkinliği artırmaya yönelik olabilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle ortak girişimler, rekabet otoriteleri tarafından bazen yoğunlaşma doğurucu bir işlem, bazen de işbirliği doğurucu bir anlaşma olarak sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

---

* *Rekabet Uzmanları. Burada ifade edilen görüşler Rekabet Kurumu'nun görüşleri olmayıp, yazarların kendi görüşleridir.*

Ortak girişimlerin yoğunlaşma doğurucu bir işlem olup olmadığına yönelik bir incelemenin başlangıç noktasını ise, ortak girişimlerin temel ayırt edici unsuru olarak kabul edilen “**ortak kontrol**” oluşturmaktadır. Ortak kontrolün değişik şekillerde gerçekleşebilmesi nedeniyle, bir ortak girişimde ortak kontrolün mevcut olup olmadığı bazen yanıtlanması zor bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, ortak girişimlerin temel unsuru olan “ortak kontrol” kavramını ve hangi durumlarda ortak kontrolün sağlanmış sayılacağını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, Avrupa Birliği (AB) ve Türk Rekabet Hukukundaki uygulamalar ele alınacaktır.

II. AB REKABET HUKUKUNDA ORTAK KONTROL

II.1. Kontrol ve Belirleyici Etki Kavramları

AB Rekabet Hukukunda yoğunlaşmaların denetimi 4064/89 sayılı “Teşebbüsler Arası Yoğunlaşmaların Kontrolü Hakkında Tüzük”²² (Birleşme Tüzüğü) hükümleri çerçevesinde yapılmaktadır. Birleşme Tüzüğü’nün 23 numaralı gerekçesinde yoğunlaşmalar, “teşebbüslerin yapısında uzun süreli değişikliklerin meydana gelmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Tüzük’ün 3(1) inci maddesinde ise yoğunlaşmaların, bağımsız teşebbüslerin birleşmesi ya da bir teşebbüs üzerindeki kontrolün doğrudan ya da dolaylı olarak el değiştirmesi sonucunda ortaya çıkabileceği ifade edilmiştir.

Tüzük’ün 3(3) üncü maddesinde kontrolün “tek başına veya ortaklaşa, fiilen ya da hukuken, bir teşebbüs üzerinde belirleyici etki uygulama olanağı sağlayan haklar, anlaşmalar veya diğer vasıtalarla” elde edilebileceği belirtilmiştir. Tüzük’te, bir teşebbüsün diğeri üzerinde elde etmiş olduğu hakların “belirleyici etkiyi uygulama olanağı” nı sağlayıp sağlamadığı ise en kritik unsur olarak vurgulanmıştır.

Belirleyici etki, “bir teşebbüsün tek başına ya da başka teşebbüsle/teşebbüslerle ortaklaşa (birlikte) başka bir teşebbüsün stratejik ticari davranışları üzerinde nihai kararı verme olanağına sahip olması” şeklinde tanımlanabilir. Bir teşebbüsün başka bir teşebbüsün; sermayesinin yarısından fazlasına sahip olması, oy haklarının yarısından fazlasını elinde bulundurması, yönetim kurulu üyelerinin yarısından fazlasını atama hakkını elinde bulundurması, ticari faaliyetlerini yönetme gücünü elde etmesi hallerinden birisinin gerçekleşmesi ya da bir teşebbüs üzerinde % 50’lik bir oranın altında hisseye veya oy hakkına sahip azınlık hissedarı konumundaki teşebbüslerin stratejik ticari

²² 1310/97 sayılı değişiklik getiren Tüzük’le beraber kullanılmıştır.

davranışlara ilişkin veto haklarını elde etmeleri durumunda “belirleyici etki” ortaya çıkmaktadır. Belirleyici etkinin elde edildiği noktada ise yoğunlaşma meydana gelmektedir. Kontrolün elde edilmiş sayılması için belirleyici etkinin geçici veya kısa süreli olmaması gerekmektedir. Ayrıca “belirleyici etki”nin oluşmasına sebebiyet veren vasıtaların kullanılmış veya kullanılıyor olmasına gerek yoktur. Belirleyici etkiye imkan veren araçların istenildiği an kullanılmaya hazır olması yeterlidir.

Kontrol, *tek başına* ve *ortak kontrol* olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda yalnızca ortak kontrol kavramı ve unsurları ele alınmıştır.

II.2. Ortak Kontrol Kavramı

Birleşme Tüzüğü kapsamında bir işlemin yoğunlaşma doğurucu bir ortak girişim olarak kabul edilebilmesi için öncelikli koşul **ortak kontrol**dür. Ortak kontrol, “iki ya da daha fazla sayıda teşebbüsün, bir diğer teşebbüs üzerinde *doğrudan* ya da *dolaylı*²³ bir şekilde uzun süreli olarak belirleyici etkiyi uygulama olanağına sahip olması” şeklinde tanımlanabilir. Ortak kontrolün meydana gelebilmesi için ana teşebbüslerin hiç birinin tek başına karar alma yetkisinin bulunmaması ve ilgili tarafların iradesinden bağımsız yeni bir iradenin ortaya çıkması gerekmektedir. İki ya da daha fazla teşebbüsün belirli bir mal ya da hizmet piyasasındaki ticari stratejileri ve aktiviteleri üzerinde ortak kontrol oluşmuşsa, söz konusu teşebbüsler tek bir ekonomik birim olarak kabul edilmekte ve Birleşme Tüzüğü kapsamında yoğunlaşma ortaya çıkmaktadır. Ortak kontrol, iki ya da daha fazla sayıda teşebbüsün ortaklaşa kontrol ettikleri bir teşebbüs üzerindeki karşılıklı ticari çıkarlarını dengeye getirmeye zorlayarak “tek bir ekonomik birim” şeklinde davranmalarını sağlayan bir özelliğe sahiptir. Ana teşebbüsler bir ortak girişimin özellikle stratejik öneme sahip kararlarının verilmesinde karşılıklı olarak birbirlerine bağımlıdır ve bu kararlar için ortak bir politikada anlaşmak zorundadırlar.

Ana teşebbüslerin kurucusu oldukları ortak girişimin faaliyet gösterdiği pazarın alt, üst ya da komşu pazarlarında faaliyette bulunması sık rastlanılan bir durumdur. Dolayısıyla, ortak girişimler rekabeti bozucu ve sınırlayıcı etkilere yol açabilmektedir. Ortak kontrol, her ana kurucuya ortak girişimin kendi pazarlarına doğru genişleme imkanını ortadan

²³ Başka bir teşebbüsün hisselerini veya malvarlığını satın alan bir teşebbüs, bir ya da birden fazla teşebbüs tarafından kontrol ediliyor olabilir ve böyle durumlarda bu teşebbüs ya da teşebbüsler, hedef teşebbüs üzerinde dolaylı bir kontrol elde etmiş olurlar.

kaldıran bir veto hakkı tanıdığı için bu tür etkileri sınırlayıcı bir faktör²⁴ olarak da değerlendirilebilir.

II.3. Ortak Kontrolün Meydana Gelmesi

AB Komisyonu, Birleşme Tüzüğü'nün uygulamaya geçmesinden sonraki yıllarda ortak kontrol kavramının sınırlarını genişletmeye başlatmış ve kademeli bir şekilde daha küçük azınlık pay sahiplerinin (% 10-25 arasında ve daha az oranda sermaye payına sahip olanlar) ortak kontrolü elde edebileceğine ilişkin bir yoruma ulaşmıştır.

AB Rekabet Hukuku uygulamaları kapsamında ortak kontrolün hangi durumlarda var sayılacağına ilişkin belirginliği sağlayan kriterler Komisyon'un 1998 tarihli "Yoğunlaşma Kavramına İlişkin Duyurusu"nda²⁵ ortaya konulmuştur.

Duyuru'ya göre, ana teşebbüsler kurucusu oldukları bir ortak girişimin stratejik ticari davranışlarını etkileyebilecek/belirleyebilecek gücü birlikte uygulama olanağını elde etmişler ve dolayısıyla bu ortak girişimin ticari yönetimi hakkında ortak bir anlayışa ulaşmışlar ise ortak kontrolün varlığından söz etmek mümkündür. Ortak kontrol **hukuki** (de jure)²⁶ ya da **fiili** (de facto)²⁷ biçimde meydana gelebilir. Ana teşebbüsler, ortaklaşa kontrol ettikleri bir ortak girişimin yönetiminde verecekleri önemli kararlarda karşılıklı olarak bloke edebilme hakkına sahip olduklarından, bu durumdan kaçınmak amacıyla birbirlerinin çıkarlarını göz önüne alarak ortak bir uzlaşmaya varmak zorunda kalırlar. Ortak kontrolün bu özelliği "*grup etkisi*" olarak da adlandırılmaktadır.

Ortak kontrol;

- a. ana teşebbüslerin eşit oy haklarına sahip olması veya karar organlarında eşit üyeyle temsil edilmesi,
- b. ana teşebbüslerden bazılarının azınlık paylarına sahip olmasına rağmen veto haklarını ellerinde bulundurması,

²⁴ Komisyon, Eureka kararında, sigortacılık alanında faaliyet gösteren ortak girişimin, ortak kontrolün bulunmamasından dolayı, yine sigortacılık alanında faaliyet gösteren ana teşebbüslerden birisinin pazarına yalnızca bu teşebbüsün onayıyla girebilme hakkına sahip olmasını rekabeti bozucu etkinin oluşmasındaki riski kuvvetlendirici bir unsur olarak değerlendirmiştir.

²⁵ OJ C 66/02, 02.03.1998.

²⁶ Hukuki kontrol bir teşebbüsün başka bir teşebbüs üzerindeki oy haklarının çoğunluğunu elinde bulundurmasıdır.

²⁷ Fiili kontrol, bir teşebbüsün azınlık hissedarı konumundaki teşebbüslerin hissedarlık anlaşması ya da diğer vasıtalar yoluyla elde ettiği bir takım haklar yoluyla bu teşebbüs üzerinde belirleyici etkide bulunabilmesidir.

c. oylamalarda ortak hareket edilmesi,
olarak üç ana grup halinde incelenebilir.

II.3.1. Ana Teşebbüslerin Eşit Oy Haklarına Sahip Olması veya Karar Organlarında Eşit Üyeye Temsil Edilmesi

Bir ortak girişimde, iki ana teşebbüs eşit oranda hisseye ya da oy hakkına sahipse ve bu teşebbüsler söz konusu ortak girişimin yönetim kurulunda ve diğer karar alma organlarında eşit sayıda üyeye temsil ediliyorsa, ortak kontrolün en yalın şekilde olduğu kabul edilebilir. Böyle bir durumda, her iki tarafın rızası olmadan hiçbir stratejik karar alınamayacaktır. Ancak, iki ana teşebbüsün eşit sayıda temsil edildiği karar organlarındaki hiçbir üyenin “casting vote”²⁸ hakkı bulunmamalıdır. Ancak, “casting vote” hakkı sınırlı bir alanda ve ana teşebbüslerin belirli stratejik kararlarda yine de uzlaşmaya varmalarını gerektiren bir şekilde kullanılabilir, ortak kontrolün varlığından söz edilebilir. Bu duruma örnek olarak *Banco Stander (BS)/British Telecom (BT)*²⁹ kararı verilebilir. Söz konusu Karar, BS ile BT arasında kurulan BTSA adlı bir ortak girişim ile ilgiliydi. BS ve BT 6 üyeden oluşan BTSA’nın yönetim kuruluna eşit sayıda yönetici atayacaklardı. Ancak, yönetim kurulu başkanı BT tarafından atanacak ve “casting vote” hakkına sahip olacaktı. Komisyon, söz konusu hakkın BTSA’nın kuruluşundan itibaren ilk 3 yıl boyunca insan kaynakları politikası, organizasyonel yapı, dağıtım ve acentalık anlaşmaları, network yatırımlarındaki değişiklikler, büyük müşterilere ilişkin pazarlıklar ile reklam kampanyaları gibi stratejik konularda geçerli olmamasını ve dolayısıyla BS’nin bu alanlarda oluşan veto hakkını göz önüne alarak, 3 yıllık bir ortak kontrolün oluştuğuna karar vermiştir.

İkiden fazla ana teşebbüsün ortak girişimde eşit hisseye ve oy hakkına sahip olması durumu da söz konusu olabilir. Ancak böyle bir durumda yönetim kurulunda eşit üyeye temsil edilen ana teşebbüslerin, ortak girişimin ticari faaliyetleri ile ilgili kararları “oybirliği” ile almaları gerekmektedir. Komisyon, *Eureka*³⁰ davasında, her biri eşit hisseye sahip olan dört ana teşebbüs arasında kurulan ortak girişimin yönetim kurulundaki kararların basit çoğunluk ya da % 75 oranında nitelikli bir çoğunlukla alınacak olmasını ve bu teşebbüslerin hiçbirinin önemli stratejik kararlarda veto hakkına sahip olmamasını göz önüne alarak

²⁸ Casting vote ya da başkanın oyu, bir heyette oyların eşit olması halinde başkanın katıldığı tarafın kazanmasını temin eden oy şeklinde tanımlanmaktadır.

²⁹ Case No. IV/M.425.

³⁰ Case No. IV/M.207.

ortak kontrolün oluşmadığına karar vermiştir. Söz konusu Karar'da, basit çoğunluğun "değişen ittifaklar" riskine yol açabileceği belirtilmiştir.

Duyuru'da, karar verme usulünde istikrarlı bir çoğunluğun olmadığı bir ortak girişimin yönetim kurulunda yapılan her oylamadaki nisabın, azınlık hissedarları arasındaki "değişen ittifakların" kombinasyonlardan birisi şeklinde ortaya çıkması, ortak kontrolün varlığını ortadan kaldıracı bir durum olarak gösterilmektedir. "Değişen ittifaklar" tüm ana teşebbüslerin stratejik kararlara ilişkin oylamalarda ortak bir iradeye ulaşmalarını engellemektedir. Ortak girişimde hissedar sayısının fazla olması "değişen ittifaklar" sorununu artırıcı yönde bir etkiye sahiptir.

II.3.2. Ana Teşebbüslerin Veto Haklarına Sahip Olması

İki ya da daha fazla ana teşebbüsün, bir ortak girişim üzerindeki oy haklarında veya bu ortak girişimin karar alma organlarının temsilinde eşitsizliğin olduğu durumlarda da ortak kontrolün mevcudiyeti söz konusu olabilir. Böyle bir durumda, azınlık hisselerine sahip olan teşebbüsler, ortak girişimin stratejik ticari davranışlarını veto edebilecek *ek haklara* sahip olmalıdırlar. Veto etme yetkileri, ortak girişim anlaşması (ana sözleşme) veya ana teşebbüslerin kendi aralarında yaptığı anlaşmalara dayanabilir. Veto hakları ortak girişimin işletme politikalarına ilişkin stratejik kararlar ile ilgili olmak zorundadır. **Veto hakları konusundaki temel unsur, ana teşebbüslerin ortak girişimin stratejik ticari davranışları üzerinde belirleyici etkide bulunmaları konusundaki yeterliliğidir**³¹. Başka bir ifadeyle, ortak kontrolü elinde bulunduran teşebbüsün bir ortak girişimin günlük işleri üzerinde belirleyici etkide bulunması gerekliliği yoktur. Ayrıca, ana teşebbüslerin bir ortak girişim üzerinde sahip oldukları veto hakları yoluyla belirleyici etkide bulunma olasılıklarının mevcudiyeti "ortak kontrol"ün sağlanması için yeterlidir.

Veto hakları neticesinde ana teşebbüslerden her biri ortak girişimin faaliyetiyle ilgili önemli konularda bir çözümsüzlük yaratabilme gücüne sahip olur. Çözümsüzlüğün aşılabilmesi, söz konusu ortak girişimin feshi sonucunu doğurabileceği için kurucu taraflar belli bir uzlaşmaya varmak zorundadır. Dolayısıyla veto hakları ana teşebbüsleri birbirine bağımlı hale getirir ve böylece her birine ortak girişim üzerinde belirleyici etkide bulunma olanağı sağlar.

Komisyon'un ortak kontrole yönelik analizlerinde, azınlık pay oranlarından ziyade, azınlık hissedarların "stratejik davranışlar" üzerinde

³¹ Veto hakları negatif kontrol araçları olarak da adlandırılmaktadır.

etkili veto haklarına sahip olup olmadığına önem verdiğini *Volkswagen/VAG*³² kararında görmek mümkündür. VAG şirketinin bir karar organı olan Koordinasyon Komitesi'nin Volkswagen ve Lonrho tarafından atanmış kişilerden oluşmasını ve bu Komite'nin stratejik kararlar üzerindeki etkisini göz önüne alan Komisyon, Volkswagen'in, VAG şirketinde hiç hissesi (% 0) olmamasına rağmen, VAG'ın % 100 hissesine sahip olan Lonrho ile söz konusu şirketi ortaklaşa kontrol ettiğine karar vermiştir.

Duyuru'ya göre, ortak girişimin hissedarlar kurulu veya yönetim kurulu gibi karar organlarında alınacak stratejik kararlarda "belirli bir nisaba ulaşılmamasına yönelik gereklilik" vasıtasıyla da veto hakları oluşabilir. Örneğin ana teşebbüslerinden her biri sırasıyla % 50, % 30 ve % 20 oranlarında hisseye ve bu oranların karşılığı oy hakkına sahipse, ortak girişimle ilgili stratejik kararlardaki oylamalarda % 85'lik bir nisabın gerekliliği, söz konusu kurucu teşebbüslere veto hakkını sağlamış olur.

Veto haklarının genel özelliklerine ilişkin bu açıklamalardan sonra, stratejik kararların neler olduğu sorusuna yanıt vermek gerekmektedir. Duyuru'da; **ortak girişimin üst düzey yöneticilerinin atanması, ortak girişimin bütçesinin onaylanması, ortak girişimin işletme planının tasdik edilmesi ve yatırımlar** en önemli stratejik kararlar olarak vurgulanmıştır.

II.3.2.1. Önemli Stratejik Kararlar

a. Üst Düzey Yöneticilerin Atanması/ Bütçenin Onaylanması

Duyuru'ya göre, ana teşebbüslerin üst düzey yöneticilerin atanmasına ilişkin sahip oldukları veto hakları, bu teşebbüslerin ortak girişimin ticari politikası üzerinde belirleyici etkide bulunabilmelerine olanak vermektedir. Benzer şekilde, bir ortak girişimin gerçekleştireceği faaliyetlerin (örneğin yatırımlar) tamamına yönelik belirleyici bir rolü olan bütçenin onaylanmasına ilişkin veto hakkı da aynı etkiye sahiptir. Özellikle üst düzey yönetimin atanmasına dair tek bir veto hakkı ortak kontrolün varlığı için yeterli olabilir. Bu durum bütçe ve işletme planının genel konuları içermesi ve stratejik kararların şirketin yönetimince alınması gerektiğinde daha belirgindir.

---

³² Case No. IV/M. 304.

Komisyon, *Conagra/IDEA*³³ Kararında azınlık hissedarının üst düzey yöneticilerin atanması ve bütçenin onaylanmasına ilişkin veto haklarına sahip olmasını ortak kontrolün varlığı için yeterli bulmuştur.

b. İşletme Planı

Ortak kontrolü tek başına sağlayabilecek önemli bir veto hakkı da “bir teşebbüsün hedeflerini ve bu hedeflere ulaşılması için yapılması gerekenlerin tamamını içeren” işletme planının kabulüdür. İşletme planına ilişkin bir veto hakkı, diğer veto hakları (üst düzey yöneticilerin atanması ve bütçe gibi) mevcut olmasa dahi tek başına ortak kontrolü sağlamaya yeterli olabilir³⁴. Ancak, işletme planı ana teşebbüsleri **bağlayıcı nitelikte** olmalıdır. Dolayısıyla, işletme planı ortak girişimin yalnızca ticari hedeflerini ortaya koyan bir bildiri niteliğinde kalmışsa ve herhangi bir bağlayıcılık içermiyorsa, buna ilişkin bir veto hakkı ortak kontrolün varlığının kabulünde bir unsur olarak kullanılabilirse de, tek başına ortak kontrolü sağlamaya yeterli olamaz. AB Rekabet Hukuku uygulamalarındaki örnekler incelendiğinde, bir yoğunlaşma işlemi için başvuru yapan teşebbüslerin ortak kontrolün varlığını ispat amacıyla gerek bütçe ya da gerekse işletme planlarının neleri kapsadığına ilişkin ayrıntılı bilgileri de rekabet otoritesine sundukları görülmektedir.

Komisyon *Hoechst/Schering*³⁵ kararında, azınlık hissedarının yönetim kurulu başkanı ve diğer üst düzey yöneticileri atama hakkına sahip olmamasına karşın, yıllık bütçe ve işletme planı üzerindeki veto haklarının mevcudiyetini ortak kontrolün varlığı için yeterli kabul etmiştir.

İşletme planı ya da stratejik bir planın ne gibi unsurları içerebileceğine örnek olarak Komisyon'un *Lucas/Eaton*³⁶ kararı verilebilir. Söz konusu kararda yer alan işletme planı; a) şirket fonlarının kullanılması, b) ana sermayedeki artışlar, c) üretim, ürün geliştirme ve uygulama maliyetlerini içeren mühendislik bütçesi, d) işletmenin reorganizasyonu, yeni üretim yerlerinin alınması, devralmalar ve elden çıkarılacak aktifler, d) pazarlama planı, pazara yeni sürülecek ürünler ve ürün promosyonları konularını kapsamıştır. Ayrıca, aynı Karar'da yer verilen ve veto hakkının söz konusu olduğu 3 yıllık stratejik plan; a) işletmenin stratejik ve mali hedeflerini, b) işletmenin faaliyette bulunduğu

³³ Case IV/M.010.

³⁴ Komisyon *Conagra/Idea* kararında, yıllık işletme planına ilişkin bir veto hakkının önemini ve tek başına bile ortak kontrolü sağlayabileceğini, söz konusu planın bir ortak girişimdeki satış, üretim, dağıtım ve finansman gibi işlevleri gören bölümlerin hedeflerini niceliksel ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koyması şeklinde gerekçelendirmiştir.

³⁵ Case No IV/M.392.

³⁶ Case No IV/M.149

endüstrinin analizini, c) pazar eğilimlerini, d) rakip teşebbüslerin analizini, d) ürün performansı için benchmarking bilgilerini, e) kalite faktörlerini ve mali oranlarını, f) pazarlama, üretim ve yeni ürünler için işlevsel planlarını kapsamaktaydı.

Duyuru ve Komisyon'un birçok örnek kararları³⁷ çerçevesinde, **üst düzey yöneticilerin atanması, bütçe ve işletme planına ilişkin stratejik kararlardan birini ya da hepsini kapsayan veto haklarının ortak kontrolün sağlanması için yeterli olduğu söylenebilir.**

c. Yatırımlar

Stratejik nitelikte bir diğer veto hakkı da "yatırımlar" konusundadır. Duyuru'ya göre bu hakkın ilk olarak önemi, ana teşebbüslerin iznine bağlı yatırımların miktarına ve daha sonra da söz konusu yatırımların ortak girişimin faaliyet gösterdiği ilgili pazar için bir gereklilik teşkil etmesine bağlıdır. Ana teşebbüslerin iznine bağlı yatırımın miktarı aşırı yüksekse, buna ilişkin veto hakkı, azınlık hissedarlarının çıkarlarını koruyan nitelikte bir hak olarak kabul edilebilir. Bir teşebbüsün yatırım politikasına ilişkin haklar ortak kontrolün varlığının değerlendirilmesi için büyük bir öneme sahip olabileceği gibi, "yatırım yapma"nın bir teşebbüsün pazar davranışları üzerinde herhangi bir öneme sahip olmadığı pazarlar da söz konusu olabilir. Komisyon, *Norsk Alcoa/Elkem*³⁸ kararında, ortak girişimin sermaye-yoğun bir sektör olan alüminyum pazarında faaliyet göstermesini göz önüne alarak, ana teşebbüslerin "yatırımlar" konusundaki veto haklarını da belirleyici etkide bulunmaya olanak veren stratejik kararlardan birisi olarak kabul etmiştir.

d. İlgili Pazarın Yapısına Özgü Haklar

Duyuru'da, belli bir doyumluğa erişmemiş, sürekli gelişen ve teknolojinin belirleyici unsur olduğu pazarlarda faaliyet gösteren teşebbüslerin başarılı olabilmesi sürekli olarak yatırım yapmaları gerekebileceği vurgulanmıştır. Bu özellikte bir pazar yapısı çerçevesinde eğer sürekli yatırım yapmanın bir ortak girişimin stratejik pazar davranışı için gerekli olduğu ortaya konabiliyorsa, yatırımlara ilişkin bir veto hakkının ortak kontrolü meydana getirmesinde etkili olduğu söylenebilse

³⁷ Benzer şekilde Komisyon; *Conagra/Idea*, *Drager/IBM/HM*, *Apollinaris/Schweppes*, *Elf Atochem/Rohm and Haas* kararlarında yıllık bütçe ve işletme planının, *Ericsson/Kolbe*, *Elf/Enterprise*, kararlarında ise yıllık bütçenin kabulüne yönelik veto haklarının mevcudiyetini ortak kontrolün varlığı için yeterli kabul etmiştir.

³⁸ *Case No IV/M.723.*

de her zaman yeterli olmayabilir³⁹. Ancak, yatırımlar konusundaki veto hakkıyla ilişkili Komisyon'un temel yaklaşımı, yatırımın parasal büyüklüğü ne kadar fazlaysa, bu tür bir yatırımın ortak girişimin pazar davranışını o kadar az etkileyeceği ve dolayısıyla ortak kontrolün sağlanmasındaki etkisinin azalacağı yönündedir.

Duyuru, ortak girişimin faaliyet gösterdiği pazarda teknolojinin önemi ve söz konusu ortak girişimin gelecekteki pazar davranışlarında "kullanılacak teknolojinin" belirleyiciliği hususlarının varlığı durumunda, ana teşebbüslere tanınabilecek "**teknoloji**" konusundaki bir kararın da stratejik nitelikte kabul edilebileceğini belirtmektedir. Yine, ürün farklılaştırmasının ve yenilikçiliğin belirginlik kazandığı bir piyasada, ortak girişimin yeni ürün gamı geliştirmesine yönelik bir veto hakkı ortak kontrolün varlığına ilişkin kabulde önemli bir unsurdur. Benzer şekilde, ürün farklılaştırmasının ve yenilikçiliğin önem kazandığı bir pazarda, **ortak girişimin yeni ürün gamı geliştirmesine yönelik kararlarda ana teşebbüslere tanınmış bir veto hakkı** da ortak kontrolün varlığına ilişkin kabulde önemli bir unsurdur.

II.3.2.2. Komisyon'un Stratejik Olarak Nitelendirdiği Diğer Kararlar

Komisyon'un, yukarıda ele alınan kararlar dışında ortak kontrolün varlığının kabulünde önem verdiği farklı stratejik kararlar da mevcuttur:

*John Dere Capital Corp/Lombard North Central Plc*⁴⁰ kararında:

- a) ana teşebbüslerce ortak girişimin ana sermayesine belli bir miktarın üzerinde yapılan ilaveler,
- b) başka ortak girişimlere ortak olma,
- c) belli bir yılı aşan sürelerde sözleşmelerin yapılması,
- d) ortak girişimin faaliyet alanı dışında kalan bir yükümlülüğe girme,
- e) belli bir oranı aşan borçlanmalar,
- f) ortak girişimin faaliyet alanındaki değişiklikler,
- g) ortak girişimin gerçekleştireceği birleşmeler ve devralmalar,
- h) ortak girişimin belli bir öneme sahip aktiflerinin elden çıkarılması,

*BHF-Bank/Credit Commercial de France*⁴¹ kararında:

- a) ortak girişimin yapısı, organizasyonu ve stratejisine ilişkin sorunlar,

³⁹General Re/Kölnische Re kararında Komisyon, yatırımlara ilişkin bir veto hakkını, diğer veto haklarının yalnızca azınlık hissedarlarının mali çıkarlarını korumaya yönelik olmasını da göz önüne alarak, ortak kontrolün varlığı için yeterli görmemiştir.

⁴⁰Case No IV/M.823.

⁴¹Case No IV/M.710.

- b) ortak girişimin öz sermayesinin 5 katını aşan miktardaki leasing anlaşmaları,
- c) ortak girişimin bütçesinde yer almayan ve 100.000 Alman Markını aşan miktardaki yatırımlar,

*Thomas Cook/LT4/West LB*⁴² kararında:

- a) finansmanla ilgili teklifler,
- b) kar payının dağıtımı⁴³,

*Blohm+Voss/Lisnave*⁴⁴ kararında:

- a) ortak girişime ait yeni iş yerlerinin tesis edilmesi ya da kapatılması,
- b) ortak girişimin olağandışı öneme sahip bir işe başlaması,
- c) belli bir miktarın üzerinde mali yükümlülüğe girilmesine ilişkin mukavele yapılması ya da taahhüt altına girilmesi,

*GE Capital/Sea Containers*⁴⁵ kararında:

- a) müşteri kredileri, risk yönetimi, maliyet muhasebesi, halkla ilişkiler, iş etiği ve dürüstlüğü konularındaki politikalarının kabulü ya da gözden geçirilmesi,
- b) ortak girişimin temel faaliyet alanı olan deniz taşımacılığı alanı dışında bir işe başlaması ya da yatırım yapması,
- c) ortak girişimin yeni yan kuruluşlarının kurulması,
- d) yıllık bütçede kabul edilenler dışında üretim, depolama ya da tamir işlerinde kullanılmak üzere bina satın alınması veya tesis edilmesi,

*Norsk Alcoa/Elkem*⁴⁶ kararında:

- a) ortak girişimin uzun dönemli sözleşmelerinin yerine getirilmesi,
- b) ortak girişimin üretim kapasitesindeki artış,
- c) ortak girişimin sahip olduğu büyük aktiflerin yenilenmesi,

*Chevron Corp/British Gas/Nova Corp/NGC Corp*⁴⁷ kararında:

- a) ortak girişimin harcama ve yükümlülüklerinde belli miktarın aşılması,
- b) ortak girişimin yapmış olduğu petrol ve gaza ilişkin vadeli işlemlerde belli bir parasal büyüklüğün aşılması,

⁴² Case No IV/M.229.

⁴³ *Elf Atochem/Rohm and Haas kararında da stratejik karar olarak nitelendirilmiştir.*

⁴⁴ Case No IV/M.1004.

⁴⁵ Case No IV/M.1020.

⁴⁶ Case No IV/M. 723.

⁴⁷ Case No IV/M. 747.

konularının stratejik karar niteliğinde olduğu Komisyon tarafından kabul edilmiştir.

Komisyon ayrıca;

- a) ortak girişimin üçüncü taraflara vereceği lisanslar,
- b) pazarlama politikasına ilişkin planlar,
- c) ortak girişime yeni hissedar alınması
- d) ortak girişimin hisse senedi ihraç etmesi

konularını da stratejik kararlar olarak nitelendirmektedir.

II.3.2.3. Stratejik Kararlara Bir Bütün Olarak Bakılması Gerekliliği

Ortak girişimlerde azınlık hissedarlarının ortak kontrolü elde ettiğinden söz edebilmek için, stratejik ticari davranışlara ilişkin tüm veto haklarına sahip olması gerekli değildir ve söz konusu veto haklarından yalnızca bir ya da birkaçına sahip olunması bile ortak kontrolün varlığı için yeterli olabilmektedir. Ancak, Duyuru'ya göre bir ya da birkaç veto hakkının ortak kontrolü sağlayıp sağlamadığı, söz konusu hakkın **içeriğine** ve ortak girişimin faaliyet gösterdiği ilgili pazarın koşulları çerçevesindeki **önem derecesine** bağlıdır. Örneğin, en önemli stratejik kararlar olarak kabul edilen bütçe ya da işletme planı bile yalnızca genel bir çerçeve çizen ve bağlayıcılığı olmayan bir nitelikte ise tek başına ortak kontrolü sağlamaya yeterli olmayabilir.

Komisyon'un ortak kontrole ilişkin kararlarında, azınlık pay sahiplerine tanınmış olan veto haklarının uzun ve kapsamlı bir liste şeklinde sunulduğu ve nihai olarak tüm veto haklarının göz önüne alındığı bir değerlendirme çerçevesinde ortak kontrolün varlığının kabul ya da red edildiği görülmektedir.

Duyuru'da; **ana teşebbüslerin sahip olduğu ve ortak girişimin ticari politikası, stratejisi, yıllık bütçesi ya da işletme planı ile ilişkilendirilmeyen bir veto hakkının bu teşebbüslere ortak kontrol imkanı sağlayacağından söz edilemeyeceği** açık bir şekilde vurgulanmaktadır.

II.3.2.4. Ortak Kontrolü Sağlamaya Yeterli Olmayan Veto Hakları

Duyuru'ya göre, veto hakları, bir ortak girişime yatırım yapan azınlık hisselerine sahip teşebbüslerin bu yatırımdaki mali çıkarlarını korumak üzere tanınan hakların ötesinde olmalıdır. Komisyon, hangi hakların stratejik karar olarak nitelendirilmeyeceğini değişik kararlarında ortaya koymuştur. Örneğin *Eridania/ISI* kararında ortak girişimin tasfiyesi ve ana sermayesindeki değişikliklere ilişkin haklar; *British Telecom/MCI*

kararında önemli düzeyde devralma ve aktif satışlar ortak kontrolü sağlayıcı stratejik kararlar olarak nitelendirilmemiştir.

Ortak kontrolün ele alındığı Komisyon kararları genel olarak değerlendirildiğinde;

- a) ortak girişimin ana sözleşmesinde değişiklik,
- b) ortak girişimin tüzel kişiliğine ilişkin kararlar,
- c) ortak girişimin çıkardığı yönetmeliklerdeki değişiklikler,
- d) ortak girişimin sermayesinin artırılması ya da azaltılması,
- e) ortak girişimin tasfiye edilmesi,
- f) ortak girişimin satılması veya kapatılması,
- g) ortak girişimin faaliyet konusu dışındaki yatırım ve borçlanma kararları,
- h) ortak girişimdeki azınlık hissedarlarının pay oranlarını nispi olarak azaltabilecek hisse senedi ihraç etmesi

şeklinde örneklendirilebilecek ve genellikle ortak girişimin niteliğindeki değişimlere ilişkin konulardaki veto hakları **ortak kontrolü meydana getirici olarak kabul edilmemektedir.**

II.3.3. Oylamalarda Birlikte Hareket Edilmesi Vasıtasıyla Ortak Kontrolün Sağlanması

Duyuru'da, iki veya daha fazla sayıda azınlık hissedarının, belirli veto haklarına sahip olmaksızın da bir teşebbüs üzerinde ortak kontrole sahip olabileceği belirtilmektedir. Bir ortak girişimin azınlık hisselerine sahip olan ana teşebbüsler bir araya geldiklerinde oy haklarında çoğunluğu sağlıyorsa, oylamalarda aynı yönde oy kullanmak suretiyle birlikte hareket ederek, söz konusu ortak girişimi ortaklaşa kontrol edebilirler. Bu şekildeki bir ortak kontrol hukuki bağlayıcılığı olan bir anlaşma vasıtasıyla ya da fiili olarak gerçekleşebilir.

a. Birlikte Hareket Etmenin Hukuki Şekilde Gerçekleşmesi

Ortak girişimin azınlık hissedarı konumundaki teşebbüsler, sahip oldukları oy haklarını bir yönetim şirketine devretme ya da aralarında yapacakları "biraraya getirme anlaşması" şeklindeki hukuki vasıtalarla birlikte hareket etme olanağına kavuşabilirler. Bu vasıtalar bir azınlık hissedarına, ortak girişimle ilgili çıkarlarını birlikte hareket ettiği diğer teşebbüslerin çıkarlarıyla birleştirme olanağı sağlar. Azınlık hissedarları bir ortak girişimin stratejik ticari davranışları üzerinde söz konusu "birleştirilmiş çıkarlar" ile belirleyici etkide bulunabilirler. Böyle bir durum "değişen ittifaklar" problemini de ortadan kaldırmaktadır.

Komisyon'un *UAP/Transatlantic/Sun Life*⁴⁸ kararı, azınlık pay sahiplerinin oy haklarını bir yönetim şirketine devretmesi yoluyla ortak kontrolün sağlanmasına örnek olarak verilebilir. UAP ve Transatlantic adlı azınlık hissedarı konumundaki teşebbüsler hisselerini ve oy haklarını Rockleigh⁴⁹ adlı bir yönetim şirketine devretmişlerdi. Komisyon, kararında, söz konusu teşebbüslerin bir yönetim şirketi kurmadan önce Sun Life'ı ortaklaşa kontrol etmek için herhangi bir isteğe ya da mekanizmaya sahip olmadıklarını ve Rockleigh vasıtasıyla "çıkarlarını" birleştirerek aynı yönde oy kullanmayı "garantilediklerini" belirterek ortak kontrolün oluştuğuna karar vermiştir.

Azınlık pay sahiplerinin aralarında yaptıkları "biraraya getirme anlaşması" ile oylarını blok şeklinde kullanmalarına Komisyon'un *Costa Crociere/Chargeurs/Accor*⁵⁰ kararında değinilmiştir. Bu kararda Komisyon; toplam % 53.3 oranında hisseye sahip olan teşebbüslerin yıllık bütçe, işletme planı, ticari politikası, yatırım politikası ve yöneticilerin atanması gibi hususlarda blok halinde oy kullanmak üzere anlaşmaya varmalarını, ortak kontrolün sağlanması şeklinde yorumlamıştır.

b. Birlikte Hareket Etmenin Fiili Şekilde Gerçekleşmesi

Duyuru'da, azınlık hisselerine sahip teşebbüslerin **güçlü ortak çıkarlara sahip olmaları durumunda** bu teşebbüslerin ortak girişim üzerindeki haklarını kullanırken birbirlerine karşı hareket etmemek suretiyle oy kullanabilecekleri ve dolayısıyla **fiili olarak** "ortak kontrolün" gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır. Komisyon'un bu şekilde bir ortak kontrolün oluşumunu kabul ettiği kararların sayısı oldukça sınırlıdır. Komisyon *Swissair/Sabena*⁵¹ kararında; Swissair'ın, havayolu taşımacılığındaki deneyimi nedeniyle Sabena'nın yönetiminde aktif rol alması ve Belçika hükümetiyle birlikte Sabena'nın iyi bir şekilde yönetilmesi için işbirliği içerisine girmesi olasılıklarının güçlü olması gerekçeleriyle "ortak çıkarların" mevcut olduğunu kabul etmiştir. Sabena'nın günlük yönetiminden sorumlu üst düzey yöneticilerinin Swissair ve Sabena'nın ortak iradesi neticesinde atanmasını da göz önüne alan Komisyon, ortak kontrolün varlığına hükmetmiştir.

⁴⁸ Case No. IV/M.141.

⁴⁹ Bu davada, Rockleigh'in Sun Life üzerinde tek başına kontrolü olmasına karşın, esas itibarıyla, Sun Life üzerinde UAP ve Transatlantic teşebbüslerinin ortak kontrolünün önem kazandığına dikkat edilmelidir. Komisyon'un ASKO/Jacobs/IDEA ve VIAG/EB Brühl kararlarında da benzer bir yaklaşım görülmektedir.

⁵⁰ Case No. IV/M. 334.

⁵¹ Case No. IV/M. 616.

Yukarıda yer verilen ve fiili olarak ortak kontrolün oluşmasını sağlayabilen azınlık hissedarları arasındaki “ortak çıkarlar”ın oluşmasını kolaylaştırıcı unsurlar da mevcuttur. Bu unsurlar; azınlık hissedarlarının arasında daha önceden kurulmuş bağlantıların olması veya özellikle daha önceden mevcut olmayan yeni bir ortak girişime, kurucu tarafların, bu ortak girişimin faaliyeti için merkezi öneme sahip belirli teknolojiler ya da know-how gibi kaynakları aktarmalarıdır. Ortak çıkarların oluşmasını kolaylaştırıcı söz konusu unsurlara Komisyon’un *Channel Five*⁵² kararında ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Komisyon, kararında, televizyon yayıncılığı konusunda faaliyet gösterecek ortak girişimin dört kurucu hissedar arasında “aynı faaliyet konusuyla” ilgili farklı şirketlerde pay sahipliği şeklinde önceden mevcut bir ortaklık “bağlantısının” bulunmaması ve bu kurucuların TV programı üreten şirketler olmalarına rağmen söz konusu ortak girişimin faaliyetlerine çok önemli katkılarda bulunamayacakları gerekçeleriyle “ortak çıkarların” ve dolayısıyla “fiili şekilde oluşan bir ortak kontrol”ün mevcut olmadığına hükmetmiştir.

Komisyon, ortak çıkarların hangi durumlarda oluşabileceğine yönelik değerlendirmelerinde ana teşebbüslerin kar-zarar paylaşımını ne şekilde yaptıklarını da inceleyebilmektedir. Örneğin *Renault/Volvo*⁵³ kararında Komisyon, Renault ve Volvo’nun arasında kurulan ortaklıkta kar ve zararın % 25 ve % 75 oranlarındaki ortaklık paylarına göre paylaşılmasını, söz konusu ana teşebbüslerin önemli kararlarda kalıcı bir ortak irade oluşturmalarına yetecek güçlü ortak çıkarların meydana gelmesini engelleyici bir unsur olarak değerlendirmiştir.

Komisyon’un ortak çıkarların mevcut olması neticesinde fiili şekilde oluşan ortak kontrole yönelik değerlendirmelere yer verdiği kararlarında⁵⁴, ortak girişim ve kurucularının faaliyet gösterdikleri ilgili pazarların özelliklerine ve bu pazarlarda teşebbüsler arasında oluşan bağlantıların önemine vurgu yapıldığı görülmektedir.

II.3.4. Ortak Kontrole İlişkin Diğer Hususlar

a. Uzun Süreli Kurulma İlkesi

AB Rekabet Hukuku uygulamalarında “uzun süreli belirleyici etkide bulunma”, “kontrol” kavramının temel unsurlarından birisi olarak

⁵² Case No. IV/M. 673.

⁵³ Case NO. IV/M4.

⁵⁴ *Ericsson/Nokia/Psion/Motorola ve Philips/Grundig kararları örnek olarak verilebilir.*

kabul edilmektedir. Dolayısıyla “ortak kontrol” kavramının da aynı unsura sahip olması gerektiği açıktır. Bu çerçevede, bir ortak girişim üzerindeki ortak kontrol sınırlı bir süre için oluşuyorsa ve daha sonra ana teşebbüsler arasında yapılmış hukuki bağlayıcılığı olan bir anlaşmanın hükümleri gereğince ortadan kalkıyorsa, bu ortak girişimde yalnızca tek başına kontrolün varlığından söz edilebilir. Komisyon *BS/BT* kararında, ortak kontrolün yalnızca kuruluş aşamasından sonraki 3 yıl için var olmasını ve daha sonra ana teşebbüslerden birinin tek başına kontrolü ele geçirmesini, “ortak kontrolün uzun süreli olması” ilkesi ile bağdaşır bulmamıştır. Benzer şekilde *ALBACOM*⁵⁵ kararında da söz konusu ilkeye yer verilmiştir. Komisyon, kararında, azınlık hissedarının ortak girişimin üst düzey yöneticisini atama konusunda veto hakkına sahip olmasının ortak kontrolün varlığına yetebileceğini, ancak bu hakkın yalnızca 3 yıl için geçerli olmasının söz konusu ilkeyi karşılamadığını belirterek “tek başına kontrolün” oluştuğuna hükmetmiştir.

b. Gelecekte Uygulama Olanağı Veren Haklar

Komisyon’un yoğunlaşma doğurucu işlemlere ilişkin çeşitli kararlarında “put/call options”⁵⁶ ya da gelecekte kontrolü elde etmeyi sağlayacak diğer vasıtalar yoluyla belirleyici etkinin elde edilip edilemeyeceğini tartıştığı görülmektedir. Örneğin *Ingersoll-Rand/MAN* Karar’ın da Komisyon, ortak girişimin bir ana teşebbüsünün sahip olduğu “call option”la diğer ana teşebbüsün ortak girişimdeki hisselerinin tamamını alma hakkına sahip olmasını, yalnızca ana teşebbüslerin ortak girişimi sonra erdirmek üzere kullanabilecekleri bir vasıta olarak değerlendirmiş ve bu vasıtanın “ortak kontrolü” etkileyen bir unsur olmadığını belirtmiştir⁵⁷.

Birleşme Tüzüğü’nün 3 üncü maddesinde kontrolün meydana gelebilmesi için belirleyici etkide bulunma olasılığı yeterli görülmektedir. Ancak bir kontrol değişikliği için, söz konusu “etkinin”, yoğunlaşma işlemine ilişkin değerlendirilmenin yapıldığı anda ilgili teşebbüslerce uygulamaya konabilecek şekilde bu teşebbüslerin ellerinde hazır

⁵⁵ *Case No IV/M. 604.*

⁵⁶ *Opsiyon ya da seçme hakkı sözleşmesi, bir finansal varlığın gelecekte belirlenen bir tarihte veya belirli zaman süresi içinde, prim karşılığında, önceden belirlenmiş bir fiyattan satma veya satın alma hakkını veren bir sözleşmedir. Opsiyon sözleşmesinin sağladığı seçim hakkına sahip olan lehdar veya alıcı (buyer) ile seçme hakkının kullanılmaması durumunda sözleşmenin gereklerini yerine getirme yükümlülüğü altında olan keşideci/satıcı (writer) bir opsiyon sözleşmesinin taraflarını oluştururlar. Opsiyon sözleşmeleri genel olarak ikiye ayrılmaktadır. Hak sahibinin satınalma hakkına sahip olduğu sözleşmelere “call option”, satma hakkına sahip olduğu sözleşmelere “put option” denilmektedir.*

⁵⁷ *Komisyon, benzer bir sonuca Elf Atochem/Rütgers kararında da ulaşmıştır.*

bulunması gerekmektedir. Halbuki, opsiyon sözleşmeleri gelecekte oluşması muhtemel bir etkinin kurucu enstrümanlarıdır. Komisyon, kontrol kavramının bu çerçevesi içerisinde, söz konusu opsiyon sözleşmelerini “uzun süreli bir kontrol değişikliğinin” varlığına tek başlarına sebebiyet verecek araçlar olarak görmemektedir. Ancak bu opsiyonların kullanılması, Komisyon tarafından, bildirim tabi yeni bir yoğunlaşma işlemi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, opsiyon sözleşmeleri ortak kontrolün ya da tek başına kontrolün değerlendirilmesinde Komisyon tarafından “ek faktörler” olarak zaman zaman göz önüne alınabilmektedir.

III. ORTAK KONTROLE İLİŞKİN TÜRK REKABET HUKUKUNDAKİ UYGULAMALAR

Yoğunlaşma doğurucu işlemler olan birleşmeler, devralmalar ve ortak girişimler 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un 7 nci maddesi ve bu maddeye dayanılarak Rekabet Kurulu tarafından çıkarılan 1997/1 sayılı “Rekabet Kurulu’ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ”⁵⁸ çerçevesinde incelenmektedir.

Ortak girişimlerin söz konusu Tebliğ’in 2 (c) maddesi kapsamında yoğunlaşma doğurucu bir işlem olarak kabul edilmesi için; a) bağımsız iktisadi varlık olarak meydana gelmesi b) ortak girişimin tarafları ve taraflarla ortak girişim arasında rekabeti sınırlayıcı amacı veya etkisi bulunmaması şeklinde iki unsura sahip olması gerekmektedir. Tebliğ hükmünde açık bir şekilde ifade edilmese de, ortak kontrol, Rekabet Kurulu’nun ortak girişimlere ilişkin kararlarında öncelikli olarak göz önüne aldığı ana bir unsurdur.

Rekabet Kurulu’nun ortak girişimlerde “ortak kontrol”ü ele aldığı kararların incelenmesi, Tebliğ’de yer verilmeyen bu kavramın hangi durumlarda oluştuğuna ışık tutabilecektir.

Rekabet Kurulu’nun, *Eczaşibaşı-Schwarzkopf*⁵⁹, *Koç-Fiat Tüketici Finansmanı A.Ş.*⁶⁰, *OMCO İstanbul Kalıp Sanayi ve Ticaret A.Ş.*⁶¹, *Sabancı-Dupont*⁶² ve *Benkar, Bütangaz A.Ş.*⁶³, *Garanti Balfour*

⁵⁸ 12.08.1997 tarih ve 23078 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁹ 27.01.2002 tarih ve 24653 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁰ 16.08.2002 tarih ve 24848 sayılı Resmi Gazete.

⁶¹ 21.04.2002 tarih ve 24733 sayılı Resmi Gazete.

⁶² 26.02.2002 tarih ve 24679 sayılı Resmi Gazete.

⁶³ 04.01.2002 tarih ve 24630 sayılı Resmi Gazete.

Beatty A.Ş.⁶⁴ Kararlarında, ana teşebbüslerin ortak girişim üzerinde eşit oranda ortaklık paylarının mevcudiyetini ve bu teşebbüslerin ortak girişimin Yönetim Kurulu ya da karar alıcı organlarında eşit üyeye temsil edilmesini göz önüne alarak ortak kontrolün varlığını kabul etmiştir.

Çimento Ortak Girişim Kararı⁶⁵

Karar'da, ortak kontrole ilişkin değerlendirmede, ana teşebbüslerin aşağıda yer verilen kararları "oybirliği" ile alacakları belirtilmiştir. Bu kararlar şunlardır:

- a) Ana Sözleşme'deki maddelerinin değişmesi,
- b) ortak girişimin faaliyetinde herhangi bir değişikliğin yapılması,
- c) ortak girişimin tasfiye edilmesi,
- d) yıllık toplam 10 Milyon ABD Dolarını aşan yatırım kararları,
- e) yıllık toplam 10 Milyon ABD Dolarını aşan ihracat bağlantıları ile bir seferde 1 Milyon ABD Dolarını aşan siparişlerin onaylanması,
- f) şirketin iştirak kararları ile iştiraklerin ve gayrimenkullerin alım-satımı.

Yukarıda (a), (b) ve (c) maddelerinde sayılan kararların ortak girişimdeki pay sahiplerinin *mali çıkarlarını korumaya* yönelik olduğu görülmektedir. Ayrıca, (d) ve (e) maddelerine ilişkin, ilgili pazarın koşullarına ve bu çerçevede söz konusu kararların pazardaki önemine yönelik bir analiz yapılmadığından, bu kararların stratejik nitelikte kabul edilip edilemeyecekleri belirsizdir. Öte yandan, Karar'da, işletme bütçesi ya da planı gibi önemli stratejik kararların "oybirliği" ile alınıp alınmayacağı hususu yer almamıştır. Dolayısıyla, stratejik nitelikte olan (f) maddesinin tek başına ortak kontrolü sağlayabileceği tartışmalıdır. Bu çerçevede, söz konusu ortak girişimde, "değişen ittifaklar" riskinin oluşması ihtimali göz ardı edilerek ortak kontrolün varlığı kabul edilmiştir.

Benkar Kararı⁶⁶

Rekabet Kurulu'nun *Benkar Kararı*'nın ortak kontrole ilişkin bölümünde "belirleyici etki", "*ana teşebbüslerin ortak girişimin stratejik ya da ticari faaliyetlerine ilişkin kararlarını veto etme hakkı*" şeklinde tanımlanmıştır. Veto hakları, ana teşebbüslere ortak girişimin stratejik kararlarına müdahale imkanı tanıyan negatif kontrol araçları olarak kabul edilmektedir. Buna karşın, ana teşebbüsler ortak girişime ilişkin satış,

⁶⁴ 24.01.2002 tarih ve 24650 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁵ 11.10.2000 tarih ve 24266 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁶ 02.02.2002 tarih ve 24659 sayılı Resmi Gazete.

pazarlama ve finansman gibi konuları içeren stratejik kararları “olumlu” yönde kullandıkları oylarıyla da (örneğin eşit oy hakkı) ortaklaşa olarak belirleyebilirler. Başka bir ifadeyle, “pozitif yönde” kontrol araçlarıyla ortak girişim üzerinde belirleyici etkide bulunurlar. Dolayısıyla, “belirleyici etki” hem olumlu (pozitif) hem olumsuz (negatif) kontrol araçlarının kullanılmasının sonucunda ortaya çıkan bir “etki” niteliğindedir. Bu çerçevede, Karar’da yer verilen tanımın “belirleyici etki” kavramını tam olarak kapsamadığı düşünülmektedir.

Doğan Daily News Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. Kararı⁶⁷

Rekabet Kurulu bu kararında, üst düzey yöneticilerin atanması ve ortak girişim sözleşmesinde yer verilen konularla ilgili kararların oybirliği ile alınması hususlarını göz önüne alarak ortak kontrolün varlığını kabul etmiştir. Bu konular aşağıdaki şekildedir:

- Şirket'e ait taşınmazların satılması, üzerinde aynı veya 5 yıldan uzun süreli şahsi bir hak tesisi,
- Şirket'e ait fikri ve sınai hakların, imtiyazların ve yayın haklarının devri,
- Şirketin bir hesap dönemi için tahmini gelir ve giderlerini, kar ve zararını içerir ve her takvim yılı başında yapılacak bütçenin onaylanması,
- Yıllık bütçede öngörülmeven veya bütçeyi aşan her türlü sözleşmeler, borçlanmalar ve sair muameleler,
- İşlem tarihi itibarıyla toplam 25.000 ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşan her nevi sözleşmeler, taahhütnameler ve benzeri tasarruf muameleleri ile bu nitelikte akdedilmiş olanların feshine ilişkin ihbarlar,
- Herhangi bir şirkete iştirak edilmesi, işbirliği kurulması, hisse alımı ve satımı,
- İki yıl veya daha uzun süreli taahhüt içeren her nevi sözleşmeler,
- İşlem tarihi itibarıyla 50.000 ABD doları karşılığı Türk Lirasını aşan miktarda hissedarlar veya hissedarların iştirakleri olan kuruluşlar ile yapılacak her türlü sözleşmeler,
- Dağıtım şirketleri ile yapılacak sözleşmeler,
- Baskı için matbaalar ile yapılacak sözleşmeler,
- Yeni bir süreli yayının veya ilavenin yayınlanmasına ilişkin kararlar,

⁶⁷ 27.11.2001 tarih ve 24596 sayılı Resmi Gazete.

- Personele ödenecek ücretler ve primler, çalışanlara yapılacak ücret artışları ve zamlar.

Kurul'un bu kararında yer verilen ve Yönetim Kurulu'nun oybirliğini gerektiren hususlar açıkça ifade edilmemekle birlikte "stratejik kararlar" olarak nitelendirilebilir.

OPET Petrolcülük A.Ş. Kararı⁶⁸

Bu karara konu olan işlemde OPET hisselerinin %7,75'i⁶⁹ Enron tarafından devralınmaktadır. Kurul, azınlık hissedarı konumundaki Enron'a OPET'in kendi faaliyet konusu ile ilgili mutad kararlarında ve şirketin günlük işlerinin sevk ve idaresinde müdahale hakkı tanınmamış olmamasına rağmen, Enron'un aşağıda yer verilen veto haklarına sahip olmasını göz önüne alarak ortak kontrolün varlığını kabul etmiştir:

- Şirket hisselerine bağlanmış haklarda değişiklik yaratan, yeni hisse sınıfı yaratan, Şirket sermayesini artıran yahut Şirket'in faaliyet konusunu esaslı biçimde değiştiren ana sözleşme değişiklikleri,
- Kar payı dağıtımı,
- Şirketin tasfiyesi,
- Şirket ana sözleşmesi, toptan tedarik anlaşmaları ve bu dökümanlarda referans yapılan herhangi bir döküman, anlaşma veya evrak ile çelişen yahut bunları ihlal eden anlaşmalar yapılması veya taahhütlerde bulunulması.

Karar'da yer verilen bu haklar daha çok Enron'un azınlık hissedarı olarak OPET üzerindeki mali çıkarlarını koruyucu nitelikte olduğundan, OPET kararında "ortak kontrol"ün varlığının tartışmalı olduğu söylenebilir⁷⁰.

⁶⁸ 06.02.2001 tarih ve 24310 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁹ Ortak girişim anlaşmasının 4.1 inci maddesi ile Enron'a OPET hisselerinin % 16.67'sine kadar devralma hakkına sahip olmasına yönelik "opsiyon" hakkı tanındığı görülmektedir. Enron'a tanınan bu hak, çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen "call option" sözleşmesidir.

⁷⁰ Karar'a dayanak teşkil eden Rapor'da, Enron'un yukarıdakilerden ayrı veto haklarına da sahip olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda yer verilen bu haklar ortak kontrolü sağlayıcı niteliktedir:

- a) Fikret ÖZTÜRK'ü içermeyen herhangi bir Yönetim Kurulu kadrosunun seçimi konularına ilişkin olarak alınacak kararlar,
- b) Şirket Ana Sözleşmesi, Toptan Tedarik Anlaşmaları ve bu dökümanlarda referans yapılan herhangi bir döküman, anlaşma veya evrak ile çelişen yahut bunları ihlal eden anlaşmalar yapılması veya taahhütlerde bulunulması,
- c) Herhangi bir şirkette 10.000.000 Amerikan Doları'nu veya dengi bir meblağı açacak biçimde iştirak edilmesi yahut yatırım yapılması,

Kale Power Controls Elektrik Sistemleri A.Ş. Kararı⁷¹

Karar'a konu ortak girişimin (Kale Power) kurucularından Kale Grubu %85 oranında, GE ise %15 oranında hisseye sahiptir. Ortak girişimin 5 kişilik Yönetim Kurulu'nun 1 üyesi azınlık hissedarı olan GE tarafından atanacaktır. Kurul, GE'nin;

- a) şirketin iştiraklerinde herhangi bir değişiklik,
- b) belli bir oranın ve/veya miktarın üzerinde borçlanma,
- c) belli bir oranın ve/veya miktarın üzerinde satış yapılması,

konularında veto hakkına sahip olmasını ortak kontrolün varlığı için yeterli bulmuştur.

Volkswagen Doğu Tüketici Finansmanı A.Ş. Kararı⁷²

Kurul, Karar'ında, azınlık hissedarı konumundaki ana teşebbüsün ortak girişimin Yönetim Kurulu'na atadığı üyelerden en az bir tanesinin olumlu oyunu gerektiren yönetim kararlarının mevcudiyetini ortak kontrolün varlığı için yeterli görmüştür. Ancak Karar'da, 16 adet olduğu belirtilen bu stratejik kararları açıklayıcı hiçbir bilgiye ve ortak kontrolün hangi çerçevede oluştuğuna ilişkin gerekçelere yer verilmediği göze çarpmaktadır.

Swedish Match Kav Kibrit ve Çakmak Endüstrisi A.Ş. Kararı⁷³

Bu Karar'da Rekabet Kurulu azınlık hissedarının;

- a) yıllık bütçenin kabulü ve yıllık bütçe üzerinde yapılacak her türlü değişiklik,
- b) ürün marka ve satış politikasının belirlenmesi,

d) 10.000.000 Amerikan Doları veya dengi bir meblağı aşacak biçimde sermaye yatırımında bulunulması,

e) 10.000.000 Amerikan Doları veya dengi bir meblağı aşacak parasal yahut sair borçla ilgili olarak garanti verilmesi,

f) 10.000.000 Amerikan Doları veya dengi bir meblağı aşacak biçimde borç verilmesi yahut 35.000.000 Amerikan Doları veya dengi bir meblağı aşacak biçimde borç alınmasına ilişkin anlaşmalara girilmesi,

g) Şirket mamelekinin yeniden değerlemesinden kaynaklanan miktarların dağıtılması,

h) Şirket hisselerine bağlanmış haklarda değişiklik yaratan, yeni hisse sınıfı yaratan, Şirket sermayesini artıran yahut Şirket'in faaliyet konusunu esaslı bir biçimde değiştiren ana sözleşme değişikliklerinin önerilmesi,

i) Şirket'in işinin veya mallarının tasfiyesi ve Şirket'in iş türünün veya hukuki yahut finansal yapısının köklü bir biçimde değiştirilmesi.

⁷¹ 16.05.2001 tarih ve 24404 sayılı Resmi Gazete.

⁷² 03.03.2002 tarih ve 24684 sayılı Resmi Gazete.

⁷³ 07.04.2002 tarih ve 24719 sayılı Resmi Gazete.

c) fiyatlandırma, reklam yapma ve büyüme stratejileri, konularında veto haklarına sahip olmasını ortak kontrolün varlığı için yeterli bulmuştur.

LPG Ortak Girişim Kararı⁷⁴

Rekabet Kurulunu'dan izin almak için talepte bulunulan ortak girişimin 11 kişilik Yönetim Kurulu'nda Aygaz Grubu'nun 4, Primagaz Grubu'nun 3, Demirören Grubu'nun 2 ve diğer 29 firmanın ise 2 üye ile temsil edilmesi öngörülmüştür. Şirket'in yıllık 10 milyon ve bir defada 1 milyon A.B.D. Doları'nı aşan yatırım ve Şirket'in iştirak kararları ile iştiraklerin ve gayrimenkullerin alım-satım kararlarında, Yönetim Kurulu'nun en az 8/11 oy çoğunluğu ile karar alabileceği ortak girişim anlaşmasında belirtilmiştir. Rekabet Kurulu bu kararları stratejik nitelikte kabul etmiştir.

Ancak, önemli kararlarda Aygaz Grubu'nun olumsuz yönde oy kullanması halinde, hiçbir kararın alınamayacağı, bu nedenle de Aygaz Grubu'nun karar mekanizması içinde ağırlıklı bir yere sahip olacağı, Aygaz Grubu'nun diğer gruplardan ve şirketlerden farklı olarak tek başına kararları veto etme gücüne haiz olacağı, diğer 29 şirketin sadece 2 yönetim kurulu üyesi ile temsil edilmesi nedeniyle stratejik kararlarda söz sahibi olmayacağı ve pay sahipleri sözleşmesinde bu şirketlere "ek" veto hakları sağlamaya yönelik herhangi bir hükmün yer almaması gerekçeleriyle, Kurul ortak kontrolün oluşmadığına karar vermiştir.

Limar Kararı⁷⁵

Karar'da, "Dosya mevcudu bilgilere göre, söz konusu ortak girişimde taraflardan hiçbirisi tek başına kontrol gücüne sahip değildir ve ortak kontrol söz konusudur." ifadesi yer almakta, ancak ortak kontrolün ne şekilde oluştuğuna ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.

Öte yandan, Karar'da yer alan "Ortak girişimin bağımsız bir iktisadi varlık olarak ortaya çıkması ve ana şirketler arasında bir rekabet koordinasyonuna neden olmaması için kendisini oluşturan taraflardan özerk bir karar mekanizmasına sahip olması, kısaca bağımsız yeni bir iradenin ortaya çıkması gerekmektedir. Bu özerklik ancak ortak kontrol

⁷⁴ 01.07.2000 tarih ve 24096 sayılı Resmi Gazete.

⁷⁵ 12.09.2002 tarih ve 24874 sayılı Resmi Gazete.

*unsurunun varlığı ile sağlanabilir. Dosya mevcudu bilgilere göre, söz konusu ortak girişimde taraflardan hiçbirisi tek başına kontrol gücüne sahip değildir ve ortak kontrol söz konusudur.*⁷⁶ ifadelerine⁷⁶ yer verilmek suretiyle ortak kontrolün varlığı “ana şirketler arasındaki rekabet koordinasyonunun oluşması”ni engelleyici bir unsur olarak gösterilmektedir.

Ortak kontrolün mevcut olduğu bir ortak girişimin ana kurucularının ortak girişimin alt, üst ya da komşu pazarlarında faaliyette buldukları durumlarda koordinasyon riskinin (kartel benzeri rekabeti sınırlayıcı ya da bozucu davranışların) oluşabileceği bir gerçektir. Dolayısıyla, ortak kontrolün sağlandığı durumlarda “rekabet koordinasyonunun” oluşmayacağına ilişkin bir genelleme yapılmasının doğru olmayacağı düşünülmektedir.

I.V. SONUÇ

Ortak girişimlerin temel ayırt edici unsuru olan ortak kontrol;

- a) ana teşebbüslerin eşit oy haklarına sahip olması veya karar organlarında eşit üyeyle temsil edilmesi,
- b) ana teşebbüslerden bazılarının azınlık paylarına sahip olmasına rağmen veto haklarını ellerinde bulundurması ve
- c) oylamalarda ortak hareket edilmesi şeklinde meydana gelebilmektedir.

AB Komisyonu’nun ortak kontrolün sağlanmasına ilişkin değerlendirmelerinde, ana teşebbüslere ortak girişimin “stratejik ticari davranışları” üzerinde belirleyici etkide bulunma olanağı veren **veto haklarına** ilişkin incelemenin önem kazandığı görülmektedir.

Komisyon’un stratejik kararlara ilişkin veto haklarına genel yaklaşımı aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- 1) Stratejik kararlardan;
  - a) Yönetim Kurulu ve üst düzey yöneticilerin atanmasının,
  - b) bağlayıcılık içeren bütçenin,
  - c) bağlayıcılık içeren işletme planlarının

onaylarına ilişkin veto haklarının biri ya da birkaçının mevcut olması ortak kontrolün sağlanması için yeterlidir.

2) Ortak girişimin pazar davranışları üzerindeki önem derecesi ve ilgili pazarın özellikleri çerçevesinde “yatırım”, “teknoloji kullanımı” ve

⁷⁶ Benzer içerikli ifadeler Rekabet Kurulu’nun başka kararlarında da rastlanabilmektedir.

“yeni ürün gamı geliştirilmesi” konularındaki veto hakları da stratejik nitelikte kabul edilmektedir.

3) Komisyon’un yukarıda değinilen stratejik kararların dışında kabul ettiği, “**belirli bir oranın üzerinde borçlanma**” ve “**önemli mali sözleşmelerin akdedilmesi**” gibi “diğer stratejik kararların” tek başlarına ya da birlikte ortak kontrolü sağladığı şekilde bir yoruma gitmediği ve bu kararları genellikle **üst düzey yöneticilerinin atanması, bütçe ve işletme planı onayı** ile ilişkilendirerek ortak kontrolün varlığına hükmettiği söylenebilir.

4) Komisyon’un, nadir durumlarda (1’inci maddedeki haklar hariç) ortak kontrolü tek bir veto hakkına dayandırması, tüm veto haklarını bir bütün olarak ele alması ve ortak girişimin faaliyet gösterdiği pazar yapısının özelliklerini de incelemesi vurgulanması gereken diğer unsurlardır.

Türk Rekabet Hukukunda ortak kontrole ilişkin açık bir düzenlemenin mevcut olmamasındaki eksikliğe rağmen Rekabet Kurulu’nun ortak kontrolün sağlanmasına ilişkin değerlendirmelerinin, AB Rekabet Hukuku uygulamaları ile paralellikler arz ettiği görülmektedir.

Rekabet Kurulu’nun ortak kontrolün hangi şekillerde sağlanmış sayılacağına ilişkin ilkeleri açıklayıcı bir “Rehber” yayımlamasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ancak, yine de “ortak kontrol”ün sağlanmasında tartışmaya açık “gri alanların” bulunması ve rekabet hukukunda kontrol kavramının iktisadi nitelikte olduğu göz önüne alınarak, her bir işlemde somut olayın özelliklerine göre değerlendirilme yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

BELLAMY, C. ve CHILD, G. (1993) *Common Market Law of Competition*, Fourth Edition, Sweet & Maxwell, London.

COOK, C.J. & KERSE, C.S. (2000) *E.C. Merger Control*, Third Edition, Sweet & Maxwell, London.

FAULL, J. ve NIKPAY, A. (1999) *The EC Law of Merger*, First Published, Oxford University Press Inc., New York.

FINE, F.L. (1996), *Mergers and Joint Ventures in Europe: The Law and Policy of the EEC*, Second Edition-Reprinted, Kluwer Law International, London.

GÜNGÖRDÜ, A. (2001), *AT ve Türk Rekabet Hukukunda Yoğunlaşmalarda Kontrol Unsuru*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.

HAWK, B.E. ve H.L. HUSER (1996), *European Community Merger Control: A Practitioner's Guide*, Kluwer Law International, The Hague.

KAYAR, M.A. (2002), *Yatay İşbirliği Anlaşmaları Çerçevesinde Ortak Girişimler*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.

KAYIHAN, L. (2001), *Rekabet Hukuku Açısından Ortak Girişimlerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.

LANG, J.T. (2000), "International Joint Ventures Under Community Law", B.E. Hawk (Der.) *International Antitrust Law and Policy*, Juris Publishing USA, S. 465-494.

RITTER, L., BRAUN, W.D. ve RAWLINSON, F. (2000), *EC Competition Law A Practitioner's Guide*, Kluwer Law International, The Hague-London-Boston.

WHISH, R. (2001), *Competition Law*, 4th edition, London.

ULUSLARARASI GELİŞMELER

- Avrupa Birliği'nden Haberler
- Dünya Ticaret Örgütü'nün 2002 Yıllık Raporu Yayınlandı
- 2002 Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Düzenlendi
- Birleşme ve Devralmalar Devam Ediyor...

▪ AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN HABERLER

- Danimarka 1 Temmuz 2002 tarihi itibarıyla AB dönem başkanlığını İspanya'dan devralmıştır.⁷⁷
- Türk firmaları ile AB firmaları arasındaki işbirliğinin sağlanmasında etkin bir role sahip "Europartner NRW 2002" programı 24-25 Haziran 2002 tarihlerinde Almanya'nın Dortmund kentinde düzenlenmiştir.

KOBİ'lere yönelik işbirliği programları ilk olarak 1980'li yılların sonlarında AB ülkelerinde başlatılıp günümüze kadar devam etmiş ve bu programlarla farklı ülkelerde aynı sektörlerde faaliyet gösteren firmaların bir araya getirilmesi, teknik, mali, ticari ve ar-ge alanlarında ortaklıklarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi hedeflenmiştir.⁷⁸

⁷⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) Bülteni, 1-15 Temmuz 2002, s.1.

⁷⁸ İKV Bülteni, 1-15 Temmuz 2002, s.4.

• AB tarafından aday ülkelere yönelik olarak 2001 yılında başlatılan Katılım Öncesi Mali İzleme Süreci kapsamında, Türkiye'nin ilk olarak 1 Ekim 2001 tarihinde AB Komisyonu'na sunduğu Katılım Öncesi Ekonomik Program'ın ikincisi, 14 Ağustos 2002 tarihinde Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanarak AB'ye iletilmiştir. 2002-2005 dönemini kapsayan Katılım Öncesi Ekonomik Program ile Kopenhag ekonomik kriterlerinin karşılanması ve tam üyelik sonrasında Ekonomik ve Parasal Birliğe katılım için gerekli kapasitelerin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

İkincisi düzenlenen Katılım Öncesi Ekonomik Program'da,

- Ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ortamını sağlamak,
- Enflasyon ile birlikte kamu açıklarının ve kamu borç stokunun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYİH) oranını AB ülkelerinin ortalamalarına yaklaştırmak,
- Serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek,
- Verimlilik ve rekabet gücünü artırarak AB üyeliğini hızlandırmak hedeflenmektedir.

Bu programda ilk programdan farklı olarak temel ekonomik göstergelerde 2002-2005 dönemi için tahminler hazırlanmış, bu tahminler doğrultusunda çeşitli politikalar belirlenmiştir. Ayrıca bu programın Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ve IMF ile imzalanan stand-by anlaşması çerçevesinde yürütülen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile uyumlu olduğu da belirtilmiştir.⁷⁹

• 17 Temmuz 2002 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu 5 Şubat 2000 yılında yayınladığı rekabet rejimi hakkındaki değerlendirme raporlarına dayanan ve motorlu taşıtlar sektöründeki rekabet kurallarını düzenleyen tüzüğü yayınlamıştır. 1 Ekim 2002 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan yeni tüzük ile motorlu taşıt satışları ve servisleri alanında rekabeti artırmak ve Avrupalı tüketicilerin ilgili hizmetlerden daha fazla faydalanmaları amaçlanmaktadır.

1985'te yürürlüğe giren ve 30 Eylül 2002'de yürürlükten kalkacak olan eski rejimin Avrupalı tüketiciler, bayiler arasındaki rekabet ve bayilerin otomobil üreticilerinden bağımsız hareket etmeleri konularında yetersiz kaldığı gözönünde bulundurularak, başta Avrupa Parlamentosu olmak üzere kamuoyundan gelen talepler dikkate alınmak suretiyle otomotiv sektörü için daha disiplinli bir yasal düzenlemenin gerektiği

⁷⁹ İKV Bülteni, 16-31 Ağustos 2002, s.3.

kanısına varılmıştır. Sözkonusu yeni düzenleme her çeşit motorlu taşıtın dağıtımını, satışı ve satış sonrası hizmetleri alanlarında Avrupa'daki rekabet rejimini yeniden yapılandırmaktadır.

Yeni düzenleme ile Avrupa'daki otomobil dağıtımını için tek bir model öngörülmemekte daha çok araba üreticilerine, dağıtıcılarına ve bayilerine çeşitli konularda seçim şansı tanınmaktadır. Bu bağlamda üreticiler münhasır dağıtım veya seçici dağıtım arasında tercih yapabilecek ve bayiler birden fazla markanın satışını gerçekleştirebileceklerdir. Tüketicilerin Tek Pazar'dan kapsamlı bir şekilde faydalanabilmeleri için diğer Avrupa Birliği ülkelerinden daha uygun fiyatlarda satış yapılması kolaylaştırılacak ve otomobil satışı sırasında tüketicilere aracılık edenlere uygulanan sınırlamalar kaldırılacaktır. Sektördeki bayiler ise münhasır bir dağıtım sisteminde, kendi bölgeleri içinde veya dışında yer alan başka bir bağımsız bayiye satış yapabilecekler; seçici dağıtım sisteminde ise kendi ülkelerinin farklı bir bölgesinde veya diğer bir AB ülkesinde başka bir satış birimi kurabileceklerdir. Satışı takip eden bakım ve tamir aşamalarında da aynı düzenlemeler uygulanacaktır. Bayiler satışını gerçekleştirdikleri otomobillerin bakım ve tamir hizmetlerini ya kendileri verecek ya da ayrı bir sözleşmeye tabi olan tamircilere devredebileceklerdir. Ayrıca bağımsız tamirciler ve bayiler, yeni satış zorunluluğu olmadan üreticilerin ağı içinde yer alabileceklerdir. Bununla birlikte orijinal yedek parça hakimiyetine ve üreticilerin bayiler ve bağımsız kalmayı tercih eden tamirciler üzerindeki baskılarına son verilecektir.

Önceki dağıtım anlaşmalarının yeni düzenleme ile uyumlu hale getirilebilmeleri açısından bir senelik bir geçiş dönemi öngörülmüş, ayrıca bayilerin uygun gördükleri yerlerde satış noktaları açmaları ile ilgili olarak konum hakkındaki ilgili hükümlerin netleştirilebilmesi için 30 Eylül 2005'e kadar daha uzun bir geçiş dönemi belirlenmiştir. Yeni düzenlemenin yaptırımını ile ilgili olarak ise, Komisyon, motorlu taşıtlar sektörünün denetimine devam edecek ve tüketicilerin bu reformdan yeterli ölçüde faydalanıp faydalanmadığını belirlemek üzere, üreticilerin satış ve satış sonrası pazarlarda yeni kuralları uygulayıp uygulamadıklarını kontrol edecektir.⁸⁰

• Avrupa Birliği'nin başlangıç noktası sayılan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması yürürlüğe girdiği tarihin 50. yılı olan 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir. Söz konusu antlaşmanın yürürlükten kalkmasıyla birlikte, kömür ve çelik sektörleriyle ilgili konular Birlik

⁸⁰ İKV Bülteni, 16-31 Temmuz 2002, s.2.

politikaları kapsamına alınmış ve Komisyon'un sorumluluğuna devredilmiştir. Bu kapsamda 25 Temmuz 1996 tarihinde imzalanan ve 1 Ağustos 1996 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye-AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması'nın hükümleri Avrupa Birliği tarafından üstlenilmiştir.⁸¹

• AB Komisyonu metiyonin piyasasında kartel oluşturdukları gerekçesiyle Alman Degussa ve Japon Nippon Soda firmalarını para cezasına çarptırmıştır. Firmalara kesilen cezalar sırasıyla 118 milyon Euro ve 9 milyon Euro şeklinde olmuştur. Karteli ortaya çıkarmada yardım ettiği gerekçesiyle Fransız Aventis firması cezadan muaf tutulmuştur.

AB Komisyonu'nun yaptığı incelemeler sonucunda ilgili firmalar arasında 1986-1999 yılları arasında yapılan anlaşmalarla fiyat artışlarının belirlendiği, satış hacmi ve pazar payları hakkında bilgi alışverişi yapıldığı tespit edilmiştir.⁸²

• AB Komisyonu şirketler arası birleşme işlemlerinin rekabet sorunları yarattığı durumlarda, bazı kısımların tasfiye edilmesine ilişkin taahhütlere örnek olabilecek standartlar taslağı yayınlamıştır. Standart örnekleri, birleşme işlemlerini gerçekleştiren taraflara AB Komisyonu ile ilişkilerinde yol göstermek amacıyla en iyi uygulamaları kapsamaktadır. AB Komisyonu ayrıca mütevellî yetkilerine yönelik standartlar da yayınlamıştır. Standartlar için:

http://europa.eu.int/Communique/competition/mergers/legislation/divestiture_commitments/index.html.⁸³

• AB Komisyonu, Visa şirketinin ödemeler sisteminde yenilikler yapması sonucunda Visa kartları aracılığıyla yapılan sınır ötesi ödemelerdeki bazı çok taraflı değişim ücretlerini ('multilateral interchange fees'), AB rekabet düzenlemelerinden muaf tutmaya karar vermiştir. Söz konusu karar 2007 sonunda yeniden gözden geçirilecektir.⁸⁴

• ABD ve Kanada ile Avrupa Birliği'nin rekabet alanında yaptığı anlaşmaların uygulanmasına ilişkin olarak AB Komisyonu 2001 yılını değerlendiren bir rapor hazırlamış ve sözkonusu raporda taraflar arasında işbirliğinin sağlandığı ve küresel kartellerle mücadelede ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir.⁸⁵

⁸¹ İKV Bülteni, 16-31 Temmuz 2002, s.3.

⁸² Brüksel'de Bir Hafta, TÜSİAD AB Temsilciliği, Brüksel, 1-8 Temmuz 2002, no:2002/27, s.2.

⁸³ Brüksel'de Bir Hafta, TÜSİAD AB Temsilciliği, Brüksel, 15-22 Temmuz 2002, no:2002/29, s.1.

⁸⁴ Brüksel'de Bir Hafta, TÜSİAD AB Temsilciliği, Brüksel, 22-31 Temmuz 2002, no:2002/30, s.2.

⁸⁵ Brüksel'de Bir Hafta, TÜSİAD AB Temsilciliği, Brüksel, 16-23 Eylül 2002, no:2002/33, s.2.

▪ DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NÜN 2002 YILLIK RAPORU YAYINLANDI

• Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), 2001 yılı itibarıyla uluslararası ticaret alanındaki gelişmelerin yanı sıra kendi faaliyetlerini de içeren 2002 Yıllık Raporu'nu yayınlamıştır. Doha Bakanlar Konferansı'nın 2001 yılında kaydedilen en önemli gelişme olduğunun belirtildiği raporda; söz konusu konferansın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası oluşturduğunun altı çizilmiş ve bilişim teknolojilerine fazla yatırım yapılmaması, stokların yenilenmemesi ve tüketimin azalması nedeniyle, geçen yıl küresel gayri safi milli hasıla ile ticaretin son on yılın en düşük seviyelerinde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Ayrıca raporda; rekabet politikası, doğrudan dış yatırım, kamu ihalelerinde şeffaflık, ticaretin kolaylaştırılması ve çevre konularının DTÖ'nün gündeminde bulunduğu ve bu konularda, 2003 yılının ikinci yarısında Meksika'da gerçekleştirilecek olan DTÖ Bakanlar Konferansı'na kadar, mesafe alınmasının beklendiği vurgulanmıştır.⁸⁶

▪ 2002 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DÜNYA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ZİRVESİ DÜZENLENDİ

Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg'da düzenlenmiştir. 1992 yılında Rio'da gerçekleştirilen Dünya Zirvesi'nden on yıl sonra düzenlenen Zirve'de küresel sürdürülebilir kalkınma alanında yaşanan gelişmeler değerlendirilmiştir.⁸⁷

▪ BİRLEŞME VE DEVRALMALAR DEVAM EDİYOR...

• Dünyanın önde gelen Fast Food zincirlerinden biri olan Burger King, ABD'li yatırım şirketi Texas Pacific'in liderliğini yaptığı konsorsiyum tarafından 2 milyar 260 milyon dolara satın alınmıştır. İçecek üreticisi İngiliz Diageo bünyesindeki Burger King'i alan konsorsiyumda, Boston merkezli Bain Capital ile birlikte ABD'li yatırım bankası Goldman Sachs da bulunuyor.⁸⁸

• Dünyanın önde gelen ilaç üreticilerinden Pfizer, rakibi Pharmacia Corp.'u 60 milyar dolar karşılığında satın almayı planlamaktadır.

⁸⁶ İKV Bülteni, 16-31 Ağustos 2002, s.2-3.

⁸⁷ İKV Bülteni, 1-15 Eylül 2002, s.1-2.

⁸⁸ Milliyet Gazetesi, 26 Temmuz 2002, s.6.

Birleşmenin tamamlanması halinde Pfizer'ın pazar payı %11'e yükseliyor.⁸⁹

• Japon yangın ve denizcilik sigorta şirketlerinden Yasuda ile Nissan 1 Temmuz 2002'de birleşmişlerdir. Birleşmenin ardından oluşan Sampo Japan Insurance şirketi ülkenin ikinci büyük kaza sigorta şirketi olmuştur.⁹⁰

• Tayvan'ın en büyük finans kuruluşlarından Cathay Financial Holding Co., rakibi United World Chinese Commercial Bank'ı, 114.6 milyar Tayvan Doları (3.38 milyar dolar) karşılığında satın almayı planlamaktadır.⁹¹

REKABET KURULU NİHAİ KARAR ÖZETLERİ

(01.07.2002 - 30.09.2002)

⁸⁹ *Dünya Gazetesi*, 16 Temmuz 2002, s.5.

⁹⁰ *Finansal Forum Gazetesi*, 2 Temmuz 2002, s.8.

⁹¹ *Finansal Forum Gazetesi*, 15 Ağustos 2002, s.8.

REKABET KURULU NİHAİ KARAR ÖZETLERİ

REKABET İHLALLERİ

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
1	02-42/489-205	Selçuk Ecza ve Hedef Ecza depolarının ve Malatya 22. Bölge Eczacı Odası'nın 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettikleri iddiasını içeren şikayetin reddi.	04-07-2002
2	02-42/494-206	Tabim Yazılım tarafından bedel karşılığı satılmakta olan vergi beyannamesi yazılımının muadillerini internet üzerinden bedelsiz dağıtan firmalara yönelik olarak yapılan başvurunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	04-07-2002
3	02-42/497-207	Güneş Sigorta A.Ş. hakkındaki başvurunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	04-07-2002
4	02-43/507-210	Pınar Süt Mamulleri San. A.Ş., SEK Süt Endüstrisi Kurumu San. ve Tic. A.Ş. ve Mis Süt San. A.Ş. (Nestle Gıda San. A.Ş.) tarafından 4054 sayılı yasanın ihlal edildiğine dair şikayete yönelik olarak soruşturma açılmasına gerek bulunmadığı.	11-07-2002
5	02-43/512-211	Erbaa Birlik Ekmek Fabrikası hakkındaki başvurunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	11-07-2002
6	02-43/513-212	Özçelik Ekmek Fabrikası hakkındaki başvurunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	11-07-2002
7	02-44/518-213	BAYEK Tedavi Sağlık Hizmetleri ve İşletmeciliği A.Ş. hakkında yürütülmekte olan soruşturma sonucunda BAYEK Tedavi Sağlık Hizmetleri ve İşletmeciliği A.Ş.'nin Ankara ili özel	18-07-2002

		<p>hastaneler pazarında hakim durumda bulunduğu ancak Bayındır Hayat Sigorta A.Ş. ile yapmış olduğu "Tedavi Hizmetleri Sözleşmesi"ni 6.8.2001 tarihinden itibaren feshetmesinin özel sağlık sigortacılığı pazarındaki rekabeti engelleme, bozma veya kısıtlama amacı ve kastı ile yapmış olmadığı, bu sebeple söz konusu eylemin ilgili pazardaki rekabeti sınırlayıcı etkilere yol açmadığı, yine aynı pazarda hakim durumdaki Bayek Tedavi Sağlık Hizmetleri ve İşletmeciliği A.Ş.'nin sunduğu sağlık hizmetlerinin temininde alıcısı konumunda bulunan hayat sigortası şirketleri arasında farklı ödeme süre ve/veya planları içeren sözleşmeler yapmasının, ilgili pazardaki rekabeti engelleme, bozma veya kısıtlama amacı taşımaması ve bu etkiyi doğurmaması sebebiyle 4054 sayılı Kanun çerçevesinde bir kötüye kullanma hali olarak kabul edilemeyeceği, bu sebeple Bayek Tedavi Sağlık Hizmetleri İşletmeciliği A.Ş. hakkında 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesi kapsamında herhangi bir işlem yapılmasına gerek bulunmadığı.</p>	
--	--	--	--

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
8	02-44/525-218	İkinci lig maçlarının yayını ile ilgili olarak Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) ile Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) arasında imzalanan sözleşmeye ilişkin olarak soruşturma açılmasına gerek bulunmadığı, şikayetin reddi	18-07-2002
9	02-45/530-219	Reklamcılar Derneği'nin, "web" sayfasında yayımladığı "taban fiyat listesi" ile 4054 sayılı Kanun'u ihlal edip etmediğinin tespitine yönelik olarak yürütülen soruşturma sonucunda, Reklamcılar Derneği'nin 4054 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesini ihlal ettiği, bu sebeple yine aynı Kanun'un 16'ncı maddesinin 2'nci fıkrası gereğince Reklamcılar Derneği'nin idari para cezasına çarptırılması, ihlale neden olan teşebbüs birliği kararının tek bir karar sayılması gerektiği ve 1997/2 sayılı Tebliğ uyarınca 5.5.1998 tarihine kadar Kurulumuza bildirilmesi gereken bir karar olduğu ancak 3'üncü maddede belirtilen bildirim yükümlülüğünün 4054 sayılı Kanun'un 19'uncü maddesi gereğince zaman aşımına uğradığı dikkate alındığında Reklamcılar Derneği'ne ya da dernek yönetim kurulu üyelerine herhangi bir ceza verilmesine gerek olmadığı.	25-07-2002
10	02-45/545-222	Petkim Petrokimya Holding A.Ş.'nin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	25-07-2002
11	02-45/546-223	Medel Tıp'ın 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi; ilgisi dolayısıyla şikayet dilekçesinin T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tüketicinin Korunması Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi.	25-07-2002
12	02-45/547-224	Oyakbank A.Ş., Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) ve Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği	25-07-2002

		iddiasını içeren başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi; ilgisi dolayısıyla şikayet dilekçesinin T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tüketicinin Korunması Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi.	
13	02-45/549-225	Reklam sınırlamasına uymayan hastanelerin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi; ilgisi dolayısıyla şikayet dilekçesinin T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Reklam Kurulu'na gönderilmesi.	25-07-2002
14	02-45/550-226	Cargil Tarım San. ve Tic. A.Ş.'nin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren şikayette belirtilen tekelleşmenin 6.6.2002 tarih, 02-36/402-169 sayılı Rekabet Kurulu kararı ile izin verilen devralma suretiyle yaratılmasının mümkün olmadığı, şikayete ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun çerçevesinde bu aşamada yapılabilecek ek bir işlem olmadığı.	25-07-2002

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
15	02-46/557-227	Pak Gıda Üretim ve Paz. A.Ş., Mauri Maya San. A.Ş., Özmaya San. A.Ş. ve Akmaya San.ve Tic. A.Ş.'nin fiyat tekeli oluşturma suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren şikayetlerin reddi.	01-08-2002
16	02-46/563-229	Türkiye Bankalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından 26.12.2001 tarihinde alınan ve bankacılık hizmetlerinin fiyatlandırılmasına dair kararla 4054 sayılı Kanun'un ihlal edildiği iddiasını içeren şikayet konusunun 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun kapsamında ihlal oluşturmadığı, dolayısıyla herhangi bir işlem tesisine gerek bulunmadığı, şikayetin reddi; bununla beraber, Türkiye Bankalar Birliği'nin tavsiye niteliğinde olsa da bankalara bildirimde bulunmasının 4054 sayılı Kanun çerçevesinde sakınca arzemesi nedeniyle bankaların, Türkiye Bankalar Birliği'nin kararı uyarınca işlem yapmama yönünde ve bankacılık hizmet bedellerini serbest piyasa koşullarında kendilerinin serbestçe tayin edebilecekleri konusunda bilgilendirilmesi, sözü edilen bildirim tüm bankalara 30 gün içinde gönderilmesi ve bildirimde bulunulduğunun 45 gün içerisinde Rekabet Kurumu'na belgelendirilmesi.	01-08-2002
17	02-46/564-230	Havayolu şirketlerinin IATA üyesi kimi acentelerle özel indirim anlaşmaları yapmalarının 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiası ile ilgili olarak herhangi bir tespite ulaşılmadığından, 4054 sayılı Kanun'un 4'üncü ve 6'ncı maddeleri çerçevesinde herhangi bir işlem tesisine gerek bulunmadığı.	01-08-2002
18	02-46/573-232	Enkay Garaj Ekipmanları San. ve Tic. Ltd. Şti. ile Şanmak Makina San. ve Tic. A.Ş.'nin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	01-08-2002

19	02-46/574-233	"Resmi veya Özel Öğretim Kurumlarının Hapishane, İçkili Yer ve Umuma Açık Yerlere Olan Uzaklıklarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik" in bazı maddelerinin mevzuata aykırı olduğuna ilişkin başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	01-08-2002
20	02-46/575-234	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası yönetiminin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	01-08-2002
21	02-46/576-235	Tokat Öğretmenevi ve Tokat ili dahilindeki diğer devlet misafirhanelerinin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren başvuruda sözkonusu edilen uygulamaların 4054 sayılı Kanun bakımından ihlal niteliği taşımadığı; şikayetin reddi.	01-08-2002
22	02-46/577-236	Eskişehir'deki akaryakıt istasyonlarının 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	01-08-2002

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
23	02-46/578-237	İşbir Sentetik Dokuma San. A.Ş.'nin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	01-08-2002
24	02-46/579-238	Adıyaman Merkez İlçe'de kaçak dolun yapan istasyonların 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren LPG Tüpgaz Bayileri Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'nin başvurusunda sözkonusu edilen uygulamaların 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	01-08-2002
25	02-47/587-240	Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (ASKİ)'nin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiasını içeren Ankara Sıhhi Tesisat, Kalorifer, H.G. Doğalgaz, İzolasyon ve Montajcılar Odası'nın şikayetine yönelik olarak soruşturma açılmasına gerek bulunmadı, şikayetin reddi.	08-08-2002
26	02-48/611-246	Demirören LPG Grubu şirketlerinin Ankara, Kayseri, Sivas, Trabzon illerindeki LPG otogaz pazarında aşırı fiyat indirimleri yoluyla hakim durumlarını kötüye kullandıkları ve bu şekilde pazardaki diğer firmaların faaliyetlerini zorlaştırdıkları yönündeki iddiaların ve ayrıca Milangaz'ın fiyat ayırmacılığı yaptığı iddiasının, 4054 sayılı Kanun uyarınca önaraştırma yapılmasını veya soruşturma açılmasını gerektirecek nitelikte olmadığı, dolayısıyla şikayetlerin ve bu konuda yapılmış olan tedbir taleplerinin reddi.	22-08-2002
27	02-48/622-247	Aktaş Elektrik A.Ş.'nin abonelik ile ilgili sorunlardan dolayı bazı işyerlerinin elektriğini kesmesi ile ilgili ve Borçlar Hukuku alanına girdiği anlaşılan başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	22-08-2002
28	02-48/623-248	Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kendisine bedelsiz olarak tahsis edilen taş ocaklarının diğer kamu kuruluşlarınca yapılan bilimum malzeme alımı ihalelerinde malzeme üretimi için kullanabileceğine dair taahhütname vermesi ile ilgili ve sözkonusu işlemin kamu kuruluşları arasında bir işlem olduğu anlaşılan başvuru konusunun	22-08-2002

		4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	
29	02-48/624-249	Urla Gıda Ltd. Şti.'nin, faaliyet alanı olan salamura ve konserve yapımında kullandığı sitrik ve asetik asit hammaddelerini temin ettiği Türkim Kimyevi Maddeler Ltd. Şti.'nin piyasa fiyatının çok üzerinde fiyat belirleyerek hakim durumunu kötüye kullandığı iddiasını içeren, Türkim Kimyevi Maddeler Ltd. Şti.'nin ilgili pazarda hakim durumda bulunmaması nedeniyle, dosya konusu iddialara yönelik olarak önaraştırma yapılmasına veya soruşturma açılmasına gerek olmadığı, şikayetin reddi.	22-08-2002
30	02-48/625-250	Pirselimoğlu Petrol'ün ülkemize sınır ticareti ile giren akaryakıt ürünlerinin bayi ağına bağlı olmayan akaryakıt istasyonları hakkındaki başvuru konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	22-08-2002
SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
31	02-48/626-251	Üniversite ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde yapılan ve ilgili kuruluşların kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere klima tesisatı ve buharlı nemlendirici gibi malzeme alım ve montajı için açılan ihalelere ilişkin olarak bir hakim durum bulunmadığı ve ilgili piyasalarda hissedilir ölçüde bir rekabet ihlali oluşmadığı anlaşılan başvuru konusu ile ilgili olarak 4054 sayılı Kanun kapsamında herhangi bir işlem yapılmasına gerek bulunmadığı, şikayetin reddi.	22-08-2002
32	02-48/627-252	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı hakkındaki başvurunun Devlet İhale Kanunu ve Kamu İhale Kanunu kapsamına girdiği, 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, talebin reddi.	22-08-2002
33	02-48/628-253	Öztürk Market sahiplerinin toptancılarla anlaşarak şikayetçinin marketine mal vermelerini engelledikleri iddiasına ilişkin olarak; 4054 sayılı Kanun kapsamında başvuru konusuna yönelik herhangi bir işlem yapılmasına gerek bulunmadığı.	22-08-2002
34	02-48/629-254	Ar-Kent Tatil Sitesi Yönetimi hakkında, ilgili piyasada rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı bir yönü bulunmadığı anlaşılan başvuru konusu uygulamanın 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	22-08-2002
35	02-48/630-255	Kırıkkale'deki ekmek fırınlarının aralarında anlaşarak rekabeti engelledikleri iddiasını içeren başvuru ile ilgili olarak, Kırıkkale Fırıncılar Odası'na ilde faaliyet gösteren fırıncıların şikayete konu uygulamalarına son vermeleri gerektiğinin bildirilmesinin Kırıkkale Valiliği'nden talep edilmesi.	22-08-2002
36	02-48/631-256	Malatya Valiliği hakkındaki başvurunun haksız rekabet ile ilgili olduğu ve mahkemeye intikal ettiği anlaşıldığından, 4054 sayılı Kanun kapsamında herhangi bir işlem yapılmasına gerek bulunmadığı, şikayetin reddi.	22-08-2002
37	02-49/634-257	Karbogaz Karbondioksit ve Kurubuz San. A.Ş.'nin bayileriyle yaptığı dağıtım sözleşmelerine ilişkin olarak yürütülen soruşturma sonucunda: Sözleşmelerin 4054 sayılı Kanun'a aykırı hükümleri olması nedeniyle para cezası verilmesi, bu sözleşmelerin bildirim tabi olmakla beraber bildirim yapılmayıpından dolayı Karbogaz Karbondioksit ve Kurubuz San. A.Ş.'ne ayrıca para cezası verilmesi; Karbogaz Karbondioksit ve Kurubuz San. A.Ş.'nin 9.7.1999 tarihi	23-08-2002

		itibariyle Yönetim Kurulu'nda görevli bulunan üyelerinin herbirine ayrı ayrı, verilen cezanın % 5'i oranında idari para cezası verilmesi; sakıncalı hükümlerinin düzeltilmesi koşuluyla, sözleşmelerin grup muafiyetinden yararlanabileceği; Karbogaz'ın müşterileriyle yaptığı tedarik sözleşmelerine ilişkin olarak: Sözleşmelerin Kanun'a aykırılık oluşturduğu; tedarik sözleşmelerinin "Sözleşme Süresi" başlıklı maddesinin içeriği nedeniyle, 2002/2 Sayılı "Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup	
SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		Muafiyeti Tebliği" kapsamında yer almadığı; sözleşmelerin bildirim tabi sözleşmeler olmakla beraber bildirim yapılmayışından dolayı Karbogaz Karbondioksit ve Kurubuz San. A.Ş.'ne para cezası verilmesi; ayrıca 7.1.1999 tarihi itibariyle Yönetim Kurulu'nda görevli bulunan üyelerinin herbirine ayrı ayrı, verilen cezanın % 5'i oranında idari para cezası verilmesi, özellikle 1997 yılından beri yapmış olduğu uzun süreli münhasır tedarik sözleşmeleri ve diğer eylemleriyle hakim durumunu kötüye kullandığı, ihlalin ağırlığı ve süresi dikkate alınarak Karbogaz Karbondioksit ve Kurubuz San. A.Ş.'ye para cezası verilmesi, ilgili ürün pazarında rekabetin korunması ve geliştirilmesi için tedarik ve dağıtım sözleşmelerinde gerekli düzeltmelerin yapılarak süresi içinde Rekabet Kurulu'na bildirilmesi.	
38	02-50/636-258	Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) ve Digital Platform İletişim A.Ş. (Digiturk)/ Atlas Yayıncılık ve Reklamcılık A.Ş. (Atlas) arasında Türkiye 1. Profesyonel Futbol Ligi maçlarının yayın haklarının devri konusunda 2.2.2001 tarihinde imzalanan "Sözleşme" ile ilgili olarak yürütülen soruşturma sonucunda: 4054 sayılı Kanun kapsamında bir ihlal olmadığı; ancak, halihazırda makul görünen sözleşme koşulları ileride yapılacak sözleşmelerde aynen korunsu dahi sözleşme hükümlerinin o günün pazar yapısı ve rekabet koşulları çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi, dolayısıyla, gelecekte imzalanması söz konusu olabilecek benzer sözleşmelerin, imzalanmadan önce incelenmek üzere Rekabet Kurulu'na bildirilmesi, gelecekteki yayın hakkı devirleri ile ilgili ihale şartnamesi taslağının, o tarihte geçerli olacak Yayın Talimatı ile birlikte Rekabet Kurulu'nun incelemesine sunulmasının yerinde olacağı, Digiturk/Atlas'ın eylemlerinin 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesi kapsamında bir ihlal oluşturup oluşturmadığı ile ilgili olarak, hakim durumun açık televizyon yayınları piyasasında kötüye kullanılmasının söz konusu olması sebebiyle Digiturk ve Atlas'ın Kanun'un 16. Maddesi uyarınca para cezası ile cezalandırılmaları, bu cezanın belirlenmesi aşamasında Işık İletişim Televizyon ve Yayıncılık A.Ş.'nin gayri safi gelirlerinin de Digiturk/Atlas'ın gayri safi gelirlerine eklenmesinin gerekmediği, daha önce 8.10.2001 tarih ve 01-48/485-M sayılı tedbir kararında ifade edildiği üzere, açık televizyon yayınları piyasasında (Türkiye 1. Futbol Ligi maçlarından görüntü yayınlama pazarı) meydana gelebilecek rekabet ihlallerini	28-08-2002

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		önlemek amacıyla, belirli şartların yerine getirilmesi ile birlikte herhangi bir yayın kuruluşu lehine ayrımcılık yapılması sonucunu doğuran eylemlerden kaçınılmasının taraflara bildirilmesi; aksi takdirde Kanun'un 16. ve 17. maddeleri uyarınca işlem yapılacağına taraflara hatırlatılması,	
		Digiturk/Atlas'ın görüntüleri paket halinde satmak yoluyla haber amaçlı görüntü teminini zorlaştırmasının, Türkiye 1. Profesyonel Futbol Ligi karşılaşmalarının yayın haklarını tek yayıncı olarak devralmakla Türkiye 1. Profesyonel Futbol Ligi karşılaşmalarının banda kaydedilmiş görüntüleri piyasasında sahip olunan hakim durumun açık televizyon yayınları piyasasında kötüye kullanılması anlamına gelmesi nedeniyle, Digital Platform İletişim A.Ş. ve Atlas Yayıncılık ve Reklamcılık A.Ş.'ne para cezası verilmesi.	
39	02-51/640-261	Urfa'daki çırçır fabrikası sahiplerinin anlaşarak pamuk alım fiyatlarını belirlemek suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettikleri iddiasına ilişkin olarak soruşturma açılmasına gerek bulunmadığı, şikayetin reddi.	29-08-2002
40	02-51/651-262	Sevil Parfümeri'nin Konak Pier Alışveriş Merkezi ile yaptığı taahhünameye dayanarak, Koza Kozmetik'in sözkonusu alışveriş merkezinde mağaza açmasına engel olduğu iddiasına yönelik olarak, başvuru konusu uygulamaların, Koza Kozmetik'in pazarda faaliyette bulunmasını engelleyecek nitelikte olmadığı, şikayetin reddi.	29-08-2002
41	02-51/652-263	Üçyıldız Otomotiv ve İnşaat San. Ltd. Şti.'nin ithal otogaz ve doğalgaz sistemlerine ilişkin şikayetin 4054 sayılı Kanun kapsamında bulunmadığı, şikayetin reddi.	29-08-2002
42	02-51/653-264	Tarım Kredi Kooperatifi hakkındaki şikayet konusu uygulamaların 4054 sayılı Kanun'un 4. ve 6. maddesi anlamında bir ihlal oluşturmadığı, dolayısıyla bir önaraştırma yapılması veya soruşturma açılmasına gerek bulunmadığı, şikayetin reddi.	29-08-2002
43	02-51/654-265	Ordu Esnaf ve Sanaatkarlar Odası tarafından 507 sayılı Esnaf ve Sanaatkarlar Kanunu'nun 125. maddesine dayanılarak tespit edilen taşıma ücret tarifesine riayet etmeyerek kendi taşıma ücretlerini belirleyen minibüscü esnafının bu eylemine ilişkin başvurunun, 4054 sayılı Kanun kapsamında bir ihlal oluşturmadığı, şikayetin reddi.	29-08-2002
44	02-51/656-266	Koç Allianz Hayat Sigorta A.Ş. hakkındaki şikayetin 4054 sayılı Kanun kapsamında bulunmadığı, şikayetin reddi.	29-08-2002
45	02-51/657-267	Türkiye Gazetesi hakkındaki şikayetin 4054 sayılı Kanun kapsamında bulunmadığı, şikayetin reddi.	29-08-2002
46	02-51/658-268	T.C. Güzler Sulama Birliği hakkındaki şikayetin 4054 sayılı Kanun kapsamında bulunmadığı, şikayetin reddi.	29-08-2002
47	02-52/667-271	Özhamurkar Otomotiv Ticaret ve San. A.Ş. ile Castrol Madeni Yağlar Sanayi ve Ticaret A.Ş. arasında yapılmış olan "Bayilik Sözleşmesi"nin, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'a ve 1997/4 sayılı Tebliğ'e aykırı olduğu ve ayrıca Castrol'ün hakim durumda bulunmasından dolayı yapılan sözleşme vasıtasıyla bu hakim	05-09-2002

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		durumun kötüye kullanıldığı iddiasını içeren olarak 4054 sayılı Kanun uyarınca önaraştırma yapılmasına veya soruşturma açılmasına gerek olmadığı, şikayetin reddi.	
48	02-52/669-272	Telsim Mobil Telekomünikasyon A.Ş.'ne tahsis edilmiş olan bazı numaralara Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. ve İş-Tim Telekomünikasyon Hizmetleri A.Ş.'den gelen aramalar engellenerek, 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un ihlal edildiğine ilişkin şikayetin reddi ve ilgisi nedeniyle söz konusu şikayetin Telekomünikasyon Kurumu'na gönderilmesi.	05-09-2002
49	02-52/678-273	"Chesterfield" marka sigaralarda müslümanlığın sembolü olan cami resminin kullanılmasının tüketicileri rahatsız ettiği iddiasını taşıyan şikayet konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	05-09-2002
50	02-52/679-274	Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın aldığı bir kararla Bursaray'ı toplu taşımacılık alanında tekel haline getirerek 4054 sayılı Kanun'u ihlâl ettiği iddiasını taşıyan şikayet konusunun 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	05-09-2002
51	02-53/685-278	Yonga ve lif levha üreticilerinin satış fiyatını birlikte belirlemek suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlal edip etmediklerinin tespitine yönelik olarak yürütülen soruşturma sonucunda: Çamsan Ağaç San. ve Tic. A.Ş., Dekor Orman Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti., Devrektaş Devrek Orman Ürünleri San. ve Tic. A.Ş., Divapan Entegre Ağaç Panel San. ve Tic. A.Ş., Düzsan Düzce Birlik Orman Ürünleri San. ve Tic. A.Ş., Kastamonu Entegre Ağaç San. ve Tic. A.Ş., Mastaş Mudurnu Abant Sunta San. ve Tic. A.Ş., Orma Orman Mahsulleri İntegre San. ve Tic. A.Ş., SFC Entegre Orman Ürünleri San. Tesis. ve Tic. A.Ş., Yıldız Sunta MDF Orman Ürünleri San. Tesis. ve Tic. A.Ş., Yontaş Yonga Levha San. ve Tic. A.Ş.'nin, 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi ile hukuka aykırı ilan edilen ve yasaklanan eylemleri gerçekleştirmeleri sebebiyle Kanun'un 16. maddesinin 2. fıkrası gereği cezalandırılmaları ve 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini anlaşma yoluyla ihlâl ettikleri tespit olunan soruşturma kapsamındaki teşebbüslere ve yanısıra Yonga Levha Sanayicileri Derneği'ne, bundan sonra rekabetin tesisi yönünde yerine getirilmesi ya da kaçınılması gereken uygulamalar bakımından, rekabete aykırı eylemleri tekrarlamamaları gereğinin, yine aynı Kanun'un 9. maddesinin 1. fıkrası uyarınca bildirilmesi; aksi takdirde 4054 sayılı Kanun'un 17. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi ve 2002/1 sayılı Tebliğ uyarınca süreli para cezası ile cezalandırılacaklarının hatırlatılması.	06-09-2002
52	02-56/697-281	GSM cep telefonu piyasasında faaliyet gösteren Eko İletişim İnşaat Turizm ve Tic. Ltd. Şti., Teleses Elektronik Haberleşme Ürünleri Ltd. Şti., Teknoteks Elektronik Tic. ve San. Ltd. Şti., Denkel İletişim Hizmetleri Ltd. Şti., Baltürk Elektronik Ticaret ve Sanayi A.Ş. ile Şengüller Ticaret'in ortaklarının şahsen, Panatel Pazarlama A.Ş.'nin tüzel kişi olarak 24 Kasım 2000	19-09-2002

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		<p>tarihinde kurdukları Netcell İletişim Hizmetleri A.Ş. rekabet hukuku anlamında işbirliği doğuran bir ortak girişim ve şirket kuruluş ana sözleşmesi de 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi kapsamında bir anlaşma olduğu; bu ortak girişimin kuruluş sözleşmesinin süresi içinde Kurul'a bildirilmesi gerektiği halde bu yükümlülüğün yerine getirilmemesinden dolayı Eko İletişim İnşaat Turizm ve Tic. Ltd. Şti., Teleses Elektronik Haberleşme Ürünleri Ltd. Şti., Teknoteks Elektronik Tic. ve San. Ltd. Şti., Denkel İletişim Hizmetleri Ltd. Şti., Baltürk Elektronik Ticaret ve Sanayi A.Ş., Şengüller Ticaret ve Panatel Pazarlama A.Ş.'nin herbirine para cezası uygulanması; adı geçen teşebbüslerin yönetim organlarında bildirim yükümlülüğü bulunan dönemde yer alan kişilere de sözkonusu cezanın %5'i oranında olmak üzere ayrı ayrı para cezası uygulanması; Netcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin kuruluş sözleşmesine ilişkin menfi tespit/muafiyet başvurusunun değerlendirilmesi sonucunda sözkonusu anlaşmaya 26.08.2002 tarihinden itibaren 5 yıl süre ile bireysel muafiyet tanınması; Netcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin kuruluşundan önaraştırma süresine kadar olan dönemde Netcell'in ve ortaklarının ilgili ürün pazarındaki davranışlarının rekabeti kısıtlayıcı nitelikte olmaması nedeniyle ilgili teşebbüsler hakkında soruşturma açılmasına gerek olmadığı; Netcell İletişim Hizmetleri A.Ş. ile Siemens Sanayi ve Ticaret A.Ş. arasındaki distribütörlük sözleşmesine ilişkin menfi tespit/muafiyet başvurusunun değerlendirilmesi sonucunda, sözleşmeye menfi tespit verilemeyeceği ve bildirim tabi bir anlaşma olmasına rağmen süresi içinde bildirilmemesi sebebiyle anlaşmanın taraflarına para cezası verilmesi ve taraf teşebbüslerin yönetim organlarında bildirim yükümlülüğünün bulunduğu dönemde yer alan kişilere de söz konusu cezanın %5'i oranında olmak üzere ayrı ayrı para cezası uygulanması; Netcell İletişim Hizmetleri A.Ş. ile Siemens Sanayi ve Ticaret A.Ş. arasındaki distribütörlük sözleşmesinin sakıncalı hükümlerinin değiştirilmesi koşuluyla, ilgili sözleşmenin grup muafiyetinden yararlanabileceği; bu koşulların süresi içinde yapılarak ilgili belgelerin Kurum'a sunulması; aksi takdirde sözleşmenin geçersiz olacağı ve Kurulumuzca öngörülen düzeltmeler yapılmadan uygulamaya devam edilmesi halinde haklarında soruşturma açılacağına taraflara bildirilmesi.</p>	
53	02-56/699-283	<p>Ege bölgesi yaprak tütün piyasasında alıcı konumunda bulunan 14 teşebbüsün biraraya gelerek tütün üreticisi ile yaptıkları sözleşmelerle alım şartlarını ve fiyatlarını birlikte tespit edip uygulamak suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlâl ettikleri iddiasına yönelik olarak soruşturma açılmasına gerek bulunmadığı, şikayetin reddi; diğer yandan, önaraştırmada ulaşılan sonuçlardan Tütün, Tütün Mamülleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu'nun bilgilendirilmesi.</p>	19-09-2002
SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ

54	02-57/731-290	Haber Türk televizyon kanalı hakkında yapılan başvuru konusu uygulamaların, ilgili piyasada rekabeti önemli ölçüde engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı bir etkisi olmadığı kanaati ile, 4054 sayılı Kanun kapsamında işlem yapılacak nitelikte olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
55	02-57/732-291	Ticket Restaurant (Accor Services Türkiye) ve Sodexho Pass Türkiye hakkında yapılan başvuru konusu uygulamaların, ilgili piyasada rekabeti önemli ölçüde engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı bir etkisi olmadığı kanaati ile, 4054 sayılı Kanun kapsamında işlem yapılacak nitelikte olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
56	02-57/733-292	Kıraliler Ayakkabıcılık San. ve Tic. A.Ş. hakkındaki başvuru konusu uygulamaların 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
57	02-57/734-293	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ana faaliyetlerini yürütürken kullandığı ekipmanların ihtiyacı olan rulman ve elemanlarını satın almak üzere açtığı ihalenin koşullarını belirleyen ve şikayet konusu sınırlandırmayı içeren "Rulman ve Elemanları Teknik Şartnamesi"nin 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamında olduğu; dolayısıyla başvuru konusu uygulamaların 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
58	02-57/735-294	Yalova SEYAHAT hakkındaki başvuru konusu uygulamaların 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
59	02-57/736-295	Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde şehirlerarası yolcu taşımacılığı yapan otobüs firmaları hakkındaki başvurunun; karayolu ile yolcu taşımacılığı sektöründe değişik illerde faaliyet gösteren teşebbüslerin aralarında anlaşarak ortak fiyat belirlemek suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettikleri iddiaları ile Kurumumuza intikal eden başvurular dolayısıyla; ilgili sektörde faaliyet gösteren teşebbüslerin etkin rekabet şartlarında rekabet etmelerinin sağlanması ve ağır bir rekabet ihlali olan fiyat anlaşmaları yapmalarının önüne geçilmesi amacıyla, ilgili taşımacılık firmalarının bilgilendirilmesi ve uyarılmaları yönünde Ulaştırma Bakanlığı'nın bilgilendirilmesine ilişkin 6.6.2002 tarih, 02-36/409-173 sayılı Kurul kararı kapsamında değerlendirilmesi, bu nedenle bu aşamada herhangi bir işlem yapılmasına gerek olmadığı.	27-09-2002
60	02-57/737-296	Mudanya Belediyesi hakkındaki başvuru konusu uygulamaların 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
61	02-57/738-297	T.C. Kültür Bakanlığı hakkındaki başvuru konusu uygulamaların 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
62	02-57/739-298	Gaziantep İli Telekom Müdürlüğü hakkındaki başvuru konusu uygulamaların 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
63	02-57/740-299	Noda Paz. Turizm Dış Tic. İnş. ve Tic. Ltd. Şti. hakkındaki şikayet konusu uygulamanın, 4054 sayılı Kanun'un 4. ve 6. maddesi kapsamında bir ihlal oluşturmadığı, dolayısıyla bir önaraştırma yapılmasına veya soruşturma açılmasına gerek bulunmadığı,	27-09-2002

		şikayetin reddi.	
64	02-57/741-300	Özyer Turizm A.Ş. hakkındaki başvuru konusu uygulamaların, ilgili piyasada rekabeti önemli ölçüde engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı bir etkisi olmadığı kanaati ile, 4054 sayılı Kanun kapsamında işlem yapılacak nitelikte olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
65	02-57/742-301	Bankalar ve sigorta şirketleri hakkındaki başvuru konusu uygulamaların, ilgili piyasada rekabeti önemli ölçüde engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı bir etkisi olmadığı kanaati ile, 4054 sayılı Kanun kapsamında işlem yapılacak nitelikte olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
66	02-57/743-302	Nisan Dersanesi hakkındaki başvuru konusu uygulamaların 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
67	02-57/744-303	Metro Turizm A.Ş., Nilüfer Turizm A.Ş., Kamil Koç Turizm A.Ş. ve Hidayet Turizm A.Ş. hakkındaki şikayetin; karayolu ile yolcu taşımacılığı sektöründe değişik illerde faaliyet gösteren teşebbüslerin aralarında anlaşarak ortak fiyat belirlemek suretiyle 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettikleri iddiaları ile Kurumumuza intikal eden başvurular dolayısıyla; ilgili sektörde faaliyet gösteren teşebbüslerin etkin rekabet şartlarında rekabet etmelerinin sağlanması ve ağır bir rekabet ihlali olan fiyat anlaşmaları yapmalarının önüne geçilmesi amacıyla, ilgili taşımacılık firmalarının bilgilendirilmesi ve uyarılmaları yönünde Ulaştırma Bakanlığı'nın bilgilendirilmesine ilişkin 6.6.2002 tarih, 02-36/409-173 sayılı Kurul kararı kapsamında değerlendirilmesi, bu nedenle bu aşamada herhangi bir işlem yapılmasına gerek olmadığı, şikayetin reddi.	27-09-2002
68	02-57/748-304	Dalsan Alçıtaşı Sanayi ve Ticaret A.Ş., Doğan Alçı Panel Üretim Sanayi İthalat İhracat Pazarlama Ticaret A.Ş., Tepe-Knauf İnşaat ve Yapı Elemanları Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve ABS Alçı ve Blok Sanayi A.Ş. tarafından 4054 sayılı Kanun'un ihlal edilip edilmediğinin tespitine yönelik olarak yürütülen soruşturma sonucunda: Hakkında soruşturma yürütülen tarafların kurucusu oldukları Madinsan A.Ş.'nin ana sözleşmesi ve faaliyetleri dolayısıyla Dalsan Alçıtaşı Sanayi ve Ticaret A.Ş., Doğan Alçı Panel Üretim Sanayi İthalat İhracat Pazarlama Ticaret A.Ş., Tepe-Knauf İnşaat ve Yapı Elemanları Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile ABS Alçı ve Blok Sanayi A.Ş.'nin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesini ihlal etmedikleri, 4054 sayılı Kanun hükümlerine aykırı bir eylem tespit olunmadığından, haklarında soruşturma yürütülen teşebbüslere yönelik olarak cezai işlem uygulanmasına gerek bulunmadığı.	27-09-2002

MENFİ TESPİT/MUAFİYET

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
1	02-45/533-221	Philip Morris Sabancı Pazarlama ve Satış A.Ş.'nin sigara satış noktalarıyla raf ünitelerine ilişkin olarak akdettiği sözleşmelerin bildirimde tâbi oldukları; bu sözleşmelerden rekabet hukuku	25-07-2002

		bakımından sakıncalı olan bazı hükümlerin çıkarılması; bu koşulların yerine getirilmesi için kararın tebliğinden itibaren ilgili taraflara 60 gün süre verilmesi ve öngörülen düzeltmelerin yapıldığının bu süre içerisinde Kurum'a belgelenmesi; aksi takdirde anlaşmaların geçersiz olacağına, Kurulumuzca öngörülen düzeltmeler yapılmadan uygulamaya devam edilmesi halinde haklarında soruşturma açılacağına ilgili taraflara bildirilmesi; bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyen Philip Morris Sabancı Pazarlama ve Satış A.Ş.'ne idari para cezası verilmesi, adı geçen teşebbüsün yönetim kurulunda söz konusu anlaşmanın uygulandığı dönemde görev alan kişilere de verilen cezanın %10'u oranında ayrı ayrı para cezası verilmesi.	
2	02-46/565-231	Temsa Termomekanik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile çeşitli teşebbüsler arasında imzalanan "İşletme Devri Sözleşmesi", "İşletmecisi Sözleşmesi", "Ticari Araç Yetkili Servis Sözleşmesi", "Motorlu Araç Yetkili Servis Sözleşmesi", "Ticari Araç Yetkili Satıcı ve Servis Sözleşmesi", "Motorlu Araç Yedek Parça Yetkili Satıcı ve Servis Sözleşmesi" isimli anlaşmaların motorlu araçların yedek parçalarının sağlanmasına ve servis hizmetlerinin yürütülmesine yönelik dikey anlaşmalar olduğu, bu çerçevede anlaşmaların Rekabet Kurumu'nun 14.07.2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2002/2 sayılı "Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği" hükümlerine uygun olduğu ve dolayısıyla 1997/6 sayılı "Rekabet Kurumu Teşkilatının Oluşturulmasından Sonra Teşebbüslerin ve Teşebbüs Birliklerinin 4054 Sayılı Kanun'dan Doğan Hak ve Yükümlülüklerine İlişkin Tebliği" uyarınca Kurumumuza bildirilen bu anlaşmaların adı geçen tebliğ kapsamında grup muafiyetinden yararlandığı.	01-08-2002
3	02-47/588-241	Beğendik Mağaza İşletmeleri Ticaret Sanayi A.Ş.'nin Ankara Etlük ve Akköprü semtlerinde bulunan mağazalarının işletiminin Adese Alışveriş Merkezleri ve Ticaret A.Ş. tarafından devralınması işlemine Kanun'un 8. maddesi uyarınca menfi tespit belgesi verilmesi.	08-08-2002
4	02-48/610-245	Ssangyong Motor Company ile Sanko Otomotiv Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş. arasında akdedilen "Distribütörlük Anlaşması"nın 1998/3 sayılı Motorlu Taşıtlar Dağıtım ve Servis Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında bir anlaşma olarak grup muafiyetinden yararlandığı.	22-08-2002

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
5	02-51/637-259	Gillette Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından Perma-Sharp Çelik Sanayi A.Ş., Permatik Çelik ve Plastik Sanayi A.Ş., Keskin Çelik ve Plastik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile Kromatik Çelik ve Plastik Sanayi A.Ş.'ni devralınması ile ilgili olarak talep edilen menfi tespit belgesinin verilmesi.	29-08-2002
6	02-57/727-289	Glaxo Wellcome Plc. ile P.N. Gerolymatos S.A. arasında 12.07.2001 tarihinde akdedilen, SEPTRİN ve	27-09-2002

		BASISCREAM'in Türkiye Cumhuriyeti'nde Alım Satımına İlişkin Anlaşma'ya menfi tespit belgesi verilmesi.	
--	--	--	--

BİRLEŞME VE DEVRALMALAR

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
1	02-43/503-208	Tire Kutsan Oluklu Mukavva Kutu ve Kağıt San. A.Ş.'nin, Bomsaş Mukavva San. ve Tic. A.Ş.'ni devralması işleminin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesine dayanılarak çıkartılan 1997/1 sayılı Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ kapsamında izne tabi bir devralma işlemi	11-07-2002

		olmadığı.	
2	02-43/504-209	Emsan Emaye Tel Sanayi A.Ş., Kavi Kablo ve Emaye Bobin Teli Sanayi A.Ş., Botel Bobin Teli Kablo San. ve Tic. A.Ş ile Bektaş Bakır Emaye Kablo San. ve Tic. A.Ş.'nin, faaliyetlerini Bemka Emaye Bobin Teli ve Kablo San. A.Ş. adında bir ortak girişim çatısı altında birleştirmeleri işleminin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesine dayanılarak çıkartılan 1997/1 sayılı Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ kapsamında izne tabi bir devralma işlemi olduğu, başvuru konusu ortak girişim işlemine izin verilmesi.	11-07-2002
3	02-44/519-214	Koç Finansal Hizmetler A.Ş.'de bulunan Rahmi M. KOÇ, Suna KIRAÇ, Semahat ARSEL, Sevgi GÖNÜL, Koç Holding ve Temel Ticaret ve Yatırım A.Ş.'ye ait toplam %50 oranında hissenin UniCredito Italiano S.p.A'ya devredilmesine izin verilmesi.	18-07-2002
4	02-44/520-215	Andersen lisansı ile faaliyet gösteren A.A. Aktif Analiz Serbest Muhasebecilik Mali Müşavirlik A.Ş. ve Ernst&Young lisansı ile faaliyet gösteren Önce Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.'nin faaliyetlerine son vererek Ernst&Young lisansı ile faaliyet göstermek üzere yeni bir şirket kurmaları işleminin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesine dayanılarak çıkartılan 1997/1 sayılı Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ kapsamında izne tabi bir devralma işlemi olmadığı.	18-07-2002
5	02-44/521-216	Lamb Weston Holland B.V. ve Doğu Holding A.Ş.'nin Lamb Weston Doğu Patates San. ve Tic. A.Ş. üzerindeki hisselerinin Belgin GÖMEÇ tarafından devralınmasına izin verilmesi.	18-07-2002
6	02-44/522-217	Elektra Bregenz GmbH ve Elektra Bregenz AG şirketlerinin Arçelik A.Ş. tarafından devralınması işleminin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesine dayanılarak çıkartılan 1997/1 sayılı Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ kapsamında izne tabi bir devralma işlemi olmadığı.	18-07-2002

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
7	02-45/531-220	Koç Fiat Kredi Tüketici Finansmanı A.Ş.'nin %51 hissesinin Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş. tarafından devralınması işleminin 1997/1 sayılı Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ'in birleşme veya devralma sayılan halleri düzenleyen 2. maddesi kapsamında yer almadığı ve dolayısıyla Kurul'a izin için bildirilmesine gerek olmadığı.	25-07-2002
8	02-46/562-228	General Motors Corporation tarafından Daewoo Motors Co. Ltd.'nin belirli mal varlığının devralınması işlemine izin verilmesi.	01-08-2002

9	02-47/584-239	White Cap Europe GmbH'den Schmalbach-Lubeca Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.'nin hisselerinin % 99,99'unun Amcor UK tarafından devralınmasına izin verilmesi.	08-08-2002
10	02-47/590-242	Andersen Lisansı ile faaliyet gösteren Erdikler Eratalar Yeminli Mali Müşavirlik Anonim Şirketi ile Ernst&Young Lisansı ile faaliyet gösteren Denver Yeminli Mali Müşavirlik Anonim Şirketi'nin faaliyetlerine son vererek Ernst&Young lisansı ile faaliyet göstermek üzere yeni bir şirket kurmaları işleminin tarafların ilgili ürün pazarındaki ciroları yönüyle, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 7. maddesi ve 1997/1 sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" kapsamında izne tabi bir işlem olmadığı.	08-08-2002
11	02-47/601-243	Tirsan Lemförder Aks Modülleri San. ve Tic. A.Ş. hisselerinin ZF Lemförder Metallwaren AG tarafından satın alınması işleminin 4054 sayılı kanun'un 7. maddesi ve bu maddenin son fıkrasına dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" hükümlerine göre bildirim tabi bir işlem olmadığı.	08-08-2002
12	02-48/608-244	Karin Gıda San. ve Tic. A.Ş.'nin Balın Şekerleme ve Gıda Maddeleri Tic. ve San. A.Ş.'ni devralması işleminin, tarafların ilgili ürün pazarındaki toplam pazar payları ve ciroları yönüyle, 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesine dayanılarak çıkarılan 1998/2 sayılı Tebliğ ile değişik 1997/1 sayılı 'Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ'in 4. maddesindeki eşiklerin altında kalması dolayısıyla anılan işlemin Rekabet Kurulu'ndan izin alınması gereken bir işlem olmadığı.	22-08-2002
13	02-51/638-260	The Goodyear Tire&Rubber Company'nin Koç Grubu'nun Goodyear Lastikleri T.A.Ş.'de bulunan hisselerini devralması işleminin, 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu Kanun'a dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı 'Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ kapsamında olmadığı.	29-08-2002
SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
14	02-52/662-269	Renal Tedavi Sistemleri A.Ş.'nin %80 ve Rentıp Özel Sağlık Hizmetleri Şirketi'nin %1'inin Eczacıbaşı-Baxter ortak girişiminin bağlı teşebbüsü olan RTS Renal Tedavi Hizmetleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından satın alınmasına koşullu olarak izin verilmesi.	05-09-2002
15	02-52/666-270	Deitermann Mimsan Yapı Kimyasalları A.Ş.'ye ait "Addiment" markasının ve bu markaya ait müşteri portföyünün Sika Yapı Kimyasalları A.Ş. tarafından devralınmasına izin verilmesi.	05-09-2002
16	02-52/680-275	Dragoco&Gerberding Co. ve Haarman&Reimer GmbH'in, Isis Vermögensverwaltung GmbH aracılığı ile EQT Northern Europe LTD. tarafından devralınması işleminin 1997/1 sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" kapsamında olmadığı.	05-09-2002

17	02-52/681-276	Gübretaş Gübre Pazarlama ve Terminal A.Ş.'nin, Gübre Fabrikaları Türk A.Ş. tarafından devralınması işleminin 1997/1 sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" kapsamında bir işlem olmadığı.	05-09-2002
18	02-52/683-277	Benkar Tüketici Finansmanı ve Kart Hizmetleri A.Ş.'nin %99.9 oranındaki hisselerinin HSBC Bank A.Ş. tarafından devralınması işlemine koşullu izin verilmesi.	05-09-2002
19	02-56/691-279	Fiat S.p.A.'nin kontrol ettiği Teksid S.p.A.'nin tüm dünyadaki alüminyum işinin Questor Partners Bermuda L.P. tarafından devralınması işlemi çerçevesinde; Cevher Döküm Sanayi A.Ş.'nin ortaklarından olan Teksid Alüminyum S.p.A.'nin TK Alüminyum Italy S.r.l. tarafından devralınması nedeniyle, Cevher Döküm Sanayi A.Ş.'deki %30'luk hissenin dolaylı olarak devralınması işlemine izin verilmesi.	19-09-2002
20	02-56/692-280	%74,62 oranındaki hisseye sahip olan Batıçim A.Ş.'nin Batisöke T.A.Ş.'nin en büyük ortağı konumunda olduğu ve dolayısıyla kontrolünü elinde bulundurduğu dikkate alındığında; Batisöke T.A.Ş.'nin Batıçim A.Ş.'ne ait Çavdır Öğütme ve Paketleme Tesisi'ni devralması işleminin, 4054 sayılı Kanun'un 7 nci maddesi ve bu Kanun'a dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" kapsamında izne tâbi bir işlem olmadığı.	19-09-2002
21	02-56/698-282	Kar Gıda ve Ticaret A.Ş. ile Kar Gıda'nın kontrol etmekte olduğu Pers Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin, Kraft Foods International, Inc. tarafından devralınması işlemine ve Sözleşme'nin 7.06 maddesinde öngörülen 3 yıllık rekabet yasağına izin verilmesi.	19-09-2002
22	02-56/701-284	Ekspres Yatırım Menkul Değerler A.Ş. hisselerinin %78,02'sinin Denizbank A.Ş. ve Deniz Yatırım Menkul Kıymetler A.Ş. tarafından devralınmasına izin verilmesi.	19-09-2002

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
23	02-57/715-285	Cereol S.A'nın %54,69 oranındaki hisselerinin Bunge Limited tarafından devralınmasına izin verilmesi	27-09-2002
24	02-57/717-286	BNET İletişim Hizmetleri A.Ş. tarafından COMNET İletişim Hizmetleri ve Tic. A.Ş.'nin hisselerinin tamamının devralınmasına izin verilmesi.	27-09-2002
25	02-57/718-287	PwC International Limited grubu içerisinde yer alan ve danışmanlık ve teknoloji hizmetleri alanında faaliyet gösteren şirketlerin, International Business Machine Corporation tarafından devralınmasına izin verilmesi.	27-09-2002
26	02-57/719-288	Sentim Bilişim Teknolojileri Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile İndeks Bilgisayar Sistemleri Mühendislik Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin ortaklaşa kurdukları Decodo A.Ş.'ne izin verilmesi.	27-09-2002

SEÇİLMİŞ KARARLAR

	<u>Karar Tarihi</u>	<u>Karar No</u>
• Armada Novell/Beyaz İletişim	29.05.2001	01-25/238-61
• Gözlükçü Dernekleri	31.08.2001	01-42/424-107
• Garanti Koza İnş.San/Balfour Beatty	03.08.2000	00-29/307-174
• Arçelik A.Ş.	08.05.2001	01-22/199-55

Dosya Konusu: Armada Bilgisayar Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (Armada A.Ş.)'nin, Novell İtalya ve Novell Inc. (ABD) ile birlikte Beyaz İletişim Sistemleri Dış Ticaret ve Sanayi Limited Şirketi (Beyaz Ltd. Ş.) tarafından yapılan paralel ithalatı engellemek ve hakim durumunu kötüye kullanmak suretiyle 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'u ihlal ettiği iddiasıyla açılan soruşturmaya ilişkin nihai karardır.

Dosya Sayısı : D2/2/I.S. - 99/4 (Soruşturma)

Karar Sayısı : 01-25/238-61

Karar Tarihi : 29.5.2001

TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU

Üyeler : Dr. Kemal EROL (II.Başkan), İsmet CANTÜRK, Necdet KARACEHENNEM, A. Ersan GÖKMEN, R. Müfit SONBAY, Kubilay ATASAYAR, Murat GENCER

SORUŞTURMA HEYETİ

Başkan : R. Müfit SONBAY

Raportörler : Ilgaz SARIOĞLU, Ferhat TOPKAYA, İbrahim AYDEMİR

ŞİKAYET EDEN

Beyaz İletişim Sistemleri Dış Ticaret ve Sanayi Limited Şirketi
Barbaros Bulvarı, Akdoğan Sok., No:36/11, Beşiktaş/İSTANBUL
Vekili: Av. Haluk İnanıcı
Bahariye Cad., No:73/2, Sabiha Esen Apt., Kadıköy/İSTANBUL

HAKKINDA SORUŞTURMA YAPILAN

Armada Bilgisayar Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
Merkez Mah. Abide-i Hürriyet Cad. No:286/1 Şişli/İSTANBUL
Temsilcisi: Prof. Dr. Arif Esin
Akaretler Sıraevleri, Spor Caddesi No:67 Beşiktaş/İSTANBUL

İDDİALARIN ÖZETİ

Beyaz Ltd. Ş.nin şikayet dilekçesinde aşağıdaki bilgi ve iddialara yer verilerek gereğinin yapılması istenmiştir.

- Kendilerinin Novell Inc. (ABD) firması tarafından üretilen bilgisayar programlarını bu firmanın distribütörlerinden ithal ederek Türkiye piyasasına sattıkları,
- Novell Inc. firmasının ürünü olan Netware 4-x Software lisansının ABD'nin telif hakları kanunları, ve uluslararası telif hakları anlaşmaları ile korunduğu, yazılım ve dokümantasyonun mülkiyet ve kullanımının bu lisansta tanımlanan sınırlamalara tabi olduğu,

- Novell Inc. (ABD) firmasının Avrupa ve Türkiye distribütörü olduğunu söyleyen Novell İtalya ofisi ve Armada A.Ş.'nin aralarında anlaşarak, Beyaz Ltd. Ş. aleyhine bir kampanya başlattıkları, çeşitli yayın organlarında (bilgisayar dergilerinde) ilanlar vererek; Beyaz Ltd. Ş.'nin satmış olduğu "Novell Beyaz Kutu Bilgisayar Programları"nın lisanssız olduğu, desteklenmediği, şaibeli olduğu ve söz konusu ürünleri bu firmanın ithal edemeyeceği, ayrıca Armada "Sticker"ı (amblemi) taşımayan Novell ürünlerinin gerçek Novell ürünleri olmadığı ve (Beyaz Ltd. Ş. tarafından) verilen seri numaralarının Novell İtalya tarafından onaylanmadığı, dolayısıyla bu ürünlerin sahte olduğu şeklinde beyanlarda bulunulduğu,
- Bu haksız fiillere ilişkin Beyaz Ltd. Ş.'nin, verilen seri numaralarının Novell Inc. (ABD) firması tarafından onaylandığını belgelediği, bahsedilen tarzdaki ilanların ticari itibarını zedelediği gerekçesiyle açılan davadaki istekleri haklı görülerek Armada A.Ş.'nin ilan vermiş olduğu dergilerde tekzip yayımlanmasına ilişkin karar verildiği,
- Beyaz Ltd. Ş. ile Armada A.Ş. arasındaki bu hukuk savaşı sürerken Armada A.Ş. yetkilisi M... G...'in paralel ithalatın yasak olduğuna dair beyanlarda bulunarak Armada A.Ş. dışında hiçbir firmanın Novell ürününü Türkiye'ye getiremeyeceğini ifade ettiği,
- Tüm bu işlemlerin, Armada A.Ş. ile Novell İtalya firmalarının aralarında anlaşarak fiyat tekeli oluşturduklarının ve hakim durumlarını kötüye kullandıklarının göstergesi olduğu

belirtilmiştir.

DOSYA EVRELERİ

1- Beyaz Ltd. Ş.'nin şikayet dilekçesi 14.1.1998 tarih ve 70-20 sayı ile Rekabet Kurumu kayıtlarına girmiştir.

2- Şikayet dilekçesi üzerine hazırlanan 17.3.1998 tarih ve D1/Ş.Y.-98/5 sayılı İlk İnceleme Raporu, Rekabet Kurulu'nun 19.3.1998 tarih ve 57/17 sayılı toplantısında görüşülmüş, Kanun'un 40/1 ve Rekabet Kurumu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 55/1. maddeleri uyarınca önaraştırma yapılmasına karar verilmiştir.

3- Önaraştırma sonucunda düzenlenen 4.10.1999 tarih ve D2/2/I.S.-99/4 sayılı Önaraştırma Raporu, Rekabet Kurulu'nun 30.11.1999 tarihli toplantısında görüşülmüş ve 99-55/590-377 sayılı karar ile,

- Armada A.Ş.'nin; Novell İtalya adına, Beyaz Ltd. Ş. aleyhinde, tüketicilerde bu firmanın satışını yaptığı Novell ürünlerinin orijinal

olmadığı izlenimine kapılmalarına sebep olacak türde reklam kampanyaları düzenlediği,

- Armada A.Ş. ve Novell firmaları tarafından çekilen ihtarlarla, Beyaz Ltd. Ş.nin, Novell ürünlerinin satışına son vermesi yönünde baskı yaptığı,
- Armada A.Ş. Genel Müdürü Mustafa Güven'in "paralel ithalat"ın yasak olduğuna dair basına yaptığı açıklamalarla, Beyaz Ltd. Ş.nin kanuna aykırı faaliyette bulunduğu intibai uyandırarak, firmanın tüketicilere karşı itibarını ve güvenilirliğini yitirmesine sebep olduğu,
- Armada A.Ş.nin, Novell Inc. (USA) ve Novell İtalya Ofisi ile birlikte Beyaz Ltd. Ş.nin, Novell ürünlerini ithal etmesini engellemeye çalıştığı ve bu engellemenin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesinin (d) bendinde yer alan "rakip teşebbüslerin faaliyetlerinin zorlaştırılması, kısıtlanması..." şeklindeki hükmüne aykırı olduğu,
- Dosya üzerinden yapılan incelemelerden ve önaraştırma sürecinde yapılan yüzyüze görüşmelerden Armada A.Ş.nin, ilgili dönemde ağ (network) işletim yazılımı piyasasında hakim durumda olabileceği ve bu hakim durumu fahiş fiyat uygulayarak kötüye kullanmış olabileceği

yönündeki raportör tespitleri göz önüne alınarak Armada Bilgisayar Sanayi ve Ticaret A.Ş. hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına karar verilmiştir.

4- Bu karar üzerine, 15.12.1999 tarihinde, Kanun'un 43/2. maddesi uyarınca ilgili teşebbüse soruşturma açıldığına dair bildirimde bulunulmuş, 17.12.1999 tarihinde söz konusu karara ilişkin tebligatı alan Armada A.Ş.nin ilk yazılı savunması 17.1.2001 tarih ve 168 sayı ile Kurum kayıtlarına girmiştir.

5- Kurul'un 30.5.2000 tarihinde aldığı kararla 4054 sayılı Kanun'un 43/1. maddesi uyarınca soruşturmanın süresi 6 ay uzatılmıştır.

6- Soruşturma Heyeti'nce tamamlanan 30.11.2000 tarih ve SR/00-15 sayılı Soruşturma Raporu, Kanun'un 45/1. maddesi uyarınca Kurul üyeleri ile ilgili teşebbüse 5.12.2000 tarihinde gönderilmiş ve ilgili teşebbüs Soruşturma Raporu'nu 6.12.2000 tarihinde tebellüğ etmiştir.

7- Soruşturma Raporu'nun tebliğini takiben, hakkında soruşturma yürütülen teşebbüs, 12.12.2000 tarih ve 5108 sayılı başvurusu ile, Kanun'un 45. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca savunma sürelerinin 30

gün uzatılmasını talep etmiş, bu talep Kurul'un 21.12.2000 tarih ve 00-50 sayılı toplantısında görüşülerek kabul edilmiştir.

8- Hakkında soruşturma yürütülen teşebbüsün ikinci savunması 30.1.2001 tarihinde Kurum'a intikal etmiştir.

9- Soruşturma Heyeti'nin hazırladığı, 14.2.2001 tarihli ek yazılı görüş, Kanun'un 45/2. maddesi uyarınca Kurul üyeleri ile ilgili teşebbüse gönderilmiş ve ilgili teşebbüs 20.3.2001 tarihinde ek yazılı görüşü tebellüğ etmiştir.

10- İlgili teşebbüsün ek yazılı görüşe karşı yazılı savunması 21.3.2001 tarih ve 1143 sayı ile Rekabet Kurumu kayıtlarına girmiştir.

11- Soruşturma kapsamındaki teşebbüsün talebi üzerine; Rekabet Kurulu'nun 10.4.2001 tarih ve 01-18 sayılı toplantısında, yürütülen soruşturma ile ilgili olarak 17.5.2001 tarihinde sözlü savunma toplantısı yapılmasına karar verilmiş ve sözlü savunma toplantısı davetiyeleri, Kanun'un 46. maddesinin 2. fıkrası uyarınca ilgililere gönderilmiştir.

12- 17.5.2001 tarihinde yapılan sözlü savunma toplantısına şikayetçi Beyaz Ltd. Ş. ile hakkında soruşturma yapılan Armada A.Ş. temsilcileri katılmışlardır. Toplantıda iddialar ve savunmalar dinlenmiştir.

13- Rekabet Kurulu, 29.5.2001 tarihinde nihai kararını vermiş ve karar 30.5.2001 tarihinde tefhim edilmiştir.

RAPORTÖRLERİN GÖRÜŞÜ

Soruşturma raporunda;

- Armada A.Ş.'nin fahiş fiyat uygulamak suretiyle hakim durumunu kötüye kullandığının tespit edilemediği,
- Armada A.Ş. ile Novell Ireland Software Ltd. (Novell İrlanda) firması arasında yapılan distribütörlük anlaşmasının 4054 sayılı Kanun'a aykırı hükümler içermediği,
- Armada A.Ş. ile Novell İtalya Ofisi arasında paralel ithalatı engelleme amacı taşıyan bir sözlü anlaşmanın mevcut olduğu, bu anlaşmanın 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesi gereği yasaklandığı, bu nedenle Kanun'un 16. maddesinin ikinci fıkrası gereği Armada A.Ş.'ye para cezası uygulanması gerektiği,
- Armada A.Ş. ile Novell İtalya Ofisi arasında yapılan söz konusu rekabete aykırı sözlü anlaşmanın 1997/2 sayılı "Anlaşmaların, Uyumlu Eylemler ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Kanununun

10. maddesine göre Bildiriminin Usul ve Esasları Hakkında Rekabet Kurulu Tebliği" çerçevesinde bildirilmesi zorunlu anlaşmalardan olduğu, anlaşmanın bildirilmemiş olması sebebiyle 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi gereği Armada A.Ş.'nin ve 16. maddenin üçüncü fıkrası uyarınca adı geçen teşebbüsün yönetim organlarında yer alan gerçek kişilerin cezalandırılmalarının gerektiği,
- Rekabete aykırı sözlü anlaşmanın diğer tarafı olan Novell İtalya'nın İtalya'da mukim bir teşebbüs olması nedeniyle, 1/95 sayılı Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi Kararı'nın 43. maddesinin "Topluluğun veya Türkiye'nin, diğer Tarafın topraklarında sürdürülen ve rekabete aykırı olan uygulamaların kendi veya teşebbüslerinin çıkarlarını olumsuz yönde etkilediğine inanması halinde, ilk Taraf, diğer Tarafa durumu bildirebilecek ve diğer Tarafın rekabetle ilgili makamının uygun tedbirleri almasını talep edebilecektir" şeklindeki hükmü uyarınca, Avrupa Komisyonu'nun konuya ilişkin olarak bilgilendirilmesinin ve uygun tedbirleri almasının talep edilmesi gerektiği

kanaat ve sonucuna ulaşıldığı belirtilmiştir.

İNCELEME VE DEĞERLENDİRME

H.1. İLGİLİ PAZAR

H.1.1. İlgili Ürün Pazarı

İlgili ürün pazarı tespitinde belirleyici olan ürünlerin ikame edilebilirliğidir ve bu açıdan ürünün işlevi ile tüketici tercihlerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bilgisayar sektörü "yazılım", "donanım", "hizmet" ve "tüketim malzemeleri" olmak üzere dört alt ürün grubunun oluşturduğu bir üst pazar niteliğini taşımakta olup söz konusu ürün grupları birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler.

Bilgisayar sistemleri arasında bağlantı kurarak ağ (network) sisteminde yer alan bir kullanıcının aynı ortamda bulunan tüm bilgisayarlara erişebilmesi, ağ işletim yazılımları ve ağ donanım ürünlerinin birleşiminden oluşan ağ sistemleri ile mümkündür. Bunların birinde meydana gelen değişim ve gelişmelerin diğerlerini doğrudan etkilemesi nedeniyle alt ürün gruplarını tamamen bağımsız olarak değerlendirmenin doğru olmadığına ilişkin görüşler vardır. Ancak ilgili ürün pazarının tanımlanmasında belirleyici olan, ürünlerin ikame edilebilirliğidir. Bilgisayar sektöründeki ürünlerin birbirlerini tamamlayıcı oldukları ve fakat çok farklı işlevleri nedeniyle kesinlikle birbirleriyle

ikame edilebilir olmadıkları açıktır. Dolayısıyla inceleme konusu olan pazar, yazılım alt sektörünün iki kolundan biri olan sistem yazılımları kategorisinde yer alan “**ağ işletim yazılımları pazarı**” olarak belirlenmiştir.

H.1.2. İlgili Coğrafi Pazar

İlgili coğrafi pazar, ithal edilen malların dağıtımının ve perakende satışının yapıldığı “**Türkiye Cumhuriyeti sınırları**”dır.

H.2. HAKKINDA SORUŞTURMA YAPILAN TEŞEBBÜS

Armada Bilgisayar Sistemleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi

İstanbul Ticaret Sicili’nde 297294 – 244876 sicil numarası ile kayıtlı bulunan Armada A.Ş. 1992 yılında GTK firması ile Karma Holding A.Ş.’nin bir ortak girişimi olarak kurulmuştur.

Bilgisayar sektöründe faaliyette bulunan Armada A.Ş. ağ işletim yazılımı ve donanım ürünlerinin distribütörlüğünü yapmakta ve bu konularda son kullanıcılara hizmet vermektedir.

H.3. TESPİTLER

H.3.1. Genel Olarak

“Novell” markası, 99740 sayı ile Novell Inc. adına, bilgisayar ve bilgisayar programları üzerinde kullanılmak amacıyla 551 sayılı Kanun’a göre 27.7.1987 tarihinden geçerli olmak üzere 10 yıl süreyle Marka Sicili’ne tescil edilmiştir. Tescil, daha sonra 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 40. maddesi gereğince 27.7.1997 tarihinden itibaren 10 yıl süreyle yenilenmiştir.

“Netware” markası ise, yine bilgisayar ve bilgisayar programları üzerinde kullanılmak üzere 100697 sayı ile yine Novell. Inc. adına 551 sayılı Kanun’a göre 27.7.1987 tarihinden geçerli olmak üzere 10 yıl süreyle Marka Sicili’ne tescil edilmiştir. Tescil, daha sonra 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 40. maddesi gereğince 27.7.1997 tarihinden itibaren 10 yıl süreyle yenilenmiştir .

H.3.2. Taraflar Arasındaki Uyuşmazlıklara İlişkin Bilgiler

H.3.2.1. Novell Inc. (ABD) Tarafından Yapılan Suç Duyuruları ve

□□□ Savcılığın Takipsizlik Kararları

Novell Inc. firması vekili Av. M... G... tarafından 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK)'na aykırılık iddiasıyla yapılan suç duyurusu ile ilgili olarak, T.C. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı 1.8.1997 tarih ve 97/26494 Hz. sayılı kararında, "5846 sayılı Yasanın 72/6. maddesi (...eser sahibinin izni olmadan yapılan nüshaları ithal eden) dolayısıyla, izinsiz çoğaltılmış nüshaların ithalinin yasaklandığı, sanık firmanın bu tür bir ürünü ithal edip sattığına ilişkin delil bulunmadığı, 5846 sayılı Yasanın 23/2. maddesine göre, Novell firması ürettiği programları satarak yayma hakkını tükettiğinden, bu programları satın alıp Türkiye'ye getiren sanık firmanın satışını engelleyemeyeceği, bu konuda hiçbir cezai yaptırım bulunmadığı"ni belirterek takipsizlik kararı vermiştir.

Yine Av. M... G... tarafından 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK'ye aykırılık iddiasıyla yapılan suç duyurusu ile ilgili olarak da İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 18.8.1997 tarih ve 997/26254 Hz. sayılı kararında aynen "Müşteki vekili adlarına tescilli 'Novell' ve 'Netware' marka bilgisayar programlarının taklitlerinin sanıklar tarafından yetkileri olmadığı halde satışının yapıldığının şikayeten bildirilmiş ise de; sanıkların belirtilen adresteki işyerinde yapılan aramada şikayete konu ürünlerin bulunmadığı 3.7.1997 tarihli arama tutanağı kapsamında anlaşılmiş olup; sanıkların savunması ve sanıklar vekilinin 18.7.1997 tarih ve 31.7.1997 de Başsavcılığımıza ibraz edilen savunma dilekçesi ve ibraz edilen fatura ve gümrük makbuzları ile yasal yollardan ithal edilen ürünlerin satışının yapıldığı belirtilmiştir. Bu itibarla sanıkların iş yerinde şikayete konu ürün elde edilmediği" belirtilerek takipsizlik kararı verilmiştir.

H.3.2.2. Beyaz Ltd. Ş.nin Yayımlattığı Reklamlara İlişkin

□□□ Reklam Kurulu'na Yapılan Şikayet

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Reklam Kurulu Başkanlığı'nca Beyaz Ltd. Ş.ye yazılan 17.10.1997 tarih ve 10694 sayılı yazıda, yapılan bir başvuru üzerine Beyaz Ltd. Ş.ye ait, BT Haber Dergisi'nin 5.8.1996 tarihli ve Chip Dergisi'nin Temmuz 1996 tarihli nüshalarında yayımlanan "Gerçek Novell, Gerçek Fiyat" başlıklı; Computer World Dergisi'nin Ağustos 1996 tarihli nüshasında yayımlanan "Gerçek Fiyata, Gerçek Novell" başlıklı; BT Haber Dergisi'nin 29.4.1996, Chip Dergisi'nin Mayıs 1996 ile Haziran 1996 ve Byte Dergisi'nin Mayıs 1996 tarihli nüshalarında yayımlanan "Lisanslı Kullanıcı olmak için Novell alırken sadece bu karta

ihtiyacınız var" başlıklı reklam ve ilanlara yönelik olarak 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 16 ve 17. maddeleri ile Ticari Reklam ve İlanlara İlişkin İlkeler ve Uygulama Esaslarına Dair Tebliğ hükümleri çerçevesinde yapılan inceleme sonucunda söz konusu reklamların 4077 sayılı Kanun'a aykırı olmadıklarına karar verildiği belirtilmiştir. Bu karara itiraz edilmemiştir.

H.3.2.3. Armada A.Ş.'nin Yayımlattığı Reklamlara İlişkin

□□□ Reklam Kurulu'na Yapılan Şikayet ve

□□□ Verilen Cezanın İptali İçin Açılan Dava

Armada A.Ş. tarafından 5-11.8.1996 tarihli BT Haber Dergisi'nde yayımlattırılan "En iyi performans en iyiden alınır" başlıklı reklamın, Reklam Kurulu'nca 4077 sayılı Kanun'a aykırı bulunarak 12.000.000.000,- TL'lik para cezası ile cezalandırılmasına yönelik tesis olunan idari işlemin, Novell'e ait network programlarının Türkiye'ye ithal, yayma ve yararlanma haklarının distribütörlük sözleşmesi ile sadece Armada A.Ş.'ye ait olduğu ve bu nedenle dürüst reklam yapıldığı gerekçesiyle iptal edilmesi talebini haiz dava sonucunda Ankara 5. İdare Mahkemesi 8.7.1999 tarih ve 997/1042 Esas, 1999/599 Karar sayılı kararı ile davanın reddine karar vermiştir.

Söz konusu kararda; Armada A.Ş. dışındaki firmaların da Novell bilgisayar programlarını Türkiye'ye ithal edip satışı sunma hakkı bulunduğu, bu arada Beyaz Ltd. Ş.'nin ithal edip Türkiye'de sattığı Novell bilgisayar programlarının orijinal nitelikte olduğu yetkili makamlarca tespit edildiği, Armada A.Ş.'nin 5-11.8.1996 tarihli BT Haber Dergisi'nde yayımlattığı "En iyi performans, en iyiden alınır. Sadece kutuları üzerinde 'Armada güvencesiyle' sticker'ı bulunan Novell ürünlerini alanlar 'Lisanslı Novell Kullanıcısı' olurlar" ifadesini taşıyan reklamın gerçeği yansıtmadığı, dolayısıyla ticari reklamların dürüst ve doğru olmasını, tüketiciyi aldatıcı, yanıltıcı reklam yapılamayacağını öngören 4077 sayılı Kanun'un 16. maddesinin ihlal edildiği yolundaki bilirkişi raporuna dayanılarak dava konusu idari işlemin mevzuata aykırı bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

H.3.2.4. Diğer Davalar

- Novell Inc. (ABD); gerçeğe aykırı reklamlar yayınladığı, kendisine ait tescilli markaları yasaya aykırı olarak ilan ve reklamlarda kullandığı, bu suretle haksız rekabette bulunduğu iddiasıyla Beyaz Ltd. Ş. aleyhine açacağı haksız rekabet ve markaya tecavüzün önlenmesi davasıyla ilgili olarak ihtiyati tedbir kararı talebinde bulunmuş, İstanbul 8. Asliye Ticaret Mahkemesinin 4.5.1998 tarih

ve 998/650 D.İş sayı ile Beyaz Ltd. Ş.yi, Novell Inc.in sahibi olduğu bilgisayar programlarının izni olmadan çoğaltılmış nüshalarını ithal ve ihraç etmesinin ve yurt içinde dağıtıp satışa sunmasının ve satmasının, satış sonrası servis ve destek hizmeti vermesinin, bu hususta herhangi bir şekilde ilan ve reklam yapmasının, Novell Inc.e ait marka, unvan ve ürün isimlerini ve resimlerini her türlü ilan, reklam ve tanıtım broşürlerinde, basılı kağıtlarında ve faturalarında kullanmasının önlenmesi ve bu şekilde bastırılmış olan materyalin buldukları yerlerden toplanarak muhafaza altına alınması yönünde verilen ihtiyati tedbir kararı Şişli 4. İcra Müdürlüğü tarafından 11.5.1998 tarihinde infaz edilmiş, ancak infaz mahalinde tedbir konusu mallara rastlanamamıştır.

- Yetkisi olmadığı halde Novell ürünlerini Türkiye'ye ithal edip dağıttığı iddiasıyla Beyaz Ltd. Ş. aleyhine, Novell Inc. tarafından İstanbul 2. Asliye Ticaret Mahkemesinde 98/1176 Esas sayısı ile açılan dava devam etmektedir.
- Beyaz Ltd. Ş. tarafından, kendisine ait reklam metninin Armada A.Ş. tarafından izinsiz kullanılması suretiyle telif hakkı ihlalinde bulunduğu iddiasıyla İstanbul 6. Asliye Ticaret Mahkemesinde 96/944 Esas sayısı ile açılan davada alınan 30.6.1999 tarihli bilirkişi raporunda Beyaz Ltd. Ş.nin Novell ürünlerini Türkiye'ye ithalinin ve satışının T.T.K.nun 56. ve 57/5. maddeleri kapsamında haksız rekabet oluşturmadığı, Armada A.Ş.nin ise kötüleme suretiyle T.T.K.nun 57/1. maddesine göre haksız rekabet fiilini işlediği ifade edilmiştir. Dava devam etmektedir.
- Beyaz Ltd. Ş. tarafından, kendi ilanlarını kullanıp basında haber çıkartarak ve basın yoluyla verdiği ilanlarda Beyaz Ltd. Ş.nin adını açıkça yazarak haksız rekabet fiili işlediği iddiasıyla Armada A.Ş. aleyhine İstanbul Asliye 1. Ticaret Mahkemesinde 96/959 Esas sayısı ile açılan dava 1996/944 sayılı dava ile birleştirilmiştir.
- Beyaz Ltd. Ş.ye ait reklamın izinsiz olarak yayımlanması suretiyle 5846 sayılı FSEK'e aykırılık iddiasıyla Armada A.Ş. yönetim kurulu üyeleri, Novell İtalya görevlileri ve IDG Yayıncılık yönetim kurulu üyeleri aleyhine İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesinde 998/98 Esas sayısı ile açılan ceza davası devam etmektedir.
- Novell Inc. tarafından Beyaz Ltd. Ş. yöneticileri hakkında, ihtiyati tedbir kararına uyulmaması iddiası ile yapılan şikayet üzerine Şişli 5. Asliye Ceza Mahkemesinde 99/1154 sayı ile açılan dava devam etmektedir.

H.3.3. Paralel İthalat

Paralel ithalat kavramının tanımlanabilmesi için öncelikle "hakkın tüketilmesi - tükenmesi" kavramının bilinmesi gerekmektedir. Hakkın tüketilmesi - tükenmesi kavramı üzerinde doktrinde fazla bir tartışma yoktur. Bu konudaki bir eserde (Gül Okutan, Tekinalp/Tekinalp, AB Hukuku, İstanbul-2000, s.685-686) yer alan "Fikir ve sanat eseri, buluş, tasarım gibi korunmaya değer fikri bir ürün yaratmış ya da marka, ticaret unvanı, işletme adı, logo ve diğer bir işaret seçerek, bu ad ve işaretler üzerinde korunmaya değer bir hak elde etmiş olan kişinin bu hakkı ticarete kullanmak, mesela patentin bir mala uygulanması, markanın bir mal üstüne konulması, bir fikir ve sanat eserinin çoğaltılması konusunda mutlak (öncelikle, meneden, teknelci) bir hakka sahip olması doğaldır. Fikir ve sanat eseri sahibi, mucit, tasarımcı bu mutlak hakkı bir malda bizzat somutlaştırır, yani fikri mala uygular, malı dolaşıma çıkarır ya da lisans verir. Haktan bu tarzda ekonomik fayda elde etmek için ürün sahibi bunu dolaşıma çıkarmak, halka sunmak zorundadır. İşte, bir fikri mülkiyet hakkı ile korunmakta olan bir malın, hak sahibi kişinin elinden, bizzat kendisinin hakkını uygulama mevkiine koyması ya da başkasına lisans vermesi şeklinde rıza ile çıkması sonucunda, fikri 'mülkiyet'in sağladığı haklara ne olacağı konusunda problemler doğmuştur. Fikri hakkın sahipleri kendi yarattıkları mallar üzerinde maksimum korumayı sağlamak, bu malı hukuki yoldan elde etmiş üçüncü kişiler ise, malın yeni maliki olarak onu istedikleri biçimde kullanmak isteyeceklerdir. Böylece serbest ticaret ile fikri mülkiyetin korunması ve kamu yararı ile kişisel kullanım özgürlüğü arasında bir denge kurmaya çalışan bir ilke doğmuştur ki bu ilkeye 'fikri mülkiyet haklarının tükenmesi' ilkesi (ilk satım ilkesi) denir. FM, ilgili olduğu ürünün imali ve ilk satışı konusunda sahibine teknelci bir hak verir. FM sahibi, ilgili ürünü istediği gibi imal edip satabilir ve kendi izni olmadan başkalarının o ürünü imal edip satmasını engelleyebilir. Ancak ürün bir kez hukuki yoldan ve rıza ile hak sahibinin elinden çıktıktan sonra bu ürünü iktisap etmiş kişilerce malın ticaretinin yapılması, yani alınıp satılması engellenemez. Diğer bir deyişle, belirli bir malın ilk iradi satışından sonra fikri mülkiyet sahibinin o belirli mal üzerindeki teknelci ilk satım hakkı 'tükenir', artık malın dolaşımına müdahale edemez." ifadeler hakkın tüketilmesi ilkesini açıklamaktadır.

Başka bir eserde de (Fahrettin Kayhan, Türk Marka Hukuku Açısından Paralel İthalat ve Marka Hakkının Tükenmesi, Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, s.52) bu konuda "Fikri Mülkiyet alanındaki mutlak sınırsız bir koruma, fikri mülkiyet hakkına sahip olan kimselerin ürünün kendileri tarafından piyasaya

sunulmasından sonraki el değiştirmelerini, dağıtımını da kontrol altına almaları sonucunu doğurur. Bu durum, malların serbest dolaşımına ve rekabete aşırı kısıtlayıcı bir etki yaratır. Bu nedenle fikri mülkiyet haklarının sınırlandırılması zorunluluğu doğmuştur. Fikri mülkiyet haklarını sınırlayan ilkelerden biri hakkın tükenmesi öğretisidir. Hakkın tükenmesi öğretisine göre, fikri mülkiyete konu malların bizzat hak sahibi veya onun izni ile bir başkası tarafından ilk defa piyasaya sunulmasından sonra fikri mülkiyet hakkı tükenmiş kabul edilmektedir. Başka bir deyimle artık hak sahibi, fikri mülkiyet hakkına dayanarak, malın piyasadaki sirkülasyonunu denetleme hakkına sahip değildir." şeklinde benzer ifadelere yer verilmiştir.

Paralel ithalat ise, hakkın tüketilmesinden - tükenmesinden sonra malların serbest dolaşımını ve bunun sonucu olarak rekabetin oluşmasını sağlayan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Paralel ithalat kavramı mevzuatımızda doğrudan tanımlanmamış, ancak ilgili mevzuatta yer verilen hükümlerin yorumlanması neticesinde doktrinde yerini almıştır. Doktrinde farklı sonuçlara yol ačan bir çok tartışma mevcut olmasına karşın, gerek rekabet mevzuatı, gerek Yargıtay kararları dikkate alındığında paralel ithalata ilişkin olarak bir sonuca varmak mümkündür.

Paralel ithalat kısaca, fikri ve sınai hak sahibi veya onun izni ile bir başkası tarafından bir ülkede piyasaya sunulan bir malın aynıının üçüncü kişilerce bir başka kaynaktan sağlanmak suretiyle yasal prosedürüne uygun olarak o ülkeye ithal edilmesi işlemi olarak tanımlanabilir.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, paralel ithalatın gerçekteşebilmesi için ithal edilen mal ile o ülkede daha önce piyasaya sunulan mal arasında bir ayniyetin bulunması gerekmektedir. Mallar arasında farklılığın olması durumunda paralel ithalattan değil, gri ithalattan bahsedilebilir. Ancak bu farklılığın fikri ve sınai hak sahibi veya onun izni ile bir başkası tarafından yapılan bir müdahale ile yaratılması da gerekli şartlar arasındadır.

Paralel ithalat konusunda fikri ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin mevzuatta açık bir düzenleme bulunmaması ve soruşturma konusunun Novell markalı ağ işletim yazılımlarının paralel ithalatının engellenmesi olması dolayısıyla, durumun önce markaların korunması hakkında mevzuat açasından, sonra fikri ve sınai haklar ve malların serbest dolaşımı çerçevesinde Türkiye'nin, Avrupa Birliği ile ilişkileri açasından ve son olarak rekabet mevzuatı açasından incelenmesi uygun olacaktır.

H.3.3.1. Markalarla İlgili Mevzuat Açısından Paralel İthalat

556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 9. maddesinde marka tescilinden doğan hakların kapsamı belirlendikten sonra "Marka Tescilinden Doğan Hakların Tüketilmesi" başlıklı 13/1. maddesinde aynen "Tescilli bir markanın tescil kapsamındaki bir mal üzerine konularak marka sahibi tarafından veya onun izni ile Türkiye'de piyasaya sunulmasından sonra, mallarla ilgili fiiler marka tescilinden doğan hakkın kapsamı dışında kalır." şeklindeki hükme yer verilmiştir. Anılan KHK'de paralel ithalat kavramına yönelik açık bir düzenleme olmamakla birlikte hakkın tüketilmesi ile ilgili sözü geçen madde doğrultusunda paralel ithalat kavramının açıklığa kavuşması için doktrindeki görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

Prof. Dr. Sabih Arkan, paralel ithalata ilişkin görüşünde 556 sayılı KHK'nin 13. maddesinin 1. fıkrasının, 89/104/EEC sayılı "Ticaret Markalarına İlişkin Olarak Üye Devletlerin Hukuklarının Uyumlaştırılmasına Dair Birinci Konsey Yönergesi"nin 7.1. maddesinin kötü bir tercümesi olduğunu belirttikten sonra aynen şu ifadelerle yer vermiştir: "KHK'daki '...piyasaya sunulmasından sonra mallarla ilgili fiiller marka tescilinden doğan hakkın kapsamı dışında kalır' ifadesi, 'marka sahibi tarafından (veya onun izni ile) markayı taşıyan malların piyasaya sunulmasından sonra marka sahibi markanın bu mallarla ilgili olarak kullanılmasını yasaklayamaz' şeklinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla marka sahibi, markasını taşıyan malları piyasaya sunduktan sonra, üçüncü kişilerin bu malların ticaretini yapmasına ve bu arada markayı, malla ilgili reklamlarda kullanmasına da karşı çıkamaz... KHK 13/1'e göre marka hakkının tüketilmesinden söz edilebilmesi için, tescilli bir markanın tescil kapsamındaki mallar üzerine konularak Türkiye'de piyasaya sunulmuş olması gerekir... Markayı taşıyan malların piyasaya sunulması, çeşitli şekillerde gerçekleşebilir. Sürümün, hangi hukuki kalıp içinde yapıldığının (satım, trampa, kiralama) önemi olmadığı gibi, ücreti karşılığında yapıp yapılmadığı üzerinde de durulmaz. Malın, vitrine konularak teşhir olunması da, bu anlamda piyasaya sunmadır. KHK 13/1 uyarınca tükenmeden söz edilebilmesi için, markayı taşıyan malların Türkiye'de piyasaya sunulmuş olması gerekir. Markayı taşıyan malın Türkiye dışında piyasaya sunulmuş olması, marka hakkının Türkiye bakımından tüketilmesine yol açmaz. Dolayısıyla bu halde yabancı ülkeden Türkiye'ye yapılacak ithalata, marka sahibi, marka hakkına dayanarak engel olabilir. Buna karşılık, markalı malların Türkiye'de piyasaya sunulmasından sonra marka hakkı sahibi, bu malları yurt dışına satar (veya yurt dışında da üretirse) bunların üçüncü kişiler tarafından yurt

dışından satın alınarak Türkiye'ye ithaline (paralelimport) engel olamaz.... Aynı durum, yabancı markayı taşıyan malların Türkiye'de tek satıcısı durumunda olan ve marka sahibinin izniyle bu markayı adına tescil ettirmiş bulunan kişi bakımından da geçerlidir. Dolayısıyla 'Timberland' markasını taşıyan ayakkabıların Türkiye için tek satıcısı olan firma, bir üçüncü kişinin Fransa'dan ucuza satın aldığı aynı marka ayakkabıları Türkiye'ye ithal etmesine marka hakkına dayanarak karşı çıkamaz. Görüldüğü üzere KHK açısından tükenme ilkesi, ülkesel olarak uygulanacaktır." (Prof. Dr. Sabih Arkan, Marka Hukuku, Ankara, 1998, s.134-135).

Fahrettin Kayhan ise paralel ithalat ile ilgili olarak "Paralel ithalattan söz edilebilmesi için, ithalata konu olan malın, sadece yurt dışında piyasaya sunulmuş olma şartı yoktur. Başka bir deyimle, Türkiye dışında piyasaya sunulmuş olan malın Türkiye'ye ithal edilmesi paralel ithalatın varlığı için yeterlidir. Türkiye'ye ithal edilenlerin dışında, markalı mallardan daha önce Türkiye'de piyasaya sunulmuş olup olmasının bir önemi yoktur. Ancak eğer ithalata konu malların dışında marka sahibi tarafından markalı mallardan aynı zamanda Türkiye'de de piyasaya sunulmuş ise paralel ithalattan söz edebilmek için yurt içinde piyasaya sunulan mallarla, yurt dışında piyasaya sunulup yurda ithal edilen mallar arasında ayniyet (identify) olması gerekir. Ancak marka sahibinin yurt dışında aynı marka altında piyasaya sürdüğü mallar ile yurt içinde piyasaya sürdüğü mallar arasında az-çok farklılık varsa bu durumda gri piyasadan söz edilir. Gri Piyasa (Grey Market), marka hakkı sahibi veya onun izniyle bir başkası tarafından ülke dışında piyasaya sunulan ve üçüncü kişiler tarafından ülkeye ithal edilen markalı özgün malların, daha önce marka sahibi tarafından veya onun izniyle üçüncü kişi tarafından ülke içinde piyasaya sunulan markalı mallardan farklı olması durumunda söz konusu olur. Başka bir deyimle, marka sahibinin Türkiye'de piyasaya sunduğu markalı mallarla diğer bir ülkede piyasaya sunduğu markalı mallar arasında az veya çok bir farklılığın olmasına gri piyasa denir. Örneğin Türkiye'deki X markasının sahibi bu marka altında Türkiye'de üretip piyasaya sunduğu bilgisayarlarda Türkçe karakter seti, aynı marka altında Almanya'da piyasaya sunduğu bilgisayarlarda Almanca karakter seti kullanmışsa bu iki bilgisayarın aynı mal olduğu söylenemez. Marka sahibinin Almanya'da piyasaya sunduğu bilgisayarın Türkiye'ye ithali gri piyasaya yol açacaktır. Yine paralel ithalatı, markalı mallardan Türkiye'de piyasaya sunulmuş olanlarının marka sahibi veya onun izniyle üçüncü kişi tarafından ihraç edilmesinden sonra, üçüncü kişiler tarafından tekrar Türkiye'ye ithal edilmesini (geri ithalat) paralel ithalat kavramından ayırmak gerekmektedir. Geri ithalat (Reimportation), marka hakkı sahibi

tarafından veya onun izniyle ülke içinde piyasaya sunulmuş olan markalı malların marka sahibi veya onun izniyle başka bir ülkeye ihraç edilmesinden sonra aynı malların üçüncü kişiler tarafından tekrar ülkeye ithal edilmesidir" şeklindeki açıklamalarından sonra paralel ithalat, geri ithalat ve gri piyasa kavramları arasındaki farkların gözden kaçırılmaması gerektiğini belirtmektedir. (Fahrettin Kayhan, a.g.e., s.53-54).

Prof. Dr. Ünal Tekinalp da paralel ithalat için, markanın Türkiye'de ve malın ithal edildiği ülkede aynı şahıs adına tescil edilmesi gerektiğini belirterek bu konuyu bir örnekle açıklamıştır: " 'Southstar' markası, bir ABD firması olan 'Southstar Co.' adına, televizyonlar için Türkiye'de ve gene aynı firma adına İtalya'da tescil edilmiştir. Soutstar Co. firması, bu marka altında televizyonları ABD'den Türkiye'ye ithal etmek ve Türkiye'de Southstar markası altında üretim yapmak hakkını münhasıran Artemis Dış Ticaret A.Ş.ye tanımıştır. Artemis Dış Ticaret A.Ş. söz konusu televizyonları Türkiye'ye ithal ederken, İzmir Dahili-Harici Ticaret A.Ş.nin aynı televizyonları, üretiminin yapıldığı İtalya'dan ithal etmesi, paralel ithalattır. Paralel ithalat marka hukuku yönünden markanın haksız kullanımını oluşturmaz. Çünkü, örnekten de anlaşılacağı üzere marka hukuka uygun olarak kullanılmaktadır. Paralel ithalatın tek satıcılık ve rekabetin korunması hukuku yönünden doğurduğu sorunlar –yani tek satıcının (örnekte Artemis Dış Ticaret A.Ş.) başka bir şahsın (örnekte İzmir Dahili-Harici Ticaret A.Ş.) ithalatını Soutstar Co. ile arasındaki tek satıcılık sözleşmesine dayanarak durdurup durduramayacağı ve bunun RKK'ya aykırılık teşkil edip etmeyeceği- marka hukuku ile ilgili değildir." (Ünal Tekinalp, Fikri Mülkiyet Hukuku, İstanbul, 1999, s.411).

Saadet Arıkan ise paralel ithalata ilişkin görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır: "Paralel ithalat ülkeler arasında ticaret unsurunu içinde taşıyan bir kavramdır. Bu çerçevede paralel ithalattan söz edebilmek için daha önce piyasasında aynı malın bulunduğu devlete ithalat yapılmalı ve aynı mallar arasında bir rekabet doğmalıdır. Paralel ithalat genellikle aynı ürün için birden çok pazarın olmasından kaynaklanan bir ithalattır. Burada anılan pazarlar çoğunlukla ulusal sınırlara göre oluşmaktadır. Paralel ithalatın en önemli nedeni A ve B ülkesindeki fiyat farklılıklarıdır. Bu fiyat farklılığı x malının, A ülkesinde ve B ülkesinde piyasaya sürülmesinden sonra, (aynı malın) fiyatın daha yüksek olduğu A ülkesine ithalatına yol açmaktadır. Ülkeler arasındaki bu fiyat farklılıkları ya büyük firmaların iç piyasa ile ihraç piyasası arasında kendilerinin bilinçli olarak güttükleri fiyat politikasından kaynaklanır (burada diğer piyasada tutunma, bir pazar payı edinebilme saikinin önemli bir rolü

bulunmaktadır); ya da ülkelerden birinde üretim unsuru fiyatlarının düşük olması (örneğin iş gücünün ucuzluğu gibi) yine nihai üründe önemli fiyat farklılıklarına neden olmaktadır. Bir diğer önemli neden ise ülkeler arasındaki sosyal politika farklılıklarıdır (örneğin ilaç fiyatlarının sosyal amaçlar ile belirli bir seviyede tutulması gibi). Bu hali ile paralel ithalat, üretici açısından bakıldığında, üreticinin önem verdiği (genellikle yüksek fiyatlı) pazardaki stratejisini olumsuz etkileyecek niteliktedir. Bu nedenle üreticiler, paralel ithalatçının bu parazit rekabetini önleme araçları arayarak, düşük fiyatlı ülkeden yüksek fiyatlı ülkeye yapılan ithalatı önlemeye çalışmaktadır. Paralel ithalat ile ilgili bağımsız kurallar henüz hiçbir ülke hukukunda yer almadığından üretici, hukukun mevcut kuralları içinde paralel ithalatı önlemektedir. Anılan kurallar Borçlar Hukukununun akit serbestisi ve sözleşmelerin taraflarını bağlayıcılığı çerçevesinde belirlendiği gibi Rekabet hukukunun rekabeti gözeten ilkeleri doğrultusunda da belirlenebilmektedir. Bu iki hukuk genellikle üretici ile paralel ithalatçı arasında bir akdi gerektirirken; Fikri-Sınai Haklar Hukuku, FSH sahibi üreticiye, üçüncü kişi niteliğindeki paralel ithalatçının ithalatını arada akit olmadan da önleme yetkisi vermektedir. FSH'ların paralel ithalatın önlenmesindeki rolü, bu hakların hak sahibinin verdiği mutlak yetkilerden kaynaklanmaktadır. Bir yanlış anlamının önüne geçmek açısından vurgulanması gereken, FSH'ların amacının paralel ithalatı önlemek olmadığıdır. FSH'ların en önemli fonksiyonu, bu hakların özünü oluşturan ve koruma açısından yasal şartları taşıyan fikirlerin hakkaniyete uygun bir karşılık olmasını sağlamaktır. Bu karşılık, herkese karşı ileri sürülebilecek mutlak bir yetki şeklinde belirlenmekte ve bu yetki, hakkın kullanımı ile hak konusu, malın ithalatı ve ihracatı üzerinde mutlak söz sahibi olmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Anılan mutlak yetkiler arasında sayılan kullanım hakkı hak sahibine: hak konusu malı üretmek, çoğaltmak, yayınlamak, kiralamak, ödünç vermek, diğer ticari işlemlere konu yapmak ve bu amaçlar ile depolamak, hak konusu işareti koruma kapsamındaki mallar üzerinde ve tanıtımda kullanma gibi münhasıran hak sahibi tarafından kullanılması gereken yetkiler vermektedir. Bu çerçevede, A ülkesinde patent, marka veya tasarım belgesi almış üreticinin, B ülkesinde aynı çerçevede korunan patent, marka veya tasarım konusu mallarını B ülkesinin piyasasından toplayıp A ülkesine sokmaya çalışan paralel ithalatçıyı, A ülkesinin FSH mevzuatının kendisine verdiği mutlak yetkilere dayanarak önleme yetkisi bulunmaktadır." (Saadet Arıkan, Fikri-Sınai Haklarda "Hakkın Tüketilmesi" Doktrini Avrupa Birliği ve Türkiye, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, 1996, sayı 129, s.36-37).

Hamdi Pınar bir makalesinde (Marka Hukukunda Hakların Tükenmesi, Prof. Dr. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan, İstanbul-2000) Sabih Arkan'ın görüşlerine de atıfta bulunmak suretiyle paralel ithalat konusunda aşağıdaki ifadelere yer vermiştir: "Arkan'ın buradaki görüşünün iki farklı açıdan değerlendirilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Zira ithal edilerek piyasaya sunulan mallar; ya tekrar ithalat (reimport) veya paralel ithalat (parallelimport) yoluyla ülkeye sokulmuştur. Tekrar ithalat ile paralel ithalat arasındaki ayırım ülkesel veya bölgesel tükenme ilkesi kabul edildiğinde önem kazanmaktadır. Çünkü ithalata konu olan mallar üzerindeki marka hakkının tükenip tükenmemesi, yukarıda da ele alındığı gibi bu ayırımın açık ve net olarak yapılmasına bağlıdır. Arkan'ın ifadesinde her iki ithal şeklinin de yer aldığı görülmektedir.

Birinci olarak 'markalı malların Türkiye'de piyasaya sunulmasından sonra marka sahibi, bu malları yurt dışına satar(sa)... bunların üçüncü kişiler tarafından yurt dışından satın alınarak Türkiye'ye ithaline... engel olamaz' ifadesiyle Arkan, markalı malların tekrar ithalini (Reimport) açıklamaktadır. Ülkesel tükenme ilkesi kabul edilmiş olsa dahi markalı malların iç pazarda piyasaya sunulduktan sonra ihracı ve daha sonra bu malların tekrar ithali her zaman mümkündür. Fakat böyle bir durumda ... sadece bu malların üzerindeki markadan doğan haklar tükenmiş olacaktır. Bu durumda yukarıda da değinilen iç pazar açısından piyasaya sunulmanın gerçekleşebilmesi için malın devrinin ülke içinde gerçekleşmiş olması lazımdır. Yoksa belli bir miktarı iç pazarda diğer bir miktarı dış pazarda marka sahibi tarafından piyasaya sürülen mallar üzerindeki –genel bir ifadeyle- markadan doğan hakkın tükenmiş olduğu ileri sürülemez. Çünkü ülkesel tükenmenin sonucu sadece iç pazarda piyasaya sürülen miktardaki mallarla ilgili marka hakkı tükenirken, dış pazardaki haklar iç hukuk açısından tükenmiş olmayacaktır. Arkan'ın bu görüşü 556 s. Marka KHK'nın 13. maddesindeki düzenlemenin ülkesel tükenme veya asgari bir düzenleme olarak ele alınması hallerinin her ikisi için de doğrudur. İkinci ihtimal ise paralel ithalattır. Paralel ithalat söz konusu olduğunda ülkesel ve bölgesel tükenme ilkeleri sadece uluslararası tükenme ilkesinden ayrılmakta aynı zamanda kendi aralarında da farklılık göstermektedir. Bölgesel tükenmede bölge birden fazla ülke sınırlarından oluştuğu için bu sınırların içinde kalan ülkeler arasında paralel ithalat mümkündür. Fakat bu bölgenin dışındaki üçüncü bir ülkeden paralel ithalat marka üzerindeki haklar bu bölge açısından tükenmemiş olduğundan mümkün değildir. Ülkesel tükenmede ise ülke sınırları dışında piyasaya sürülmüş malların bu ülkede de piyasaya sunulmuş olup olmadığına bakılmaksızın paralel ithali yapılamaz. Bunlar

dikkate alındığında Arkan'ın 'markalı malların Türkiye'de piyasaya sunulmasından sonra marka sahibi, bu malları... yurt dışında da üretirse bunların üçüncü kişiler tarafından yurt dışından satın alınarak Türkiye'ye ithaline (Parallelimport) engel olamaz' ifadesi sadece ülkesel tükenme ilkesi kabul edildiği takdirde doğru olamayacaktır. Daha önce Arkan'ın da ifade ettiği paralel ithalatın söz konusu olduğu uyuşmazlıklarda ilgili yerel mahkemelerin ve Yargıtay'ın Alman, İngiliz ve Japon mahkemelerinin yaptığı benzer yorumları yapmasına da engel bir durum bulunmaması yönündeki görüşü, Marka KHK 13/1 maddesinin asgari bir düzenleme getirdiği ve bu hükmün emredici olmadığı yönündeki görüşümüzü desteklemektedir. Bu sebeple Arkan'ın buradaki ifadesi ve dipnottaki 'Timberland' örneği de ancak 1. fıkranın bu şekilde yapılacak yorumuyla Marka KHK'nın hükümlerine aykırılık teşkil etmeyecektir."

Hamdi Pınar aynı makalede, Ünal Tekinalp'in görüşüyle ilgili olarak da, Sabih Arkan'a getirdiği eleştiriye paralel olarak şunları ifade etmiştir: "Tekinalp de Arkan gibi Marka KHK 13. maddenin 1. fıkrasında ülkesel tükenmeyi getirdiğini vurgulamasına rağmen aynı eserin başka bir kısmında paralel ithalatın gerçekleşebilmesini 'marka(nın) Türkiye'de ve malın ithal edildiği ülkede aynı şahıs adına tescilli' olması şartına bağlamıştır. Tekinalp, bu düşüncesini açıklamak amacıyla verdiği örnekten de anlaşılacağı üzere bu şart altında açık bir şekilde paralel ithalatın markanın haksız kullanımı olmadığını belirtmiştir. Tekinalp'in bu görüşü ülkesel tükenme ilkesiyle açık bir çelişki içindedir. Eğer -Tekinalp gibi- ülkesel tükenme ilkesi kabul edilirse böyle bir paralel ithalat Marka KHK 9/2(c) bendine aykırı olacaktır. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi ülkesel tükenme ilkesi uygulama açısından da çok dar bir sınırlama getirdiğinden dolayı birbiriyle çelişkili fikirler savunulabilmektedir. Bu çelişkinin ortadan kaldırılabilmesi için 13. maddenin 1. fıkrasındaki ifadenin, emredici değil sadece asgari bir düzenleme olduğunun kabulü gerekmektedir"

Hamdi Pınar adı geçen makalesinde paralel ithalata ilişkin olarak, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 12.3.1999 tarih ve 1998/7996 Esas sayılı kararını da aşağıdaki şekilde yorumlamıştır: "Yargıtay'ın 'Police' kararı marka hukuku açısından ele alındığında ise maalesef öğretilerdeki karışıklık ve çelişkili ifadeler daha davacının iddialarının gerekçelerinden başlamak üzere Yargıtay'ın kararındaki gerekçelere kadar yansımıştır... Davayı ele alırken Yargıtay'ın ilk önce 9. ve 13. maddeleri marka hukukunun sistematik yapısına uygun olarak ele alması isabetli olmuştur. Zira 9. maddeye göre davacı tarafından iddia edilenin, marka hakkının koruma kapsamına girip girmediğinin tespiti zorunludur. Gerçi Yargıtay

doğrudan bu tespiti yapmamakla birlikte; bu maddenin ikinci fıkrasına kararında değinmesi Yargıtay tarafından dolaylı da olsa davalının iddiasının marka hakkının koruma kapsamında kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bundan sonra marka hakkının koruma kapsamının istisnası olan 13. maddenin 1. fıkrasının ele alınarak sonuca çalışılması da kanun sistematığı açısından doğru bir yoldur. Yargıtay'ın Marka KHK'nın 9. ve 13. maddeleri hakkındaki görüşü maddi hukuk açısından incelendiğinde, sonuç eleştiriyi kaçınılmaz kılıyor. Kararda yer alan Yargıtay'ın Marka KHK 9/2-(c) bendi ile ilgili 'Türk iç pazarına hiç sunulmamış olan malların ithali...marka hakkına tecavüz oluşturacağı kabul edilmiştir' görüşünü biraz açmak gerekmektedir. Burada zikredilen 'malların ithali' kavramının, malların paralel ithalatı olarak kabul edilmesi gerekir. Zira ülkesel tükenme ilkesinin geçerli olduğu yerlerde, paralel ithalatta ithal edilen mallar iç pazarda piyasaya sunulmamıştır. Bundan dolayı da bu malların ithali mümkün değildir. Buradan çıkan ilk netice; aynı öğretilerdeki gibi Yargıtay'ın da ilk önce ülkesel tükenme ilkesine uygun görüşü savunduğudur. Ama gerekçesinde salt bu ifadeyle yetinmeyen Yargıtay'ın kararın devamındaki diğer görüşünü de irdelemek gerekmektedir. 'Davacı gözlükleri ile ayniyet arz eden orijinal vasıfta olup taklit olmayan gözlüklerin, kanuni prosedüre uygun olarak menşei ülkesinden başka ülkelerde üretilip o ülkelerden Türkiye'ye ithal edilmesi durumunda, ithalatçı tarafından satılması veya ithalatçı firmadan fatura karşılığı satın alınıp satışa arz edilmesi halinde 556 s. KHK'nın 9.m.2.f.(c) bendi uygulanmayacaktır.' Yargıtay'ın yukarıdaki görüşü dikkate alındığında böyle bir ifadenin gündeme getireceği ihtimalin, hukuken mümkün olmaması gerekmektedir. Burada açık bir şekilde paralel ithalat söz konusudur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi 13. maddedeki düzenleme emredici değil, sadece asgari bir düzenleme olarak kabul edildiğinde, Yargıtay'ın bu ifadesi kapsamında bir ölçüde paralel ithalat yönündeki bu görüş savunulabilir. Fakat Yargıtay'ın burada 'menşe ülkesinden başka ülkelerde üretilip o ülkelerden Türkiye'ye' ithali şeklindeki gerekçeyi, sanki tükenmesinin bir şartı gibi belirtilmesi kanaatimizce kasdı aşan bir ifadedir. Aksinin kabulü halinde, menşei ülkesinden paralel ithalat mümkün olmayacağı gibi bu tür markalı ürünün üretilmediği ülkelerden de ithali imkansız olacaktır. Böyle bir şart tükenme ilkesinin esprisine de aykırıdır... Türk Hukukundaki düzenlemeler lafzi yorumlandığı takdirde sonuç, ülkesel tükenme ilkesinin kabulünü gerektirmektedir. Ancak öğretinin ve Yargıtay'ın bu konudaki görüşünün tam olarak belli olmadığı da ortadadır. Zira bir taraftan ülkesel tükenme denilirken; diğer taraftan ise orijinal malların paralel ithalatının mümkün olduğu yönünde görüş bildirilmektedir.

Öğretideki bu yaklaşım aynı şekilde Yargıtay'ın 'Police' kararına da yansımıştır. Bu durum ise açık bir tercihin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak pozitif düzenlemeleri, gai yorumla emredici değil, asgari bir düzey olarak kabul ettiğimiz takdirde, şu an için uluslararası tükenme ilkesi yönünde bir tercih mümkündür. Bu tercih ise beraberinde TRIPs'e üye diğer ülkelere ve onların vatandaşlarına da bu haktan yararlanma sonucunu getirecektir. Fakat bu kuralın istisnası yukarıda da ifade edildiği gibi GATT'ın XXIV. maddesinin şartları altında yalnızca serbest ticaret bölgeleri ve gümrük birlikleridir. AB Komisyonu, Marka Yönergesiyle uluslararası tükenme ilkesinden vazgeçilmesinin uluslararası düzeydeki olumsuz sonuçlarını hafifletebilmek için, Topluluğun önemli ticari ilişkide bulunduğu devletlerle uluslararası tükenme ilkesini öngören iki veya çok taraflı sözleşmeler yapma yetkisine sahip olduğunu vurgulamıştır. Hem Komisyonun bu açık görüşüne rağmen, hem de sıkı bir entegrasyonu zorunlu kılan Gümrük Birliğine dahil olan Türkiye'nin, AB tarafından benimsenen AEA sınırlarını içine alan bölgesel tükenme ilkesinin dışında tutulmuş olmasının kabul edilir bir tarafı bulunmamaktadır. Özellikle AB Komisyonunun uluslararası tükenme ilkesi ile bölgesel tükenme ilkesi konusunda tercihinin bölgesel tükenme yolunda kullanma eğilimi göstermesi; TRIPs Konseyi'nin 2000 yılında TRIPs Anlaşması'nı gözden geçirecek olması da önümüzdeki günlerde tükenme konusunun uluslararası alanda yeniden ele alınmasını zorunlu kılacaktır. Netice itibarıyla Türkiye açısından yapılması gereken, bir an önce Ortaklık Konseyi'nce, 1/95 s. OKK Ek 8'in 10. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen Türkiye ile AB arasındaki hakların tükenmesi önündeki engelin kaldırılmasının sağlanmasıdır. Bu da eğer uluslararası anlaşmalarla uluslararası tükenme ilkesi benimsenmezse bile Türk Hukuku açısından bölgesel tükenme ilkesinin kabulünü gerektirecektir."

Doktrinde yer alan görüşler incelendiğinde markaların korunması ile ilgili mevzuatın paralel ithalata yönelik açık bir düzenlemeye sahip olmadığı gibi doktrinde de tam bir fikir birliği bulunmadığı görülmektedir. Yukarıda görüşlerine yer verilen Hamdi Pınar, bu konuyu açıkça dile getirmiş ve bu konuda bir tercihin yapılmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.

H.3.3.2. AB ve Türkiye İlişkileri Açısından Fikri ve Sınai Haklar

Türkiye ile AB arasındaki ilişkinin hukuki temeli 1964 senesinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'dır. Bu anlaşmada yer verilen son döneme ilişkin şartlar 1.1.1996 tarihinde yürürlüğe giren 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK)'nda belirtilmiştir.

1/95 sayılı OKK'de fikri ve sınai haklara ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. OKK'nin "Yasaların Uyumlaştırılması" başlıklı kısmının fikri, sınai ve ticari mülkiyetin korunması ile ilgili birinci bölümünde yer alan 29. maddesinde;

"1. Taraflar fikri, sınai ve ticari mülkiyet haklarının uygun ve etkin biçimde korunması ile uygulanmasını sağlamak konusuna verdikleri önemi teyid ederler.

2. Taraflar, fikri mülkiyet haklarına Gümrük Birliğini oluşturan iki tarafta da eş düzeyde verimli koruma sağlanması halinde Gümrük Birliğinin düzgün işleyebileceğini kabul etmektedirler. Bu doğrultuda, bu Kararın Ek 8'de belirlenen yükümlülükleri üstlenmektedirler."

ifadeleri yer almaktadır.

Ek 8'de, on madde halinde düzenlenen yükümlülüklerin ilki Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde 1994 yılında imzalanan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPs)'na ilişkin taahhüttür. Bu çerçevede, Türkiye, OKK'nin yürürlüğe girmesinden itibaren 3 yıl içinde TRIPs Anlaşması'nı uygulayacağını taahhüt etmektedir. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması'nın bir eki olarak hazırlanan TRIPs Anlaşması, tüm fikri ve sınai haklarda üye ülkelerin dikkate alması gereken minimum standartları belirlemiş ve fikri ve sınai haklar çerçevesinde "Hakkın Tüketilmesi" ilkesine yer vermiştir. Bu ilkenin düzenlendiği 6. madde, fikri ve sınai hakların tüketilmesi ile ilgili uyuşmazlıkların, bu anlaşma kapsamında çözüme ulaştırılmayacağı konusunda düzenleme getirmiştir. Yine aynı maddeye göre bu konunun tek istisnası, hakkın tüketilmesi ilkesinin, TRIPs Anlaşması'nın ulusal muamele ve en çok kayırılan ülke kaydı ile ilgili maddelerini ihlal eder biçimde uygulanması durumudur.

1/95 sayılı OKK'nin 8 sayılı Ek'inin TRIPs Anlaşması ile ilgili getirdiği düzenlemeyi takip eden maddelerinde, uluslararası sözleşmelere ilişkin yükümlülükler ele alınmıştır. Kararın yürürlük gününden önce ve sonraki üç yılda taraf olunacak uluslararası sözleşmeler belirtilerek Türkiye'nin bu düzenlemelere taraf olması gerektiği vurgulanmaktadır. Getirilen bir diğer yükümlülük ise TRIPs Anlaşması'na uyumun yanı sıra AT'nin bu konudaki mevzuatına uyumdur. Fikri ve sınai haklar mevzuatının bir kısmına OKK'nin yürürlük tarihinden önce uyum sağlanması şartı getirilmiş, geri kalan kısmı için yürürlük tarihinden itibaren 3 yıllık bir süre tanınmıştır.

8 sayılı Ek'in 10. maddesinde ise hakkın tüketilmesine ilişkin hüküm yer almaktadır. 10/2. maddede "Bu karar, iki taraf arasındaki ticari

ilişkilerde uygulanan fikri-sınai ve ticari hakların tüketilmesi sonucunu doğurmaz” denilerek hakkın tüketilmesi ilkesinin Türkiye-AT Gümrük Birliği ilişkisinde uygulanmayacağı öngörülmüştür.

H.3.3.3. Rekabet Mevzuatı Açısından Paralel İthalat

Rekabet mevzuatı açısından konunun değerlendirilmesinde öncelikle paralel ithalatın nedenleri ve dolayısıyla engellenmesinin sebepleri üzerinde durulacaktır.

Fikri hak sahipleri, yıllar boyunca kendi yarattıkları mallar üzerinde azami korumayı sağlamayı hedeflemiş, buna karşılık malı satın alan kişiler de, satın aldıkları bu malı diledikleri şekilde kullanmak istemişlerdir. Karşılıklı çıkar çatışmaları neticesinde, serbest ticaret ile fikri mülkiyetin korunması; kamu yararı ile kişisel kullanım özgürlüğü arasında dengeyi temin etmek amacıyla fikri mülkiyet haklarının tükenmesi ilkesi ortaya çıkmıştır. Bu ilkeyle birlikte kurulacak olan dengeden, fikri hak sahibi açısından markanın zarar görmesini engelleyecek bir koruma getirmesi, malın yeni maliki açısından ise markaya zarar vermediği sürece malın yeniden satımı ve benzeri konularda serbestçe davranabilmesini sağlaması beklenmektedir. Diğer bir anlatımla fikri ve sınai mülkiyet hakkı sahibi, malını ilk defa piyasaya sürme konusunda kendi kontrolünde olan tekel hakkına sahip olmakla birlikte bu hak, daha sonra malın piyasada yasal dolaşımını kontrol etme yetkisini de kapsamaz. Ancak günümüzde bu dengenin fikri hak sahipleri lehine bozulmasına yönelik bir eğilim görülmektedir. Asıl amacının markayı korumak olan düzenlemelerin; fikri hak sahibinin ticari kazancını artırmaya yönelik olarak gerçekleştirdiği faaliyetleri korumaya varan, buna karşılık yeniden satıcıların ve tüketicilerin markalı mal üzerindeki tasarruf haklarını gerektiğinden fazla sınırlandıracak şekilde yorumlandığı görülmektedir. Bu aşamada ticaret serbestinin sağlanmasında önemi olan paralel ithalat konusunda açıklamalar yapmak yerinde olacaktır.

Paralel ithalat ülkeler arasında yapılan ticaret neticesinde ortaya çıkan bir kavramdır. Bir ülkede satışa sunulan bir malın, aynı malın satışının yapıldığı bir başka ülkeye ithal edilmesiyle birlikte ortaya çıkan paralel ithalatın temel nedenlerinden biri iki ülke arasındaki fiyat farklılığıdır. Bu durumda paralel ithalatçılar tarafından, fiyatı ucuz olan ülkeden alınan mal, pahalı olan ülkeye ithal edilecektir.

Marka sahibinin bu iki ülke için uyguladığı fiyatlarda farklılaşmaya gitmesinin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki marka sahibinin yeni girdiği veya pazar payını artırmayı hedeflediği piyasalarda tutunma amacıdır. Diğer sebep ise üretim faktörleri fiyatlarının üretim

yapılan ülkelerde farklılık göstermesidir. İş gücünün ucuz olması, üretilen ülkedeki malların fiyatlarının da ucuz olmasını doğurabilecektir. Bu iki temel sebebe dayanan fiyat farkı nedeniyle üçüncü kişilerce gerçekleştirilen paralel ithalatın engellenmeye çalışılması, hak sahibinin fikri ve sınai haklarından ziyade, hak sahibinin pazar stratejisini koruma amacına hizmet edecektir. Oysa, gerek markaların korunmasına yönelik mevzuatta, gerekse rekabetin korunmasına ilişkin mevzuatta marka sahibinin pazar stratejisini oluşturmasına yönelik faaliyetlerini koruma amacını taşıyan bir düzenleme bulunmamaktadır.

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun "paralel ithalat" konusuna doğrudan bir düzenleme getirmemiştir. Ancak Kanun'un 4(d) ve 6(a) maddeleri, rakip teşebbüslerin piyasaya girişinin engellenmesi ve faaliyetlerinin zorlaştırılmasını amaçlayan eylemleri yasaklamış, paralel ithalatın engellenmesi de bu sonuçları doğurması açısından Kanun kapsamında değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda, markalı malın Türkiye'de piyasaya sunulduğu andan itibaren hak sahibinin, markanın korunması ile ilgili mevzuat çerçevesinde korunan kötüye kullanım halleri saklı kalmak kaydıyla, malın yeniden satışını ya da yasal yollarla orijinal malın ülkeye ithalini engelleyici bir hakka sahip olduğu ileri sürülemez.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin, Police marka güneş gözlüklerinin paralel ithalatına ilişkin olarak vermiş olduğu 12.3.1999 tarih ve 1998/7996 Esas sayılı kararı ile Dexter markalı ayakkabıların paralel ithalatına ilişkin olarak vermiş olduğu 14.6.1999 tarih ve 1999/3243 Esas sayılı kararı da bu görüşü doğrular niteliktedir.

Yargıtay'ın ilgili kararları incelendiğinde, paralel ithalata ilişkin doktrinde tartışılmakta olan konuya, marka sahibinin farklı dağıtım kanallarına farklı fiyatlarla satmış olduğu mallardan elde edeceği kârı maksimize etmesine yardımcı olma amacını taşımayan, amacı sadece markaların korunmasını sağlamak olan markalarla ilgili mevzuat açısından yaklaştığı kadar; mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları önlemek amacını haiz Rekabetin Korunması Hakkında Kanun kapsamında da yaklaşarak karar verdiği görülecektir. Yargıtay, Rekabet Mevzuatı'nda düzenlenmeyen ilk satış hakkını da içeren kararında "paralel ithalat"ın engellenemeyeceğine hükmetmiştir. Yargıtay'ın konuya ilişkin kararlarına göre, Türkiye'de markası tescil edilmiş bir malın, marka sahibi ya da yetkili satıcısı tarafından Türkiye'de piyasaya sunulmasının

ardından, üçüncü kişilerce yasal prosedüre uygun olarak ithal edilmesine, yani paralel ithalat yapılmasına engel olunamayacağı açıktır.

Sözü edilen tüm görüşler rekabetçi bir piyasanın sağlanması amacını taşıyan Rekabet Kanunu'nun düzenlemeleriyle birlikte değerlendirildiğinde; paralel ithalat kavramının, hak sahibi tarafından bir ülkede piyasaya sunulan bir malın aynısının üçüncü kişilerce yasal prosedüre uygun olarak bir başka ülkeden o ülkeye ithal edilmesi ve piyasaya sunulması şeklinde tanımlanması ve rekabet mevzuatı yönünden bu hakkın varlığının kabul edilip korunması gerektiği sonucuna varılmıştır.

SAVUNMALAR VE BUNLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

1.1. İlgili Ürün Pazarına İlişkin Savunma ve Değerlendirmesi

İlgili ürün pazarına ilişkin olarak savunma dilekçesinde özetle, ilgili ürün pazarının ağ işletim yazılımları pazarı olarak tespit edilmesinin yeterlilikten uzak olduğu, bilgisayar sektöründe, ağ işletim yazılımları da dahil, her ürün için ikame bulmanın mümkün olduğu, nitekim Windows for Workgroups, UNIX ve LINUX adlı işletim sistemlerinin Novell Netware'in ikamesi olduğu, ağ işletim yazılımlarının ve ağ donanım ürünlerinin birbirlerinin yüzde yüz oranında tamamlayıcısı oldukları ve tüm bu nedenlerle ilgili ürün pazarının ağ sistemleri pazarı olarak tespit edilmesi gerektiği iddia edilmiştir.

Ancak aşağıda da açıklanacağı üzere ağ donanımları ile ağ yazılımlarının birbirinin ikamesi olamayacağı açıktır. Birbirini tamamlayan ürünler açısından değerlendirildiğinde, nasıl ki bir otomobil lastiği üreticisi bir otomobil motoru üreticisine rakip olamaz ve lastik üreticileri hakkında yürütülen bir soruşturma için ilgili ürün pazarı olarak tüm otomotiv sektörü belirlenemezse, benzer sebeplerle ağ donanımları ile ağ yazılımlarının aynı pazar içerisinde tanımlanması da mümkün değildir. Konuyla ilgili bilgi yetersizliği, teknik açıdan oldukça karmaşık yapıya sahip olan sektöre ilişkin yanlış saptamalara sebebiyet verebilmektedir.

Ağ sistem yazılımları, ağ üzerinden bilgi sistemlerinin iç bilgi kaynaklarını (dosyalar vb.) ve bunların çıktılarını (yazıcı vb.) paylaştırmaya yönelik bilgisayar programlarıdır. Ağ donanım ürünleri ise bilgi sistemlerini ve bunların parçalarını birbirine bağlamak üzere tasarlanıp üretilen elektronik cihazlardır. Dolayısıyla bunlar arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi yüksek olsa da ticari mal olarak tamamen ayrı kategoridedirler.

TCP-IP (Ağ Protokolüdür. Ağ protokolleri bir makinenin başka bir makineyle nasıl haberleşeceğini belirler. İnternet protokolü [IP] internet üzerindeki her türlü haberleşmenin temelini oluşturan benzer kuralları tanımlar. Çoğu protokolda olduğu gibi internet protokollerinde de katmanlar vardır. İnternet Protokolü [IP] temeli oluşturur. Onun üzerinde İletim Kontrol Protokolü [TCP] denen başka bir protokol yer alır. Çoğunlukla bu iki protokol TCP-IP olarak beraber kullanılır)'nin bir ağ protokolü olarak ortaya çıkışı IPX'e göre daha sonra olmuştur. TCP-IP, IPX (İnternet Paket İletimi: Novell'in, Netware [Novell'in, bilgisayarların haberleşmesini sağlayan programı] programı kullanıcılarının birbirleri ile haberleşmesini, veri iletimini sağlayan standartlaşmış iletişim protokolü)'in tam ikamesi değildir. Bunların birbirini tam ikame etmediği kullanım alanları söz konusudur. Bu iki ürün birbirinden farklı standartlaşmıştır. Novell Netware ürünü piyasada uzun süre tekel sayılabilecek bir konumda bulunmuş ve ağ donanım parçaları da sadece Novell ile uyumlu olarak üretilmiştir.

Bu ürünler aynı platformda çalışmamaktadır ve çalışma mantıkları farklıdır. Novell Netware üzerinde Windows uygulaması çalıştırılabildiği halde Windows üzerinde Novell çalıştırılmamaktadır.

UNIX, bir ya da birden fazla kullanıcının ticari/teknik uygulama programlarının bir ağ üzerinden ortak kullanımını sağlayan bir işletim sistemidir. Netware ise birden fazla kullanıcının bir ağ üzerindeki kaynaklara erişimini sağlayan bir ağ işletim sistemidir. UNIX'in temel fikri bilgisayar sistemlerinin kaynaklarının, kullanıcıların kullanımına açılımını sağlamaktır. Netware'in temel fikri ise ağ üzerinde bulunan çeşitli kaynakların kullanıcılar tarafından paylaşımını ve erişimini denetlemektir. Bu ürünler tamamen farklı platformlardır. Bunlar çok sınırlı alanlarda birbirinin yerine kullanılabilenkte ise de uygulama alanı açısından aynı ürün piyasasında rakip olmaları söz konusu değildir.

LINUX ise UNIX'in bir türevinden yola çıkarak dünya çapında pek çok programcının ortak çabasıyla geliştirilmiş olan bir bilgisayar sistemidir. LINUX hemen tüm bilgisayar işletim sistemleri gibi ağ üzerinde yer alarak çalışma yeteneğine sahip ise de teknik açıdan bir "ağ işletim sistemi" değildir.

Rekabet Kurumu'nun Bilgisayar Sektörü hakkındaki raporunda da değinildiği gibi bu ürün kategorileri birbirinin tamamlayıcısı olsa da işlevsel olarak farklı ürün pazarında yer alırlar. Herkesçe bilindiği gibi iktisat teorisine göre de tamamlayıcı ürünler değil ikame ürünler aynı ürün pazarında yer alırlar. Dolayısıyla, ilgili ürün pazarı, soruşturma

raporunda da ayrıntılı olarak açıklandığı üzere ağ işletim yazılımları pazarıdır.

I.2. Hukuki Değerlendirmeye İlişkin Savunma ve Değerlendirmesi

Savunmalarda, Armada A.Ş.'nin soruşturma konusuyla ilgili olarak fikri ve sınai mülkiyet haklarından kaynaklanan hiçbir tekelci hakka sahip olmadığı gibi bu tip hakların kötüye kullanımından doğacak ihlallere de taraf olmadığı, Armada A.Ş. ile Novell arasında akdedilen sözleşmede Armada A.Ş.'ye hiç bir münhasır hak tanınmadığı, sözleşmenin 2. maddesinde Armada A.Ş.'nin münhasır olmayan yetkilere sahip olduğu, 6. maddesinde ise Novell'in Armada A.Ş.'ye fikri mülkiyet hakları kapsamında hiç bir yetki devri yapmadığı ve tüm bu hakların Novell'e ait olduğu belirtilmiş, dolayısıyla Armada A.Ş.'nin paralel ithalatı engelleyebilecek hiç bir güce ve yetkiye sahip bulunmadığı iddia edilmiştir.

Soruşturma konusu husus Armada A.Ş. ile Novell firmaları arasında imzalanan distribütörlük anlaşmalarına ilişkin bir ihlali içermemektedir. Distribütörlük anlaşmaları incelenmiş ve Soruşturma Raporu'nun ilgili bölümünde ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Dolayısıyla distribütörlük anlaşmalarında ihlal olmadığına ve Armada A.Ş.'nin hakim durumun kötüye kullanımından doğacak bir ihlale taraf olamayacağına yönelik yapılan savunma yersizdir. Soruşturma Raporu'nda böyle bir iddiada bulunulmamış, ancak Armada A.Ş. ile Novell İtalya arasında rekabeti ihlal amacı taşıyan sözlü bir anlaşmanın bulunduğu belirtilmiştir.

I.3. İhlal İddialarının Mahkemelerde Halen Devam Etmekte Olan İhtilaflara Dayandırılmasına İlişkin Savunma ve Değerlendirmesi

Savunmalarda, ihlal iddialarının tamamen Türk Ticaret Kanunu, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Kanun, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamına girerek adli yargıya intikal etmiş ve bir kısmı halen devam etmekte olan davalara dayandırıldığı, bu durumda Anayasa'nın 138. maddesinin son fıkrası uyarınca Rekabet Kurulu'nun konuya ilişkin olarak herhangi bir işlem tesis etme yetkisinin bulunmadığı ileri sürülmüştür.

Soruşturma Heyeti'nin yapmış olduğu incelemeler neticesinde ortaya attığı iddialar, devam etmekte olan davalara dayandırılmamaktadır. Söz konusu davalar 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ile doğrudan ilişkili olmadıklarından soruşturmaya konu teşkil eden olay anılan yasa kapsamında

incelenmiştir. Soruşturma Raporu'nda bahsi geçen sözlü anlaşmaya ilişkin olarak yargıya intikal etmiş bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla Rekabet Kurulu'nun bu konuya ilişkin olarak işlem tesis etmesi konusunda herhangi bir engel bulunmamaktadır.

I.4. İlgili Ürün Piyasasındaki Pazar Paylarına İlişkin Savunma ve Değerlendirmesi

Savunmalarda, Armada A.Ş.'nin yazılım, donanım ve hizmet sektörlerindeki pazar paylarının oldukça düşük olduğu, Armada A.Ş.'nin hakim durumda bulunmadığı iddia edilmiştir.

Rekabet Kurumu Araştırma Dairesi tarafından hazırlanmış olan Bilgisayar Sektörü Raporu kaynak gösterilerek verilen tablolardaki Armada A.Ş.'nin "Yazılım Gelirleri" içindeki ve "Sistem Yazılımları" içindeki pazar paylarına işaret edilmek suretiyle Armada A.Ş.'nin ilgili ürün pazarı olarak tespit edilen "ağ işletim yazılımları" pazarında hakim durumda bulunup bulunmadığını söylemek güçtür. Nitekim yazılım sektörü içinde işletim sistemleri, sistem yazılımları, yazılım geliştirme araçları, güvenlik yazılımları, uygulama yazılımları gibi çok sayıda alt sektör bulunurken "Sistem Yazılımları" dahi işletim sistemleri yazılımları ve ağ yazılımları gibi farklı alt ürün pazarlarını kapsamaktadır. Genel olarak bakıldığında bilişim sektöründe firma sayısının çokluğu ve alternatif temin kaynaklarının mevcudiyeti de bir vakıadır. Esasen Soruşturma Raporu'nda da hakim durumun kötüye kullanılmasına yönelik bir suçlama yapılmamıştır.

I.5. Soruşturmanın Sadece Armada Bilgisayar Sistemleri A.Ş. Aleyhine

Açılmasına İlişkin Savunma ve Değerlendirmesi

Savunmalarda, rekabet ihlalinin varlığı halinde anlaşmanın her iki tarafı hakkında da soruşturma açılması gerektiği, sadece Türkiye'de yerleşik Armada A.Ş. hakkında soruşturma açılmasının yerinde olmadığı iddia edilmiştir.

Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerde faaliyet gösteren teşebbüslerin Türkiye sınırları içerisinde rekabeti ihlal etmeleri durumunda, Ortaklık Konseyi Kararı'nda yer alan rekabet kuralları geçerli olacaktır.

1/95 sayılı OKK'nin 30. maddesinde,

"... amaçları veya etkileri rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması olan tüm kuruluşlar- arası anlaşmalar,

kuruluşların örgütlerince alınan kararlar ve ortak uygulamalar, özellikle de;

...

(b) üretimi, pazarları, teknik ilerlemeyi ve yatırımları sınırlayan veya denetim altına alanlar;

(c) pazarları veya kaynakları paylaşmaya yönelik olanlar;

...

takdirde Gümrük Birliği'nin iyi işleyişiyle bağdaşmaz sayılarak Topluluk ile Türkiye arasındaki ticareti etkileme olasılığı taşıdıkları ölçüde yasaklanır.”

hükmüne yer verilmiştir. Bu maddenin uygulanması ile ilgili olarak da 35. maddenin 1. fıkrası “Ortaklık Konseyi, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde, 30., 31., 32. maddeler ile 33. maddenin ilgili hükümlerinin uygulanması için gereken kuralları bir kararla benimseyecektir. Bu kurallar, AT içinde halihazırda mevcut olan kuralları temel alacak ve başka hususların yanısıra, rekabetle ilgili kurumların görevlerini belirleyecektir.” şeklinde düzenlenmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında,

“Bu kurallar kabul edilinceye kadar:

a. Topluluk ve Türkiye'deki makamlar, anlaşmaların, kararların, ortak uygulamaların ve hakim durumun kötüye kullanılmasının kabul edilebilir olup olmadığı hususunu, 30. ve 31. maddeler çerçevesinde belirleyeceklerdir.”

hükmüne yer verilmiştir. Topluluğun veya Türkiye'nin belli bir uygulamayı 30, 31 ve 32. maddelere aykırı bulması halinde yapılması gerekenler 36. maddede düzenlenmiştir. Söz konusu madde gereğince 30., 31. ve 32. maddelere aykırı bir uygulamanın 35. maddede bahsedilen uygulama kuralları ile yeterince ele alınmamış olması veya bu kuralların bulunmaması ve söz konusu uygulamanın, bir tarafın çıkarlarına veya sanayie ciddi zararlar getirmesi veya getirme tehdidini yaratması halinde, söz konusu taraf, Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde gerçekleştirilecek danışma temaslarını takiben veya bu temaslar için talepte bulunmasından sonra 45 işgünü sonunda uygun önlemleri alabilecektir. Ancak söz konusu Komite henüz kurulmadığından, Novell İtalya'nın İtalya'da mukim bir teşebbüs olması ve Türkiye'de rekabeti engelleme amacı taşıyan bir anlaşmanın tarafı olduğu kanaatine varıldığı

takdirde Avrupa Komisyonu'nun konuya ilişkin olarak bilgilendirilmesinin gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda yer verilen açıklamalar ışığında, 4. madde kapsamında yürütülen soruşturmanın sadece Armada A.Ş. aleyhine açılması doğru olup, nihai kararda rekabet ihlalinin varlığının tespiti halinde sözlü anlaşmanın diğer tarafı olan Novell İtalya firması ile ilgili olarak Avrupa Komisyonu'nun bilgilendirilmesi söz konusu olacaktır.

I.6. Novell Türkiye Ofisine ilişkin Savunma ve Değerlendirmesi

Savunmalarda, Soruşturma Heyeti'nin incelemelerinde Novell Türkiye'den herhangi bir bilgi talep edilmediği, Rekabet Kurumu'nun, Novell'in Türkiye'de bir ofisinin bulunduğunu tespit edememiş olduğu kaygısının taşındığı ifade edilmiştir.

Soruşturma Raporunda da belirtildiği üzere, önaraştırma döneminde yapılan incelemeler sırasında Novell Türkiye Ofisi'nin faaliyette bulunmaması sebebiyle bilgi alınamamış olmakla beraber Novell Türkiye Ofisi, Ekim 1999 yılında kurulmuş olup, soruşturma konusu ile doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır.

GEREKÇE VE HUKUKİ DAYANAĞI

Soruşturma Heyeti hazırladığı raporda, Armada Bilgisayar Sistemleri A.Ş. ile Novell İtalya arasında paralel ithalatı engelleme amacı taşıyan sözlü bir anlaşmanın var olduğunu iddia etmiştir. Raporda,

- Armada Bilgisayar Sistemleri A.Ş. Genel Müdürü M... G...'in Novell İsrail firması satış müdürü D... D...'a yazdığı elektronik postada Beyaz Ltd. Ş.den paralel ithalatçı olarak bahsetmek suretiyle, söz konusu dönemde Beyaz Ltd. Ş.nin, aleyhine devam eden ihtiyati tedbir kararına aykırı hareket ettiğini düşünerek Novell firmasını konu hakkında bilgilendirmek istediği düşünülse de bu mesaj metninin yine kendisine ait basın demeçleriyle birlikte değerlendirildiğinde konuya yaklaşımının paralel ithalatı engellemeyi amaçladığı, ancak söz konusu elektronik posta mesajlarında Novell firmasının paralel ithalatı engellemeye yönelik herhangi bir ifadesinin yer almadığı,
- Armada Bilgisayar Sistemleri A.Ş. Genel Müdürü Mustafa Güven'in Novell ürünleri ve Beyaz Ltd. Ş. ile ilgili olarak, 15.7.1996 tarihli Computer World Dergisinde yayımlanan, "Şaibeli Novell Kutusuna Dikkat" başlıklı haber altında yer alan "Güven, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre 'paralel

import' yapmanın veya yaptığını ima etmenin de yasak olduğunu kaydetti." ve 22.7.1996 tarihli Computer World dergisinde yayımlanan, "Novell Kullanıcıları Dikkat!" başlıklı haber altında yer alan "Güven, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre paralel ithalatın yasak olduğunu, distribütör dışında üçüncü parti şirketlerin fikir ve sanat eserlerini Türkiye pazarına getiremeyeceğini ifade etti." şeklindeki ifadeleri ile paralel ithalatın yasak olduğunu beyan etmek suretiyle kamuoyunun yanıltılmasına sebebiyet verdiği ve Beyaz Ltd. Ş.'nin yaptığı ithalatı dolaylı olarak engelleme yoluna gittiği,

- 1996 yılında Computer World Dergisinin 20. sayısında yer alan ve "DİKKAT - Novell olarak, aşağıda ilanı veren firma ile hiçbir ilişkimiz bulunmamaktadır. Biz 'Novell' olarak ilanda görülen ürünü; tanımıyor, desteklemiyor ve upgrade etmiyoruz. Ürünlerimiz sadece, Türkiye'deki tek yetkili distribütörümüz 'Armada' kanalıyla ve 'Yetkili Novell Satıcıları'nın tam Novell desteği ile sizlere ulaşmaktadır." ifadesini taşıyan reklamda tüketicileri yanıltıcı bilgiler verildiği, ürünlerin Armada haricinde herhangi bir firma tarafından tüketicilere sunulamayacağı kanaati uyandırılmak istendiği ve söz konusu reklama ait faturanın Novell İtalya ofisi adına düzenlenmesine rağmen ilan metnini yayımlayan kuruluşa ödemeyi Armada A.Ş.'nin yapması, ilan siparişi ve teslimatının Armada A.Ş. personeli tarafından yapılması nedeniyle bu reklamı Armada A.Ş. ile Novell İtalya Ofisinin müştereken hareket ederek yayımlattığı sonucuna ulaşıldığı,
- Armada A.Ş. Genel Müdürü M... G...'in paralel ithalata yönelik önceki bölümlerde ele alınan yaklaşımı da dikkate alındığında yayımlanan reklamların paralel ithalatı engellemeye yönelik ortak davranışlar olarak kabul edilmesinin kaçınılmaz olduğu,
- Söz konusu ihtarnameler, reklam metinleri, basın demeçleri ve davalarda geçen ifadelerden rekabeti engelleme amacını taşıyan sözlü bir anlaşmanın varlığının kabul edilmesi gerektiği sonucuna ulaşıldığı,
- Tarafların bu şekilde ifade ettikleri, paralel ithalatı engelleme suretiyle rekabetin ortadan kaldırılmasını sağlama şeklindeki amaçlarının; 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesinin "Belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme,

bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan.... teşebbüsler arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemleri hukuka aykırı ve yasaktır.” şeklindeki hükmü gereği yasaklandığı,

- Söz konusu anlaşmanın amacının rekabeti engellemek olduğunun tespit edilmesi nedeniyle, ilgili ürün piyasasında pazar araştırması yapılması suretiyle anlaşmanın sonuçlarının veya etkisinin incelenmesine gerek olmadığı, rekabet hukuku açısından böyle bir amacın tespit edilmesinin yeterli olduğu, daha fazla incelemeye veya piyasa analizi yapmaya gerek bulunmadığı,

belirtilmiştir.

Her ne kadar Armada Bilgisayar Sistemleri A.Ş. Genel Müdürü'nün basına yapmış olduğu açıklamalar ve firma tarafından verilen reklamlar Armada A.Ş.'nin "paralel ithalat"ı engellemeye yönelik davranışları olarak kabul edilebilir görünse de, Novell İtalya ile Armada A.Ş. arasındaki ilişki mal tedariki ve pazarlaması dışında, başkaca ve Rekabet Kanunu'nu ihlal edici nitelikteki bir faaliyeti kapsamamaktadır. Novell İtalya'nın vermiş olduğu reklam, üçüncü taraflarca gerçekleştirilecek FSEK kapsamında ihlal niteliğini haiz davranışlar karşısında kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik bir içeriğe sahiptir. Armada A.Ş.'nin tek taraflı olarak gerçekleştirdiği faaliyetler, bu bağlamda Novell İtalya'yı bağlamamaktadır. Kaldı ki, Novell firması bir süre önce Armada A.Ş. ile çalışmaya son vermiştir. Bu gelişmeler de göstermektedir ki, Novell firmasının Rekabet Kanunu kapsamında değerlendirilebilecek şekilde Türkiye çapında tekelleşmeye yönelik üçüncü firmaları piyasa dışına itici faaliyetleri bulunmamaktadır. Bu açıklamalar ışığında Armada A.Ş. ile Novell İtalya'nın belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan sözlü bir anlaşma veya uyumlu eylem içinde olmadıkları anlaşılmaktadır.

Ancak, yasal yollarla yapılan ithalatın engellenmesinin rekabet mevzuatına aykırılık teşkil edeceğine, diğer bir deyişle paralel ithalatın engellenemeyeceğine ilişkin olarak açıklama yapmak gerekli görülmüştür.

Paralel ithalatı engellemeye yönelik girişimler, rakip teşebbüslerin piyasaya girişinin engellenmesine, faaliyetlerinin zorlaştırılmasına neden olacaktır. 4054 sayılı Kanun, 4. maddesinin (d) bendinde örneklendiği

üzere, doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacını taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan teşebbüsler arası anlaşmaları, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemlerini, bu cümleden olarak da paralel ithalatı engellemeye yönelik karar ve eylemleri yasaklamaktadır. Kanun, 6. maddesinin (a) bendinde örneklendiği üzere, bir veya birden fazla teşebbüsün ülkenin bütününde ya da bir bölümünde bir mal veya hizmet piyasasındaki hakim durumunu tek başına yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanmasını, bu cümleden olarak da paralel ithalatı engellemeye yönelik karar ve eylemleri yasaklamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de markası tescil edilmiş bir malın, marka sahibi ya da yetkili satıcısı tarafından Türkiye'de piyasaya sunulmasının ardından, üçüncü kişilerce yasal prosedüre uygun olarak ithal edilmesine, yani paralel ithalat yapılmasına engel olunması 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. ve 6. maddeleri uyarınca yasaklanmıştır.

Armada A.Ş. ile Novell İrlanda arasında akdedilmiş olan distribütörlük anlaşması Armada A.Ş.ye münhasır olmayan bir hak tanımaktadır ve anlaşmada 4054 sayılı Kanun'a aykırılık teşkil eden herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Diğer yandan ihlale konu olan dönemde ilgili ürün pazarında hakim durum tespiti yapmaya yeterli veriler bulunmadığı gibi ihlalin sağlıklı pazar bilgilerine ulaşılamayacak kadar geçmiş bir döneme rastlaması ile sektörün karmaşık yapısı ve istatistiki bilgilerin kıtlığı da nazara alındığında Armada A.Ş.nin hakim durumda bulunduğu sonucuna varmak mümkün görülmemiştir.

Armada A.Ş.nin elektronik posta yazışmalarında ve basın demeçlerinde kendini gösteren paralel ithalatı engellemeye dönük tek taraflı faaliyetleri Novell İtalya'yı bağlamamaktadır. Dolayısıyla Armada A.Ş. ile Novell İtalya arasında paralel ithalatı engelleme amacı taşıyan bir sözlü anlaşmanın ve bundan kaynaklanan bir rekabet ihlalinin varlığından söz edilemez.

Sonuç olarak, somut olayda hakkında soruşturma yapılan Armada Bilgisayar Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile Novell İtalya arasında paralel ithalatı engellemek suretiyle rekabetin ihlaline yol açan bir sözlü anlaşmanın varlığı iddiasına katılmamış ve dolayısıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun hükümlerine aykırı bir eylem bulunmadığından anılan teşebbüse Rekabet Kanunu'ndaki cezai yaptırımların uygulanmasına gerek görülmemiştir.

SONUÇ

1- Türkiye'de markası tescil edilmiş bir malın, marka sahibi ya da yetkili satıcısı tarafından Türkiye'de piyasaya sunulmasını müteakip, üçüncü kişilerce yasal prosedüre uygun olarak ithal edilmesine (paralel ithalat) engel olunamayacağına OYBİRLİĞİ ile;

2- Armada Bilgisayar Sistemleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi ile Novell Ireland Software Ltd. (Novell İrlanda) firması arasında akdedilmiş distribütörlük anlaşmasınının 4054 sayılı Kanun'a aykırı hükümler içermediğine OYBİRLİĞİ ile;

3- Armada Bilgisayar Sistemleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'nin ilgili ürün pazarında hakim durumda bulunmadığına OYBİRLİĞİ ile;

4- Armada Bilgisayar Sistemleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi ile Novell İtalya Ofisi arasında paralel ithalatı engelleme amacı taşıyan bir sözlü anlaşmanın varlığına ilişkin yeterli bilgi ve belgenin elde edilemediğine, dolayısıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun hükümlerine aykırı bir eylem bulunmadığından aynı Kanun'un 16. maddesi gereği herhangi bir para cezasının uygulanmasına gerek olmadığına OYÇOKLUĞU ile,

Danıştay yolu açık olmak üzere karar verilmiştir.

KARŞI OY GEREKÇESİ

Armada Bilgisayar San. ve Tic. A.Ş. hakkında yürütülen soruşturma sonucu Rekabet Kurulu'nca verilen 29.5.2001 tarih ve 01-25/238-61 sayılı kararda, paralel ithalatın yasaklanamayacağı belirtildikten sonra Armada A.Ş. ile Novell İtalya arasında paralel ithalatın engellenmesine yönelik sözlü anlaşmanın varlığı kabul edilmeyerek para cezası uygulanmasına gerek görülmemiştir. Ancak soruşturma raporunda da belirtildiği üzere Armada A.Ş. genel müdürünün basına yaptığı açıklamalar ve firma tarafından verilen reklamlar, şikayetçinin paralel ithalat yapmasını engelleyici niteliğe haiz olup, Novell İtalya ile Armada A.Ş. arasındaki ilişkiler ve söz konusu reklamların müşterek hareket sonucu yayımlatıldığı hususları gözetildiğinde her iki firma arasında paralel ithalatı engelleme amacı taşıyan sözlü bir anlaşmanın varlığının kabulü ile hakkında soruşturma yapılan teşebbüse 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesinde öngörülen müeyyidenin uygulanması gerektiği

düşüncesiyle anılan kararın sonuç bölümünün 4. bendinde çoğunluğun görüşüne katılmıyoruz.

İsmet CANTÜRK

Kurul Üyesi

R. Müfit SONBAY

Kurul Üyesi

Dosya Konusu: Gözlükçü derneklerinin, dernek tüzüklerinde fiyat tespitine ve tespit edilen fiyatların uygulanmasına ilişkin maddelere yer verdikleri, “Gözlük Camı Rehberi” ve “Fenni Gözlükçüler Orijinal Fiyat Listesi” hazırladıkları savları ile açılan soruşturma sonucu verilen nihai karardır.

Dosya Sayısı : D2/2/I.S.-00/2 (Soruşturma)

Karar Sayısı : 01-42/424-107

Karar Tarihi : 31.08.2001

TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU

Üyeler: İsmet CANTÜRK, Nejdet KARACEHENNEM, A. Ersan GÖKMEN, R. Müfit SONBAY, Kubilay ATASAYAR, Murat GENCER, Mustafa PARLAK, Rıfki ÜNAL

SORUŞTURMA HEYETİ

Başkan : İsmet CANTÜRK, Rekabet Kurulu Üyesi

Raportörler : Ilgaz SARIOĞLU, Ali DEMİRÖZ, Hakan BİLİR

İNCELEME TALEBİNDE BULUNAN

İhbar

HAKKINDA SORUŞTURMA YAPILANLAR

1. Adana Fenni Gözlükçüler Derneği
Abidin Paşa Cad. No:160 ADANA
2. Ankara Fenni Gözlükçüler Derneği
Konur Sokak 41/9 Bakanlıklar ANKARA
3. Denizli Fenni Gözlükçüler Derneği
Oğuzhan Cad. Sağlık Han Kat:3 No:28 DENİZLİ
4. Diyarbakır Fenni Gözlükçüler Derneği

- Gazi Cad. Suakar Sokak No:1/B DİYARBAKIR
5. Gaziantep Fenni Gözlükçüler Derneği
Gaziler Cad. No:75/B GAZİANTEP
  6. Hatay Fenni Gözlükçüler Derneği
Kurtuluş Caddesi 10/B Antakya HATAY
  7. İzmir ve Ege Fenni Gözlükçüler Derneği
Birinci Beyler Sokak Büyük Beyler İşhanı
No:8 Kat:3/304 35260 Konak İZMİR
  8. Kayseri Fenni Gözlükçüler Derneği
Cumhuriyet Mah. Umur Sokak Sultan İşhanı No:2/4
KAYSERİ
  9. Konya Fenni Gözlükçüler Derneği
İstanbul Cad. Kadılar Sokak
Form İşhanı No: 202 KONYA
  10. Mersin Fenni Gözlükçüler Derneği
Hastaneler Cad. Devlet Hastanesi Karşısı
No:243 MERSİN
  11. Osmaniye Fenni Gözlükçüler Derneği
Palalı Süleyman Cad. No:174 OSMANİYE
  12. Samsun Fenni Gözlükçüler Derneği
Kale Mahallesi, Kaptanoğlu Caddesi
No:3/5 SAMSUN

Temsilcileri:

- Av. Turgut İLHAN
Sağlık-2 Sokak No:71/5 Yenişehir ANKARA
13. Antalya ve Akdeniz Fenni Gözlükçüler Derneği
Cumhuriyet Cad. Elmalı Mah. 22. Sokak
Gökkaya İşhanı 2/25 ANTALYA

Temsilcisi:

- Av. Kürşat Alper TULU
Kazım Özalp Cad. Eski Otogar Karşısı 465. Sok.
Fikri Melli İşhanı No:16/12 Kat:1 ANTALYA
14. Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği
Hamidiye Cad. Doğubank İşhanı Kat 5 No.: 504
34420 Sirkeci- İstanbul

Temsilcisi:

- Prof. Dr. Arif ESİN
Akaretler Sıraevleri Spor Caddesi No.: 67

80680 Beşiktaş İSTANBUL

İDDİALARIN ÖZETİ

Rekabet Kurumu'na verilen imzasız şikayet dilekçesinde;

- Dernek tüzüklerinde "Kazanç Bölüşümü, Fiyat Belirleme" gibi yasalara aykırı hükümlerin yer aldığı,
- Her mali yılın başında, 17 gözlükçü derneğinin kendi aralarında toplanarak biri kamu kesimi için gözlük camları fiyat listesi, diğeri halk için orijinal fiyat listesi adı altında iki tür monopol nitelikte liste hazırladıkları,
- Söz konusu derneklerin fiyat listelerini T.C. Maliye Bakanlığı ile imzalı protokole bağlayıp, Resmi Gazete'de ilanını sağlamak suretiyle, Türkiye'deki tüm resmi kurumları ve halkı belirledikleri fiyatları ödemeye mecbur bıraktığı,
- Her gözlük mağazasında söz konusu derneklerin yayınladığı ve para karşılığı dağıttığı yıllık monopol fiyat listelerinin mevcut olduğu belirtilmiştir.

DOSYA EVRELERİ

1- Rekabet Kurumu kayıtlarına 14.06.2000 tarih ve 2450 sayı ile intikal eden imzasız dilekçe üzerine, Rekabet Kurulu'nun 29.08.2000 tarih ve 00-32/350-195 sayılı kararı uyarınca; "gözlük camı piyasasında" 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un ihlal edilip edilmediğinin belirlenmesi amacıyla önaraştırma yapılmıştır.

2- 23.10.2000 tarih ve D2/2/I.S.-00/2 sayılı Önaraştırma Raporu'nda yer alan bilgi ve belgelerin değerlendirilmesi sonucu Rekabet Kurulu, 31.10.2000 tarih ve 00-42/455-249 sayılı kararı ile;

- Gözlükçü derneklerinin dernek tüzüklerinde fiyat tespitine ve tespit edilen fiyatların uygulanmasına ilişkin maddelere yer vermelerinin,
- Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği'nin gözlük camı fiyatlarına ilişkin "Gözlük Camları Rehberi" hazırlamasının,
- Ankara, İzmir ve Ege, Adana, Antalya ve Akdeniz, Kayseri, Konya, Samsun, Denizli, Hatay, Mersin, Gaziantep, Osmaniye, Diyarbakır Fenni Gözlükçüler Derneklerinin müştereken gözlük camı fiyatlarına ilişkin "Fenni Gözlükçüler Orijinal Fiyat Listesi" hazırlamalarının

4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesinin (a) bendinde yer alan "mal veya hizmetlerin alım ya da satış fiyatının, fiyatı oluşturan maliyet,

kar gibi unsurlar ile her türlü alım ya da satım şartlarının tespit edilmesi" şeklindeki hükme aykırılık oluşturması nedeniyle, söz konusu 14 teşebbüs birliği hakkında, aynı Kanun'un 41 inci maddesi uyarınca soruşturma açmıştır.

3- Bu karar üzerine, 14.11.2000 tarihinde, 4054 sayılı Kanun'un 43/2 nci maddesi uyarınca ilgili teşebbüs birliklerine soruşturma açıldığına dair bildirimde bulunularak tarafların ilk yazılı savunmalarını 30 gün içerisinde Kuruma göndermeleri talep edilmiştir.

4- İlgili teşebbüs birliklerinin ilk yazılı savunmaları yasal süreleri içinde Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.

5- Soruşturma safhasında, Ankara Fenni Gözlükçüler Derneği tarafından gönderilen 11.01.2001 tarih ve 178 sayılı yazıda, açılan soruşturma nedeniyle 2001 yılı için fiyat liste çalışmaları yapılmadığı belirtilerek fiyat belirsizliğinden kaynaklanan karmaşanın önlenmesi için alınacak tedbirler veya fiyat listesi yayınlanmasına izin verilip verilmeyeceği konusunda Rekabet Kurumu görüşü talep edilmiştir. Yine aynı dernek tarafından gönderilen 19.01.2001 tarih ve 319 sayılı yazıda ise fiyat listesi çıkarılmayacağı bildirilmiştir.

6- T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nün 16.02.2001 tarih ve 772 sayılı yazılarında, 2001 yılı Mali Bütçe Kanunu'nun ilgili maddelerine atıfta bulunularak, fiyat listelerinin yayınlanması konusunda yeniden bir değerlendirme yapılması ve sonucu içeren görüşümüz talep edilmiştir.

7- Söz konusu talep üzerine, Rekabet Kurulu 03.04.2001 tarih ve 01-15/148-M sayılı kararı ile 4054 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinin 3 üncü fıkrası uyarınca gözlük camı fiyat listeleri ile ilgili olarak ihlale ne şekilde son verileceğine ilişkin hazırladığı görüş ilgili taraflara tebliğ edilmiş ve T.C. Maliye Bakanlığı konu hakkında bilgilendirilmiştir.

8- Hazırlanan görüş çerçevesinde, 4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesini ihlal eden eylemlere son verilmesi için, taraflara;

1. Gözlükçü derneklerinin orijinal fiyat listelerini 2001 yılından itibaren yayınlamaması,

2. Görüş yazısının alınmasından itibaren 7 gün içinde dernek üyesi tüm gözlükçülere orijinal fiyat listesi yayınlanmayacağına duyurulması,

3. En geç 15 gün içinde de, bu gereklerin yerine getirildiğinin, Rekabet Kurumu Başkanlığı'na tevsik edilmesi

gerektiği bildirilmiştir.

9- Hakkında soruşturma yürütülen gözlükçü dernekleri Kurul görüşüne uyduklarını Rekabet Kurumu'na gönderdikleri yazılarla tevsik etmişlerdir.

10- 30.04.2001 tarih ve SR/01-17 sayılı Soruşturma Raporu, 4054 sayılı Kanun'un 45/1 inci maddesi uyarınca Başkanlıkça tüm Kurul Üyeleri ile ilgili taraflara tebliğ edilmiş ve aynı maddenin ikinci fıkrası gereğince taraflardan 30 gün içinde yazılı savunmalarını göndermeleri istenmiştir.

11- Hakkında soruşturma yürütülen bütün teşebbüslerin ikinci savunma yazıları zamanında Rekabet Kurumu kayıtlarına intikal etmiştir.

12- Soruşturma Heyeti'nin hazırladığı "Ek Yazılı Görüş", Kanun'un 45/2 nci maddesi uyarınca, 07.06.2000 tarihinde tüm Kurul Üyeleri ve taraflara tebliğ edilmiştir.

13- İlgili teşebbüslerin ek yazılı görüşe karşı cevapları zamanında Rekabet Kurumu'na intikal etmiştir.

14- Rekabet Kurulu'nun 31.07.2001 tarih ve 01-37/375-M sayılı toplantısında, yürütülen soruşturma ile ilgili olarak 31.08.2001 tarihinde sözlü savunma toplantısı yapılmasına karar verilmiş ve sözlü savunma toplantısı davetiyeleri, Kanun'un 46/2 nci maddesi uyarınca ilgililere gönderilmiştir.

15- 31.08.2001 tarihinde yapılan sözlü savunma toplantısına ilgili teşebbüs birlikleri ve temsilcileri katılmıştır.

16- Rekabet Kurulu 31.08.2001 tarihinde nihai kararını vermiş ve karar 13.09.2001 tarihinde taraflara teahhüt edilmiştir.

RAPORTÖRLERİN GÖRÜŞÜ

Raportörler, Soruşturma Raporu'nda;

- Gözlükçü derneklerinin, dernek tüzüklerinde fiyat tespitine ve tespit edilen fiyatların uygulanmasına ilişkin maddelere yer vermelerinin,
- Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği'nin gözlük camı fiyatlarına ilişkin "Gözlük Camları Rehberi" hazırlamasının,

Adana, Ankara, Antalya ve Akdeniz, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, İzmir ve Ege, Kayseri, Konya, Mersin, Osmaniye, Samsun Fenni Gözlükçüler Derneklerinin müştereken gözlük camı fiyatlarına ilişkin "Fenni Gözlükçüler Orijinal Fiyat Listesi" hazırlamalarının

4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesinin (a) bendinde örneklenen yasak kapsamında olması nedeniyle; söz konusu gözlükçü dernekleri hakkında Kanun'un 16. maddesinin 2. fıkrası gereğince idari para cezası

uygulanması ve ihlale son verilmesi amacıyla, gözlükçü dernekleri tarafından 2001 yılından itibaren hiçbir surette fiyat listesi yayınlanmaması ve dernek tüzüklerinde yer alan ve 4054 sayılı Kanun'a aykırı olan hükümlerin söz konusu tüzüklerden çıkarılması gerektiğini belirtmişlerdir.

H- İNCELEME VE DEĞERLENDİRME

1. İLGİLİ PAZAR

1.1. İlgili Ürün Pazarı

İlgili ürün pazarı tespitinde belirleyici olan ürünlerin ikame edilebilirliği ve bu açıdan ürünün işlevi ile tüketici tercihlerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tedavi amaçlı kullanılan, numaralı gözlük camı piyasası incelendiğinde, çok geniş bir ürün yelpazesi ile karşılaşmaktadır. Birbirine benzer gibi görünen bir çok ürün hammadde, çap, üretim tekniği ve kaplama gibi teknik farklılıklar ve fiyat farklılıkları nedeniyle birbirlerinden ayrılmaktadır. Ürün çeşitliliğinin farklı ihtiyaçları karşılması nedeniyle değişik özellikler taşıyan camların teknik olarak ikame edilemeyeceği düşünülebilir. Ancak soruşturma konusu fiyat listelerinin piyasada yer alan tüm çeşitlere ilişkin olması nedeniyle, bu dosya açısından ürünler bazında bir pazar tanımlamasının gerekli olmadığı ve gözlük camı piyasasının bir bütün olarak ele alınmasının uygun olduğu kanaatine varılarak ilgili ürün pazarı “gözlük camları perakende satış pazarı” olarak belirlenmiştir.

1.2. İlgili Coğrafi Pazar

İlgili coğrafi pazar, gözlükçü derneklerinin Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde faaliyet göstermeleri ve hazırladıkları fiyat listelerinin ülkenin tümü için geçerli olması nedeniyle, “Türkiye Cumhuriyeti sınırları” olarak belirlenmiştir.

2. HAKKINDA SORUŞTURMA YÜRÜTÜLEN TEŞEBBÜS BİRLİKLERİ

Gözlükçü Dernekleri

3958 sayılı Gözlükçülük Hakkında Kanun'da gözlükçüler arasında mesleki bir örgütün kurulmasına ilişkin düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle, gözlükçüler çeşitli illerde 2908 sayılı Dernekler Kanunu'na tabi dernekler kurmak suretiyle örgütlenmişlerdir. Soruşturma açıldığı dönemde, Türkiye genelinde “dernek üyeleri arasında mesleki birlik,

yardım ve sosyal dayanışmayı sağlamak, modern gözlükçülüğün gelişmesine katkıda bulunmak” amacıyla kurulmuş olan 14 gözlükçü derneği faaliyet göstermektedir. Bu dernekler aşağıda sıralanmıştır:

- Ankara Fenni Gözlükçüler Derneği
- Adana Fenni Gözlükçüler Derneği
- Kayseri Fenni Gözlükçüler Derneği
- Denizli Fenni Gözlükçüler Derneği
- Hatay Fenni Gözlükçüler Derneği
- Antalya ve Akdeniz Fenni Gözlükçüler Derneği
- Izmir ve Ege Fenni Gözlükçüler Derneği
- Konya Fenni Gözlükçüler Derneği
- Samsun Fenni Gözlükçüler Derneği
- Mersin Fenni Gözlükçüler Derneği
- Gaziantep Fenni Gözlükçüler Derneği
- Osmaniye Fenni Gözlükçüler Derneği
- Diyarbakır Fenni Gözlükçüler Derneği
- Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği

3. 4054 SAYILI KANUN'UN DÖRDÜNCÜ MADDESİNİN İHLALİNE İLİŞKİN TESPİTLER

Gözlükçü dernekleri 4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesini aşağıda yer alan eylemleri sonucu ihlal etmektedir:

- 1- Gözlükçü derneklerinin tüzüklerinde bulunan maddelerin Kanun'a aykırılığı.
- 2- Fiyat listeleri yayınlamak suretiyle gözlük camları fiyatlarının tespiti.

3.1. Dernek Tüzüklerinde Yer Alan Maddeler

Derneklerin tüzükleri incelendiğinde fiyat tespitine ilişkin hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Aşağıda soruşturma kapsamında bulunan 14 gözlükçü derneğine ait tüzüklerin fiyat tespitine ilişkin maddelerine yer verilmiştir.

Adana Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

“ Madde 3 - Derneğin Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat unsurlarına dayanarak gözlük camı ve çerçevesi, kontak lens, göz protezi uygulamasına ait fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek..

Madde 10 - Yönetim Kurulu'nun Görevleri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini teşkil edeceği komiteler marifeti ile saptamak.

Madde 12 – Haysiyet Kurulu

"...fiyat tarifelerine aykırı davranan,...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...yeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir".

Ankara Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

“ Madde 3 - Derneğin Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat unsurlarına dayanarak gözlük camı ve çerçevesi, kontak lens, interküler lens, protez göz, prizma, fresnel prizma, teleskopik gözlük ve gözlükçülükle ilgili her türlü malzeme ve lens solüsyonlarına ait fiyatları ve fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek...

Madde 10 - Yönetim Kurulu'nun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit etmek ve ..

Madde 12 - Tüzüğe Aykırı Davranışlar ve Cezalar

"...Fiyat tarifelerine uymayan,...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma açılır".

Antalya ve Akdeniz Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat listelerini belirlemek ve alakalı Kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek.

Madde 11 – Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit edeceği komiteler marifeti ile saptamak.

Madde 13 – Haysiyet Kurulu

"...fiyat tarifelerine aykırı davranan,...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir".

Denizli Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat unsurlarına dayanarak gözlük camı ve çerçevesi, kontak lens, interküler lens, protez göz, prizma, fresnel prizma, teleskopik gözlük ve gözlükçülükle ilgili her türlü malzeme ve lens solüsyonlarına ait fiyatları ve fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak.

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek...

Madde 11 – Yönetim Kurulunun Görevleri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit edeceği komiteler marifeti ile saptamak.”

Diyarbakır Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

“ Madde 3 - Derneğin Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat unsurlarına dayanarak gözlük camı ve çerçevesi, kontak lens, interküler lens, protez göz, prizma, fresnel prizma, teleskopik gözlük ve gözlükçülükle ilgili her türlü malzeme ve lens solüsyonlarına ait fiyatları ve fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek...

Madde 10 - Yönetim Kurulu'nun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit etmek" ve ...

Madde 12 - Tüzüğe Aykırı Davranışlar ve Cezalar

"...fiyat tarifelerine uymayan,...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma açılır”.

Gaziantep Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

“ Madde 3 - Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat unsurlarına dayanarak gözlük camı ve çerçevesi, kontak lens, interküler lens, protez göz, prizma, fresnel prizma, teleskopik gözlük ve gözlükçülükle ilgili her türlü malzeme ve lens solüsyonlarına ait fiyatları ve fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak.

...

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek.

Madde 10 – Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit edeceği komiteler marifeti ile saptar.

Madde 12 – Haysiyet Kurulu

"...fiyat tarifelerine aykırı davranan,...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir".

Hatay Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat unsurlarına dayanarak gözlük camı ve çerçevesi, kontak lens, interküler lens, protez göz, prizma, fresnel prizma, teleskopik gözlük ve gözlükçülükle ilgili her türlü malzeme ve lens solüsyonlarına ait fiyatları ve fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek.

Madde 10 – Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit edeceği komiteler marifeti ile saptar.

Madde 12 - Tüzüğe Aykırı Davranışlar ve Cezalar

"...fiyat tarifelerine uymayan,...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma açılır".

İzmir ve Ege Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait, birim fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak,

...

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek...

Madde 11 – Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit edeceği komiteler marifeti ile saptamak.

Madde 13 – Haysiyet Kurulu

"...fiyat tarifelerine aykırı davranan,...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında uyarma, dernekten geçici ve daimi ihraç cezaları verilir".

Kayseri Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

"Madde 2 – Derneğin Amacı ve Bu Amacı Gerçekleştirmek İçin Dernekçe Sürdürülecek Çalışma Konuları

...

(b)...

6. Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, ..."

Konya Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Yapacağı Faaliyetler

...

e) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait, birim fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak,

...

h) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek...

Madde 10 – Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

...

(f) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit edeceği komiteler marifeti ile saptamak.

Madde 12 – Haysiyet Kurulu

"...fiyat tarifelerine aykırı davranan,...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir".

Mersin (İçel) Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait, birim fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak,

...

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek.

Madde 10 – Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit edeceği komiteler marifeti ile saptar.

Madde 13 – Haysiyet Kurulu

"...fiyat tarifelerine aykırı davranan,...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir".

Osmaniye Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Derneğin Yapacağı Faaliyetler

...

d) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat unsurlarına dayanarak gözlük camı ve çerçevesi, kontak lens, interküler lens, protez göz, prizma, fresnel prizma, teleskopik gözlük ve gözlükçülükle ilgili her türlü malzeme ve lens solüsyonlarına ait fiyatları ve fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak

g) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek...

Madde 10 - Yönetim Kurulu'nun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini teşkil edeceği komiteler marifeti ile saptamak.

Madde 12 – Haysiyet Kurulu

"...fiyat tarifelerine aykırı davranan,...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir".

Samsun Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Yapacağı Faaliyetler

...

e) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait, birim fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak,

...

h) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek.

Madde 10 – Yönetim Kurulunun Görev ve Yetkileri

...

(f) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini tespit edeceği komiteler marifeti ile saptamak.

Madde 12 - Tüzüğe Aykırı Davranışlar ve Cezalar

"...fiyat tarifelerine uymayan,...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma açılır".

Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü

" Madde 3 - Derneğin Yapacağı Faaliyetler

...

j) Fenni gözlükçülerin teknik iş kademelerine ve mesleki haklarına ait birim fiyat unsurlarına dayanarak gözlük camı ve çerçevesi, kontak lens, göz protezi uygulamasına ait fiyat listelerini belirlemek ve alakalı kamu kuruluşlarına sunmak, üyeleri arasında hizmet ve fiyat birliği sağlamak

m) Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, yurt düzeyindeki yazışmaları sürdürmek...

Madde 10 - Yönetim Kurulu'nun Görev ve Yetkileri

...

(g) Fenni gözlükçülük mesleğine ilişkin fiyat liste ve tarifelerini teşkil edeceği komiteler marifeti ile saptar."

3.2. Fiyat Listeleri

Dernekler her yıl biri T.C. Maliye Bakanlığı ile müştereken hazırlanan resmi fiyat listesi, diğeri ise orjinal fiyat listesi olmak üzere iki ayrı liste hazırlamaktadır.

Resmi Fiyat Listesi

T.C. Maliye Bakanlığı resmi kurum ve kuruluşlarda çalışanlar ile bu kişilerin bakmakla yükümlü oldukları kişilerin tedavi giderlerini karşılama zorunluluğu nedeniyle alınacak hizmetlerin fiyatlarının belirlenmesi için her yılın başında gözlükçü dernekleriyle bir protokol imzalayarak gözlük camları ücretlerini ve yapılacak indirim oranlarını belirlemektedir.

Dernekler, T.C. Maliye Bakanlığı ile protokol hazırlamadan önce her yıl Kasım-Aralık aylarında biraraya gelmekte ve takip eden bütçe yılında protokole yer alacak fiyatları enflasyon oranlarını göz önünde bulundurarak belirlemektedir. Ocak ayında, Bütçe Kanunu'nun çıkmasını takiben T.C. Maliye Bakanlığı ile gözlükçü dernekleri yaptıkları görüşmeler neticesinde o yıl için geçerli olacak resmi fiyat listesi konusunda uzlaşmaya varmaktadır. Söz konusu liste Bütçe Uygulama

Talimatı Tebliği içerisinde yer almakta ve Mart-Nisan aylarında Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmektedir. Bu protokol sonucu oluşturulan fiyatlar Bağ-Kur ve Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından emsal alınmaktadır. Hatta bazı büyük özel sektör kuruluşları da bu liste fiyatları üzerinden çalışanlarına ödeme yapabilmektedir.

Resmi fiyat listesi olarak adlandırılan bu liste üzerinden dernek üyesi tüm gözlükçüler resmi hastalarına %15 indirim yapmak zorundadır. Bu listede yer alan gözlük camları hastanın tedavisini sağlamaya yeterli olan, piyasada satışa sunulan en ucuz camlardır. Resmi hastalar daha nitelikli ve pahalı cam almak istedikleri takdirde aradaki farkı kendileri karşılamak durumundadır.

Gözlükçü derneklerinin bir araya gelerek beyaz 60 Ø, renkli 60Ø, fotokromik (kolormatik) 60Ø, beyaz bifokal, fotokromik bifokal ve Organik CR-39 camlarına ilişkin fiyat belirlemeleri ve ardından Bakanlık ile görüşmeler yapmaları, T.C. Maliye Bakanlığı’nın 178 sayılı KHK’de yer alan görev ve yetkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, gözlükçü dernekleri ile T.C. Maliye Bakanlığı arasında yapılan protokol gereğince oluşturulan fiyat listelerinin 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığı Kurul’un soruşturma açılmasına ilişkin 31.10.2000 tarih ve 00-2/455-249 sayılı kararında belirtilmiştir.

Diğer Fiyat Listeleri

Gözlükçü Dernekleri yukarıda açıklanan ve resmi reçeteli hastalara uygulanmak üzere hazırlanan liste dışında resmi reçetesi olmayan ya da resmi reçete tarafından karşılanan gözlük camından farklı özelliklerde cam almak isteyenler için ayrıntılı bir fiyat listesi daha belirlemektedir.

Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği dışındaki 13 dernek müştereken belirledikleri fiyat listelerini bastırarak üyelerine dağıtmaktadır. 13 dernek tarafından müştereken belirlenen fiyat listesi “Fenni Gözlükçüler Dernekleri Orijinal Cam Fiyat Listesi” adını taşımakta ve listenin 1 inci sayfasında “Bu liste tavsiye nitelikindedir.” şeklinde bir ibare yer almaktadır. Bu listede resmi kurum fiyat listesiyle birlikte diğer cam türlerinin fiyatları, işçilik ücretleri ve ekstra işlemler için alınacak ücretler de tespit edilmiştir.

2000 yılına ait Fenni Gözlükçüler Orijinal Fiyat Listesi’nin 26 ncı sayfasında reçetelerin değerlendirilmesine ilişkin esaslara yer verilmiştir. 1 inci maddede “ Bu liste FENNİ GÖZLÜKÇÜLER DERNEKLERİNCE tavsiye niteliğinde hazırlanmış olup 1.1.2000 tarihinden itibaren geçerli

olmak üzere kullanıma sunulmuştur.” ifadesi yer almaktadır. 27 nci sayfada ise aynen “ İŞBU 2000 YILI NUMARALI GÖZLÜK CAMLARI FİYAT LİSTESİ: ANKARA, İZMİR VE EGE, KONYA, ADANA, KAYSERİ, SAMSUN, DENİZLİ, MERSİN, GAZİANTEP, ANTALYA, OSMANİYE, HATAY ve DİYARBAKIR FENNİ GÖZLÜKÇÜLER DERNEKLERİ tarafından müştereken hazırlanmıştır.” ibaresi bulunmaktadır.

1997 yılına kadar diğer gözlükçü dernekleriyle fiyat listesi yayınlayan Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği bu tarihten itibaren tek başına fiyat listesi hazırlamaya başlamıştır. “Gözlük Camları Rehberi” adını taşıyan bu listede çeşitli gözlük camlarının fiyatları, yapılacak işçilik ve ekstra işçilik fiyatları tespit edilmektedir. Hazırlanan rehberin “Info” başlıklı bölümünde 2000 yılına ait Numaralı Gözlük Camları Rehberine göre reçetelerin değerlendirilmesine ilişkin esaslara yer verilerek “Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un 2. Kısım 4. Madde hükümleri doğrultusunda meslektaşlar arasında bilgi birliği ve beraberliği sağlama amacıyla TAVSİYE niteliğinde” düzenlendiği belirtilmiştir.

4. SAVUNMALAR VE SAVUNMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Yazılı Savunmalar

Sözlü Savunma öncesinde yapılan savunmalarda Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği dışındaki 13 gözlükçü derneği aynı savunmaları Kurumumuza göndermiştir. Bu nedenle bu 13 derneğin savunmaları birlikte ele alınmıştır.

Adana, Ankara, Antalya ve Akdeniz, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, İzmir ve Ege, Kayseri, Konya, Mersin, Osmaniye ve Samsun Fenni Gözlükçü Derneklerinin Yazılı Savunmaları

- Bu derneklerin yaptıkları usule ve esasa yönelik yazılı savunmalarında
- Soruşturma açılmasına ilişkin olarak yapılan tebligatın usulsüz olduğu ve soruşturma süreci ile ilgili hususlarda kanuni sürelerle uyulmadığı,
- Gözlükçü derneklerinin teşebbüs olmadığı,
- Gözlükçü derneklerinin 4054 sayılı Kanun'un yasakladığı faaliyetlerle ilgilerinin bulunmadığı,
- Gözlükçü derneklerinin yayınladıkları listelerin kamu hizmeti amacıyla ve kamu ihtiyacı nedeniyle çıkarıldığı, Danıştay kararıyla hukuka uygun bulunduğu,
- Dernek tüzüklerinde yer alan düzenlemelerin yanlış anlamlandırıldığı,
- Gözlük camı üreticilerinin hammadde açısından dışa bağımlı oldukları,

- Fiyat listesi olmaması ya da farklı listeler olması halinde bir takım sorunların ortaya çıkacağı,
- Gözlükçü derneklerinin tüzüklerinin İçişleri Bakanlığı'nın onayından geçtiği, yasalara aykırı bir tüzüğün bakanlığın onayından geçemeyeceği,
- Soruşturma kapsamında bu listeleri kullanan kurum ve kuruluşlar ile nihai tüketiciler açısından bir değerlendirme yapılmadığı,
- Savunmaların yabancı hukuk kuralları ve yabancı ülke uygulamaları dayanak gösterilerek çürütülmeye çalışıldığı ve savunmaları reddetmek üzere herhangi bir Türk mevzuatının bulunmadığı,
- T.C. Maliye Bakanlığı'nın dernekler tarafından oluşturulan listeye atıfta bulunmasının fiili bir zorunluluk oluşturduğu ancak bu listenin oluşumunun yasaya aykırı bulunmasıyla listenin oluşumunun mümkün olmadığı, dolayısıyla ortaya çözülmesi zor bir durumun ortaya çıktığı,
- Dernek tüzüklerinde yer alan "fiyat belirleme" yetkisinin T.C. Maliye Bakanlığı'nca çıkarılan resmi listenin oluşturulmasına yönelik olduğu , somut gerekçeler olmaksızın bu tüzüğün değiştirilmesinin istendiği, derneklerin tüzüklerinin bu şekilde değiştirilmesi halinde T.C. Maliye Bakanlığı ile liste görüşmelerine katılmak için yetkilerinin kalmayacağı,
- Rekabet Kurulu'nu bu tarz bir soruşturma yapmasının T.C. Anayasası'nın 56 ncı maddesine aykırı olduğu belirtilmiştir.

Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği Yazılı Savunmalarında;

- İlgili ürünün arz yönünden ikame edilebilir olduğunu,
- Listelerin gözlükçüleri mesleğe ilişkin yenilikler konusunda bilgilendirme amaçlı ve özellikle küçük yerleşim birimlerindeki gözlükçüler için yarar sağladığını,
- T.C. Maliye Bakanlığınca bu listelerin yayınlanmasının zorunlu tutulduğunu,
- Fiyat listelerinin piyasayı etkilemediğini,
- Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği'nin diğer derneklerle birlikte hareket etmediğini,
- İhlalin ortadan kaldırılması için yapılması istenen yükümlülüklerin yerine getirilmesinin kabul edildiğini, bu listelerin teamül gereği ortaya çıktığı ve hiç bir maddi çıkara hizmet etmediği ve bu nedenlerle ceza uygulanmaması gerektiğini

ileri sürmüştür.

4.2. Sözlü Savunmalar

Adana, Ankara, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, İzmir ve Ege, Kayseri, Konya, Mersin, Osmaniye ve Samsun Fenni Gözlükçü Derneklerinin Sözlü Savunmaları

- Gözlükçü derneklerinin doğrudan ya da dolaylı olarak piyasayı etkilemek gibi bir amaç ve fonksiyonlarının teorik ve pratik olarak mevcut olmadığı,
- Rekabet Kurumu'nun ilk defa bir sivil toplum örgütünü ve bir kamu hizmetini soruşturmaya aldığı,
- Rekabet Kurumu'nun bir bakanlığın fonksiyonunu üstlenerek bu bakanlığa ait olan görev ve yetkiyi kullandığı,
- Bu nedenlerle Rekabet Kurumu'nun görev ve yetkilerini aştığı ve yasaya aykırı işlem yaptığı

ileri sürülmüştür.

Antalya ve Akdeniz Fenni Gözlükçüler Derneği Sözlü Savunması

- Derneklerinin Rekabet Kurulu'nun ihlalin ortadan kaldırılması için istenen yükümlülükleri yerine getirdiğini,
- Derneklerinin dernek tüzüğüne uygun olarak hareket ettiği bu tüzüğün de İçişleri Bakanlığı'nca onaylandığı dolayısıyla ortada derneğe izafe edilecek bir kusur olmadığını

belirtmişlerdir.

Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği Sözlü Savunması

- Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği'nin Rekabet Kurulu tarafından ihlalin ortadan kaldırılması için istenen yükümlülükleri yerine getirdiği ve soruşturma süreci boyunca uyumlu bir tavır takındığı ve bu durumun dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.

4.3. Savunmaların Değerlendirilmesi

Tarafların yazılı savunmalarının bir kısmı Kanun'da yer alan usul hükümlerine uyulmadığına yöneliktir. Soruşturma Kararı 31.10.2000 tarihinde alınmış ve soruşturma açıldığına dair bildirim 14.11.2000

tarihinde yani 4054 sayılı Kanun'un 43 üncü maddesinde belirlenen 15 günlük süre içerisinde taraflara gönderilmiştir. Soruşturmanın devam eden süreçlerinde de Kanun'un ilgili maddelerince belirtilen süreler tam anlamıyla uyulmuştur. Dolayısıyla tebligatın geçersiz olduğu ve kanuni süreler uyulmadığı yönündeki savunmalara neden olacak bir usulsüzlük bulunmamaktadır.

Gözlükçü dernekleri savunmalarında teşebbüs olmadıklarını ve fiyat listesi çıkarmakta çıkarları bulunmadığını iddia etmişlerdir. Bu dernekler 4054 sayılı Kanun'un 3 üncü maddesinde tanımlanan teşebbüs birliği tanımına uymaktadırlar. Gözlükçüler tarafından kurulan bu derneklerin aldığı kararlar piyasayı etkilemekte ve üyelerinin çıkarlarını temsil etmektedir. Bu durum Soruşturma Raporu'nda, dernekler arasındaki yazışmalardan ve derneklerin duyurularından verilen örneklerle de açıkça gösterilmiştir.

Yapılan fiyat listelerinin tavsiye niteliğinde olmasıyla ilgili savunma da ihlalin niteliğini değiştirmemektedir. Birbirlerinin rakibi olan gözlükçülerin fiyat belirlemelerinin 4054 sayılı Kanun'a aykırı olduğu açıktır. AB uygulamalarından verilen örneklerle de bu durum Soruşturma Heyeti tarafından ortaya konmuştur. Listelerin bağlayıcı olmaması, yaptırım içerip içermemesi ve piyasadaki etkisi ihlalin niteliğini ağırlaştırıcı/hafifletici unsurlar olarak ele alınmaktadır.

Daha önce değinildiği gibi soruşturmanın konusu, T.C. Maliye Bakanlığı'nın memurların tedavi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ödeyeceği fiyatları belirlemesi değil, tüm cam çeşitlerinin fiyatlarının gözlükçü dernekleri tarafından belirlenmesi ve liste halinde gözlükçülere dağıtılmasıdır. Dolayısıyla T.C. Maliye Bakanlığı'nın ödemelerinde bu listelere atıfta bulunması ve bu listeleri dikkate alması, söz konusu listelerin 4054 sayılı Kanun'a uygun olduğu anlamına gelmemektedir. Bu konuyla ilgili savunmalarda belirtilen Danıştay Kararı da T.C. Maliye Bakanlığı'nın resmi fiyat listelerini oluşturmasıyla ilgili olup, derneklerin tüm gözlük camı fiyatlarına ilişkin liste çıkarmaları ile bağlantısı bulunmamaktadır.

Dernek tüzüklerinde yer alan ve derneklerin fiyat listeleri çıkarma, bu fiyat listelerine uymayanların cezalandırılması gibi hükümlerin yanlış yorumlandığına ilişkin savunma da geçerli görülmemiştir. Burada yer alan hükümler 4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesinde yer verilen rakipler arasında rekabetin engellenmesine neden olabilecek teşebbüs birliği kararlarına temel teşkil edecek niteliktedir.

Rekabet hukuku açısından önemli olan piyasada faaliyet gösteren aktörlerin, arz ettikleri malların fiyatlarını kendilerinin oluşturmasıdır. Her firmanın stratejisi gereği kendi malının kalitesi, maliyeti gibi kriterleri gözönüne alarak, başka bir ifadeyle rekabetin gereği olarak her gözlükçünün ticari kararlarını özellikle fiyatlarını bağımsız olarak belirlemesi gerekmektedir.

İlgili ürün pazarının belirlenmesine yönelik savunma değerlendirildiğinde, soruşturma konusu teşebbüs birliği kararları tüm gözlük camı türleri ile ilgili olduğundan pazarın dar ya da geniş tanımlanması bu kararların niteliğini etkilememektedir.

Piyasada listelerin uygulanmadığı ve gözlükçülerin liste fiyatlarını dikkate almadığı yönündeki savunma da bu listelerin oluşturulma amacını değiştirmemektedir. 4054 sayılı Kanun'a aykırı olacak şekilde fiyatların belirlendiği listelerin varlığı, etkileri bir yana, başlı başına bir ihlal oluşturmaktadır.

Derneklerin savunmalarında yer verdikleri soruşturma sürecinde orjinal fiyat listesi yayınlamamaları ve Kurul'un ihlale son verilmesi amacıyla bildirdiği görüşünde belirtilen hususları yerine getirmeleri, taraflara verilecek cezanın tespitinde dikkate alınabilecek bir husustur.

I. GEREKÇE VE HUKUKİ DAYANAK

Gözlük camı pazarında açılan soruşturma sürecinde yapılan tespit ve incelemeler değerlendirildiğinde, gözlükçü derneklerinin Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4 üncü maddesini ihlal ettikleri ortaya çıkmaktadır.

Soruşturma konusu fiillerin failleri gözlükçü dernekleridir. Gözlükçü dernekleri 2908 sayılı Dernekler Kanunu'na göre gözlükçüler tarafından kurulmuştur. Soruşturma konusu fiilleri değerlendirmeden önce gözlükçü derneklerinin 4054 sayılı Kanun çerçevesinde niteliğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Kanun'un 'Tanımlar' başlıklı 3 üncü maddesinde 'teşebbüs', " piyasada mal veya hizmet üreten, pazarlayan, satan gerçek ve tüzel kişilerle, bağımsız karar verebilen ve ekonomik bakımından bir bütün teşkil eden birimler" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım çerçevesinde gözlükçülerin teşebbüs oldukları aşikardır.

Kanun'un yine 3 üncü maddesinde 'teşebbüs birliği' "teşebbüslerin belirli amaçlara ulaşmak için oluşturduğu tüzel kişiliğe haiz ya da tüzel kişiliği olmayan her türlü birlikler" olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede her biri birer teşebbüs olan gözlükçüler tarafından kurulan

gözlükçü derneklerinin teşebbüs birliği niteliğini taşıdığı görülmektedir. Derneklerin oluşumunda ticari bir amacın güdülmemesi ya da ticari ya da ekonomik bir faaliyet içerisinde bulunulmaması derneklerin teşebbüs birliği olarak nitelendirilmesine engel teşkil etmemektedir. Bu nedenle üyelerinin ticari kararlarını etkileyen oluşumlar tüzel kişiliği olup olmadığına bakılmaksızın rekabet hukuku kapsamındaki fiillerinden sorumlu olacaktırlar.

Bilindiği gibi 4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesi "Belirli mal veya hizmet piyasasında doğrudan ya da dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacı taşıyan veya bu etkiyi doğuran yahut doğurabilecek nitelikte olan teşebbüsler arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin bu tür karar ve eylemleri hukuka aykırı ve yasaktır" demek suretiyle sadece teşebbüsler arası rekabeti bozucu fiilleri değil, aynı zamanda rekabeti bozucu teşebbüs birliği kararlarını da yasaklamaktadır. Dolayısıyla her biri birer teşebbüs birliği olan gözlükçü derneklerinin ilgili pazarda rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama amacı taşıyan ya da bu etkiyi doğurabilecek nitelikte olan karar ve eylemleri de 4 üncü madde kapsamında değerlendirilecektir. Gözlükçü derneklerinin bu kararları tek başlarına ya da diğer gözlükçü dernekleriyle birlikte almaları ve bunları uygulamaları fiillerin niteliğini değiştirmemekte ancak uygulama ve piyasa şartları dikkate alındığında ihlalin niteliğini arttırıcı olabilmektedir.

Soruşturma konusu olayda, gözlükçü derneklerinin iki şekilde 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği tespit edilmiştir:

- Dernek tüzüklerinde 4054 sayılı Kanun'a aykırı hükümlerin bulunması

Derneklerin tek başlarına ya da diğer gözlükçü dernekleriyle birlikte fiyat listeleri yayınlamak suretiyle gözlük camı fiyatlarının tespiti.

Gözlükçü derneklerinin tüzüklerinde derneklere, gözlükçülükle ilgili mal ve hizmetlerin fiyatlarını belirleme, fiyat listeleri oluşturma, üyeler arasında fiyat birliği sağlama ve belirlenen fiyatlara uymayarak aşırı rekabette bulunan firmaları cezalandırma yetkileri veren hükümler bulunmaktadır. Daha çok fiyat tespitini içeren bu hükümlerin dernek üyeleri arasında ürün ve hizmet fiyatlarını yeknesak bir hale getirme amacıyla olduğu görülmektedir. Yatay düzeyde birbirinin rakibi olan teşebbüsler tarafından kurulan derneklerin bu tür amaçlarla yetkilendirilmeleri 4054 sayılı Kanun'a aykırı bir durumdur. Bu nedenle, soruşturmaya taraf gözlükçü derneklerinin tüzüklerinde yer alan ve 4054 sayılı Kanun'a aykırı olan hükümlerin dernek tüzüklerinden çıkarılması gerekmektedir. Savunmalarda bahsedildiği gibi, İçişleri Bakanlığı

tarafından onaylanmış dernek tüzüklerinin tüm kanunlara uygun olduğunu kabul etmek doğru bir yaklaşım değildir. Dosya konusu olayda da görüldüğü gibi İçişleri Bakanlığı tarafından 4054 sayılı Kanun hükümlerine aykırı tüzük maddelerinin tespiti mümkün görünmemektedir. Bu anlamda dernek tüzüklerinde yer alan söz konusu hükümlerin, rekabeti sınırlamayı amaçlayan teşebbüs birliği kararları olarak kabulü gerekmektedir.

Gözlükçü dernekleri fiyat listeleri yayınlamak yoluyla (gözlük camı fiyatlarını tespit ederek) da 4054 sayılı Kanun'u ihlal etmektedirler. Bu durum, tüzüklerde Kanun'a aykırı olarak derneklere verilen yetkilerin fiili olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Gözlükçü dernekleri tarafından oluşturulan fiyat listeleri uzun yıllardan beri yayınlanmaktadır. Bu listelerde çeşitli gözlük camlarının fiyatları belirlenmektedir. Soruşturma açılan dönemde gözlük camları fiyatlarını belirleyen iki farklı fiyat listesi bulunmaktadır: Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği tarafından belirlenen Gözlük Camları Rehberi ve Ankara, İzmir ve Ege, Adana, Antalya ve Akdeniz, Kayseri, Konya, Samsun, Denizli, Hatay, Mersin, Gaziantep, Osmaniye, Diyarbakır gözlükçü dernekleri tarafından müştereken hazırlanan Orjinal Cam Fiyat Listesi .

Bu listelerin varlığı dolayısıyla yatay anlamda birbirine rakip olan teşebbüsler arasındaki rekabet olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu listelerin temel amacı -tavsiye niteliğinde olsalar da- piyasadaki fiyat rekabetini ortadan kaldırmaktır. Her biri bağımsız olarak karar alma ve uygulama durumunda bulunan teşebbüsler bu listeler nedeniyle fiyat rekabetine aynı çizgiden başlamaktadır. Rekabet Hukuku'nda rakipler arasında yapılan fiyat anlaşmaları "yatay fiyat tespiti" olarak nitelendirilmektedir. 4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesinin a bendinde de "mal ve hizmetlerin alım ya da satım fiyatının, fiyatı oluşturan maliyet kar gibi unsurlar ile her türlü alım ya da satım şartlarının tespit edilmesi" yasaklanan hallerden sayılmıştır. Bu çerçevede fiyat listeleri yoluyla gözlük camı fiyatlarının belirlenmesi 4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesinin a bendine aykırılık oluşturmaktadır. Benzer şekilde, yatay fiyat tespiti ABD ve AB uygulamalarında da tek başına hukuka aykırı görülmektedir.

Fiyatların tavsiye niteliğinde olması da ihlalin niteliğini değiştirmemektedir. Belirlenen fiyatların tavsiye niteliğinde olması ve yaptırımının bulunmaması ihlalin niteliğini değiştirmemekte ancak bu durum ihlali ağırlaştırıcı/hafifletici bir husus olarak ele alınmaktadır. Bu noktada "yatay fiyat tespiti" ile "dikey fiyat tespiti" kavramları arasındaki

nüansın ve dikey fiyat tavsiyelerine gösterilen toleransın doğru anlaşılması gerekmektedir.

Gözlükçü derneklerinin fiyat listeleri yayınlamaları ile ilgili değinilmesi gereken bir başka nokta da T.C. Maliye Bakanlığı'nın ilgili pazardaki varlığıdır. T.C. Maliye Bakanlığı her yıl devlet memurlarının göz tedavileri için ödeyeceği gözlük camları fiyatlarını gözlükçü dernekleriyle bir protokole bağlayarak belirlemektedir. Her yıl Resmi Gazete'de Bütçe Uygulama Talimatı ekinde yayınlanan resmi fiyat listesi ile memurların göz tedavileri için gereken gözlük camlarının fiyatı belirlenmektedir. Bu liste T.C. Maliye Bakanlığı'nın bütçe harcamalarını disipline etme amacıyla 178 sayılı KHK ile kendisine verilen yetkileri kullanması yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bu fiyat listesinin 4054 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilemeyeceği Kurul'un 30.11.2000 tarih ve 00-42/455-249 sayılı kararında belirtilmiştir. Ancak önceki dönem bütçe uygulama talimatlarında, yukarıda yer alan resmi fiyat listesine ek olarak, bazı cam çeşitleri için gözlükçü derneklerinin fiyat listelerindeki en düşük fiyatların esas alınacağı ve resmi liste dışında farklı bir cam talep edilmesi halinde gözlükçü derneklerinin fiyat listesi esas alınarak aradaki farkın ilgili tarafından ödeneceği yönündeki hükümler de yer almaktaydı. Bütçe Uygulama Talimatı'nda 4054 sayılı Kanun'a aykırı olan fiyat listelerine atıfta bulunulması bu fiyat listelerinin haklılığı yönünde bir argüman oluşturmamaktadır. Başka bir deyişle, T.C. Maliye Bakanlığı'nın bu listelere atıfta bulunması bu listelerin Kanun'a aykırı olması gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Esasen daha önce ifade edildiği gibi, listelerin T.C. Maliye Bakanlığınca gözönüne alınmasında değil, listelerin oluşum aşamasında (derneklerin biraraya gelerek ya da tek başlarına fiyatları tespit etmesi) 4054 sayılı yasaya aykırılık ortaya çıkmaktadır. Zaten T.C. Maliye Bakanlığı da 22 Mart 2001 tarih ve 24350 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bütçe Uygulama Talimatı'nda gözlükçü derneklerinin fiyat listelerine atıfta bulunmayarak uzun yıllar süren uygulamasını değiştirmiştir.

Ankara Fenni Gözlükçüler Derneği'nin talepleri ve T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü'nün soruşturma konusu konuların yeniden değerlendirilmesi yönündeki talebi üzerine 2001 yılı için aynı ihlallerin devam etmesini önlemek amacıyla, Rekabet Kurulu, taraflara Kanun'un 9/3 maddesi çerçevesinde ihlale ne şekilde son verileceğine ilişkin görüşlerini bildirmiş ve T.C. Maliye Bakanlığı bilgilendirilmiştir. Rekabet Kurulu Görüş'ünde; gözlükçü derneklerinin orijinal fiyat listelerini 2001 yılından itibaren yayınlamamasını, 7 gün içinde dernek üyesi tüm gözlükçülere orijinal fiyat listesi

yayınlanmayacağını duyurulmasını ve en geç 15 gün içinde de, bu gereklerin yerine getirildiğinin, Rekabet Kurumu Başkanlığı'na tevsik edilmesini istemiştir. Dernekler, Kurul görüşünde yer alan hususlara aynen uymuşlardır ve bu durum Kurul'ca teşebbüs birliklerine uygulanacak cezanın takdirinde dikkate alınmıştır.

Soruşturma kapsamında yer alan teşebbüs birliklerinden Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği tek başına fiyat listesi yayınlamaktadır. Başka bir ifadeyle, Kanun'a aykırı bir teşebbüs birliği kararı ortaya çıkmaktadır. Diğer 13 gözlükçü derneği ise ayrı ayrı fiyat listesi belirlemekte, 13 derneğin müştereken oluşturduğu listeyi üyelerine dağıtmaktadır. Bu noktada 13 derneğin biraraya gelmesi nedeniyle oluşan ayrı bir hukuki kişiliğin ortaya çıkıp çıkmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu 13 dernek fiyat listelerini birlikte oluşturmakta, liste dışındaki faaliyetlerini ayrı ayrı yürütmektedir. Dolayısıyla söz konusu orijinal fiyat listesi 13 derneğin anlaşması yoluyla oluşturulmuş ve bu dernekler tarafından bastırılarak üyelerine dağıtılmıştır. Anlaşma yoluyla oluşturulan liste ve bu listelerin derneklerin üyelerine dağıtılması nedeniyle, 13 derneğin ayrı ayrı sorumlulukları (13 ayrı teşebbüs birliği kararı) bulunmaktadır.

Yapılan bu değerlendirmeler ışığında, gözlükçü derneklerinin tüzüklerinde yer alan fiyat tespitine ilişkin hükümler ve fiyat listeleri 4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesini ihlal ettiği tespit edilmiştir. Bu nedenle, gözlükçü derneklerinin Kanun'un 16 maddesinin 2 nci fıkrası uyarınca cezalandırılmaları, ihlalin devam etmemesi için gözlükçü derneklerinin tek başlarına ya da müştereken fiyat listesi yayınlamamaları ve tüzüklerinde yer alan kanuna aykırı hükümleri çıkarmaları gerekmektedir.

J - SONUÇ

Yukarıda yapılan değerlendirmeler sonucunda;

I.

a) Gözlükçü derneklerinin, dernek tüzüklerinde fiyat tespitine ve tespit edilen fiyatların uygulanmasına ilişkin maddelere yer verdikleri,

b) Tüm Fenni Gözlükçüler Derneğinin gözlük camı fiyatlarına ilişkin "Gözlük Camları Rehberi" hazırladığı,

c) Adana, Ankara, Antalya ve Akdeniz, Denizli, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, İzmir ve Ege, Kayseri, Konya, Mersin, Osmaniye, Samsun Fenni Gözlükçüler Derneklerinin müştereken gözlük camı fiyatlarına ilişkin "Fenni Gözlükçüler Orijinal Fiyat Listesi" hazırladıkları

tespit edilmiş olup soruşturma kapsamındaki 14 teşebbüs birliğinin, 4054 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesinde örnek olarak belirtilen yasak eylemlerde bulduklarına OYBİRLİĞİ ile;

II- Yukarıda belirtilen eylemleri gerçekleştirmek suretiyle adı geçen teşebbüs birliklerinin 4054 sayılı Kanun'un 4. Maddesi kapsamında ihlale yol açtıklarına ve bu nedenle aynı Kanun'un 16. Maddesinin 2. Fıkrası gereğince idari para cezası ile cezalandırılmalarının gerektiğine OYBİRLİĞİ ile;

III- Soruşturma açıldığı tarih ve devam eden dönem içinde derneklerce yeni fiyat listelerinin yayınlanmamış olması para cezasının takdirinde Kurulumuzca hafifletici neden olarak göz önünde bulundurularak;

- Ankara Fenni Gözlükçüler Derneği
- Adana Fenni Gözlükçüler Derneği
- Kayseri Fenni Gözlükçüler Derneği
- Denizli Fenni Gözlükçüler Derneği
- Hatay Fenni Gözlükçüler Derneği
- Antalya ve Akdeniz Fenni Gözlükçüler Derneği
- İzmir ve Ege Fenni Gözlükçüler Derneği
- Konya Fenni Gözlükçüler Derneği
- Samsun Fenni Gözlükçüler Derneği
- Mersin Fenni Gözlükçüler Derneği
- Gaziantep Fenni Gözlükçüler Derneği
- Osmaniye Fenni Gözlükçüler Derneği
- Diyarbakır Fenni Gözlükçüler Derneği
- Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği'nin

4054 sayılı Kanun'un 16. Maddesinin 2. Fıkrası ve 2001/1 sayılı Rekabe Kurulu Tebliği uyarınca ayrı ayrı 3.796.416.000.- (Üç milyar yediyüzdoksanaltı milyon dörtyüzonaltı bin)'er TL: para cezası ile cezalandırılmalarına OYÇOKLUĞU ile;

IV- Dernek Tüzüklerinde 4054 sayılı Kanun'a aykırı olarak yer alan hükümlere ilişkin ihlale son verilmesi amacıyla;

a) Adana Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,
- aynı maddesinin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak " ifadesinin,
- 10 uncu maddesinin (g) bendinin,

- 12 nci maddesinde yer alan "...*fiyat tarifelerine aykırı davranan, ...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan* ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir" ifadesinin;

b) Ankara Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,

- aynı maddesinin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ifadesinin,

- 10 uncu maddesinin g bendinin,

- 12 nci maddesinde yer alan "*fiyat tarifelerine uymayan, ...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan* ...üyeler hakkında soruşturma açılır" ifadesinin;

c) Antalya ve Akdeniz Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,

- aynı maddesinin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,

- 11 inci maddesinin (g) bendinin,

- 12 nci maddesinde yer alan "...*fiyat tarifelerine aykırı davranan, ...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan* ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir" ifadesinin;

d) Denizli Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,

- aynı maddesinin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,

- 11 inci maddesinin (g) bendinin;

e) Diyarbakır Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün 3 üncü maddesinin;

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,

- aynı maddesinin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,

- 10 uncu maddesinin g bendinin,

- 12 nci maddesinde yer alan "...iyat tarifelerine uymayan,...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma açılır" ifadesinin;

f) Gaziantep Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün 3 üncü maddesinin;

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,

- aynı maddesinin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,

- 10 uncu maddesinin g bendinin,

- 12 nci maddesinde yer alan "...fiyat tarifelerine uymayan, ...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma açılır" ifadesinin;

g) Hatay Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün 3 üncü maddesinin;

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,

- aynı maddesinin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,

- 10 uncu maddesinin g bendinin,

- 12 nci maddesinde yer alan "...fiyat tarifelerine uymayan,...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma açılır" ifadesinin;

h) İzmir ve Ege Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,

- aynı maddenin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,

- 11 uncu maddesinin (g) bendinin,

- 13 üncü maddesinde yer alan "...fiyat tarifelerine aykırı davranan,...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında uyarma, dernekten geçici ve daimi ihraç cezaları verilir" ifadesinin;

i) Kayseri Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 2 nci maddesinin b (6) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağıtımını sağlamak, muhasebe servislerinin liste uygulamalarında yardımcı olmak, ..." ifadesinin;

i) Konya Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (e) bendinin,
- aynı maddenin (h) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,
- 10 uncu maddesinin (f) bendinin,
- 12 inci maddesinde yer alan "...fiyat tarifelerine aykırı davranan, ...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir" ifadesinin;

j) Mersin (İçel) Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,
- aynı maddenin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,
- 10 uncu maddesinin (g) bendinin,
- 12 inci maddesinde yer alan "...fiyat tarifelerine aykırı davranan, ...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir" ifadesinin;

k) Osmaniye Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (d) bendinin,
- aynı maddenin (g) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,
- 10 uncu maddesinin (g) bendinin,
- 12 inci maddesinde yer alan "...fiyat tarifelerine aykırı davranan, ...diğer üyelerin toplu menfaatlerini açık şekilde haleldar edici aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma yaparak uyarma, dernekten geçici veya daimi ihraç cezaları verilir" ifadesinin;

l) Samsun Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (e) bendinin,
- aynı maddenin (h) bendinde yer alan "Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ..." ifadesinin,
- 10 uncu maddesinin (f) bendinin,

- 12 inci maddesinde yer alan “...fiyat tarifelerine uymayan, ...diğer üyelerin ortak çıkarlarını bozucu aşırı rekabette bulunan ...üyeler hakkında soruşturma açılır” ifadesinin;

m) Tüm Fenni Gözlükçüler Derneği Tüzüğü'nün

- 3 üncü maddesinin (j) bendinin,

- aynı maddenin (m) bendinde yer alan “Fiyat listelerinin üyelerine ve kamu kuruluşlarına dağılımını sağlamak ...” ifadesinin,

10 uncu maddesinin (t) bendinde yer alan "... fiyat tarifelerine aykırı hareket eden... üyeler hakkında soruşturma yaparak..." ifadesinin;

dernek tüzüklerinden çıkarılmasına OYÇOKLUĞU ile;

Danıştay yolu açık olmak üzere, karar verilmiştir.

KARŞI OY GEREKÇESİ

Fenni Gözlükçü Dernekleri hakkında yürütülen **31.08.2001** tarih **01-42/424-103** sayılı nihai kararının 4. maddesine katılmama gerekçem;

Bilindiği gibi dernek tüzükleri 2908 sayılı Dernekler Kanunu hükümlerine göre düzenlenir ve faaliyetleride aynı kanun hükümlerine göre denetlenir. Tüzükte kanuna aykırı bir hüküm bulunması veya derneğin kanun ve tüzüğe aykırı bir faaliyette bulunması halinde yapılacak işlem Dernekler Kanununda düzenlenmiştir.

Dernek Tüzüklerindeki hükümler hakkında Dernekler Kanunu dışında bir işlem yapmak mümkün olmadığı gibi, herhangi bir kurumun müdahale yetkisi de bulunmamaktadır.

Dernekler çoğu zaman üyelerinin ortak menfaatlerini korumak amacıyla kurulurlar. Bu amaçlar ve çalışma esaları dernek tüzüklerinde açıkça ifade edilmektedir. Dernek amaçlarında ifade edilmeyen hususlarda iştilal edemez.

Ancak amaçlarında ifade edilen faaliyet konuları veya eylemleri başka bir kanunun yasak kapsamına girebilir. Örneğin burada olduğu gibi satış fiyatı listesinin yayınlanması, Rekabet Kanununa aykırılık teşkil edilebilir. Bu takdirde eylem hangi Kanuna aykırılık teşkil ediyor veya yasağı kapsamına giriyorsa ilgili kanun hükümlerine göre cezalandırılabilir.

Suçu kaynağında yok etmek gibi bir düşünceden hareket ederek, henüz oluşmamış veya oluşmayacak olan bir eylemin mutlaka oluşacak mantığıyla hareket edilerek işlem yapılması temel hukuk hükümleriyle de bağdaşmaz. Rekabet Kurulu'nun tüzük hükümlerinde değişiklik yapmayı istemek gibi bir hak ve yetkisi bulunmamaktadır. Ancak derneklerin teşebbüs faaliyeti niteliğinde ki bu tür eylemlerinin Rekabet Kanunu hükümlerine aykırılık teşkil etmeyen, yasak kapsamına girmeyecek şekilde hareket etmeleri istenebilir. Dernekler bir yandan Dernek Tüzüğü hükümlerine riayet ederken, diğer yandan başka kanunların suç saydığı eylem ve fiilerden de kaçınmaları gerekir. Rekabet Kanununa aykırı eylemleri halinde de bu kanun hükümlerine göre cezalandırılabilir.

Ancak, tüzük hükümlerinin değiştirilmesini istemek hak ve yetkisi Rekabet Kanununa ait değildir., diye düşünüyor ve kararın bu maddesine katılmıyorum.

Mustafa PARLAK

Kurul Üyesi

KARŞI OY AÇIKLAMASI

Fenni Gözlükçü Dernekleri hakkında yürütülen soruşturma ile ilgili olarak alınan 01-42/434-107 sayılı kararın iki hükmüne, aşağıdaki nedenlerle katılmıyorum.

1- Kurul, 13 gözlükçü derneğinin bir araya gelerek gözlük camı fiyat listesi hazırlamak için "anlaşma" yaptığını; Tüm Fenni Gözlükçüler Derneğinin de "karar" almak suretiyle benzer liste hazırladığını kabul ederek, 4054/4'ün ihlal edildiği sonucuna varmış ve ceza hükmünü uygulamıştır.

Bu tür fiyat listelerinin hazırlanışının ve üye işyerlerine bu listelerin gönderilmesinin, 4054/4 'e aykırı düştüğü hakkında bir görüş ayrılığı söz konusu değildir. Ancak, bu ihlalin hukuki açıdan değerlendirilmesi ve fiilin hukuki niteliğinin belirlenmesi doğru olmamıştır.

Görüşüme göre, 13 gözlükçü derneğinin biraraya gelerek fiyat listesi belirlemesi, bir "anlaşma" değil, bir "karar"dır. Bu sonuç, hiç şüphe yokki, hem verilecek cezayı hem de ceza verilecek olan kuruluşu belirlemek açısından büyük önem taşımaktadır.

4054 sayılı kanunun 3.maddesi, Teşebbüs Birliğini tanımlarken, “Teşebbüslerin belirli amaçlara ulaşmak için oluşturduğu tüzel kişiliği haiz ya da tüzel kişiliği olmayan her türlü birlikler” demiştir. Kanun bu tanımla, önemli bir ayırım getirerek “tüzel kişiliği olmayan her türlü birlikler”i de teşebbüs birliği olarak tanımlamıştır. 13 Derneğin bir araya gelişindeki temel nedenin, Maliye Bakanlığı ile yapılacak fiyat tesbiti toplantısına bir teklif götürmek olduğu düşünülürse bir araya gelmekle “tüzel kişiliği olmayan Teşebbüs Birliği” oluşturulduğu açıkça görülmektedir.

Gözlükçü Derneklerinin bir araya gelişleri, bir anlaşma yapmak için değil, bir karar almak içindir. Dolayısıyla, “tüzel kişiliği olmayan birlik” oluşmuştur. Esasen kanunumuzda, bu türlü beraberliklerin olabileceğini düşünerek “her türlü birlik” demek suretiyle çok geniş bir tanım benimsemiştir. Bu durum, bir anlaşmadan çok, bir kararın varlığını kolayca ortaya çıkarmaktadır. Karar ile anlaşma arasındaki önemli fark, anlaşmalarda, buna uymayan tarafa verilecek cezaların (yaptırımın) da belirlenmesi gereğidir. Böyle bir yaptırım söz konusu değildir. (Bkz. Prof. Dr. Y. Aslan, Rekabet Hukuku 2001- sayfa 72-90)

Diğer bir önemli noktada, bu anlaşma veya kararın “rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı” nitelikte olması gereğidir. Gerek tarafların amacı, gerek uygulamadaki tesbitler, hazırlanan listelere gözlükçülerin hiç bir şekilde uymadığını, hiç bir gözlükçünün kendisini bu anlaşma ile bağlı kabul etmediğini, liste altı fiyatlarla satışların yapıldığını ve derneklerin de üyeleri gözlükçülere herhangi bir yaptırım uygulamadığını, göstermektedir. Dolayısıyla rekabeti ihlal edici bir amaç olmadığı gibi uygulamanın da olmadığı ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Bu durumda olayın, “teşebbüs birliği kararı” olarak değerlendirilmesi gerekirken, anlaşma olarak kabul edilmesi ve teşebbüslere (gözlükçü derneklerine) ayrı ayrı ceza verilmesi, eylemin hukuki niteliğine uygun düşmemiştir. Doğru olan, Derneklerin bir araya gelerek oluşturdukları, “teşebbüs birliğine” tek ceza verip, üyeleri arasında eşit olarak paylaşmaktır.

2- Kararda, Dernek tüzüklerinde yer alan bazı hükümlerin, tüzüklerden çıkartılması gerektiğine karar verilmesini de, Kurul’un yetkileri içinde görmüyorum.

Dernek Tüzükleri, 2908 sayılı Dernekler Kanunu hükümlerine göre düzenlenir ve aynı kanunun 10.m.d.si gereğince denetlenir. Kanuna aykırılığın tesbiti halinde ne gibi işlemlerin yapılacağı bu maddenin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Dernek Tüzüklerindeki

hükümler hakkında başka bir işlem yapmak mümkün değildir ve Rekabet Kurulunun böyle bir yetkisi de yoktur.

Kaldığı, Dernek tüzüklerindeki hükümler genel düzenlemeleri içerir. Üyelerinin ortak menfaatlerine dönük düzenlemeler, bazı kanunlara aykırı olabileceği gibi, bazı kanunlara da uygun olabilir. Fiyat listeleri her zaman "satış fiyatı" için belirlenmeyebilir. Birlikte davranma ilkeleri ne ise, ona uygun davranışlar, Derneklerin temel amaçlarıdır ve bu kanun tarafından korunmuştur. Ne varki, tüzüklerde mevcut bu hükümlere uygun bir davranış 4054 sayılı kanuna aykırı olabilecektir. Bu halde yapılması gereken, aykırı eylemi cezalandırmaktır. Bu eylemin dayandığı hükmün çıkartılmasını istemek, Rekabet Kurulununun görevi ve yetkileri içinde bulunmamaktadır.

Bu nedenlerle kararın ilgili bölümlerine katılmıyorum.

Kubilay ATASAYAR
Kurul Üyesi

Dosya Konusu: Temel Ticaret ve Yatırım A.Ş., Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş., İzocam Tic. ve San. A.Ş. ve Demir Export A.Ş.'nin Garanti Koza İnşaat San. ve Tic. A.Ş.'deki toplam % 49.177096 oranındaki hisselerini Balfour Beatty Overseas Ltd'ye devretmeleri işlemine izin verilmesi talebi.

Dosya Sayısı : D1/1/A.G.-00/2 (Ortak Girişim)

Karar Sayısı : 00-29/307-174

Karar Tarihi : 03.08.2000

A- TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU

Üyeler: Mehmet Zeki UZUN, İsmet CANTÜRK, Nejdet KARACEHENNEM, Mustafa PARLAK, A.Ersan GÖKMEN, R. Müfit SONBAY, Kubilay ATASAYAR, Murat GENCER

B- RAPORTÖRLER: Abdulgani GÜNGÖRDÜ, Hilal YILMAZ

C- BİLDİRİMDE BULUNAN: - Koç Holding A.Ş.
Meclisi Mebusan Cad. No:53
Fındıklı/İSTANBUL
Temsilcisi:
Osman ÖZCAN
Bağlarbaşı Kısıklı cad.
No:28 Altunizade
81180-Üsküdar/İSTANBUL

D- **TARAFLAR:** - Garanti Koza İnşaat San. ve Tic. A.Ş.
- Temel Ticaret ve Yatırım A.Ş.
- Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş.
- İzocam Tic. ve San. A.Ş.
- Demir Export A.Ş.
- Balfour Beatty Overseas Ltd

E- DOSYA KONUSU: Temel Ticaret ve Yatırım A.Ş., Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş., İzocam Tic. ve San. A.Ş. ve Demir Export A.Ş.'nin Garanti Koza İnşaat San. ve Tic. A.Ş.'deki toplam % 49.177096 oranındaki hisselerini Balfour Beatty Overseas Ltd'ye devretmeleri işlemine izin verilmesi talebi.

F- **DOSYA EVRELERİ:** Kurum kayıtlarına 07.07.2000 tarih, 2981 sayı ile giren bildirim üzerine, 4054 sayılı Kanun'un 7'nci maddesi ile 1997/1 sayılı Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ'in ilgili hükümleri uyarınca düzenlenen 28.07.2000 tarih, D1/1/A.G.-00/2 sayılı Ortak Girişim Ön İnceleme Raporu, 31.07.2000 tarih, REK.0.05.00.00/58 sayılı Başkanlık önergesi ile 00-29 sayılı Kurul toplantısında görüşülerek karara bağlanmıştır.

G- **RAPORTÖRLER GÖRÜŞÜ:** Koç Grubu'na bağlı Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş., Demir Export A.Ş., İzocam Ticaret ve Sanayi A.Ş. ve Temel Ticaret ve Yatırım A.Ş.'nin, Garanti Koza İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'deki toplam %49.177096 oranındaki hisselerini Balfour Beatty Overseas Ltd'ye devretmesi işleminin;

- 1997/1 Sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" in kapsamında izne tabi bir işlem olduğu,

- İlgili ürün pazarında hakim durum yaratacak ya da hakim durumu güçlendirecek nitelikte olmadığı ve ülkenin bütünü yahut bir kısmında rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğurmayacağı,

- Ortak girişim niteliğindeki Garanti Balfour Beatty İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin taraflarından en az birinin, ortak girişimin faaliyette bulunduğu sürece, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, ilgili ürün pazarında (Garanti Balfour'un faaliyet gösterdiği alan) faaliyet göstermemesi şartıyla izin verilmesi gerektiği,

- Bu koşula uygun hareket edilmemesi halinde, aykırılığın gerçekleştiği tarihten itibaren söz konusu ortak girişimin, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4'üncü maddesi kapsamında rekabeti sınırlayan bir anlaşma sayılarak, önaraştırma ve/veya soruşturma açılması gerektiği,

düşünülmektedir.

H- İNCELEME ve DEĞERLENDİRME

1. İlgili Pazar: Garanti-Koza İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin faaliyet konusu dikkate alındığında *ilgili ürün pazarı*, "inşaat ve taahhüt işleri" olarak; *İlgili coğrafi pazar* ise, "Türkiye Cumhuriyeti Sınırları" olarak kabul edilmiştir.

2. Yapılan Tespitler ve Hukuki Değerlendirme

Garanti Koza İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin sermayesinin %98,34'ü Koç Grubu'nun kontrolü altında bulunmaktadır. 01.06.2000 tarihinde imzalanan "Hissedarlık Anlaşması" ile Koç Grubu'na bağlı olarak faaliyet gösteren Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş., Demir Export A.Ş., İzocam A.Ş. ve Temel Ticaret ve Yatırım A.Ş.'ye ait Garanti Koza İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'deki toplam %49.177096 oranındaki hisse, Balfour Beatty Overseas Ltd (BBOL)'e devredilmektedir. Koç Holding A.Ş. ile BBOL arasında yapılan Hissedarlık Anlaşması'nın "Giriş" bölümünde, bildirim konusu hisse devrinden sonra Koç Grubu ve BBOL'nin herbirinin % 49,177096 hisseye sahip olacağı, şirketin geriye kalan % 1,645808'lik hissesinin ise çeşitli şahıslara ait olacağı karara bağlanmıştır. Aynı bölümün devamında ise kurulacak şirketin Koç Grubu ve BBOL arasında "müştereken idare" edileceği belirtilmiştir.

Devralma işlemi sonucunda şirketin, "Garanti Balfour Beatty İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş." adı altında faaliyet göstermesi öngörülmektedir.

Bu bilgiler çerçevesinde; devralma işleminin sonucu bir ortak girişim şirketinin oluştuğu anlaşılmaktadır.

1997/1 sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" in "Birleşme ve Devralma Sayılan Haller" başlıklı 2'nci maddesinde ortak girişimlerle ilgili olarak; "Amaçlarını gerçekleştirmek üzere işgücü ve malvarlığına sahip olacak şekilde bağımsız bir iktisadi varlık olarak ortaya çıkan ve taraflar arasındaki veya taraflarla ortak girişim arasındaki rekabeti sınırlayıcı amacı veya etkisi olmayan ortak girişimler (joint-venture)." tanımlaması yer almaktadır.

Bu tanımdan hareketle, bir ortak girişimin yoğunlaşma doğurucu nitelikte kabul edilmesi ve dolayısıyla 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında Rekabet Kurulu iznine tabi olması için aranan şartlar şu şekilde sıralanabilir:

- i) Ortak kontrol altında bir teşebbüsün bulunması (ortak girişim),
- ii) Bu ortak girişimin bağımsız bir iktisadi varlık olarak ortaya çıkması,
- iii) Taraflar arasındaki veya taraflarla ortak girişim arasındaki rekabeti sınırlayıcı amacı veya etkisi olmaması.

i) Ortak Kontrol

Ortak kontrol, ortak girişimleri diğer birleşme/devralmalardan ayıran bir özelliktir. Ortak kontrol, iki veya daha fazla ana şirketin ortak girişimin karar verme mekanizması üzerinde tek başına etkili olmaması olarak tanımlanabilir.

Hissedarlık Anlaşması'nda kurulacak ortak girişim şirketinin taraflarının eşit hisse sayısı ve sermayeye sahip olacağı düzenlenmiştir. Şirketin yönetim organları olan Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Yönetici Kurul, İdari Heyet oluşturulurken her iki tarafın eşit sayıda temsil edilmesi, bu kurullarda karar alabilmek için de salt çoğunluk esas alınmıştır. Dolayısıyla taraflardan herhangi biri tek başına karar alamamaktadır. Bu bilgiler ışığında; tarafların ortak girişim üzerinde, tam bir ortak kontrol sağladığı anlaşılmaktadır.

ii) Bağımsız İktisadi Varlık Olması

Garanti Koza-İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin sermayesi 3,000,000,000,000.- TL'dir. Şirket, ortak girişim öncesi de faaliyet göstermekte, bağımsız bir alıcı ve satıcı gibi davranmaktadır. Böylece tam fonksiyonlu bir ortak girişime yetecek düzeyde faaliyet ve kaynaklara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Şirketin süresi ise "Kuruluşundan itibaren

hudutsuz" olarak tespit edilmiştir. Şirketin bağımsız bir varlık olarak yönetilmesi hususu Hissedarlık Anlaşması'nda da karara bağlanmıştır. Bu bilgiler ışığında, ortak girişimin bağımsız iktisadi varlık olması şartının sağlandığı anlaşılmaktadır.

iii) Rekabeti sınırlayıcı amaç veya etkinin olmaması

Bu koşulun sağlanabilmesi için ana şirketlerin birbirleriyle veya ortak girişimle rakip olmamaları, ortak girişimin taraflar arasında rekabetçi davranışların koordinasyonunu sağlamaya yönelik olmaması gerekmektedir.

Bu konu ile ilgili Hissedarlık Anlaşması'nın "Rekabet" başlıklı 7 nci maddesinde, "Tarafların her biri, işbu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren süresi boyunca, kendisinin veya kendisine bağlı şirketlerin, diğer tarafın önceden yazılı rızası olmaksızın, anlaşmalı ülkelerde Şirket faaliyetleriyle ilgili faaliyetler yürütmemesi konusunda mutabıktır" denilmektedir. Koç Grubu'na bağlı Ark İnşaat'ın küçük çaplı bir şirket olması, halihazırda pazar payını etkileyecek faaliyette bulunmaması ve Balfour Beatty İnşaat Ticaret Limited Şirketi'nin Türkiye'de kurulu olmasına rağmen faaliyetinin bulunmaması nedeniyle devralma işlemi sonucu oluşacak ortak girişim, taraflar arasında koordinasyona yol açıcı nitelikte değildir. Ancak söz konusu şirketlerin ilgili pazarda hiçbir faaliyetinin bulunmamasına rağmen hukuken var olması, potansiyel rekabetin olumsuz yönde etkilenme riskini doğurabilecektir. Ayrıca bu şirketleri kontrol eden grupların önemli bir ekonomik güce sahip olmaları, adı geçen şirketlerin istenildiği takdirde ilgili pazarda faaliyete geçebilme imkanını kolaylaştırabilecektir.

Başvuru konusu ortak girişime ilişkin Hissedarlık Anlaşması'nın 7 nci maddesinde yer alan düzenlemelerden, tarafların ortak girişimle aynı pazarda faaliyet göstermeme konusunda mutabık olduğu, tarafların eğiliminin ilgili pazarda ortak girişim vasıtasıyla faaliyet göstermek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, söz konusu Anlaşma'nın 7.1 inci maddesinde, "...diğer tarafın önceden yazılı rızası olmaksızın..." denilmek suretiyle tarafların ilgili ürün pazarında faaliyet gösterebilmesi, karşı tarafın rızasıyla mümkün hale getirilmiştir. Bu durum, tarafların her ikisinin de ilgili pazarda faaliyet göstermesine imkan yaratacağından koordinasyona yol açabilecek niteliktedir.

Nitekim Kurul'un Migros Türk T.A.Ş. ve Metro AG'ye ilişkin 19.03.1998 tarih ve 57/424-52 sayılı Kararı; "Taraflardan yalnızca birinin ortak girişimle Türkiye'deki herhangi bir il veya ilçe merkezindeki ilgili

ürün piyasasında faaliyet gösterebilmesi koşuluyla izin verilmesine..." şeklindedir.

Öte yandan sektörün rekabetçi yapısı da göz önüne alındığında taraflardan sadece birinin ortak girişimle aynı pazarda faaliyet göstermesi, koordinasyon riskine yol açmayacak, dolayısıyla pazardaki rekabetin önemli ölçüde sınırlandırılması sonucunu doğurmayacaktır.

Taraflardan en fazla birinin ilgili ürün pazarında faaliyette bulunması durumunda; bildirim konusu ortak girişim, 1997/1 sayılı Rekabet Kurulu Tebliği'nin 2/c maddesindeki tanımına uymaktadır.

Bildirim konusu devralma işlemi sonucunda oluşacak ortak girişimin taraflarından, ilgili ürün pazarında faaliyet gösteren tek şirket olan Garanti-Koza İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'dir. Bu şirketin 1999 yılı cirosu 1998/2 sayılı Tebliğ ile değişik 1997/1 sayılı Tebliğ'de yer alan ciro sınırını geçmesi nedeniyle ortak girişimin, 1997/1 Sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" in kapsamında izne tabi bir işlem olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'deki inşaat sektörüne yönelik sağlıklı istatistiki bilgiler bulunmamakla birlikte, inşaat sektörünün yıllık cirosunun yaklaşık 13 milyar USD olduğu, sektördeki en büyük teşebbüsün pazar payının ise % ...'un altında kaldığı tahmin edilmektedir. Sektörde çok sayıda teşebbüs faaliyet gösterdiğinden, sektörün rekabetçi bir yapıya sahip olduğu, yoğunlaşma oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Bu bilgiler çerçevesinde; başvuru konusu ortak girişimin, ilgili ürün pazarında hakim durum yaratacak ya da hakim durumu güçlendirecek nitelikte olmadığı ve bunun sonucu olarak ülkede veya bir bölümünde etkin rekabeti önemli ölçüde engellemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

I- SONUÇ

1. Koç Grubu'na bağlı Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş., Demir Export A.Ş., İzocam Ticaret ve Sanayi A.Ş. ve Temel Ticaret ve Yatırım A.Ş.'nin, Garanti Koza İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'deki toplam %49.177096 oranındaki hisselerini Balfour Beatty Overseas Ltd'ye devretmesi işleminin; 1997/1 Sayılı "Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ" kapsamında izne tabi bir işlem olduğuna, ilgili ürün pazarında hakim durum yaratacak ya da hakim durumu güçlendirecek nitelikte olmadığına ve ülkenin bütünü yahut bir kısmında rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğurmayacağına OYÇOKLUĞU ile;

2.1. Ortak girişim niteliğindeki Garanti Balfour Beatty İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin (eski adıyla Garanti Koza İnşaat San. ve Tic. A.Ş.) taraflarından en az birinin, ortak girişimin faaliyette bulunduğu sürece, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, ilgili ürün pazarında Garanti Koza'nın katıldığı ihalelere birlikte girmemesi şartıyla bildirim konusu devir işlemine izin verilmesine OYBİRLİĞİ ile;

2.2 Bu koşula uygun işlem yapılmaması halinde, aykırılığın gerçekleşeceği tarihten itibaren söz konusu ortak girişimin, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamında rekabeti sınırlandıran bir anlaşma sayılacağı ve önaraştırma ve/veya soruşturma açılması gerekeceğinin taraflara bildirilmesine OYBİRLİĞİ ile; karar verilmiştir.

KARŞI OY GEREKÇESİ

Koç Grubu'na bağlı şirketlerin Koç Grubu'na bağlı Garanti Koza İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ndeki hisselerinin Balfour Beatty Overseas Ltd.e devredilmesi suretiyle oluşturulacak ortak girişime izin verilmesi hakkındaki Rekabet Kurulu'nun 03.08.2000 tarih 00-29/307-174 sayılı Kararına aşağıda belirttiğim gerekçelerle katılmamaktayım.

Söz konusu İnceleme Raporu'nda, özetle;

- Ortak girişime izin verilebilmesi için ortak girişimin taraflar arasındaki ve taraflarla ortak girişim arasındaki rekabeti sınırlandırıcı amacı ve etkisinin olmaması,

- Bunun için ortak girişimi oluşturan taraflardan en az birisinin ortak girişimle aynı faaliyette bulunmaması,

- Ortak girişimi oluşturan Hissedarlar Sözleşmesi'nde (m.7) tarafların Ortak Girişim ile aynı konuda diğer tarafın yazılı rızasını almadan faaliyet göstermeyeceğine dair hükmün, her iki tarafın da yazılı izin alınmak suretiyle ortak girişimle aynı konuda faaliyet göstermesine imkan sağladığı,

Hususları açıklanarak, ortak girişim taraflarından en az birisinin ilgili ürün pazarında (garanti Koza'nın faaliyet gösterdiği alan) faaliyet göstermemesi şartıyla izin verilmesi önerilmektedir.

Kurul ise bu öneriye karşılık: "sektörün rekabetçi yapısı göz önüne alındığında taraflardan sadece birinin ortak girişimle aynı pazarda faaliyet göstermesi koordinasyon riskine yol açmayacak, dolayısıyla pazardaki rekabetin önemli ölçüde sınırlandırılması sonucunu doğurmayacaktır" gerekçesiyle, raporörlerin bu görüşüne katılmamıştır.

Rekabet koordinasyonu (ihlal), rekabetin az yoğun çok yoğun yaşandığı (özellikle çok yoğun yaşandığı) tüm piyasalar için söz konusudur. Bu bakımdan Komisyonca kabul gören Rekabet Kurulu'nca da önceki kararlarda benimsenen "ortak girişimlerde tarafların en az birinin ortak girişimle aynı faaliyetleri göstermemesi" şartının, rekabetçi yapının olduğu piyasalarda aranmamasının objektif bir nedeni olduğunu düşünmekteyim.

Bu nedenle Raportörlerin görüşünün doğru olduğu kanaatinde olduğum için çoğunluk kararına katılmamaktayım.

Nejdet KARACEHENNEM
Kurul Üyesi

Dosya Konusu: Arçelik A.Ş.'nin yetkili servis işletmeleri ile oluşturduğu satış sonrası servis sistemi için mevcut anlaşmalara bireysel muafiyet verilmesi ve bu anlaşmaların yerine akdedilecek yeni anlaşmaya (Yetkili Servis Sözleşmesi) menfi tesbit belgesi verilmesi veya muafiyet tanınması talebi.

Dosya Sayısı : D3/1/K.Ü.-01/1 (Muafiyet/Menfi Tespit)

Karar Sayısı: 01-22/199-55

Karar Tarihi : 8.5.2001

A- TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Prof. Dr. Tamer MÜFTÜOĞLU

Üyeler: Dr. Kemal EROL, İsmet CANTÜRK, Nejdet KARACEHENNEM, A. Ersan GÖKMEN, R. Müfit SONBAY, Kubilay ATASAYAR, Murat GENCER

B- RAPORTÖRLER: Kürşat ÜNLÜSOY, Bülent GÖKDEMİR

C- BAŞVURUDA BULUNAN: Arçelik A.Ş.

D- TARAFLAR: - Arçelik A.Ş.

Tuzla 81719/İSTANBUL
- Yetkili Servis İşletmeleri

E- DOSYA KONUSU: Arçelik A.Ş.'nin yetkili servis işletmeleri ile oluşturduğu satış sonrası servis sistemi için mevcut anlaşmalara bireysel muafiyet verilmesi ve bu anlaşmaların yerine akdedilecek yeni anlaşmaya (Yetkili Servis Sözleşmesi) menfi tesbit belgesi verilmesi veya muafiyet tanınması talebi.

F- DOSYA EVRELERİ: Kurum kayıtlarına 4.5.1998 tarih, 1046 sayı ve 29.2.2000 tarih, 721 sayı ile giren başvuru üzerine, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 5, 8 ve 10. maddeleri uyarınca yapılan inceleme sonucunda düzenlenen 24.4.2001 tarih, D3/1/K.Ü.-01/1 sayılı Muafiyet / Menfi Tespit Ön İnceleme Raporu 26.4.2001 tarih, REK.0.07.00.00/24 sayılı Başkanlık önergesi ile 01-22 sayılı Kurul gündemine alınarak karara bağlanmıştır.

G- RAPORTÖRLERİN GÖRÜŞÜ:- Mevcut anlaşmanın "Tanımlamalar" başlıklı maddesinin "Yedek Parça ve İşçilik Fiyat Katoloğu" tanımında ve 8, 11 ve 17. maddelerinde yer alan rekabeti kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılması ya da doğrudan veya dolaylı olarak fiyat tespiti içermeyecek bir şekilde düzeltilmesi ve anlaşmanın 7. maddesi hükmünün kaldırılması ya da yetkili servis işletmelerinin nesnel kalite özelliklerine bağlı olarak başka sağlayıcılardan yedek parça almasını engellemeyecek tarzda yeniden kaleme alınması koşuluyla söz konusu anlaşmaya bireysel muafiyet tanınabileceği,

- Arçelik A.Ş. ile yetkili servis işletmeleri arasında akdedilen mevcut anlaşmaların yerine geçecek olan yeni anlaşma ile yetkili servis işletmelerine, 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesine aykırı sınırlamalar getirilmesi nedeniyle söz konusu anlaşmaya menfi tespit belgesi verilemeyeceği,

- Diğer taraftan mevcut anlaşmanın yerine akdedilecek olan yeni anlaşmanın ilk halinde tavsiye niteliğini aşan ve dolaylı fiyat tespiti içeren bir hükmün yer almasına karşın, bu hükmün ek bildirimde bulunularak 1998/7 sayılı Tebliğ'in 8. maddesinin (e) bendi anlamında doğrudan ya da dolaylı olarak fiyat kısıtlaması içermeyecek şekilde düzeltilmesi nedeniyle, sözü edilen anlaşmanın son haliyle 1998/7 sayılı Franchise Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında olduğu

düşünülmektedir.

H- İNCELEME VE DEĞERLENDİRME

H.1. İlgili Pazar

Ürün Pazarı: İlgili ürün pazarının tespitinde; tüketicinin gözünde fiyatı, kullanım amaçları ve nitelikleri bakımından aynı sayılan ya da yüksek ikame edilebilirliği olan mal ve hizmetlerden oluşan pazarın dikkate alınması gerekmektedir. Bu ölçütlerden hareketle ve bildirim konu olan anlaşmaların belli markadaki ürünlere yönelik satış sonrası tamir hizmetlerini kapsadığı göz önünde bulundurularak; ilgili ürün pazarı elektrikli ev aletleri tamir hizmetleri pazarı olarak belirlenmiştir.

Coğrafi Pazar: Teşebbüslerin faaliyet gösterdikleri alanın, rekabet koşullarının yeterli derecede homojen ve özellikle rekabet koşullarının komşu bölgelerden hissedilir derecede farklı olması; ilgili coğrafi pazarın tespitinde büyük bir önem taşımakta ve belirleyici olmaktadır. Bu çerçevede; bildirim konu olan anlaşmaların ülke geneline yönelik olması da dikkate alınarak ilgili coğrafi pazar Türkiye Cumhuriyeti sınırları olarak tesbit edilmiştir.

H.2. Yapılan Tespitler ve Hukuki Değerlendirme

Başvuruya konu olan bildirimde, yeni anlaşmanın yürürlüğe girmesine kadar geçecek süre için mevcut anlaşmalara bireysel muafiyet talep edilmektedir.

Mevcut anlaşma hükümleri 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesindeki koşullar açısından aşağıda değerlendirilmiştir:

a) Malların üretim ve dağıtım ile hizmetlerin sunulmasında yeni gelişme ve iyileşmelerin ya da ekonomik veya teknik gelişmenin sağlanması;

Anlaşma sonucunda, uzmanlaşma, ölçek ekonomilerine ulaşılması, üretim maliyetlerinin düşmesi, çıktı miktarının artması ve çıktı miktarında sürekliliğin sağlanması, ekonomik olmayan üretim birimlerinin tasfiye edilmesi, ürün yelpazesinin genişlemesi, tüketici hizmetlerinde kalitenin artması gibi sonuçların doğması durumunda (a) bendindeki koşulun karşılandığı söylenebilir.

Arçelik A.Ş. ile başvuru konusu anlaşmaları akdeden yetkili servis işletmeleri'nin yalnız Beko ve Arçelik markalı ürünlere servis hizmeti vermeleri; tamir ve bakım konusunda Arçelik A.Ş. tarafından sürekli olarak periyodik eğitimlerden geçirilmeleri; müşteri memnuniyetini sağlayacak ve kurum imajını koruyacak nitelikte çeşitli teknik ve ticari bilgilerle desteklenmeleri dolayısıyla, söz konusu servis işletmeleri elektrikli ev aletleri konusunda özellikle garanti süresi dışına çıkmış olan her markaya satış sonrası hizmet veren bağımsız servis birimlerine göre çok daha etkin çalışmaktadırlar. Bu birimler kaliteli teçhizat ve yedek

parça kullanmak zorundadırlar ve bu zorunluluk doğal olarak hizmet kalitesinde artışı beraberinde getirecektir. Ayrıca; Arçelik A.Ş. ile yetkili servisler arasında karşılıklı bilgi alışverişi ve teknik işbirliği üzerine oturtulmuş olan servis sistemi, hizmet rasyonelleşmesini sağlayabilecek niteliktedir.

Yetkili servis işletmelerinin tamamına yakını küçük ölçekli işletmelerdir. Küçük ölçekli işletmeler, daha büyük ölçekte çalışan işletmelere göre tüketici tercihlerini yakalamada üstünlüğe sahiptirler. Yetkili servis işletmeleri, Arçelik A.Ş. ile yapmış olduğu servis anlaşması neticesinde müşteri profilini markaya bağımlı olarak daraltmıştır. Bu durumda tüketici tercihlerini yakalamadaki kabiliyeti bir kat daha artacak ve buna ek olarak Arçelik A.Ş., yetkili servislerinden elde edeceği geri bildirimleri kullanarak üretiminde, tüketici zevk ve tercihlerini dikkate alarak gerekli değişiklikleri gerçekleştirebilecektir. Dolayısıyla servis hizmetlerinin kalitesinde ciddi artışlar meydana gelecektir.

b) Tüketicinin bundan yarar sağlaması;

Yapılan anlaşma sonucundaki kazanımdan uygulamada belli oranlarda tüketicinin de pay alması beklenmektedir. Tüketici yararı, genel anlamda sunumu yapılan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki düşüşler olarak algılansa da, arzın sürekliliği, ürün kalitesindeki artış, yeni bir rakibin piyasaya girmesi vb. şekildeki kazanımlar da bu koşulun sağlanmış olması anlamına gelmektedir.

Bildirim konusu yetkili servis anlaşmaları sonucu tüketicilerin elde edeceği fayda, fiyatlardaki düşüşten çok arzın sürekliliği ve özellikle ürün kalitesindeki artış şeklinde kendini gösterir. Yetkili servis işletmeleri, anlaşma gereği yalnız Beko ve Arçelik markalı ürünlere servis hizmeti vermektedirler. Bunun yanı sıra Arçelik A.Ş. yetkili servislere belli süreçler içerisinde teknik eğitim ve meslek içi eğitim desteği vermekte ve bu sayede yetkili servislerin söz konusu ürünlerin servis hizmetlerinde uzmanlaşması sağlanarak yüksek verim elde edilmektedir. Sağlanan yüksek verimin tüketiciler üzerinde iki türlü etki yaratması beklenmektedir. Birincisi; artan verimlilikle birlikte maliyetlerin düşmesi ve bunun fiyatlara yansımalarıyla tüketici daha kaliteli hizmeti daha ucuza elde etme imkanı bulacaktır. İkincisi ise; sağlanan teknik ve eğitim desteği ile hem hizmetin sunumunda süreklilik ve güven tesis edilmiş olacak hem de kalitede artış temin edilecektir.

Yapılan yetkili servis anlaşmaları neticesinde tüketiciler için, servis hizmetinin gereğince yerine getirilmediği durumlarda üretici firmaya başvurarak sıkıntısını giderme imkanı doğmaktadır. Anlaşma

gereğince üretici firma, yetkili servislerin faaliyetlerini, müşteri tatminini sağlamak ve hizmet kalitesini muhafaza etmek amacıyla düzenli olarak denetlemektedir. Bu şekilde oluşturulan denetleme mekanizması ile belli bir hizmet standardı, tüm tüketiciler için eş zamanlı olarak yaratılmış olacaktır.

c) İlgili piyasanın önemli bir bölümünde rekabetin ortadan kalkmaması;

Arçelik A.Ş. ile söz konusu anlaşmaları akdeden yetkili servis işletmelerinin tümünün, küçük ve orta ölçekli şirketler olduğu, Türkiye’de bu alanda faaliyet gösteren toplam 6943 civarında servis işletmesi bulunduğu, bunlardan 515’inin Arçelik A.Ş. hizmet markası altında faaliyet gösterdiği dosya mevcudu bilgi ve belgeden tesbit edilmiştir.

Türkiye genelindeki servis işletmeleri hizmet markaları bazında şöyledir:

Servis İşletmesi	Arçelik Beko	Bağımsız Servisler	Vestel Ariston	Profilo Bosch	Candy Singer	AEG Electrolux	Vestel
Toplam	515	5243	196	643	107	121	118

Arçelik A.Ş. ile yetkili servisler arasında akdedilen anlaşma sonucunda ilgili coğrafi pazar Türkiye geneli olarak ele alındığında piyasadaki rekabet koşullarında önemli ölçüde değişiklik olmamaktadır. Tablodan da görüldüğü üzere; Türkiye genelinde servis işletmelerinin yaklaşık %75’ini serbest olarak faaliyet gösteren bağımsız servis işletmeleri oluşturmaktadır.

d) Rekabetin (a) ve (b) bentlerindeki amaçların elde edilmesi için zorunlu olandan fazla sınırlanmaması;

Bu maddeye göre tarafların üzerine getirilen rekabet kısıtlamalarının, anlaşma sonucu elde edilecek faydaların ortaya çıkması için zorunlu olmaları gerekir. Anlaşma ile getirilen temel rekabet kısıtlaması Arçelik A.Ş.’nin arz ettiği ürünler haricindeki ürünlere servis hizmeti verilmemesi ve bu ürünlerle rekabet halinde bulunan ürünlere ilişkin sair ticari faaliyetlerde bulunulmamasıdır.

(a) ve (b) bentlerindeki amaçlar; ekonomik ve teknik gelişmenin sağlanması ve tüketicinin bundan belli bir pay almasıdır. Bu amaçların gerçekleşmesi, yukarıda açıklandığı üzere, etkin bir servis sistemi kurulmasına, üreticilerin servis birimlerini teknik olarak desteklemesine ve belirli ürünlerde uzmanlaşmaya bağlıdır. Anlaşma ile getirilen ve yukarıda yer verilen temel rekabet kısıtlamasının, (a) ve (b) bentlerindeki amaçların elde edilebilmesi için zorunlu olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan Arçelik A.Ş. ile yetkili servisler arasında akdedilen mevcut anlaşmanın bireysel muafiyetten yararlanabilmesi için, yukarıda sözü edilen amaçların elde edilebilmesi için zorunlu olmayan, ancak anlaşmada yer alan ve rekabet kısıtlaması da içeren hükümleri bulunmaktadır.

Özetle; mevcut anlaşmanın 4054 sayılı Kanun'un 4. madde hükümlerinin uygulanmasından muaf tutulabilmesi için anlaşmanın "Tanımlamalar" başlıklı maddesinin "Yedek Parça ve İşçilik Fiyat Katoloğu" tanımında ve 7, 8, 11 ve 17. maddelerinde yer alan rekabeti kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılması ya da mevzuata uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Dosya mevcudu bilgi ve belgeden, mevcut anlaşmaların yerine akdedilmesi düşünülen yeni anlaşma (Yetkili Servis Sözleşmesi) ile ilgili olarak menfi tespit başvurusunda bulunulduğu ve bu başvurunun reddedilmesi halinde anılan anlaşmaya bireysel muafiyet talep edildiği belirlenmiştir.

Menfi tespit; bir anlaşmanın, kararın, eylemin veya birleşme ve devralmanın Kanun'un 4, 6 ve 7. maddelerine aykırı olmadığını göstermektedir. 1998/7 sayılı Franchise Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği'nde tanımlanan franchise anlaşmalarında, franchise verenin başka kişilere aynı yerde başka franchise vermemesi ya da franchise alanın rakip mallara ilişkin faaliyette bulunmaması gibi çeşitli açılardan ticaret özgürlüğünü normal koşullara göre daha fazla kısıtlayıcı kayıtların bulunması, rekabetin sınırlandırılması sonucunu doğurmaktadır.

Bildirime konu olan yeni anlaşmanın 19. maddesi ile, yetkili servise anlaşma kapsamında yer alan ve servis verme sorumluluğu altına girmiş olduğu ürünler dışındaki ürünlere servis, onarım ve montaj hizmetleri vermeme şeklinde temel bir rekabet sınırlaması getirilmesi dolayısıyla söz konusu anlaşmaya menfi tespit belgesi verilemeyeceği açıktır.

Öte yandan, akdedilmesi düşünülen yeni anlaşmanın 1998/7 sayılı Franchise Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği'ne uyumlu hale getirildiği dosya mevcudu bilgi ve belgeden anlaşılmaktadır.

1998/7 sayılı Franchise Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği'nin Tanımlar kısmında franchise ve franchise anlaşması kavramları şu şekilde tanımlanmıştır:

"Franchise: Son kullanıcılara malların yeniden satılması veya hizmetlerin sunumu için kullanılacak olan markalar, ticaret unvanları, mağaza

işaretleri, faydalı modeller, tasarımlar, telif hakları, know-how veya patentlere ilişkin fikri veya sınai mülkiyet haklarından oluşan bir sistemi ifade eder.

Franchise Anlaşması: Franchise verenin, franchise alana, doğrudan veya dolaylı mali katkı karşılığında, belirli türden mal ve/veya hizmetleri pazarlaması amacıyla bir franchise kullanılması hakkını verdiği ve en azından;

- Ortak bir marka veya işletme adının kullanılması ve tesislere ve/veya ulaşım araçlarına yeknesak bir görünüm verilmesi,
- Franchise veren tarafından franchise alana know-how aktarılması,
- Franchise alanın anlaşma süresince franchise veren tarafından sürekli olarak ticari ve teknik açıdan desteklenmesi,

yükümlülüklerini içeren bir anlaşmadır."

Franchise sisteminde, franchise verenin ürettiği malların sadece bir bölgede tekel hakkına sahip olarak satımı söz konusu değildir. Bu sistemde, malların veya hizmetlerin sürümü kapsamlı ve yeknesak bir pazarlama ve yönetim anlayışı çerçevesinde yapılır. Franchise sisteminin merkezinde ad, marka, sembol gibi gayri maddi mallara sahip olan ve üretim, pazarlama ve dağıtım konusundaki ilkeleri belirleyen, bunlar arasındaki uyumu sağlayan, franchise veren adını alan bir işletmeci bulunur. Tüketiciler karşısında, sürümü franchise verenin direktifleri doğrultusunda yapan, belli bölgelerde kendi ad ve hesabına faaliyette bulunan sürüm birimleri ise, franchise alan olarak ifade edilir.

Franchise sisteminde franchise veren, franchise alanın işletmesi için kapsamlı bir edim paketi getirmektedir. Bu paket, işletmenin en ince noktasına kadar donanımını, işletme politikası anlayışını ve işletmenin idari organizasyonunu içermektedir. Sistem, franchise veren tarafından en ince ayrıntılarına kadar düzenlenmiştir. Franchise alanlar, sanki sistemin kurucusunun bir şubesiymiş gibi franchise sistemiyle yoğun ve dikey olarak bütünleşmiş ve bu suretle franchise verenlerin, franchise alanlar üzerindeki kontrol ve etkisi de artmıştır.

Franchise anlaşması, tek bir malı veya mal gruplarını içermemekte, franchise alanın işletmesine ilişkin faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Hatta bu mal ya da mal gruplarının dışında yalnızca hizmetin sunulduğu ilişkileri içeren düzenlemelerin franchise anlaşması olarak nitelendirilmesine herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Franchise anlaşmaları ile ilgili olarak yukarıda verilen bilgiler ışığında; Arçelik A.Ş. ile yetkili servis işletmeleri arasında akdedilmesi

düşünülen yeni anlaşmanın “franchise anlaşması” tanımına uyup uymadığı aşağıda değerlendirilmiştir.

Akla gelebilecek ilk soru herhangi bir teşebbüsün sahip ve fiilen hakim olduğu bir “sistem”i (“franchise”) kendisi kullanmaksızın başkalarının kullanımına açmasının franchise anlaşmalarının ruhuna aykırı olup olmadığıdır. Ancak, franchise veren tarafından oluşturulmuş bir sistemin mutlaka franchise veren tarafından da fiilen kullanılıyor olması zorunlu değildir. Sistem sahibinin imtiyaz verdiği kişilerle yaptığı anlaşmalar, franchise anlaşmalarının diğer asli unsurlarını ihtiva ediyorsa, sistem sahibinin bu sistemin kullanılması vasıtasıyla tüketiciye ulaştırılan mal veya hizmetlerden, sistemi kullanmaksızın iktisadi menfaat elde ediyor olması, söz konusu hukuki ilişkiyi bir franchise ilişkisi olmaktan çıkarmamaktadır.

1998/7 sayılı Tebliğ’de öngörülen “franchise anlaşması” tanımında franchise verenin sistemi bizzat kullanıyor olması şartı aranmamaktadır. Bu nedenle, Arçelik A.Ş.’nin satış sonrası servis sistemini kullanmıyor ya da kullanmayacak olması anılan anlaşmanın Tebliğ’deki asli unsurları taşıması kaydıyla “franchise anlaşması” olarak nitelendirilmesine engel teşkil etmemektedir.

Bildirime konu anlaşmada taraflar, ne “sürekli ve dönemsel ödeme” (yıllık brüt cironun belli bir oranı veya maktu olarak yapılan ödeme) şeklinde ne de “ön ödeme” (anlaşmanın akdi ile yapılan toplu ödeme) şeklinde bir franchise ücreti kararlaştırmamışlardır.

1998/7 sayılı Tebliğ’de franchise hakkının tanınmasının karşılığı olarak “doğrudan veya dolaylı ücret” terimi yerine “doğrudan veya dolaylı mali katkı” ifadesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla, kurulması düşünülen satış sonrası servis sistemi, servis şubeleri kurma yoluna gidilmesi halinde bizzat doğrudan ve pahalı bir yatırım yapacak olan Arçelik A.Ş.’ye, çok daha az bir maliyetle, hem mamullerin satışının devamını (veya artmasını) sağlamak hem de müşteri gözünde kendisine ait gözükken bir işletme organizasyonuna kavuşmak imkanı vereceğinden; yetkili servis işletmelerinin Arçelik A.Ş.’ye sağladığı bu iktisadi menfaatin 1998/7 sayılı Tebliğ’in “franchise anlaşması” tanımındaki “dolaylı mali katkı” kapsamında değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.

Anlaşmaya taraf olan tüm yetkili servis işletmeleri, Arçelik markasını kullanmaktadır ve servis hizmeti verilen işyerlerinde yeknesak bir görünüm sağlamak durumundadırlar. Anlaşmanın 8.1, 9.4, 10.1 ve 11. maddeleri dikkate alındığında, anılan maddelerde yer alan

hükümlerin yeknesak görünümün sağlanması yönünde olduğu görülmüştür.

Arçelik A.Ş., birçok tanınmış markada elektrikli ev aletleri üreten firmaları bünyesinde bulunduran Koç Grubu'na bağlı olarak üretim faaliyetinde bulunmaktadır ve bu konuda uzmanlaşmıştır. Şirket yetkili servis işletmelerine, satış sonrası tamir hizmetlerinin görülebilmesi amacıyla, ürettiği elektrikli ev aletlerine ilişkin gizli ve belirlenmiş bilgileri içeren bir know-how vermektedir. Bu hususa ilişkin hükümler "Tanımlar (İşçilik Arıza Kitabı)" başlıklı maddede ve 1.1, 13.1. maddelerde yer almaktadır.

Anlaşma hükümlerine göre, yetkili servis işletmeleri anlaşma süresince teknik ve mali açıdan desteklenebilecektir. Şirket'in ticari ve teknik açıdan sürekli destek yükümlülüğü altında olduğunun anlaşmada açıkça ifade edilmemesine karşın hem anlaşmanın tamamının Medeni Kanun'un 2. maddesi hükmüne dayanan güven prensibi doğrultusunda hem de anlaşmanın amacını düzenleyen 1. maddesinin yorumlanması neticesinde; Şirket'in sürekli destek yükümlülüğünü asli bir borç olarak yüklediği sonucu doğmaktadır. Bu hususa ilişkin hükümler 9.2 ve 14. maddelerde yer almaktadır.

Ayrıca Tebliğ'de yer alan diğer hükümler çerçevesinde incelendiğinde, söz konusu anlaşmanın Tebliğ hükümlerini karşıladığı görülmektedir.

Bildirime konu olan anlaşmanın ilk halinde tavsiye niteliğini aşan dolaylı bir fiyat tespiti olmasına karşın ek bildirimde yer alan yeni anlaşmanın son halinde 1998/7 sayılı Tebliğ'in 8. maddesinin (e) bendi anlamında doğrudan ya da dolaylı olarak fiyat kısıtlaması yer almamaktadır. Bu nedenle, söz konusu anlaşmanın anılan Tebliğ kapsamında grup muafiyetinden yararlanabileceği kanaatine varılmıştır.

I- SONUÇ

Yukarıda yer verilen açıklamalar çerçevesinde; Arçelik A.Ş.'nin yetkili servis işletmeleri ile oluşturduğu satış sonrası servis sistemi için mevcut anlaşmalara bireysel muafiyet verilmesi ve bu anlaşmaların yerine akdedilecek yeni anlaşmaya (Yetkili Servis Sözleşmesi) menfi tesbit belgesi verilmesi veya muafiyet tanınması talebi ile ilgili olarak;

1) a) Mevcut anlaşmanın "Tanımlamalar" başlıklı maddesinin "Yedek Parça ve İşçilik Fiyat Katoloğu" tanımında ve 8, 11 ve 17. maddelerinde yer alan rekabeti kısıtlayıcı hükümlerin kaldırılması ya da doğrudan veya dolaylı olarak fiyat tespiti içermeyecek bir şekilde düzeltilmesi ve

anlaşmanın 7. maddesi hükmünün kaldırılması ya da yetkili servis işletmelerinin nesnel kalite özelliklerine bağlı kalarak başka sağlayıcılardan yedek parça almasını engellemeyecek tarzda yeniden kaleme alınması koşuluyla ve başvuru tarihinden itibaren 5 yıl süre ile söz konusu anlaşmaya bireysel muafiyet tanınmasına,

b) Bu koşulların yerine getirilmesi için kararın tebliğinden itibaren ilgili taraflara 45 gün süre verilmesine ve bu süre içerisinde, öngörülen düzeltmelerin yapıldığına dair belgelerin Kurum'a sunulmasına,

c) Aksi takdirde 4054 sayılı Kanun'un 56. maddesi uyarınca anlaşmanın geçersiz olacağına, Kurulumuzca öngörülen düzeltmeler yapılmadan uygulamaya devam edilmesi halinde haklarında soruşturma açılacağına ve aynı Kanun'un 16 ve 17. maddeleri uyarınca işlem yapılacağına ilgili taraflara bildirilmesine,

2) Arçelik A.Ş. ile yetkili servis işletmeleri arasında akdedilen mevcut anlaşmaların yerine geçecek olan yeni anlaşma ile yetkili servis işletmelerine, 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesine aykırı sınırlamalar getirilmesi nedeniyle, menfi tespit belgesi verilemeyeceğine,

3) Mevcut anlaşmanın yerine akdedilecek olan yeni anlaşmanın ilk halinde tavsiye niteliğini aşan ve dolaylı fiyat tespiti içeren bir hükmün yer almasına karşın, bu hükmün ek bildirimde bulunularak 1998/7 sayılı Tebliğ'in 8. maddesinin (e) bendi anlamında doğrudan ya da dolaylı olarak fiyat kısıtlaması içermeyecek şekilde düzeltilmesi nedeniyle, sözü edilen anlaşmanın son haliyle 1998/7 sayılı Franchise Anlaşmalarına İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında olduğuna

OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

DUYURU

1. Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayımlanmamış veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Metinler bilgisayar ortamında bir disket ile beraber A4 kağıdının bir yüzüne çift aralıkla yazılmış üç kopya halinde teslim edilmelidir. Disket ile birlikte kullanılan yazılım programı, bilgisayar ismi ve dosya ismi gönderilmelidir. Teknik nedenlerden ötürü, daktilo ile yazılmış metinler kabul edilmez. Yayın Komisyonunca kabul edilmeyen yazılar iade edilmez.
2. Yazıyla birlikte, İngilizce başlık ve en çok 15 satırlık İngilizce bir özet teslim edilmelidir.
3. Tablo ve şekillere numara verilmeli, başlıklar tablo ve şekillerin üzerinde yer almalı kaynaklar ise tablonun altına yazılmalıdır. Denklemlerin sıra numarası parantez içinde, sayfanın sağ tarafında gösterilmelidir.
4. Kaynaklara yapılan göndermeler dipnotlar yerine, metin içinde açılan ayrıçlarla belirtilmelidir. Ayrıca içindeki bilgiler sırasıyla şöyle olmalıdır: Yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları: Örneğin:

..... tespit edilmiştir. (Atkinson, 1983; 77-82).

..... Sayer (1996a: 43-72; 1986b: 666-695) belirtilmelidir.

KİTAPLAR

FÖRLSTER, S. (1991), *The Art of Encouraging Invention: A New Approach to Government Innovation*, California Press.

MAKALELER

BAUMOL, W.J. (1986), "Productivity Growth, Convergence and Welfare: What the Long Run Data Show", *American Economic Review*, 76,1072-82.

DERLEMELER

HALL, P.H. "The Theory and Practice of Innovation Policy: An Overview", P. Hall (der), *Technology, Innovation and Economic Policy* içinde, Oxford: Philip Alan, 1-34.

5. Dipnot halinde verilen ek bilgiler, metin içinde numara sırasıyla ve sayfa altında ayrıca verilmelidir.
6. Belirtilen kurallara uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için geri gönderilebilir. Yazının yayınlanması halinde, derginin 3 kopyası yazara ücretsiz gönderilecektir.
7. Yazarların, makaleleri ile birlikte, yazışma adresi, telefon ve faks bilgilerini de içeren notu göndermeleri gereklidir.